

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır. Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Hidayet Önderleri

İMAM HADİ

(*ONA SELÂM OLSUN*)

12. cilt

Telif Komisyonu
(Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı)

Çeviri:
Vahdettin İnce

Tashih & Tatbik:
Seyyid Seccad Karakuş

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 172

Eserin Orijinal Adı:

A'lamu'l-Hidaye; el-İmam Ali b. Muhammed
(aleyhi's-selâm)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Kapak Tasarım:

Kevser Yayıncılık

Cilt:

Erdoğanlar Mücellit

Baskı:

Kimmad Matbaacılık

1. Baskı: Nisan 2010

ISBN: 978-975-6640-67-7 (Takım No)
(Cilt No)

Adres:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.
Sofular Mah. Simitçi Şakir Cad. No: 14/1
Fatih – İSTANBUL
Tel: (0212) 534 35 28 Fax: 631 36 01
www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

القرآن الكريم:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ
يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

Kur'ân-ı Kerim:

**Allah ancak siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kötülüğü
uzak tutmak ve sizi tertemiz kılmak ister.**

(Ahzâb / 33)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَعِزَّتِي أَهْلَ
بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا، وَأَنْهُمَا لَنْ
يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

Hz. Resulullah (s.a.a):

Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: -Biri- Allah'ın kitabı ve -diğeri- itretim, Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. Bu ikisi Kevser havuzunun başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i Daremî, c. 2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s. 14, 17, 26, 59; c.4, s.466, 471; c.5, s.182; Müstedrek-i Hâkim, c.4, s.109, 148, 533 vs.)

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Son dönemde düşmanların tüm çabalarına rağmen modern cehaletten bitkin düşen ve evrensel adalete susamış olan dünya gözünü bir kez daha İslâm dinine, Şia kültürüne ve Ehl-i Beyt (a.s) Ekolü'ne dikmiş durumda. Bu durum, sevindirici olmakla beraber bilinçli insanların sorumluluğunu kat kat artıran, başta Hz. Resulullah (s.a.a) olmak üzere hidayet önderleri olan Ehl-i Beyt'i tanıtmanın ne denli zaruret hâline geldiğini gözler önüne seren bir faktördür aynı zamanda.

İşte bu nedenle, Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslâm kültürünü yaymayı amaç edinen yayınevimiz bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmî faaliyetlerine kucak açıyor ve kendisini bu yüce kültürün yayılması için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyor.

Bu hususta Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı'nın, Şia'nın düşünürlerinden oluşturduğu bir komisyon aracılığıyla hazırlattığı "**Hidayet Önderleri**" unvanıyla 14 ciltten oluşan dev çalışması şayan-ı teveccühtür.

Bu titiz çalışmada bir taraftan Müslümanlar arası vahdet ve birliğin zaruretinin bilinci hâkim iken, diğer taraftan akıcı bir üslûpla kaleme alınması, gerçeklerin, konusunda kay-nak kitaplar esas alınarak tüm çıplaklığıyla ortaya konulmasına dikkat edilmiştir. Ehl-i Beyt öğretileriyle ilgili olarak merkez

konumunda olan "Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı"ndan da ancak bu özellikleri haiz bir çalışma beklenirdi zaten.

Yayınevimizin, konusunda kaynak olacak 14 ciltlik bu dev eseri Türkçe'ye kazandırma yönünde birkaç yıldan beri çalışma başlattığı ve kısa aralıklarla okurlarına sunacağı haberini siz değerleri okurlarla paylaşmak isteriz.

Kitabın telifinde gösterilen titizlik, çeviri aşamasında da gözetildi. Güçlü çevirmenlerin akıcı çevirilerinden sonra aynen kaynak eserlerde olduğu gibi orijinal metni ile tatbik yapıldı. Tatbik aşamasında uzman kadrodan yararlanıldı. Bütün bu aşamalardan sonra yine uzman kardeşlerimiz ve üstatlarımız tarafından bir kez daha gözden geçirildi.

Bu arada eserin hazırlanmasında emeği geçen bütün üstatlara ve kardeşlerimize teşekkürü borç biliyoruz.

Kültürel cihat meydanında atılan bu küçük adımın, Mevla'mızın rızasını kazanmaya vesile olması ve Ehl-i Beyt öğretilerine susamış insanlara faydalı olması umuduyla...

KEVSER

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd, her şeyi yaratan ve ona yol gösteren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın kulları için rehber olarak seçtiği önderler, özellikle peygamberlerin sonuncusu, elçilerin ve seçkin kulların efendisi Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa (s.a.a) ile onun mübarek ve tertemiz Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.

Yüce Allah insanı yarattı ve onu akıl ve irade unsurları ile donattı. İnsan, akli ile gerçeği görüp ortaya çıkarır ve onu batıldan ayırt eder. İrade ile de yararına gördüğü, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştireceğini düşündüğü şeyi seçer.

Yüce Allah, bu ayırt edici akli kulları için hüccet kıldı. Bu akıllara hidayet pınarından feyiz sunarak onları destekledi. Çünkü insana bilmediklerini öğreten, onu lâıyığı olduğu kemal yoluna yönlendiren, ona uğruna yaratıldığı ve gerçekleştirilmesi için dünyaya getirildiği amacı bildiren O'dur.

Kur'ân-ı Kerim bize ilâhî hidayetin kriterlerini, ufuklarını, gereklerini ve yollarını açık nasları ile belirtti.

Ayrıca bir yandan bu hidayetin sebeplerini açıklarken, öbür yandan onun meyvelerini ve sonuçlarını gözler önüne serdi.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

De ki: Asıl hidayet Allah'ın hidayetidir.¹

1- En'âm Suresi: 71

Allah gerçeği söyler ve O doğru yola iletir.¹

Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir.²

Kim Allah'a sarılırsa, o kesinlikle doğru yola iletmiştir.³

Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilen mesajın gerçek olduğunu, üstün iradeli ve hamda lâıyık Allah'ın yoluna iletliğini görürler.⁴

Allah tarafından olan bir yol gösterme olmaksızın keyfî arzusuna uyan kimseden daha sapık kim olabilir?⁵

De ki: Allah hakka iletir. Hakka ileten mi uyulmaya daha lâıyıktır, yoksa başkasının kılavuzluğundan yararlanmadıkça kendisi doğru yolu bulamayan mı?⁶

Buna göre hidayetin kaynağı yüce Allah'tır ve gerçek hidayet O'nun hidayetidir. İnsanı elinden tutup doğru yola ve sağlam gerçeğe ileten O'dur.

Bunlar ilmin desteklediği, bilginlerin idrak edip bütün varlıkları ile boyun eğdikleri gerçeklerdir.

Yüce Allah, insan fıtratını kemale ve cemale eğilimli bir yapıda yarattı. Sonra onu lâıyığı olduğu kemale yönlendirmekle ödüllendirdi ve ona kemale erdirecek yolu tanıma nimetini bağışladı. Bu yüzden yüce Allah; **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**⁷ buyuruyor. Nasıl ibadet edileceği bilinmeden bu görev gerçekleştirilemeyeceği için bilmek ile ibadet etmek, kemal zirvesine erdirecek tek yol ve yegâne amaç olmuştur.

1- Ahzâb Suresi: 4

2- Bakara Suresi: 213

3- Âl-i İmrân Suresi: 101

4- Sebe' Suresi: 6

5- Kasas Suresi: 50

6- Yûnus Suresi: 35

7- Zâriyât Suresi: 56

Öte yandan insanın kemale doğru hareketinde itici etken olması için onu öfke ve hırs içgüdüleri ile donattığından dolayı, öfkenin ve hırsın ve bunlardan kaynaklanan ve bunların gerekleri olan arzu ve duyguların egemenliğinden kurtulmasından emin olunamaz. Bundan dolayı insan aklının ve diğer bilgi edinme yöntemlerinin yanı sıra sağlıklı algılamayı ve görmeyi garanti edecek araçlara da muhtaçtır. Bu araçlar sayesinde yüce Allah'ın ona yönelik hücceti tamamlanmış, hidayet nimeti kemale ermiş ve böylece serbest iradesiyle iyilik ya da kötülük yolunu seçmesini mümkün kılacak bütün sebeplere sahip olmuş olur.

Bundan dolayı ilâhî hidayet yasası, insan aklını desteklemeyi gerekli gördü. Bu destek, ilâhî vahiy ve kulları doğru yola yöneltme sorumluluğunu üstlenmek üzere Allah tarafından seçilen hidayet önderleri aracılığı ile gerçekleşti. Bu destekleme, gerekli bilgileri ayrıntılı şekilde sunmak ve hayatın her alanında gerekli olan yönlendirmeleri yapmakla gerçekleşmiştir.

Tarihin başlangıcından itibaren bütün çağlar ve yüzyıllar boyunca peygamberler ile onların vasileri ilâhî hidayet meşalesini elden ele taşımışlardır. Yüce Allah kullarını hiçbir yerde, hiçbir zaman hidayete ileten bir hüccetsiz, doğru yolu gösteren bir mürşitsiz ve aydınlatıcı ışıksız bırakmamıştır. Aklın delillerini destekler nitelikteki vahiy nasları açıkça belirtiyor ki, yeryüzü yüce Allah'ın kullara hitap edecek hüccetinden yana boş kalmaz. Çünkü böyle bir boşluk insanlar tarafından yüce Allah'a karşı bahane ve gerekçe olarak kullanılabilir.

Buna göre, hüccet kullardan önce, kullarla beraber ve kullardan sonra hep vardır. Öyle ki, eğer yeryüzünde sadece iki kişi kalsa, onlardan biri hüccet olur.

Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle vurguluyor:

Sen sadece bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.¹

Yüce Allah'ın nebileri, resulleri ve onların yol gösterici vasileri, doğru yola yöneltme görevini bütün aşamaları ile üstlenirler. Bu aşamalar şu maddelerde özetlenebilir:

1- Vahyi tam bir şekilde almak ve ilâhî mesajı en ince ayırntısına kadar kapsamak. Bu aşama, elçiliği üstlenmek için tam bir hazırlığı gerektirir. Bundan dolayı elçilerle ilgili seçim, tamamı ile Allah'a ait bir işittir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilir:

Allah, elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir.²

Allah, elçilerinden dilediğini seçer.³

2- İlâhî mesajı insanlığa ve mesajın hitap ettiği kitleye ulaştırmak. Bu ulaştırma görevi, ulaştırma görevini, ulaştırmanın amaçlarını ve gereklerini bütün ayrıntıları ile kapsamada somutlaşan tam bir yeterliliğin yanı sıra, yanlış yapmaktan ve sapmalardan korunmuş olmaya dayanır.

Yüce Allah bu ilkeyi şöyle ifade ediyor:

İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah, peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber de anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere gerçeği içeren kitabı gönderdi.⁴

3- İlâhî risalete inanan bir ümmet oluşturmak ve bu ümmeti hidayete erdirici önderliği destekleyip güçlendirmeye hazırlamak. Bu hazırlığın amacı, ilâhî risaletin amaçlarını gerçekleştirmek ve onun yasalarını hayatta uygulamaktır. Kur'ân-ı Kerim'in ayetleri, bu görevi açık bir dille vurgularken

1- Ra'd Suresi: 7

2- En'âm Suresi: 124

3- Âl-i İmrân Suresi: 179

4- Bakara Suresi: 213

tezkiye (arındırma) ve talim (öğretim) terimlerini kullanarak şöyle diyor:

Onları arındırıp yücelten, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.¹

Tezkiye, insana lâıyk kemal doğrultusundaki eğitimidir. Bu eğitim, kemalin bütün unsurları ile donanmış, elverişli bir örneğin varlığını gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır.²

4- İlâhî risaleti, onun için belirlenen süre boyunca bozulmadan, değişmeye ve kayba uğramaktan korumak. Bu görev de ilmî ve ruhsal yeterliliği gerektirir ki, buna "ismet" (yanılgıdan ve hatadan korunmuşluk) denir.

5- İlâhî risaletin manevî amaçlarını gerçekleştirmek, fertlerin vicdanlarında ve toplumların kurumlarında ahlâkî değerleri kökleştirmek için çalışmak. Bu da ancak ilâhî kriterleri yürürlüğe koymakla, ilâhî risaletin kriterleri uyarınca ümmetin işlerini yönetmeyi üstlenen siyasî bir yapı kurarak hanif dinin yasalarını topluma uygulamakla mümkündür. Bu yürütme görevi bilge bir yönetim kadrosu, üstün bir cesaret, büyük bir kararlılık; fertlerin psikolojileri, toplumun çeşitli tabakaları; fikrî, siyasî ve sosyal akımlar, yönetim ve eğitim kuralları ve hayat tecrübeleri ile ilgili tam bir bilgiyi gerektirir.

Bunların hepsini, evrensel bir dinî devleti yönetmeyi sağlayacak ilmî yeterlilikle özetleyebiliriz. Bu ilmî yeterliliğe, dinî yönetimi her türlü sapmadan ve yanlış uygulamadan koruyacak ruhsal yeterlilikte ifadesini bulan "ismet" (yanılgıdan ve hatadan korunmuşluk) sıfatını da eklemek gere-

---

1- Cuma Suresi: 2

2- Ahzâb Suresi: 21

kir. Çünkü bu yönden bir yetersizlik hâlinde baş gösterebilecek olan sapmalar ve yanlışlıklar, yönetimin ve ona uyan ümmetin takip ettiği yolda ilâhî risaletin amaçları ile çelişen olumsuz etkiler meydana getirebilir.

Tarih boyunca gelen peygamberler ile arkalarından gelen seçkin önderler, özveriyi gerektiren hidayet yolunu izlediler, meşakkatli eğitim yolunda yürüdüler, ilâhî elçilik görevini yerine getirme yolunda her türlü zorluğa katıldılar, ilâhî elçilik hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda kendini ilkelere ve inançlarına adanmış bir insanın feda edebileceği her şeylerini feda ettiler. Bir an bile geri çekilmediler, göz açıp kapatacak bir süre kadar bile yerlerinde saymadılar.

Yüce Allah, onların yüzyıllar boyu süren kesintisiz gayretlerini ve cihatlarını peygamberlerin sonuncusu olan Abdullah oğlu Muhammed'in (s.a.a) peygamberliği ile taçlandırdı, büyük emaneti ve bütün aşamaları ile hidayet sorumluluğunu ona yükledi, ondan bu emanetin hedeflerini gerçekleştirmesini istedi. Bu en büyük peygamber, bu sarp ve dikenli yolda müthiş adımlar attı, köklü değişimlere yol açan davetler ve inkılâpçı hareketler alanında son derece kısa sürede mümkün olan en büyük başarıyı gerçekleştirdi. Yirmi yıl kadar süren geceli gündüzlü çabalarının ve cihadının başlıca kazanımları şu maddelerde özetlenebilir:

1- İnsanlığa, süreklilik ve kalıcılık unsurlarını içeren eksiksiz bir ilâhî mesaj sunmak.

2- Bu mesajı yozlaşmadan ve sapmadan koruyan unsurlarla donatmak.

3- İlke olarak İslâm'a, önder olarak Peygamberimize ve hayat yasası olarak şeriata inanan bir ümmet oluşturmak.

4- İslâm sancağını taşıyan ve ilâhî şeriati uygulayan bir siyasî yapı, bir İslâm devleti kurmak.

5- Peygamberimizin önderliğinde örneğini bulan hikmetli ilâhî önderliğin aydınlık saçan yüzünü sunmak.

Bu ilâhî risalet ve görevin hedeflerini eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmek için şunlar zarurîdir:

a) Bu ilâhî risaletin uygulamasını ve onu yozlaştırıp yıkmak için sürekli fırsat kollayan komplolardan korumayı garanti edecek yeterlilikte bir önderliğin devamlı şekilde var olması.

b) İlmî ve psikolojik bakımdan yeterli bir eğitimcinin eli ile verilecek sağlıklı bir eğitimin nesiller boyunca sürmesi, bu yeterli eğitimcinin ahlâkta ve davranışta Peygamberimiz gibi örnek olması, ilâhî risaleti bütün yönleri ile kapsayıp bütün davranışlarında ve tutumlarında somutlaştırması.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.a), ilâhî bir plân gereğince Ehl-i Beyti'ne mensup bazı seçkinleri bu görev için hazırlamakla ve bu seçkinlerin isimlerini ve fonksiyonlarını açıkça belirtmekle yükümlü kılındı.

Bu seçkin önderler, Peygamberimizin (s.a.a) başlattığı büyük hareketin ve kıyamete kadar hüküm sürecek olan ilâhî hidayetin dizginlerini yüce Allah'ın emri ile ele alacaklar, yüce Allah'ın ebedîlik bahşettiği ilâhî risaleti cahillerin bozmalarından ve hainlerin tuzaklarından koruyacaklar, yüzyıllar boyunca ve dünya durdukça kriterlerini açıklamayı, sırlarını ve hazinelerini gözler önüne sermeyi üstlendikleri mübarek şeriatın değerleri ve kavramları uyarınca nesilleri eğiteceklerdi.

Bu ilâhî plân, Resulullah'ın (s.a.a) sözlerinde şöyle somutlaşıyor:

Ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız takdirde kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar, Allah'ın kitabı ile benim Ehl-i Beyt'imdir. Bunlar, Havuz'da yanıma gelinceye kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır.

Ehl-i Beyt İmamları -Allah'ın selâmı onlara olsun-, Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın emri ile kendinden sonra üm-

metin önderliğini üstlenmek üzere tanıttığı en hayırlı kimse-lerdir.

On İki Ehl-i Beyt İmamı'nın hayat çizgisi, Hz. Peygam-ber (s.a.a) döneminden sonraki İslâm'ın gerçek çizgisini yan-sıtır. Onların hayatlarını kapsamlı biçimde incelemek, köklü İslâm hareketinin kapsamlı bir portresini gözlerimiz önüne sürer. O İslâm hareketi ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatının arkasından ateşli enerjisi zayıflamaya yüz tuttu, ama sonra ümmetin derinliklerinde içten içe yol almaya başladı. Bu süreçte Masum İmamlar -Allah'ın selâmı onlara olsun- üm-meti bilinçlendirmeye, ümmetin enerjisini Peygamberimizin (s.a.a) kutsal devrimini kavrama doğrultusunda harekete geçirmeye çalıştılar. Fakat yönetimin ve ümmetin tutumları-na egemen olan evrensel yasaların müsaade ettiği ölçüde ilerleyebildiler.

Bu Râşid İmamlar'ın hayatlarında dikkat çeken ortak öz-zellikler şunlar oldu: Peygamberimizin (s.a.a) açtığı çığır ısrarla izlediler. Ümmet, teveccühünü onlara yönelterek onlar-la kaynaştı, onları **Hidayet Önderleri** ve müminlerin yolunu aydınlatan yıldızlar olarak benimsedi. Onlar Allah'a ve O'nun rızasına ulaştıran kılavuzlar, Allah'ın emrinde karar bulanlar, Allah sevgisinde kemale erenler, Allah özleminin ateşinde eriyenler, imrenilen insanî kemalin zirvelerine yö-nelik tırmanışta birbirleri ile yarışanlardır.

Onların hayatı cihadın, sabırla Allah'a itaat etmenin, za-limlerden gelen cefaya tahammül etmenin çeşitli örnekleri ile doludur. Öyle ki, yüce Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma uğrunda kararlı direnişin en üstün örnekleri oldu-lar. Bu direnişin arkasından onurlu şehitliği, onursuz hayata tercih ederek yüce bir mücadelenin ve büyük bir cihadın arkasından Allah'a kavuşma başarısını elde ettiler. Tarihçiler ve yazarlar, bu İmamlar'ın hayatlarını her açıdan ele alıp tam anlamı ile incelediklerini iddia edemezler. Bundan do-

layı bizim bu girişimimiz, onların hayatlarından bazı kesitler; kişilikleri, davranışları ve tutumları hakkında tarihçilerin kaydettikleri ve araştırma kaynaklarında bulabildiğimiz bazı alıntılarını sunmaktan ibarettir.

Yüce Allah'ın bu çalışmamızı faydalı kılmasını umuyoruz. Hiç şüphesiz, başarının sahibi O'dur.

Ehl-i Beyt hareketi hakkındaki bu incelememiz, İslâm Peygamberi ve elçilerin sonuncusu Abdullah oğlu Muhammed Mustafa (s.a.a) ile başlayıp, vasilerin sonuncusu ve beklenen Mehdi Muhammed b. Hasan Askerî ile son buluyor. Yüce Allah, onun ortaya çıkışını çabuklaştırsın ve yeryüzünü adaleti ile aydınlatsın.

Bu kitap, Ehl-i Beyt İmamları'nın onuncusu ve Masum Hidayet Önderleri'nin on ikincisi olan ve tıpkı tertemiz ataları -Allah'ın salâtı onlara olsun- gibi söylem ve eylemde yüce İslâm'ı temsil eden İmam Ali b. Muhammed el-Hadi'nin (a.s) hayatını incelemeye ayrıldı.

Bu kutsal projenin gerçekleştirilip gün ışığına çıkarılması için yoğun gayretleri ile katkıda bulunan bütün kardeşlerimize, özellikle Seyyid Munzir Hakîm'in denetiminde çalışan yazarlar kurulunun değerli üyelerine şükranlarımızı sunmalıyız.

Son sözüümüz, bizi bu kutsal projeyi gerçekleştirmeye muvaffak eden yüce Allah'a dua ve şükürlerimizi sunmak olacaktır. O, kâfidir ve ne güzel yardımcıdır.

Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı

Birinci Bölüm

- İmam Hadi'nin (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış
  - İmam Hadi'nin (a.s) Kişiliğinden Yansımalar
  - İmam Hadi'nin (a.s) Kişiliğinden Görünümler
-

İMAM HADİ'NİN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

İmam Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s), yüce Allah'ın kendilerinden kiri bütünüyle giderip tertemiz kıldığı Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) onuncusudur.

Risalet ve nübüvvet madeninden doğmuştur. Peygamberlerin (a.s) sonuncusu Hz. Muhammed'in (s.a.a) çizgisini insanlık için somutlaştıran, bağış ve rabbanî hidayet ile dolu bütün güzel ahlâkı ve göz kamaştırıcı güzellikleri kendisinde toplayan, hayatta Allah rızasını her şeyin üstünde tutan Peygamber Ehl-i Beyti'nin devamıdır.

İmam Ali b. Muhammed el-Hadi (a.s), ilâhî inayete kuşatılmış olarak dünyaya geldi. Babası masum imam, Allah tarafından doğrultulup desteklenen Muhammed el-Cevad (a.s), annesi ise takva timsali Mağripli Semane'dir.

Kur'ân-ı Mecid ve saygıdeğer babasının şahsında en güzel şekilde somutlaşmış yüce Peygamber ahlâkı sofrasından beslenerek büyüdü.

Erken yaşlarda olağanüstü zekâsını ve akıl almaz dehasını gösteriyordu. Bu da büyümeye başladığı andan itibaren bu büyük imamın özel bir ilâhî inayete mazhar olduğunu gözler önüne seriyordu.

Babasından sonra ilâhî imamlık makamını üstlenirken sekiz yaşındaydı. Küçük yaşta imamlık makamını üstlenmenin bir diğer örneği idi. Bu bakımdan risalet Ehl-i Beyti'nin vasilik ve İslâm ümmetinin dinî ve dünyevî liderliği gibi

yetkileri Resulullah'ın (s.a.a) halifeleri olarak onun adına liderlik ve risaletin gerektirdiği her makamda deruhte ettiklerine ilişkin çizgisinin hak olduğunun somut delillerinden biriydi.

Bu büyük imamın hayatı iki ayrı döneme ayrılmaktadır: Bu dönemlerden biri, babası İmam Cevad (a.s) ile birlikte geçmiştir. On yıldan daha az bir süre kaplamıştır. İkincisi ise otuz yıldan daha uzun sürmüştür. Bu süre zarfında Abbasî hilâfetini üstlenen altı halifeye tanık olmuştur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Mu'tasım, Vâsık, Mütevekkil, Müstansır, Müstain, Mu'taz. İmam Hadi (a.s) Mu'taz zamanında kırk iki yaşında iken şehit edildi. Ataları gibi o da Abbasîlerin zulmüne maruz kaldı. Abbasîler yönetimi ele geçirdikten sonra Ehl-i Beyt'i etkisizleştirmek, siyasî ve dinî sahadan uzaklaştırmak için her yola ve yöneme başvurdular. Zaman zaman fizikî varlıklarını ortadan kaldırma yönüne gitmekten de geri durmadılar, Harun Reşid'in İmam Kâzım'a (a.s), Me'mun'un İmam Rıza'ya (a.s) ve Mu'tasım'ın İmam Cevad'a (a.s) yaptığı gibi.

İmam Hadi (a.s) döneminin ayırıcı özelliklerinden biri, beklenen gaybet dönemine yakın olmasıdır. Bu yüzden salihler topluluğunu, bu güne kadar benzeri görülmemiş bu yeni çağı karşılamaya hazırlaması gerekiyordu. Çünkü Şiîler iki asır boyunca hayatlarını hep doğrudan masum bir imamlarla irtibatlı olarak geçirmişlerdi. Bu bakımdan genelde Müslümanlar arasında, özelde de Şiîler arasında Ehl-i Beyt İmamları'nın On İkincisi, yani yüce Allah'ın gelip geçmiş tüm ümmetleri müjdelediği "Beklenen Mehdi'nin (a.s) gaybetine ilişkin yaygın bir söylemin bulunmasına rağmen, İmam Hadi'nin (a.s) bu bağlamda oynadığı rol son derece önemli, esaslı ve bir o kadar da zordu.

Abbasî hilâfetinin, bu büyük İmam'ı başkent Samarra'da ikamete mecbur bırakmak suretiyle uyguladığı denetimin

neden olduğu uzlete rağmen, İmam (a.s) kendisinden beklenen rolü oynamaya, yönlendirici faaliyetlerini büyük bir dikkat ve titizlikle sürdürmeye devam ediyordu. Bu hususta İmam Cafer Sadık'ın (a.s) kurduğu ve babası İmam Cevad'ın (a.s) dayanaklarını sağlamlaştırdığı vekiller mekanizmasından istifade etti. Bu sağlam mekanizma sayesinde bu zor koşullarda Şiîlerin ihtiyaç duydukları hususları onlara iletme imkânını buluyordu. Böylece Şiî çizgiyi temsil eden Ehl-i Beyt takipçilerini büyük gaybet dönemine hazırlıyor, onları o dönemin gerektirdiği bağımsızlığa doğru yönlendiriyordu. Bu çerçevede İmam Hadi (a.s), Müslümanları fikrî ve dinî (akidevî, fikhî ve ahlâkî) açıdan beslemenin yanı sıra, âlimlerin ve fakihlerin yetişmesine büyük bir ciddiyetle ağırlık veriyordu.

Kendisinin ve kendisinden sonraki Tertemiz İmamlar'ın yaşadıkları zor koşullara rağmen İmam Hadi'nin (a.s) "Müsned"i, bu yöndeki çabalarının ortaya koyduğu ve elimize ulaşan değerli ilmî mirasının somut bir örneğidir.

Doğduğu gün, henüz bulûğ çağına ermemiş bir çocuk iken imamet görevini üstlendiği gün, şehit edildiği gün ve diriltileceği gün selâm olsun ona.

İMAM HADİ'NİN KİŞİLİĞİNDEN YANSIMALAR

Âlimlerin ve büyük şahsiyetlerin İmam Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Hadi (a.s) ile ilgili sözleri, onu destekleyen ve ona muhalif olan herkesin ona karşı beslediği derin saygıya, bütün Müslümanların onun heybeti ve azameti üzerinde görüş birliği içinde olduğuna ilişkin görkemli bir tabloyu tasvir eder niteliktedir.

Aşağıda İmam'ın (a.s) çağdaşlarından ve sonraki kuşaklardan âlimlerin ve tarihçilerin bu benzersiz şahsiyete ilişkin değerlendirmelerini bulacaksınız:

1- Abbasî halifesi Mütevekkil'in İmam Hadi'ye (a.s) yazdığı mektupların birinde şu ifadeler yer alıyor:

Bismillahirrahmanirrahim. Müminlerin Emiri senin değerini bilmekte, akrabalığını gözetmekte, hakkını kabul etmektedir. Seninle ve ailenle ilgili olarak senin ve onların durumlarının ıslahına yönelik olan işlere öncelik vermektedir.

Senin ve onların izzetlerinin korunmasına gayret etmektedir. Senin ve onların durumlarının düzeltilmesine yönelik emirleri gecikmeksizin vermektedir. Bütün bunları yaparken Allah'ın rızasını elde etmeyi, seninle ve ailenle ilgili olarak Allah'ın farz kıldığı görevi eda etmeyi amaçlamaktadır.

Mütevekkil, mektubunu şu sözlerle tamamlıyor:

Müminlerin Emiri seni özlemiş, yakından seninle görüşmeyi, mübarek yüzüne bakmakla bereketlenme-

yi dilemektedir.¹

2- Halife Mütevekkil'in, İmam Hadi'yi (a.s) Samarra'ya getirmek üzere gönderdiği Yahya b. Herseme anlatıyor:

Medine'ye gittim. Şehre girdiğimde şehirde büyük bir dalgalanma yaşandı, insanların çığlık ve feryat sesleri yükseldi. İmam Hadi'nin (a.s) başına bir şey gelecek korkusuyla meydana gelen bu dalgalanmanın bir benzeri görülmüş değildi. Deyim yerindeyse dünya ayaklanmıştı. Çünkü İmam Hadi (a.s) insanlara hep iyilik yapıyordu, mescitten ayrılmıyordu. Dünyaya en ufak bir meyli yoktu. Sonra onun evinde arama yaptım. Evde Mushaflardan, dualardan ve ilmî kitaplardan başka bir şey görmedim. Gözümde iyice büyümüşü. Artık bizzat kendim ona hizmet ediyordum. Onunla birlikte olmak en güzel hâldi benim için. Onu Bağdat'a getirdiğimde, ilk önce Bağdat valisi olan İshak Tahirî'nin yanına gittim. Bana dedi ki: "Ey Yahya! Bu adam Resulullah'ın (s.a.a) çocuğudur. Mütevekkil de bildiğin gibidir. Eğer Mütevekkil'i ona karşı kıskırtırsan, kesinlikle onu öldürür. Bu durumda Resulullah (s.a.a) kıyamet günü senden davacı olur." Ona şu karşılığı verdim: "Allah'a yemin ederim ki, onda bütün güzel şeylerden başka bir şey görmedim."²

3- Ebu Abdullah Cüneydî anlatıyor:

Allah'a yemin ederim ki o, yeryüzü halkının en hayırlısıdır, Allah'ın yarattıklarının en üstünüdür.³

4- Yezdad Tabib şöyle diyor:

Eğer bir mahlûk gaybı biliyorsa, bu odur.⁴

5- İbn Şehraşub diyor ki:

1- Usul-i Kâfi: 1/502; el-İrşad: 2/309; el-Fusulu'l-Muhimme: 2/1069

2- Tezkiretu'l-Havas: 202

3- Measiru'l-Kubera: 3/96

4- Biharu'l-Envar: 50/161; Delâilu'l-İmame: 418

Onun insanlar içinde göz alıcı bir parlaklığı vardı. İnsanların en doğru sözlüsüydü. Yakından bakınca en güzeli, uzaktan seyredince en mükemmeliydi. Sustuğu zaman varlığını bir heybet, bir vakar bürürdü. Konuştuğu zaman göz alıcı bir zarafet yansıtırdı. Risalet ve imamet hanedanına, vasilik ve halifelik karargâhına mensuptu. Nübüvvet ağacının belirgin ve beğenilmiş bir dalıydı. Risalet ağacının olgunlaşmış, seçkin bir meyvesiydi.¹

6- Kemaluddin Muhammed b. Talha eş-Şafî anlatıyor:

Menkıbelerine gelince; bunlardan bazıları, kulaklara küpe olmuş, sedeflerin bağrındaki pahalı inciler gibi kalplerde yerini almış ve Ebu'l-Hasan'ın nefsinin, nefsin en güzel sıfatlarına sahip olduğuna, nübüvvet ağacının en şerefli zirvelerinden ve en belirgin makamlarından indiğine tanıklık etmiştir.²

7- Ahmed b. Muhammed b. Ebubekir b. Hallikan anlatıyor:

Ebu'l-Hasan Ali el-Hadi b. Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza (a.s), On İki İmam'dan biridir. Onu Halife Mütevekkil'e kötöleyenler olmuş ve "Evinde Şiîleri tarafından gönderilen silâhlar, mektuplar ve başka şeyler vardır." demişlerdi. Halifeye, onun halife olma amacıyla olduğunu söylemişlerdi.

Bunun üzerine Mütevekkil, Türklerden oluşan bazı askerlerini geceleyin onun evine baskına göndermişti. Bunlar gizlice eve baskın düzenlemiş ve onu kapıyı üzerine kilitlemiş, tek başına, üzerinde kıldan bir aba, başında yünden bir battaniye olduğu hâlde kıbleye yönelmiş, Kur'ân'dan ilâhî vaat (müjde) ve tehditlere dair ayetler terennüm eder hâlde bulmuş-

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 4/432

2- Metalibu's-Seul: 472

lardı. Onunla yer arasında kum ve çakıldan başka bir sergi yoktu.¹

8- Abdullah b. Es'ad el-Yafî şöyle demiştir:

Ebu'l-Hasan Ali el-Hadi b. Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza b. Musa el-Kâzım b. Cafer es-Sadık el-Alevî el-Hüseynî, kırk sene yaşadı; abid, fakih ve imam bir zattı.²

9- Hafız İmaduddin İsmail b. Ömer b. Kesir anlatıyor:

Ebu'l-Hasan Ali el-Hadi'ye gelince; Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza b. Musa el-Kâzım b. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynülabidin b. Hüseyin eş-Şehid b. Ali b. Ebu Talib'in oğludur. On İki İmam'dan biridir. Hasan b. Ali el-Askerî'nin babasıdır... Kendini ibadete vermiş zahit biriydi. Halife Mütevekkil onu Samarra'ya getirtti. Yirmi seneden birkaç ay fazla orada yaşadı ve bu senede³ orada vefat etti. Halife Mütevekkil'e, onun evinde insanlar tarafından gönderilen çok sayıda silâh ve mektup olduğu ihbar edilmişti. Bir grup askere evine ani baskın düzenlemelerini emretti. Askerler onu kibleye dönük vaziyette oturmuş, üzerinde yünden bir aba olduğu hâlde buldular. Arada bir sergi olmaksızın toprağın üzerinde oturmuştu. Öylece alıp Mütevekkil'e götürdüler...⁴

10- Muhammed Siracuddin er-Rifaî anlatıyor:

İmam Ali el-Hadi b. İmam Muhammed el-Cevad. Lakapları: en-Naki, el-Âlim, el-Fakih, el-Emir, ed-Dehil, el-Askerî ve en-Necib'dir. İki yüz on iki senesinde Medine'de doğdu. İki yüz elli dört yılında, receb ayının üçünde, pazartesi günü Abbâsî halifesi Mu'tez ta-

1- Vefeyatu'l-A'yan: 3/272

2- Mir'atu'l-Cinan: 2/160

3- Yani, iki yüz elli dört senesinde.

4- el-Bidaye ve'n-Nihaye: 11/19

rafından zehirlenerek şehit edildi. Beş çocuğu vardı: İmam Hasan Askerî, Hüseyin, Muhammed, Cafer, A-işe... İmam Hasan Askerî; serdapta gayba çekilen ve beklenen hüccet, Allah'ın velisi Muhammed Mehdi'nin babasıdır.¹

11- Ahmed b. Hacer el-Heysemî anlatıyor:

(İmam) Ali el-Hadi'nin el-Askerî olarak isimlendirilmesinin nedeni, Medine'den getirtildiğinde Samarra'ya yerleştirilmiş olmasıdır. Çünkü Samarra'ya el-Asker de deniliyordu. Bu yüzden el-Askerî olarak tanındı. İlim ve cömertlikte babasının vârisiydi.²

12- Ahmed b. Yusuf b. Ahmed ed-Dimaşkî el-Karmanî şunları söylüyor:

Kitabımın dokuzuncu bölümü; hilm, ilim ve cömertlik ailesinden olan İmam Ali b. Muhammed el-Hadi (r.a) hakkındadır. Medine'de doğdu. Annesi, ümmüveled³ idi. Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Lakapları, el-Hadi ve el-Mütevekkil'dir. Esmerdi. Yüzüğünün üzerinde "Allah, Rabbim ve yaratılanlara karşı koruyucumdur." ifadesi yazılıydı. Menkıbeleri göz alıcı, sıfatları görkemlidir.⁴

13- Abdullah eş-Şebravî eş-Şafî şöyle diyor:

İmamlar'ın onuncusu, Ali el-Hadi'dir. İki yüz on dört yılının recep ayında Medine'de doğdu. Kerametleri çoktur.⁵

14- Muhamed Emin es-Suveydî el-Bağdadî şunları söylüyor:

1- Sıhahu'l-Ahbar: 56

2- es-Savaiku'l-Muhrika: 2/598

3- Çocuk doğurduğu için özgürlüğünü kazanıp eş statüsüne yükselen cariye.

4- Ahbaru'd-Duvel: 117

5 el-İthaf Bi-Hubbi'l-Eşraf: 176

Medine'de doğdu. Künyesi Ebu'l-Hasan, lakabı da el-Hadi'dir. Esmer tenliydi. Yüzüğünün kaşında 'Allah, Rabbindir ve yaratılanlara karşı koruyucumdur.' yazılıydı. Menkıbeleri çoktur.¹

15- Mümin eş-Şeblencî şunları söylüyor:

Menkıbeleri çoktur. es-Savaik adlı eserde onunla ilgili olarak şu ifadelere yer veriliyor: "Ebu'l-Hasan el-Askerî, ilim ve cömertlik bakımından babasının vârisiydi." Hayatu'l-Hayavan adlı eserde ise şöyle deniyor: "el-Askerî diye isimlendirilmiştir; çünkü Mütevekkil'e onunla ilgili ihbarlar çoğalarak gelmeye başlayınca, onu Medine'den getirtip Samarra'ya yerleştirdi."²

16- Muhammed Emin Galib et-Tavil şöyle diyor:

Güzel ahlâka sahipti. Hemen hemen hiç kimse masumiyetinden şüphe etmezdi. Ancak imamlığın yüceliği, Halife Mütevekkil'i kendini tehlikede hissetmesine neden oldu. Kendisine baş kaldırmak maksadıyla evinde hazırlık yaptığı, silâh topladığı, hilâfet iddiasında bulunduğu ihbar edilmişti. Bunun üzerine halife, Türklerden oluşan askerlerini geceleyin evine baskın düzenlemek üzere gönderdi.

Halife bu iş için Türkleri seçmişti. Çünkü Halife, Müslüman Araplara güvenmiyordu. Araplar halifelüğün kimin hakkı olduğunu biliyorlardı. Türkler ise henüz Müslüman olmuşlardı; İslâm dünyasının karışık meselelerini bilmedikleri gibi Türk kızlarıyla evlenmeyi gelenek hâline getiren Abbasîlere de yardım ediyorlardı.

Türk askerler geceleyin İmam'ın evine gittiklerinde, onun toprak üzerinde oturduğunu, yünden bir ri-

---

1- Sebaiku'z-Zeheb: 57

2- Nuru'l-Ebsar: 149

da büründüğünü ve Kur'ân okuduğunu gördüler. Evinin her köşesini didik didik ettikten sonra onu alıp halifeye götürdüler ve ardından gördükleri manzarayı, İmam'ı zahit biri olarak gördüklerini, evinde başkaldırıya yönelik en küçük bir hazırlık görmediklerini anlattılar.¹

17- Seyyid Abdulvahhab el-Bedrî anlatıyor:

İmam Hadi, Samarra meclislerinde dolaşır, felâkete uğrayanların eksiklerini giderir, muhtaç olanlara yardım ederdi. Yoksullara merhamet gösterir, yetimlere şefkat elini uzatırdı. Geceleri dul ve çocuklarını yitirmiş kadınların evlerine gider, elbisesinin her tarafına yerleştirdiği para keselerini onlara dağıtırdı. "**Sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz.**"² derdi. Gündüzleri ise işine gider, tarlasında güneş altında çalışırdı. Bedeninin her tarafından terler akardı. Akşam olunca secde ederek, rükûa vararak huşu içinde Rabbine yönelirdi. Parlak alnı ile yer arasında kum ve çakıl taşlarından başka bir şey olmazdı. Şu meşhur duasını tekrarlardı: İlâhî! Zorda kalmış biridir gelen, fakirdir sana yönelen. Çabasını boşa çıkarma, ona merhamet et, hatalarını bağışla.³

18- Hayruddin ez-Zerkelî şunları söylüyor:

Ebu'l-Hasan el-Askerî Ali. Lakabı el-Hadi'dir. Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza b. Musa b. Cafer el-Hüseynî, et-Talibî'nin oğludur. On İki İmam'ın onuncusudur. Salih muttakilerden biridir. Medine'de doğdu. Onu Halife Mütevekkil'e ihbar ettiler. O da Bağdat'a getirilmesini emretti. Samarra'ya yerleştirdi.⁴

1 Tarihu'l-Aleviyyin: 167

2- İnsan Suresi: 9

3- Siretu'l-İmam Ali el-Hadi (a.s): 59

4 el-A'lâm: 4/323

19- David M. Ronaldson, İmam'la ilgili değerlendirmeler yaptıktan sonra şunları söylüyor:

Âl-i Muhammed Şia'sının yoğun olarak yaşadığı Irak, İran ve Mısır gibi ülkelerden birçok insan ondan ilim öğrenmek amacıyla yanına gelirlerdi.¹

20- Fazlullah b. Ruzbehan eş-Şafî şunları söylüyor:

Allah'ım! Onuncu imam, kabileler ve toplulukların örneği, şehirde ve çölde yaşayanların efendisi, vasilik ve imamlığın neticesi ilkelerin koruyucusu, her muhalif düşmana karşı gazapla çekilmiş keskin kılıç, felâketler ve afetlerden yakararak kaçanların sığınağı, susuzluktan kuruyan ciğerlerin susuzluğunu gideren, dost düşman herkesin kemaline şahitlik ettiği, bir mü-nadinin sesleneceği günde velâyetiyle dostlarını hi-mayesine alacak Ebu'l-Hasan Ali en-Naki el-Hadi b. Muhammed'e, düşmanlarının hilesiyle şehit edilip Samarra'ya defnedilen aziz imama salât ve selâm et.²

1- Akidetu's-Şia: 215

2- Fazl b. Ruzbehan, Vesiletu'l-Hadim İle'l-Mahdum: Salavatu'l-İmam el-Hadi (a.s)

İMAM HADİ'NİN KİŞİLİĞİNDEN GÖRÜNÜMLER

İmam Hadi (a.s), dedesi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) tamamlamak üzere gönderildiği¹ üstün ahlâkın bütün güzelliklerini üzerinde toplamıştı. Erdem ve kemalin bütün göstergeleri şahsiyetinde bir araya gelmişti. Bunları bütünüyle ihata edip tasvir etmemiz imkân dâhilinde değildir. Ama bu, hayat akışının çeşitli tablolarında somutlaşan üstün ahlâkın belli başlı göstergelerine işaret etmemize engel değildir. Siyer ve tarih kitaplarında yer verilen ve üstün ahlâkın en güzel numunelerini oluşturan bazı örnekler sunmak istiyoruz:

Cömertliği

İnsanlar içinde onun kadar eli açık biri yoktu. Onun gibi insanlara yardım maksadıyla mal harcayan biri daha yoktu. Bu özelliğiyle, isteyerek ve gönüllü olarak malı yoksula, yetime ve esire yediren atalarının² çizgisi üzerindeydi. Onlar ki, ailelerine yedirecek bir şey kalmayacak şekilde muhtaçlara yedirirlerdi ve ailelerine giydirecek bir şey kalmayacak şekilde ihtiyaç sahiplerine giydirirlerdi.³

1- Peygamber'in (s.a.a), *"Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."* sözüne işaret eder.

2- Müminlerin Emiri Hz. İmam Ali, Hz. Fatıma, Hz. İmam Hasan ve Hz. İmam Hüseyin'in, yüce Allah'ın **"Kendi canları çektiği hâlde, yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler."** (İnsân Suresi: 8) şeklindeki övgüsüne mazhar olan olayına işaret eder.

3- Sıfatu's-Safve: 2/98

Tarihçiler İmam Hadi'nin (a.s) iyiliğine, fakirlere ihsan-
da bulunuşuna, zorda kalanlara cömertçe yardım elini uzat-
masına dair birçok göz kamaştırıcı örnek aktarmışlardır. Biz
aşağıdaki örnekleri sunmakla yetiniyoruz:

1- Ebu Amr Osman b. Said, Ahmed b. İshak el-Eş'arî, Ali
b. Cafer el-Hamdanî gibi Şia'nın önde gelen isimlerinden
oluşan bir heyet, İmam Hadi'nin (a.s) yanına geldi. Ahmed
b. İshak ağır borcun altında olduğunu söyleyerek hâlini an-
lattı. İmam (a.s) hemen vekili Amr'a döndü ve şöyle dedi:
"Ona otuz bin dinar ver. Ali b. Cafer'e de otuz bin dinar ver."
Bu meblağın aynısını da vekiline verdi.

İbn Şehraşub bu yüksek cömertlik karşısında şu değer-
lendirmeyi yapıyor:

Bu bir mucizedir. Sultanlardan başka hiç kimse
böyle bir cömertlik sergileyemez. Böyle bir bağış kim-
seden duymadık.¹

2- İshak el-Cellab, tevriye günü İmam Ebu'l-Hasan Hadi
(a.s) için bir miktar koyun satın aldı. İmam (a.s) hepsini ak-
rabaları arasında dağıttı.²

3- İmam Hadi (a.s) Samarra'dan çıkıp kendisine ait bir
mezraya gitmişti. Bu sırada bedevî Araplardan biri de onun-
la görüşmek üzere gelmişti. İmam'ı (a.s) evinde bulamadı.
Ailesi, onun kendisine ait bir mezraya gittiğini haber verdi-
ler. Bedevî de o tarafa doğru gitti. İmam'ın (a.s) yanına va-
rınca, İmam ihtiyacını sordu. Bedevî alçak bir ses tonuyla
şöyle dedi:

Ey Resulullah'ın oğlu! Ben Kûfeli bir bedevîyim.
Deden Ali b. Ebu Talib'in velâyetine bağlı kimselerde-
nim. Ağır bir borcun altına girdim, onu ödeyecek gü-
cüm yoktur. Senden başka da gidecek birini bilmiyo-
rum.

1- el-Menakıb: 3/512; A'yanu's-Şia: 2/37

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/514

İmam, adamın hâline acıdı. Adamın Ali b. Ebu Talib'e (a.s) tevessül etmesini de önemsedı. O sırada İmam'ın eli dardaydı, ona verecek parası yoktu. Bir kâğıda kendi el yazısıyla, "Bedevî Arabın benden şu kadar alacağı vardır." diye yazdı ve miktarı da belirtti. Sonra adama şöyle dedi:

Bu kâğıdı al. Ben Samarra'ya geldiğimde, cemaat etrafıma toplandığında gelip kâğıda yazdığım borcu benden iste ve borcunu geciktirdiğim, zamanında ödemediğim için de bana kaba sözler söyle. Sana söylediklerimi yapmazlık etme.

Bedevî kâğıdı aldı. İmam (a.s) Samarra'ya döndüğünde bir topluluk, etrafında toplandı. Aralarında sultanın casusları ve güvenlik elemanları da vardı. Bu sırada bedevî geldi, kâğıdı çıkarıp İmam'dan (a.s) kâğıtta yazılan borcu ödemesini istedi. İmam (a.s) da gecikme için adamdan özür diliyordu. Ama bedevî kaba sözler söyleyerek karşılık veriyordu. Topluluk dağılınca güvenlik elemanları derhal gidip Mütevekkil'e durumu rapor ettiler. Mütevekkil, İmam'a (a.s) otuz bin dinar verilmesini emretti. Bu para İmam'a götürüldü. Bedevî gelince İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Bu parayı al. Onunla borcunu öde, geri kalanını da ailen ve çocukların için harca ve bizim de kusurumuza bakma.

Bedevî, bu olay karşısında şaşkına dönmüştü. İmam'a (a.s) dedi ki: "Benim borcum, şu paranın üçte birinden bile azdır." Ama İmam (a.s) otuz bin dinardan hiçbir miktarını geri almayı kabul etmedi. Bedevî parayı alıp giderken şöyle diyordu:

Allah, risaletini kime vereceğini herkesten daha iyi bilir.¹

1- Metalibu's-Seul: 473; İbn Sabbağ, el-Fusulu'l-Muhimme: 2/1066; es-Savaiku'l-Muhrika: 312

Zühdü

İmam Hadi (a.s) hayatın bütün göz alıcı süslerinden, maddî ve göz kamaştırıcı değerlerinden uzaklaşmıştı. En üst düzeyde bir züht hayatını yaşıyordu. İbadeti, takvayı ve zühdü temel davranış biçimi, alışkanlığı hâline getirmişti. Hayatın maddî mazharlarından hiçbirine ilgi göstermemişti. Allah'a ibadet etmeyi her şey tercih etmişti.

Medine'deki ve Samarra'daki evlerinde eşya namına hiçbir şey yoktu. Mütevekkil'in polisleri evine baskın düzenlemiş, evi didik didik aramış ve hayatın çekici süslerinden, değerlerinden tek bir şey bulamamışlardı. Samarra'daki evi de aranırken karşılaşılan manzara bundan farklı değildi. İmam'ı kapalı bir evde bulmuşlardı. Üzerinde kıldan bir aba, kumların, çakılların üzerinde oturuyordu. Altında sergi, döşek namına hiçbir şey yoktu.¹

Tarlada Çalışması

İmam (a.s) benlikten tamamen arınmıştı. Anlatıldığına göre ailesinin geçimini sağlamak için kendisine ait bir tarlada çalışırdı. Ali b. Hamza şöyle rivayet etmiştir:

Ebu'l-Hasan'ı (a.s) bir tarlada çalışırken gördüm. Bacaklarından terler akıyordu. Dedim ki: "Sana feda olayım, adamlar nerde?"

Buyurdu ki: *"Ey Ali! Benden ve babamdan daha üstün olan biri elinde kürekle tarlasında çalışmıştı."*

Dedim ki: "Kimdir o?"

Buyurdu ki: *"Resulullah (s.a.a), Emirü'l-Müminin ve bütün atalarım kendi elleriyle çalışırlardı. Bu nebilerin, resullerin ve salihlerin geleneğidir."*²

1- Usul-i Kâfi: 1/499; ondan naklen el-İrşad: 2/302-303; Kuleynî'den naklen İ'lâmu'l-Vera: 2/119 ve el-Fusulu'l-Muhimme: 377

2- Men La Yahzuru'l-Fakih: 3/162; el-Kâfi: 5/75. İkinci kaynakta "resullerin, vasilerin ve salihlerin" diye geçer.

Yoldan Çıkmışları Doğru Yola İletmesi

İmam Hadi (a.s), sapanları ve haktan uzaklaşanları doğru yola iletmeye, onları hakka iletmeye büyük önem verirdi. İmam Hadi'nin (a.s) doğru yolu gösterdiği kişilerden biri de, Mellah (gemicisi) diye bilinen Ebu'l-Hasan el-Basrî'dir. Bu zat Vâkıfî idi. İmamlar silsilesini İmam Musa b. Cafer'le (a.s) sonlandırırđı. Onun tertemiz oğullarının imamlığını kabul etmezdi. Bir gün İmam Hadi (a.s) onunla karşılaştı ve şöyle dedi:

Ne zamana kadar bu uyku devam edecek? Bu uykudan uyanmanın zamanı gelmedi mi?

İmam'ın (a.s) bu sözleri onun üzerinde büyük bir etki bıraktı. Derhal hakka ve doğru yola döndü.¹

Tasavvufçuların Meclislerinde Bulunmaktan Nehyetmesi

İmam Hadi (a.s), ashabını ve diğeri Müslümanları tasavvufçularla temas kurmaktan, onlarla oturup kalkmaktan sakındırđı. Çünkü bu akımlar sapmanın ve insanları saptırmanın odakları hâline gelmişlerdi. Basit düşünen sıradan insanları aldatmak ve yoldan çıkarmak için zahitlik kılığına bürünüyorlardı.

İmam Hadi (a.s), ashabını bu gibi akımlarla içli dışlı olmaktan şiddetle sakındırđı. Nitekim Hüseyin b. Ebu'l-Hattab şöyle rivayet etmiştir:

Mescid-i Nebevî'de İmam Ebu'l-Hasan el-Hadi (a.s) ile beraberdim. Aralarında Ebu Haşim el-Caferî'nin de bulunduğu bir grup ashabı geldi. Ebu Haşim güzel konuşan, etkili ve beliğ bir hitabet yeteneğine sahip biriydi. İmam nezdinde yüksek bir makama sahipti. Biz öylece oturuyorken birden

---

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/511; İ'lâmu'l-Vera Bi-A'lâmi'l-Hüda: 2/123

bir grup sofu mescide girdi. Mescidin bir köşesine oturdular ve "La ilâhe illallah" diyerek zikre başladılar. İmam (a.s) ashabına döndü ve şöyle dedi:

Şu sahtekârlara iltifat etmeyin. Onlar şeytanın mütefikleridir. Dinin temellerini yıkanlardır. Bedenlerinin rahat etmesi için dünyaya rağbetsizmiş gibi gözü-kürler. Avlanılacak hayvanlar bulmak için geceleri uykusuz kalırlar. Semer vurulacak eşekler bulmak için bir ömür zorluklara katlanırlar. "La ilâhe illallah" deyip durmaları, insanları aldatmak içindir. Az yemeleri, büyükçe taşlarını doldurmak ve ahmakların kalbini çalmak içindir. İnsanlarla sevgi sözcükleriyle konuşurlar, ama onları aşağılayarak kuyuya atarlar. Virtleri raks ve el çırpırmaktan ibarettir. Zikirleri terennüm ve tegannidir. Beyinsizlerden başkası onlara uymaz. Ahmaklardan başkası onlara inanmaz. Ölü veya diri onlardan birini ziyarete giden kimse, şeytanı ziyarete ve putlara ibadete gitmiş gibidir. Onlardan birine yardım eden kimse, Muaviye'ye, Yezid'e ve Ebu Süfyan'a yardım etmiş gibidir.

Ashabından biri dedi ki: "Şayet sizin haklarınızı kabul eden biri olursa?" İmam onu azarladı ve ona şöyle haykırdı:

Bırak bunu! Bizim haklarımızı kabul eden biri, bize muhalefet sayılacak bir yola girmez. Onların, sofu gruplarının en adileri olduklarını görmüyor musun? Sofuların tümü bize muhaliftirler. Onların tarikatları bizim yolumuzdan ayırır. Onlar bu ümmetin Hıristiyanları veya Mecusîleridirler. Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirler istemesi de Allah nurunu tamamlayacaktır.¹

1- Erdebilî, Hadikatu's-Şia: 602-603, Murtaza er-Razî'nin el-Fusul ve İbn Hamza'nın el-Hadi İle'n-Necat adlı eserlerinden naklen, her ikisi de Şey Mufid'den naklen; ondan naklen de Ravzatu'l-Cennat: 3/134; İklîlü'l-Menhec Fî Tahkiki'l-Matleb: 129

Âlimlere Değer Vermesi

İmam Hadi (a.s) fikir ve ilim adamlarına üstün bir değer verir, onlarla içtenlikle ilgilenir ve diğer insanlara göre onlara öncelik verirdi. Çünkü fikir ve ilim adamları yeryüzünün aydınlık kaynaklarıdır. İmam'ın (a.s) büyük değer verdikleri arasında Şia âlimlerinden, fakihlerinden bir zat vardı. Bu zatın, Nasibîlerden biriyle tartıştığını ve bu Nasibîyi susturup onu mağlup ettiğini duydu. Bundan dolayı çok sevindi. Bir gün bu âlim, İmam'ı (a.s) ziyaret etti. İmam onu saygıyla ağırladı. O sırada İmam'ın (a.s) meclisi Alevîler ve Abbasîlerle doluydu. İmam, bu âlimi meclisin başköşesine oturttu. Sıcak ve içten sorularla hâlini sordu. İmam'ın bu ilgisi meclisteki Haşimîlere ağır geldi. İmam'a dönüp şöyle dediler: "Bu adamı nasıl Haşimoğulları'ndan olan seyitlerin üstünde tutarsın?"

İmam (a.s) onlara dedi ki:

Sakın yüce Allah'ın kendileri hakkında şöyle buyurduğu kimselerden olmayın: "**(Resulüm!) Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın kitabına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir grup cayararak geri dönüyor.**"¹ Allah'ın kitabının hakem olmasını istemez misiniz?

Hep birlikte, "Evet, isteriz!" dediler.

İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Yüce Allah, "Ey iman edenler! Size, 'Meclislerde yer açın.' denilince yer açın ki, Allah da size genişlik versin. Size, 'Kalkın.' denilince de kalkın ki, Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin."² buyurmamış mıdır? Bu da gösteriyor ki, yüce Allah, âlim müminin âlim olmayan müminden

1- Âl-i İmrân Suresi: 23

2- Mücadele Suresi: 11

üstün tutulmasını istemiştir. Tıpkı mümin insanın mümin olmayan insandan üstün tutulması gibi. Söyler misiniz, "**Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.**" ifadesinde, "soylu kimseleri derecelerle yükseltsin" mi diyor?! "**Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?**"¹ demiyor mu?! Böyle ikeni Allah'ın yücelttiği bu adama saygı gösterip yüceltmeme nasıl tepki gösteriyorsunuz? Bu adamın, falanca Nasibîyi, bildiği ilâhî delillerle yenilgiye uğratması, her türlü soy sop şerefenden daha üstün bir şereftir.

Meclistekiler susup kaldılar. İmam (a.s) çok etkili bir delille onları susturmuştu. Buna rağmen Abbasîlerden biri kalkıp şöyle dedi: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bu adamın soyu bizim soyumuz gibi üstün olmadığı hâlde ona bizden daha üstün bir değer verdin ve bizim değerimizi de düşürdün. Oysa İslâm'ın ilk günlerinden bu yana üstün olanlar, her zaman daha aşağı olanlara göre öncelikli bir konumda görülmüşlerdi."

Kuşkusuz bu pespaye bir değerlendirmedir. Çünkü İslâm, değerlendirme mizanında sahih değerlerden başkasını ölçü kabul etmez ve bu konuşmayı yapan Abbasî bu değerleri anlamaktan çok uzaktı. İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

Suphanallah! Abbas, Haşimoğulları'ndan biri olarak Teym kabilesine mensup Ebubekir'e biat etmedi mi? Abdullah b. Abbas, Haşimoğulları'ndan ve bugünkü Abbasî halifelerinin babası olduğu hâlde Adiğulları'ndan olan Ömer b. Hattab'a hizmet etmiyor muydu? Ya Ömer neden Kureyş'e uzak boylardan bazı kimseleri şûraya aldığı hâlde neden Abbas'ı almadı? Eğer Haşimî olmayan birini Haşimî olan birinden üstün tutmak hoş karşılanmayacak bir şeyse, o zaman

Abbas'ın Ebubekir'e biat etmesini, Abdullah b. Abbas'ın da Ömer'e hizmet etmesini eleştirin. Yok, eğer bütün bunlar caiz ise, şu hâlde benim yaptığım da caizdir.¹

İbadeti

Allah'a yönelmek, Allah'a dönmek; geceleri ibadetle, Allah ile münacatla, Allah'ın kitabını okumakla ihya etmek Ehl-i Beyt'in (a.s) en belirgin özelliğidir.

İmam Hadi'ye (a.s) gelince; insanlar, yaşadığı dönemde ibadet, takva, dinî konularda titizlik bakımından onun gibisine tanık olmadılar. Nafile namazların hiçbirini terk etmezdi, hepsini yerine getirirdi. Akşam namazının ardından kıldığı nafile namazın üçüncü rekâtında Fatıha Suresi'nden sonra Hadîd Suresi'nin başından "O, göğüslerde olanı bilir."² ayetine kadar okur, dördüncü rekâta ise Fâtiha Suresi'nden sonra Hucurât Suresi'nin sonunu okurdu.³

Duasının Kabul Edilmesi

İmam Hadi'nin (a.s) duasının Allah katında makbul olmasına ilişkin birçok örnek rivayet edilmiştir. Bunlardan birkaçını aşağıda sunuyoruz:

1- Mansurî, babasının amcasından rivayet etmiştir:

İmam Ali el-Hadi'ye (a.s) gittim ve dedim ki: "Ey efendim! Bu adam -Halife Mütevekkil'i kastediyor- beni kovdu, maaşımı kesti ve beni büyük bir sıkıntının içine attı. Bütün bunların sebebi de sana olan bağlılığımı öğrenmesidir." Sonra İmam'dan (a.s) kendisi için Mütevekkil nezdinde tavassutta bulunmasını istedi. İmam (a.s), "İnşallah isteğin yerine

1- Tabersî, el-İhticac: 2/259; Tefsiru'l-İmam el-Askerî: 352

2- Enfal Suresi: 43

3- Vesailu's-Şia: 4/750

gelecektir." dedi. Gece olunca Mütevekkil'in elçileri kapısını çaldılar. Onlarla birlikte Mütevekkil'in yanına gitmek üzere aceleyle evden çıktı. Sarayın kapısına gelince Feth'in kapıda durduğunu gördü. Feth onu karşıladı ve gecikmesinden dolayı onu azarladı. Sonra da Mütevekkil'in yanına götürdü. Mütevekkil onu güler yüzle karşıladı ve şöyle dedi: "Ey Ebu Musa! Bizimle artık ilgilenmiyorsun, bizi unuttun mu? Yanımda ne hakkın vardır?"

Adam ihtiyaçlarını ve kesilen bağışlarını arz etti. Mütevekkil bunların ve bir kat fazlasının kendisine verilmesini emretti. Adam sevinç içinde dışarı çıktı.

Adam dönüp evine giderken Feth arkasından koşup yetişti ve şöyle dedi: "Ondan -yani İmam Hadi'den- dua talep ettiğinden şüphem yok. Benim için de dua etmesini iste."

Adam, mutluluğu yüzünden okunur vaziyette, İmam Hadi'nin (a.s) yanına geldi. İmam'ın (a.s) huzuruna kabul edilme şerefine nail olunca İmam ona şöyle dedi: "*Ey Ebu Musa! Bu yüz, memnunluğun ifadesidir.*"

Adam derin bir saygıyla şöyle dedi: "Senin bereketin sayesinde ey efendim! Ama bana, senin ona gitmediğini ve ondan herhangi bir şey istemediğini söylediler!"

İmam (a.s) gülümseyerek ona şu karşılığı verdi:

Allah biliyor ki biz, ihtiyaçlar için sadece kendisine sığınırız. Dertler için sadece O'na tevekkül ederiz. Bu yüzden kendisinden istediğimiz zaman duamıza icabetle karşılık verir. Biz bu tutumumuzdan saparsak, korkarız ki, O da bize olan bu lütfundan vazgeçer.

Adam, İmam'ın (a.s) kendisinin gıyabında dua ettiğini anladı. Bu arada Feth'in isteğini de hatırladı ve dedi ki: "Ey efendim! Feth, senden kendisi için dua etmeni istedi."

İmam (a.s) bu isteğe karşılık vermedi ve şöyle buyurdu:

Feth, görünürde bizim dostumuz gibi görünüyor, ama gizliden bizden uzak duruyor. Ne zaman ki ih-

lâsla Allah'a itaat eder, Resulullah'ı (s.a.a) ve biz Ehl-i Beyt'in hakkını itiraf ederse, o zaman kendisi için dua edilir.¹

2- Rivayet edilir ki: Ali b. Cafer, İmam'ın (a.s) vekillerinden biriydi. Casuslar onu Mütevekkil'e ihbar ettiler, o da Ali b. Cafer'i zindana attı. Bir müddet karanlık zindanlarda kaldı. Bir zaman sonra iyice daraldı. Kendisinin serbest bırakılması için devlet görevlilerinden biriyle konuştu ve bunun karşılığında kendisine üç bin dinar vereceğini söyledi. Bu memur derhal Mütevekkil'e yakın olanlardan biri olan Ubeydullah'ın yanına gitti. Ali b. Cafer hakkında aracılık etmesini istedi. O da bu isteği kabul etti. Sonra gidip konuyu Mütevekkil'e açtı. Mütevekkil onun bu isteğini reddetti ve şöyle dedi:

Eğer senden şüphelenseydim, "Sen bir Rafızîsin." derdim. Serbest bırakmamı istediğin bu adam Ebu'l-Hasan el-Hadi'nin vekilidir ve ben onu öldürmeye kararlıyım.

Ubeydullah, onun hakkında aracılık etmekten pişman oldu ve gelişmeyi arkadaşına haber verdi. O da hemen Ali b. Cafer'e gidip Mütevekkil'in kendisini öldürmeye kararlı olduğunu ve serbest bırakılmasına imkân olmadığını söyledi. Bu haber karşısında Ali b. Cafer iyice bunaldı. İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazdı. Mektupta şu ifadelere yer verdi: "Ey efendim! Allah hakkı için bana bir çare! Artık şüpheyeye düşmekten korkuyorum." İmam (a.s) onun mektubuna şu notu düştü: "*Durumun söylediğin raddeye varmışsa, senin için Allah'a dua edeceğim.*"

Çok geçmeden Mütevekkil ağır bir humma hastalığına yakalandı. Gün geçtikçe de hastalığının şiddeti artıyordu. Bu

---

1- Şeyh Tusî, el-Emalî: 285, hadis 555; ondan naklen Biharu'l-Envar: 50/127 ve el-Menakıb: 4/442

esnada bütün tutukluların serbest bırakılmasını emretti. Özellikle Ali b. Cafer'in serbest bırakılmasını istedi. Ubeydullah'a, "Niçin onun adını bana söylemedin?" dedi. Ubeydullah, "Bir daha onun adını anmam." dedi. Sonra Ubeydullah'a, onu serbest bırakmasını ve ona yaptıklarından dolayı kendisini helâl etmesini istemesini emretti. Ubeydullah gidip onu serbest bıraktı. Sonra İmam'ın (a.s) emriyle Mekke'ye gidip yerleşti.¹

Bunlar, İmam Hadi'nin (a.s) dualarının kabul edilmesine ilişkin olarak raviler tarafından aktarılan örneklerden birkaç taneydi. Bilindiği gibi duanın kabulünde insanın etkisi ve dahli söz konusu değildir. Bu tamamen Allah'ın elindedir. Kullarından dilediğinin duasını kabul eden O'dur.

Hiç kuşkusuz, Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) Allah katında yüksek bir mertebeleri vardır. Çünkü onlar büyük bir ihlâs ile sırf O'na adanmışlardı. O'na hakkıyla itaat ederlerdi. Ulu Allah da dualarını kabul etmek suretiyle onlara özel bir konum bahşetmiştir. Nitekim onların mübarek mezarlarını da duaların kabul edildiği kutsal mekânlar olarak kılmıştır.²

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/865, No: 1129; ondan naklen de Biharul-Envar: 50/183

2- Bkz. Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi: 42-62

İkinci Bölüm

- İmam Hadi'nin (a.s) Doğumu
  - İmam Hadi'nin (a.s) Hayatının Aşamaları
  - İmam Hadi (a.s), Babasının Himayesinde
-

İMAM HADİ'NİN (A.S) DOĞUMU

Mübarek Soyları

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cevad b. Ali er-Rıza b. Musa el-Kâzım b. Cafer es-Sadık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynülabidin b. Hüseyin es-Sibt b. Ali b. Ebu Talib (a.s). Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) onuncusudur.

Annesi, Semane el-Mağribiyye adında bir ümmüveledir.¹ Ümmü'l-Fazl olarak tanınmıştır.²

Doğumu ve Yetiştirilmesi

İki yüz on iki veya iki yüz on dört yılının zilhicce ayının ortasında veya receb ayının ikisinde doğmuştur.³ Medine'ye üç mil uzaklıktaki "Sarya" köyünde dünyaya geldi.⁴

Doğumunun Resulullah (s.a.a) Tarafından Müjdelenmiş Olması

Resulullah (s.a.a), İmamlar'ı konu alan uzun bir hadisinin kapsamında onun doğumunu şu sözlerle müjdelemiştir:

Allah onun (İmam Cevad'a -a.s- işaret ediyor) sulbüne ne azgın, ne de taşkın, iyi ve kutlu, hoş ve temiz bir nutfe yerleştirdi. Ona kedi katında Ali b. Muham-

---

1- Usul-i Kâfi: 1/298

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 4/433; ondan naklen de Biharul-Envar: 50/114

3- Usul-i Kâfi: 1/497; el-İrşad: 368; el-Misbah: 523

4- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 4/433. Üç mil, beş km'ye tekabül eder.

med adını verdi. Sekine ve vakar elbisesini üzerine giydirdi. Ellerinin ayasından, bütün ilimleri ve her gizli sırrı içine yerleştirdi. Göğsünde de kendisine bildirdiği bir şey vardır. Onu düşmanlarından sakınmıştır...¹

Künyesi ve Lakapları

Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Onu aynı künyeye sahip İmam Musa Kâzım (a.s) ve İmam Rıza'dan (a.s) ayırmak için "Ebu'l-Hasan es-Salis (Üçüncü Ebu'l-Hasan)" diye anılır.

Lakapları ise şunlardır: Hadi, Naki (bunlar en çok bilinen lakaplarıdır), Murtaza, Fettah, Nasih, Mütevekkil. İmam (a.s), kendisinin bu sonuncu lakapla çağrılmasını menetmişti. Çünkü Abbasî halifesinin lakabı da Mütevekkil idi.²

el-Menakıb adlı eserde lakaplarının şunlar olduğu belirtilmektedir: Necib, Hadi, Murtaza, Naki, Âlim, Fakih, Emin, Mu'temen, Tayyib, Askerî. O ve oğlu "el-Askeriyeyn (İki Askerî)" olarak bilinmektedirler."³

1- Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s): 1/62, hadis 29

2- Keşfu'l-Gumme: 2/374

3- el-Menakıb: 4/432

İMAM HADİ'NİN (A.S) HAYATININ AŞAMALARI

İmam Hadi'nin (a.s) yaklaşık kırk yıllık ömrünü, aldığı tavırların tabiatı ve içinde yaşadığı ortamın koşulları bağlamında birkaç aşamaya bölmek mümkündür.

Ancak ikili bir taksim daha uygundur. Zaten İmamlar'ın (a.s) hayatlarını incelerken esas aldığımız metot da bunu gerektirmektedir. Bu metot; İmamlar'ın sorumluluklarının ve rollerinin, içinde buldukları şartlara ve her birini kuşatan siyasal ve toplumsal ortamlara göre çeşitlilik arz ettiği, buna rağmen aldıkları bütün tavırların ortak bir gayesi olduğu esası üzerinde yoğunlaşır. Bu ortak gaye; şeriati tahriften korumak, İslâm ümmetini akidesinden ve ilkelerinden sapmaktan muhafaza etmek, Resulullah'ın (s.a.a) kurduğu devletin iyice çözülüp çökmesine engel olmak ve elbette zamanı geldiğinde şeriatin ana gayesine ve hükümlerine aykırı olmamak şartıyla yönetimi fiilen devralmak için gerekli hazırlıkları yapmak şeklinde belirginleşmiştir.

İmam Hadi'nin (a.s) hayatının birinci aşaması, babası İmam Cevad'ın (a.s) imamlığının gölgesinde geçti. Bu da H. 212-220 yılları arasında geçen bir süredir. En fazla sekiz sene sürmüştür.

Bu süre zarfında İmam Hadi (a.s), Abbasî halifelerinden Me'mun ve Mu'tasım dönemlerine tanık oldu.

İkinci aşama ise, H. 220 yılının sonlarında imamlık görevini üstlenmesinden başlayarak H. 254 yılında şehit edilmesine kadar sürmüştür. Bu da yaklaşık olarak otuz dört

yıllık bir süredir. İmam Hadi (a.s) bu aşamada altı Abbasi halifesinin dönemine tanık oldu. Bu halifeler göreve geliş sırasıyla şunlardır:

- 1- Mu'tasım (H. 218-227)
- 2- Vâsık (H. 227-232)
- 3- Mütevekkil (H. 232-247)
- 4- Muntasır (H. 247-248)
- 5- Müstain (H. 248-252)
- 6- Mu'taz (H. 252-255)

İkinci bölümün üçüncü başlığında bu büyük İmam'ın hayatının birinci aşamasını ele alacağız ve hayatının babasının himayesinde geçirdiği dönemle ilgili hadiseler üzerinde duracağız.

Mübarek hayatının ikinci aşamasını ise, son iki bölümde şartları, özellikleri ve gerektirdiği durumlarla birlikte ele alacağız.

İMAM HADİ (A.S) BABASININ HİMAYESİNDE

İmam Cevad (a.s), H. 202 senesinde İmam Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) şehit edilmesinden sonra Şia'nın dinî liderliğini, fikrî ve manevî merciliğini üstlendi.¹

O sırada yedi yaşlarındaydı. Yaşının küçüklüğüne rağmen Medine'de İmam Rıza (a.s) adına işleri yönetiyor, bağlılarına emir ve yasaklar yöneltiyor, kimse de muhalefet etmiyordu.²

Safvan b. Yahya anlatıyor: İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Yüce Allah sana Ebu Cafer'i bahşetmeden önce sana sorduk ve sen de 'Allah bana bir oğul bahşedecektir.' derdin. Gerçekten yüce Allah sana bir oğul bahşetti ve gözümüzü aydınlattı. Allah o günü göstermesin, ama eğer emrihak vaki olursa, imamlık görevi kimin olacaktır?" İmam (a.s) eliyle önünde yatmakta olan Ebu Cafer'i (a.s) işaret etti. Dedim ki: "Sana feda olayım, o daha üç yaşında!"

Bunun üzerine Ebu'l-Hasan (a.s) şöyle dedi:

Bunun ona bir zararı yoktur. Nitekim İsa (a.s) daha üç yaşında iken hüccet görevini yapıyordu.³

İmam Cevad (a.s), babasından sonra on dokuz seneden yirmi beş gün az yaşadı.⁴ Bu, onun imamlık süresiydi.

1- İsbatu'l-Vasiyye: 184

2- İsbatu'l-Vasiyye: 185

3- Usul-i Kâfi: 1/321

4- Usul-i Kâfi: 1/497, hadis 12

Şia ve İmam Cevad'ın (a.s) İmamlığı

İmam Rıza (a.s) Yüce Dost'a (Refik-ı A'la'ya) kavuştuğunda, oğlu İmam Cevad (a.s) yedi yaşındaydı. Bu erken dönem imamlığı, bırakın başkalarını, ilk olarak Şia'nın dikkatini çekmişti. Sıradan insanlar bir yana, önde gelen bazı Şiîler bile şaşırmışlardı. Oysa İmam Rıza (a.s) Horasan'a götürülmesinden önce ve sonra Şiîleri böyle bir gelişmeye hazırlamıştı.

Bu yüzden bazı önde gelen Şiîler, imamlık meselesini tartışmak üzere içlerinden birinin evinde toplandılar. Bu toplantıya katılanlar arasında Reyyan b. Salt, Yunus, Safvan b. Yahya, Muhammed b. Hekim, Abdurrahman b. Haccac gibi isimler de vardı. Ağlıyorlardı.

Yunus onlara dedi ki:

Ağlamayı bırakın, şu çocuğun (İmam Cevad'ı kast ediyor) büyümesini bekleyin.

Reyyan b. Salt ona şu karşılığı verdi:

Eğer emir Allah'tan geliyorsa, iki günlük çocuk yüz yaşındaki adam gibidir. Şayet emir Allah'tan gelmiyorsa, bir adam beş bin sene de yaşasa, seyyidlerin (efendilerin) getirdiğinin aynısını veya bir kısmını getiremez. Meseleye bu açıdan bakmak gerekir...¹

Yukarıdaki metinden Reyyan'ın, imamet kavramını, tıpkı nübüvvet gibi ilâhî bir makam olarak ele aldığı anlaşılıyor. Bu makama seçilecek kişinin Allah tarafından belirlenmesi gerektiğini vurguluyor. Çünkü bu yetki Allah'ın elindedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Allah risaletini kime vereceğini daha iyi bilir.²

Bu hususta insanların emir ve seçme yetkileri yoktur.

1- Delâilu'l-İmame: 388

2- En'âm Suresi: 124

İmam Cevad (a.s) Dönemi

İmam Cevad (a.s), Abbasî halifelerinden Me'mun (198-218) ve Mu'tasım (218-227) dönemlerine tanık oldu. Me'mun, İmam Cevad'ı (a.s) sevdiğini gösteren bir tutum içindeydi. Kızı Ümmü'l-Fazl'ı onunla evlendirdi. Bundan önce de diğer bir kızını İmam Rıza (a.s) ile evlendirmiş ve İmam Rıza'yı (a.s) veliahdı olarak ilân etmişti. Alevîlere yakınlık gösteriyordu.¹ Mu'tasım dönemi ise, biraz şefkat ve iyi idare ile karışık bir istibdat olarak nitelendirilebilir. Tarihçi Mes'udî, onu iyi bir idare tarzına sahip ve doğru yol üzere olmakla vassfeder.²

İlk Abbasî halifeleri devlet yönetiminde ve iktidarlarının devamı hususunda Araplar yerine Farslara dayanıyorlardı. Sivil ve askerî makamlara Farsları getiriyorlardı. Bu da çeşitli alanlarda bir Fars egemenliğinin kurulmasına yol açmıştı. Dolayısıyla Abbasî yönetiminde ve devlet kurumlarında Araplar üstün ve hâkim konumlarını yitirmişlerdi. Bu olgu Araplarla Farslar arasında bir rekabet meydana getirmişti. Bu durum, annesi bir Türk olan Mu'tasım zamanına kadar böyle devam etti. Onun zamanında ise Abbasî devleti Türklerle dayanmaya başladı. O, Türklerden oluşan muhafız birlikleri oluşturdu. Devlet makamlarını onlara teslim etti. Hilâfet merkezinden uzak bölgelerin valiliklerini onlara verdi. Arapları bağış divanından çıkardı, onların yerine Türkleri aldı. Bu da hem Arapların, hem de Farsların onlara kin beslemelerine neden oldu.

Çekişme Araplar, Farslar ve Türkler arasında olmakla sınırlı kalmadı. Bilâkis, Arapların kendi aralarında da bir çekişme baş gösterdi. Kuzey Arapları Muzaroğulları ile güney Arapları Yemenliler arasında taassup ateşi alevlendi.³

1- Dr. Hasan İbrahim, Tarihu'l-İslâm: 2/66-67

2- Murucu'z-Zeheb: 3/476

3- Tarihu'l-İslâm: 395

Bu, devletin hâkimi olan ailenin içindeki çekişmelerin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Hicrî birinci asrın sonlarında Abbasî devletinin sınırları içinde şu halklar yaşıyordu:

1- Araplar (Muzaroğulları ve Yemenliler)

2- Farslar (Horasanlılar). Bunlar Abbasî devletinin kurulmasına yardımcı olmuşlardı.

3- Türkler. Devlet mekanizması yavaş yavaş onların kontrolüne geçiyordu.

4- Yahudilerden ve Hıristiyanlardan oluşan zimmîler.

Dinî gruplar da birbirlerinden tamamen uzaklaşmışlardı. Bir Hıristiyanın Yahudiliğe, bir Yahudinin de Hıristiyanlığa girmesine izin verilmezdi. Sadece İslâm'a girmek şeklinde bir din değişikliğine izin verilirdi. İslâm toplumunun büyük bir sınıfını köleler oluşturuyorlardı. Semerkant köle ticaretinin yapıldığı en büyük pazar sayılırdı. Semerkantlılar köle ticaretini meslek edinmişlerdi, hayatını bu ticaretle sürdürüyorlardı.

Abbasî devleti geniş sınırlara ve büyük bir zenginliğe sahipti. Yoğun bir ticarî faaliyet vardı. Bu da şarkın daha önce tanık olmadığı bir kültürel uyanışın gerçekleşmesinde büyük rol oynadı. Halifeden tutun sıradan insanlara kadar herkes ya ilim öğrenirdi, ya da en azından edebiyatla uğraşır. Bu dönemde insanlar ilim ve irfan kaynaklarına ulaşip derledikleri bilgileri ülkelerine getirmek amacıyla üç kıtayı dolaşırlardı. Döndüklerinde birçok ilimleri dağarcıklarında getirir, sonra yoğun bir çabayla bu ilimleri tasnif ederlerdi. Bir bakıma ansiklopedik bir çalışma yöntemi geliştirmişlerdi. Bu kitapların bugünkü ilimlerin elimize ulaşmasında büyük etkisi olmuştur. İslâm şarkında bundan önce böyle bir ilmî sıçrama beklenemezdi elbette.¹

1- Tarihu'l-İslâm: 2/321-323

Batıda ise Kurtuba; Bağdat, Basra, Kûfe, Dimaşk ve Fustat'la yarışyordu. Endülüs'ün merkezi hâline gelmişti. Kurtuba mescitleri, Avrupalılar için bir cazibe merkezi olmuştu. Avrupalılar ilmi kaynağından öğrenmek, İslâm kültürü hakkında bilgi sahibi olmak üzere Kurtuba'ya akın ediyorlardı. Böylece Endülüs'te bir âlimler, şairler, edebiyatçılar, filozoflar, mütercimler ve fakihler zümresi oluştu. Müslüman âlimler sadece tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve kelâm gibi naklî ilimlerle uğraşmıyorlardı, aynı zamanda felsefe, matematik, astronomi, tıp ve kimya gibi aklî ilimlerle de ilgileniyorlardı.

Abbasî devletinin ilk çağında, insanlar daha çok dinî ilimlerle uğraşırlardı. Bu uğraşilar sonucu kelâmçılar ortaya çıktı. Kur'ân'ın mahlûkluğu etrafında yoğun kelâmî tartışmalar yaşandı. Me'mun da bu tartışmalara katıldı. Huzurunda tartışmaları için âlimlerin katıldığı meclisler düzenledi. Bu yüzden insanlar Me'mun'un dinî meselelere müdahale etmesini hoş karşılamadılar. Nitekim onun Ali b Ebu Talib'i (a.s) diğer halifelerden üstün görmesine de tepki gösterdiler.¹

Bu sırada iki âlim sınıfı belirdi:

Birincisi: Ehl-i ilim diye adlandırılırdı ki, bunların bilgi kaynağı daha çok nakildi ve naklî bilgileri anlamaya çalışıyorlardı.

İkincisi: Ehl-i akıl diye adlandırılırdı ki, bunlar da bilgilerini daha çok çıkarsama ve yeni bir şey ortaya koyma esasına dayandırıyorlardı.²

Yine bu çağda, fıkıh alanında da iki ekol belirdi: Medine'de oluşmaya başlayan Hadis Ekolü ve Irak'ta oluşan Rey Ekolü.

1- Tarihu'l-İslâm: 2/321-323

2- Tarihu'l-İslâm: 2/324

Siyasî Durum

Birden çok kişinin veliaht olarak tayin edilmesi, İslâm devletinin iç güvenliğinin bozulmasının önemli etkenlerinden biriydi. Çünkü veliahtlar, güç ve iktidarı ele geçirmek için birbirleriyle çetin bir mücadeleye tutuşurlardı. Her halife, babasının veliaht olarak belirlediği kardeşinin yerine oğlunun veliaht olmasını isterdi. Bu çekişmenin en belirgin örneği, Emin ve Me'mun kardeşler arasında yaşandı.¹

Emin, zorlu ve cesur biriydi. Ama zayıf görüşlüydü. İşleri idare etmede zaaf gösteriyordu. Kardeşi Me'mun ile H. 93 senesinden 98 senesine kadar süren saltanatı ele geçirme mücadelesine girişirken görüşlerinin zayıflığı somut bir şekilde ortaya çıktı. Sonunda Me'mun'un adamları Muhammed Emin'i öldürüp Bağdat'ı ele geçirdiler. Artık Me'mun bütün iktidarı tek başına ele geçirmişti. Kardeşi Emin'in bütün komutanlarını ve valilerini görevden aldı. Onların yerine, Emin'i yenilgiye uğratma başarısını gösteren yardımcılarını görevlendirdi.

Me'mun zamanında birkaç ayaklanma ve silâhlı hareket meydana geldi. Bunların tümü devletin ordusu tarafından bastırıldı. Söz konusu ayaklanmaların yaşandığı ve devletten kopma noktasına gelen bölgelerin kontrolü yeniden halifenin eline geçti. İstikrarın kurulmasından ve hâkimiyetin sağlanmasından sonra Me'mun H. 217 yılında Bizans'a saldırdı.²

İlk dönem Abbasî şairlerinden Bağdatlı Ali b. Ebu Talib el-A'ma, o dönemdeki Abbasî devletin siyasi ve sosyal durumunu şöyle tasvir ediyor:

Hilâfeti zayıf etti vezirin hainliği

1- Murucu'z-Zeheb: 4/350-353

2- Tarihu't-Taberî (Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk), Hicrî 199-217 yıllarının olayları.

İmamın fasıklığı ve danışmanın sapık görüşü.
 Oysa bu aldanma yolundan başka bir şey değildir
 Yolların en kötüsü de aldanma yoludur.
 Halifenin yaptıkları akıl almaz!
 Bundan daha acayibi, vezirin yaptıklarıdır.
 Bu ikisinden daha acayibi, bizim
 İçimizdeki bir çocuğa biat etmemizdir
 Henüz burnunu bile silemeyen bir çocuk
 Ve ağzı süt kokan bir çocuk.
 Bu ikisi (halife ve vezir) azgın ve sapıktır
 Nur saçan kitabı geçersiz kılmak istiyorlar.
 Eğer zamanın değişimi olmasaydı
 Bu ikisi kim bilir kervanda mı olurdu, yoksa ordu-
 da mı?
 Ama dağlar gibi fitnelerdir ki, sökün ediyorlar
 Ve bizler alçak biri tarafından idare ediliyoruz.¹

Emin öldürülünce, kesik başı Horasan'a Me'mun'a götürüldü. Me'mun, kesik başın bir ağacın ucunda evin avlusuna dikilmesini emretti. Bu arada askerlere de bağışta bulundu. Kendisine verilen parayı alan her askerın kesik başa da lânet etmesini emretti. Arap olmayanlardan biri parayı alırken, ona, "Şu kesik başa lânet et." denildi. O da, "Allah buna, ana babasına ve bu ana babadan doğanlara lânet etsin, onları analarının şurası ve şurasına soksun." dedi. Bunun üzerine, "Sen halifeye lânet ediyorsun!" dediler. Me'mun adamın sözünü tebessümle dinledi ve duymazlıktan geldi. Sonunda kesik başın ağacın ucundan indirilmesini ve Irak'a gönderilmesini emretti.²

Me'mun iktidarı çeşitli ve son derece tehlikeli sorunlarla karşı karşıya kaldı. Neredeyse Abbasî devleti yıkılacaktı.

1- Murucu'z-Zeheb: 3/433

2- Murucu'z-Zeheb: 3/451

Me'mun zamanında meydana gelen en önemli hadiseler şunlardır:

199 Yılında Ebu's-Seraya Liderliğinde Meydana Gelen İbn Tabataba¹ İsyanı

Bu, İmam Cevad (a.s) zamanında meydana gelen en büyük Şii ayaklanmasıdır. Ayaklanmada Âl-i Muhammed'in rızasına çağrı ilkesi bayraklaştırılmıştı. Bu ayaklanma, az kalsın Abbasî devletini bir kasırga gibi sökü� atacaktı. Çünkü Müslüman halkın çocuklarının büyük çoğunluğu bu çağrıya koşmuştu. Ebu's-Seraya, parlak zekâsıyla İmam Musa b. Cafer'in (a.s) oğullarından bazılarını yanına çekmeyi ve ordusunda komutanlık görevlerine getirmeyi başarmıştı. Bu da halkın büyük bir coşkuyla bu ayaklanmanın saflarına katılmasına yol açıyordu.

Me'mun, Züheyr b. Müseyyeb'i on bin kişilik bir ordunun başında onun üzerine gönderdi. Fakat Züheyr'in ordusu dağıldı ve karargâhı ele geçirilip talan edildi. İsyancılar daha da güçlenmişlerdi. Me'mun tarafından üzerlerine gönderilen bir diğer orduyu da yenilgiye uğrattılar. Neticede Vâsit bölgesini ele geçirdiler.

Sonra Herseme b. A'yun komutasında bir başka ordu onlarla karşılaştı. Ebu's-Seraya Kadisiye'ye kaçtı. Herseme Kûfe'ye girdi. Sonra Ebu's-Seraya'yı öldürdü. Tarih H. 200 yılını gösteriyordu.²

İmam Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) Veliht Oluşu

İki yüz bir yılında Me'mun, İmam Ali b. Musa er-Rıza'yı (a.s) veliahtlığı kabul etmeye zorladı. Devlet memurlarına

---

1- İbn Tabataba, Muhammed b. İbrahim b. İsmail b. İbrahim b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib'dir.

2- Tarihu'z-Zehebî, Duvelu'l-İslâm: 112-113; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ: 10/283

[Abbasîlerin simgesi sayılan] siyah elbiseleri atmalarını ve [Alevîlerin simgesi sayılan] yeşil elbiseler giymelerini emretti. Bu durum Abbasîlerin zoruna gitti. İmam Rıza'nın (a.s) hilâfete dâhil edilmesine karşı büyük bir tepki gösterdiler. Me'mun'a karşı çıktılar. Amcası Mansur b. Mehdi'ye biat ettiler. Mansur zayıf kaldı. Hatta "Ben Me'mun'un halifesi-yim." dedi. Bunun üzerine Abbasîler ondan vazgeçerek kardeşi İbrahim b. Mehdi'ye biat ettiler. Bu olaydan dolayı da taraflar arasında birkaç kere savaşlar meydana geldi.¹

Me'mun, veliahtlığı İmam Rıza'ya (a.s) dayatmaktan güttüğü amaçları istediği gibi gerçekleştiremeyeceğini anlayınca, onu zehirleyerek ortadan kaldırma kararını aldı. Olay iki yüz üç senesinde meydana geldi.²

İki Yüz Altı Yılında Meydana Gelen Hadiseler

Bu tarihte Babek Hürremî'nin Azerbaycan dağlarında başlattığı ayaklanma iyice büyüdü. Saldırıları arttı. Me'mun'un ordusunu hezimete uğrattı ve birçok çirkinliklere ön ayak oldu.³

İki Yüz Dokuz Yılında Meydana Gelen Hadiseler

Bu tarihte Nasr b. Eş'as el-Akîlî ortaya çıktı. Onunla Me'mun'un ordusunun komutanı Abdullah b. Tahir el-Huzaî arasında uzun süre devam eden savaşlar başladı.⁴

Bizans Topraklarına Sefer Düzenlenmesi

İki yüz on beş yılında Me'mun, Bizans üzerine bir sefer düzenledi. Bu ülkenin topraklarında üç ay kaldı. Bazı kalele-

---

1- Tarihu'z-Zehebî, Duvelu'l-İslâm: 112-113; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ: 10/284

2- İsbatu'l-Vasiyye: 181-183

3- Tarihu'z-Zehebî, Duvelu'l-İslâm: 114

4- Tarihu'z-Zehebî, Duvelu'l-İslâm: 115-117

ri fethetti. Talan etmek, esir almak ve etrafı yakıp yıkmak üzere müfrezeler gönderdi. Sonra Şam'a geldi ve oradan Mısır'a girdi.¹

Bu savaşlar iki yıldan fazla sürdü. Bizanslılar 217 yılında Me'mun'un ordusunun komutanını esir alıp Müslümanların ordusunu muhasara altına aldılar.

İmam Cevad (a.s) ve Abbasî Halifesi Me'mun

Me'mun, Ehl-i Beyt İmamları'na (a.s) karşı özel bir siyaset takip ediyordu ve bu siyaset kendisinden önceki Abbasî halifelerinin izlediği siyasetten tamamen farklıydı. İktidar ile İmamlar arasındaki ilişkiler bağlamında meydana gelen bu değişiklik, İmamlar'ın ümmet üzerindeki etki alanlarının genişliğine, Müslüman toplum nezdindeki itibarlarının yüksekliğine delâlet ettiği gibi, insanların onlara bağlılığına, fikrî ve manevî merciliklerini kabul ettiklerine de işaret etmektedir. Bu siyaset değişikliğinin belirtilerinden biri, İmam Rıza'nın (a.s) veliaht olarak tayin edilmesiydi. Bu, aynı zamanda Me'mun'un zekâsının ve dehasının da bir göstergesiydi. Çünkü bu sayede İmam'ın (a.s) etkinliğini sınırlandırmayı, onu yakınında tutarak hareketlerini kısıtlamayı, rolünü azaltmayı ve faaliyetlerini gözetim altında tutmayı başarmıştı. Böylece Ehl-i Beyt'in önderliğine ve ümmet içindeki öncü rolüne inanan Şîi tabanın hareketlerini de kontrol altında tutuyordu.

İmam Rıza'nın (a.s) şehit edilmesinden sonra Me'mun, İmam Cevad'ın (a.s) Medine'den Bağdat'a getirilmesini emretti. Ardından, Abbasîlerin bu yakınlaşmaya ve evliliğe şiddetle karşı çıkmalarına rağmen kızı Ümmü'l-Fazl'ı onunla evlendirdi. Me'mun, bu tutumuyla uzak görüşlülüğünü ortaya koyuyordu. Bu sayede asıl hedeflerini gerçekleştiriyor-

---

1- Tarihu'z-Zehebî, Duvelu'l-İslâm: 115-117

du. Bu arada iktidarına da bir tür meşruiyet özelliği kazandırdı. Nitekim İmam Cevad'a (a.s) gösterdiği saygı ve sevgi sayesinde ümmetin büyük bir çoğunluğunu aldatılabildi. Böylece önceki halifelerin sebep oldukları kin ve nefreti gidermeyi sağladı. Çünkü önceki halifeler baskıcı yönetim tarzları nedeniyle halkta büyük bir nefret duygusu uandırmışlardı. Bunun yanında ümmetin malını israf ediyor, eğlencelerde harcıyor, lüks bir hayat yaşıyorlardı. Özel ve genel hayatlarının birçok alanında dosdoğru İslâm dininin ilkelerinin dışına çıkıyorlardı.

Me'mun'un izlediği bu siyasetin amacını belirginleştiren bir örnek var. Me'mun, 204 yılının rebiyülevvel ayında Bağdat'a geldi. Kendisi de dâhil olmak üzere bütün askerlerinin üniformaları yeşildi. Bağdat'ta yedi gün kaldı. Sonra yeşil üniformayı çıkardı, tekrar siyah üniforma giydi.¹ Oysa tahta çıktıktan ve 201 yılında İmam Rıza'yı (a.s) veliaht tayin ettikten sonra siyah üniformanın çıkarılıp yeşil üniformanın giyilmesini emretmişti.² Bu süreç İmam Rıza'nın (a.s) 203 yılında zehirlenerek şehit edilmesiyle sonuçlandı.

İmam Cevad'ın (a.s) Evlenmesi

Me'mun'un Ehl-i Beyt (a.s) ile bağlarını kuvvetlendirme amacına yönelik olarak attığı adımlardan biri de kızı Ümmü'l-Fazl'ı İmam Cevad'la (a.s) evlendirmesidir. Bu olayı haber alan Abbasî hanedanı mensupları toplanarak tepkilerini ortaya koydular. İktidarın ellerinden çıkmasından, iddia ettikleri gibi Allah'ın kendilerine giydirdiği elbisenin üzerlerinden çıkarılmasından korkuyorlardı. Me'mun'a dediler ki:

Ey Müminlerin Emiri! Allah adına seni yemine veriyoruz, kızını Rıza'nın oğluyla evlendirmek şeklinde kararlaştırdığın bu iş üzerinde bir daha düşün. Biz,

1- Tarihu'l-Yakubî: 2/453

2- Tarihu Ebi'l-Fida: 1/328

yüce Allah'ın bizi sahip kıldığı bu işin elimizden çıkmasından, Allah'ın bize giydirdiği izzet elbisesinin üstümüzden çıkarılmasından korkuyoruz. Bu kavimle bizim aramızda eskiden beri süren meseleyi biliyorsunuz. Senden önceki halifelerin tutumunu da biliyorsunuz. Halifeler onları iktidardan uzaklaştırmış ve aşağılamışlardı. Rıza'ya karşı sergilediğin tavırdan dolayı zaten derin bir korku yaşamış ve dehşete kapılmıştık. Sonunda yüce Allah bizi o belâdan kurtarmıştı. Allah hakkı için, bizi terk edip giden hüzne bizi bir daha uğratma. Rıza'nın oğluyla ilgili görüşünü terk et. Kızını onun yerine akrabaların içinde bu işe lâıyk biriyle evlendir.

Me'mun onlara şu karşılığı verdi:

Sizinle Ebu Talib ailesi arasındaki çekişmenin sebebi sizsiniz. Eğer o kavme karşı insafılı davransaydınız, onlar size herkesten daha yakın olurlardı... Ebu Cafer Muhammed b. Ali'ye gelince, yaşının küçüklüğüne rağmen ilim ve fazilet ehli içinde ayrıcalıklı bir yere sahip olmasından dolayı onu seçtim. Bu hususta olağanüstü bir kapasiteye sahip olduğunu gördüm ve ona hayran oldum. Onda gördüğüm şeylerin halk tarafından da bilinmesini istiyorum.¹

Bunun üzerine Me'mun'un yanından çıktılar ve Yahya b. Eksem'den İmam'a (a.s) soru sormasını istemekte görüş birliğine vardılar. Yahya b. Eksem devrin kadısıydı. Ondan İmam'a cevabını bilemeyeceği sorular sormasını istediler. Eğer başarılı olursa, büyük bir servet vereceklerini de söylediler. Sonra Me'mun'un yanına döndüler ve buluşma için bir gün belirlemesini istediler.

Üzerinde ittifak ettikleri günde buluştular. Yahya b. Eksem de toplantıya katıldı. İmam (a.s) kendisi için ayrılan

---

1- el-İrşad: 2/282; ondan naklen İ'lâmu'l-Vera: 2/101 ve Keşfu'l-Gumme: 3/144

yere oturdu ve Yahya b. Eksem'in sorularını dinlemeye başladı. Yahya, "İhramda iken av hayvanını öldüren kimse hakkında ne dersin?" diye sordu. İmam (a.s), konuyu bir sürü şıkka ayırarak Yahya'dan bu şıklardan hangisini sorduğunu sordu. Yahya b. Eksem şaşırıp kalmış ve İmam'a ne diyeceğini bilememişti. Bu nedenle İmam'dan meseleyi bütün şıkları ve teferruatıyla açıklamasını rica etti. Me'mun da bütün bunları dinliyordu. Bu sırada akrabalarına döndü ve "Şimdi yadırgadığınız şeyi kendi gözünüzle gördünüz mü?" dedi. Ardından Ebu Cafer'e (a.s) döndü ve ondan kızıyla evlenmesini istedi. İmam (a.s) Me'mun'un bu talebine olumlu karşılık verdi. Bunun üzerine Me'mun hemen oracıkta bir nikâh töreni yaptı.

Nikâh akdi kıyıldıktan ve nikâh hutbesi okunduktan sonra, Me'mun İmam Cevad'a (a.s) döndü ve ondan, Yahya b. Eksem'i zor durumda bırakan meselenin cevabını tüm ayrıntılarıyla vermesini istedi. İmam (a.s) da meseleyi tüm ayrıntılarıyla açıklığa kavuşturdu. Me'mun huzurunda bulunan akrabalarına döndü ve şöyle dedi: "Sizin aranızda bu soruya bu şekilde cevap verecek kimse var mı?"

"Hayır, Allah'a yemin ederiz ki, Müminlerin Emiri (Me'mun) daha iyi bilir ve onun görüşü daha isabetlidir." dediler. Me'mun onlara dedi ki:

Yazıklar olsun size! Şu Ehl-i Beyt, gördüğünüz bu özellikleri itibariyle insanlar arasında seçkin kılınmışlardır. Yaşlarının küçük olması, kemal özelliğine sahip olmalarına engel değildir. Resulullah'ın (s.a.a) İslâm'a daveti, Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib'i (a.s) davet etmekle başlattığını ve Ali'nin o sırada on yaşında olduğunu bilmiyor musunuz? Ali, İslâm'ı kabul etmiş ve Resulullah da onun Müslümanlığına hükmetmişti.¹

1- el-İrşad: 2/281-287; ondan naklen İ'lâmu'l-Vera: 2/101-105 ve Keşfu'l-Gumme: 3/143-147

Bu arada belirtelim ki Halife Me'mun, İmam Cevad'a (a.s) gösterdiği bu yüksek ilginin benzerini babası İmam Rıza'ya (a.s) da gösteriyordu. Sonunda onu zehirleyerek öldürmüştü. Me'mun'un İmam'a (a.s) yönelik bu tavrının gerisinde, onu dostlarından ve halkın genelinden uzaklaştırma amacı yatıyordu.

Nitekim onu Medine'den Bağdat'a getirterek kontrolü ve casuslarının takibi altında olmasını sağlamıştı. Yanına girip çıkan herkesi takip edip tespit ediyorlardı. Me'mun böyle yapmakla İmam'ın toplum içindeki rolünü sınırlandırabileceğini, etkinliğini kırabileceğini sanıyordu. Bu arada İmam'ın (a.s) yanında bulunuyor olmasının iktidarı için de bir meşruiyet göstergesi olacağını hesap ediyordu. Bu amaca yönelik olarak Me'mun, İmam'ı (a.s) dinde derin bilgisi olmayan, helâli haramı birbirinden ayırt edemeyen bir çocuk olarak gören Abbasî hanedanı mensuplarına da tepki koyuyordu.

Böylece İmam Cevad (a.s), Me'mun'un H. 218 yılında ölmesine kadar ömrünün on beş senesini Me'mun'un hilâfeti döneminde geçirdi.

İmam Cevad (a.s) ve Mu'tasım Dönemi

Mu'tasım Muhammed b. Harun Reşid, Abbasî halifelerinin sekizincisidir. Me'mun'un ölümünden sonra H. 218 senesinde kendisine biat edildi. Mu'tasım, H. 217 yılında Samarra şehrini kurmak üzere harekete geçmişti.¹ Halife olunca da başkenti oraya taşıdı.

İmam Cevad'ın (a.s) Halife Mu'tasım döneminde geçirdiği zaman uzun olmadı. İki yılı geçmez bu süre. Çünkü Mu'tasım tarafından, H. 220 yılında Bağdat'a getirtildikten sonra şehit edildi.

1- Tarihu Ebi'l-Fida: 1/343

Me'mun'un H. 218 tarihinde Bizans topraklarında ölmesi¹ üzerine İmam Cevad (a.s) Irak'a dönerken küçük bir çocuk olan oğlu İmam Hadi'yi (a.s) Medine'de bırakmıştı.

İmam Cevad (a.s) şehit edilmeden önce birçok fırsatta oğlu Ali'nin kendisinden sonraki imam olduğunu vurgulamıştı.

İmam Cevad'ın Oğlu Hadi'nin İmamlığına İlişkin Nasları

1- İsmail b. Mehran'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Cevad (a.s) Medine'den Bağdat'a ilk götürülüşünde ona dedim ki: "Sana kurban olayım! Ben bu götürülmenizden dolayı sizin için endişe ediyorum. Senden sonra imam olarak kime tâbi olacağız?" Tebessüm ederek bana döndü ve şöyle dedi: "*Senin sandığın olay bu sene gerçekleşmeyecektir.*" (İkinci kez) Mu'tasım tarafından çağrıldığında ise, İmam'ın yanına gittim ve dedim ki: "Sana kurban olayım! Sen buradan çıkıyorsun, senden sonra kim imam olacaktır?" İmam (a.s) sakalları ıslanuncaya kadar ağladı. Sonra bana döndü ve dedi ki:

Bu sefer benim akibetimden endişe etmelisiniz.

Benden sonra imam, oğlum Ali'dir.²

2- Görevlendirildiği hizmeti yerine getirmek için İmam Cevad'ın (a.s) kapısından ayrılmayan babasından naklen, Hayranî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Eş'arî seher vakitleri gelir ve İmam Cevad'ın (a.s) hastalığının seyri hakkında bilgi alırdı. İmam Cevad (a.s) ile babam arasında iletişimi sağlayan elçi geldiğinde Ahmed kalkar ve elçi babamla baş başa görüşürdü. Bir gece elçi çıktığında Ahmed b. Muhammed b.

1- İsbatu'l-Vasiyye: 192

2- Usul-i Kâfi: 1/323; Biharul-Envar: 50/118; Mufid, el-İrşad: 308

İsa meclisten kalktı ve babam elçiyle yalnız konuşmaya başladı. Ahmed dolaşıp konuşmaları duyabileceği bir yerde durdu. Elçi babama dedi ki: "Dostun sana selâm söylüyor ve diyor ki: Ben vefat etmek üzereyim. Bu görev oğlum Ali'ye geçiyor. Babamdan sonra bana karşı üstlendiğiniz sorumluluğun aynısını benden sonra ona karşı üstleneceksiniz."

Sonra elçi gitti ve Ahmed yerine geri döndü. Babama dedi ki: "Sana ne söyledi?" Babam, "İyilik söyledi." dedi. Ahmed, "Onun sana söylediklerini duydum." dedi ve duyduklarını ona tekrarladı. Babam ona dedi ki: "Allah bu yaptığını sana haram kılmıştır. Çünkü Allah, **Tecessüs etmeyin.**¹ buyurmuştur. Sen de bu sözleri duyduğuna göre onları unutma; bakarsın bir gün senin şahitliğine ihtiyacımız olur. Fakat sakın vakti gelmeden önce bu sözleri kimseye açıklama."

Sabah olunca babam on nüshalık bir mektup yazdı. Her birini mühürledi ve her birini seçkin arkadaşlarından birine verdi ve şöyle dedi: "Eğer bunları sizden istememden önce ölürsem, bunları açın ve içinde yazılanlara göre davranın."

Hayranî şöyle devam ediyor: İmam Cevad (a.s) vefat edince, babam evinden hiç dışarı çıkmadı. Ta ki topluluğun ileri gelenleri, Muhammed b. Ferec'in yanında toplanıp İmam Cevad'dan (a.s) sonra imamet makamını üstlenecek olan kişi hakkında konuşmaya başladılar. Muhammed b. Ferec babama bir mektup yazarak ileri gelenlerin yanında toplandıklarını bildirdi. Diyordu ki: "Eğer açığa çıkmaktan korkmasaydım, onlarla birlikte yanına gelirdim. Bu yüzden senin bizim yanımıza gelmeni istiyorum." Bunun üzerine babam atına bindi ve onların yanına gitti. İleri gelenlerin orada toplandıklarını gördü. Babama, "Bu konuda sen ne diyorsun?" dediler. Babam, mektubun nüshaları yanında olan kimselere, "O mektupları getirin." dedi. Mektupları ge-

---

1- Hucurât Suresi: 12

tirdiler. Babam onların mührünü açtı ve "Bana emredilen budur." dedi.

Bazıları dediler ki: "Bu işle ilgili olarak seni destekleyecek bir şahidinin de olmasını isterdik."

Babam onlara, "Allah bu isteğinizi de vermiştir. Ebu Cafer el-Eş'arî, bu mektupta yazılanları duyduğuma şahitlik edecektir." dedi ve ondan tanıklık etmesini istedi. Ama Ebu Cafer el-Eş'arî şahitlik etmekten kaçındı. Bunun üzerine babam onu lânetleşmeye çağırdı ve onu Allah'tan korkuttu. Böylece babam hücceti ona tamamlayınca, "Evet, ben de bu yazılanları duydum. Fakat bunu ilk duyurma şerefine Araplardan birine ait olmasını istediğim için ilk başta şahitlik etmekten kaçındım." dedi. Böylece orada toplananlar, dağılmadan önce İmam Hadi'nin (a.s) imametini ikrar ettiler ve bu konudaki şüpheleri bertaraf oldu.¹

3- Muhammed b. Hüseyin el-Vâsıtî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Cevad'ın azatlısı Ahmed b. Ebu Halid'den, İmam'ın kendisini şu vasiyetnameye şahit tuttuğunu anlattığını duydum:

Ebu Cafer'in (İmam Cevad'ın) azatlısı Ahmed b. Ebu Halid şahitlik eder ki: Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s) beni şahit tuttu ki, Ebu Cafer, kendisinin ve kardeşlerinin işlerinin yönetimini, yürütülmesini oğlu Ali'ye vasiyet etti. Musa'nın işlerini de baliğ olunca kendisine bıraktı. Ali b. Muhammed buluş çağına erinceye kadar da tarlalarını, mallarını, nafakalarını, kölelerini ve bunların dışındakileri kapsayan terekasının yönetimi Abdullah b. Müsavir'e verdi. Ali buluş çağına erdiği gün Abdullah b. Müsavir bunların idaresini ona bırakacaktır. Artık kendisinin ve kardeşlerinin işlerini o yönetecektir. Musa'nın işlerinin yönetimi de kendi-

1- Usul-i Kâfi: 1/324; Biharul-Envar: 50/120; Mufid, el-İrşad: 308

sine geçer, o ikisinden sonra işlerini kendi yönetir. Her ikisinin de (Ali ve Musa) sadakalar konusunda babalarının şartına bağlı kalmaları gerekir.

Bu vasiyetname, 220 senesinin zilhicce ayının üçüne tekabül eden pazar gününde tanzim edildi. Ahmed b. Ebu Halid, şahitliğini kendi el yazısıyla yazdı. Cevvaî olarak bilinen Hasan b. Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s) de mektubun baş tarafında Ahmed b. Ebu Halid'in şahitlik ettiği şeye şahitlik etti ve kendi el yazısıyla şahitliğini yazdı. Hizmetçi Nasr da şahitlik etti ve kendi eliyle şahitliğini yazdı.¹

4- Bize Muhammed b. Ali anlattı; dedi ki: Bize Abdulahid b. Muhammed b. Abdus el-Attar anlattı; dedi ki: Bize Ali b. Muhammed b. Kuteybe Nişaburî anlattı; dedi ki: Bize Hamdan b. Süleyman anlattı; dedi ki: Bize Sakr b. Ebu Dulef anlattı; dedi ki: Ebu Cafer Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Benden sonraki imam, oğlum Ali'dir. Onun emri benim emrim, sözü de benim sözümdür. Ona itaat etmek babasına itaat etmektir. Ondan sonraki imam ise oğlu Hasan'dır. Onun emri babasının emri, sözü babasının sözüdür. Ona itaat etmek babasına itaat etmektir.²

Sonra İmam (a.s) sustu. Bunun üzerine dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Hasan'dan sonraki imam kimdir?" İçin için ağladı. Sonra şöyle dedi:

Hasan'dan sonraki imam, onun hak ile kıyam edecek olan (Kaim), beklenen (Muntazar) oğludur.

1- Usul-i Kâfi: 1/325

2- Bir başka baskıda şöyle deniyor: Sonra İmam sustu. Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Ali'den sonraki imam kimdir?" "*Oğlu Hasan'dır.*" dedi. Dedim ki: "Hasan'dan sonra kim imam olacaktır?" İçin için ağladı sonra şöyle buyurdu: "*Hasan'dan sonra oğlu Muhammed...*"

Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Niçin 'Kaim' olarak adlandırılmıştır?" Dedi ki:

Çünkü adının unutulmasından ve imamlığına inananların çoğunun irtidat etmesinden sonra kıyam edecektir.

Dedim ki: "Niçin 'Muntazar' olarak isimlendirilmiştir?" Buyurdu ki:

Çünkü ortadan kaybolacak ve bu gaybetinin günleri artacak, süresi uzadıkça uzayacaktır. Samimî bir inanca sahip olanlar onun ortaya çıkışını bekleyecek, şüphe içinde olanlar da onu inkâr edeceklerdir. İnkârcılar ondan söz edilmesini alayla karşılayacaklardır. Çıkışı için tarihler verenler yalan söyleyeceklerdir. Gecikmesine sabredemeyen aceleciler helâk olacaklardır. (İlâhî takdire) teslim olanlar ise kurtulacaklardır.¹

5- Bize Ali b. Muhammed es-Sindî anlattı; dedi ki: Bize Muhammed b. Hasan anlattı; dedi ki: Bize Abdullah b. Cafer el-Himyerî, Ahmed b. Hilâl'den, o da Ümeyye b. Ali el-Kaysî'den naklen anlattı; (el-Kaysî) dedi ki: İmam Cevad'a (a.s), "Senden sonra yerine geçecek olan kimdir?" dedim. "*Oğlum Ali'dir.*" dedi. Sonra şöyle dedi: "*Yakında bir şaşkınlık dönemi olacaktır.*" Dedim ki: "O zaman nereye gidelim?" "*Medine'ye.*" dedi. [Ravi, "Medine" kelimesini özel isim olarak değil de sözlükteki anlamıyla "şehir" anlamında algılayarak soruyor:] "Hangi medineye (şehre)?" dedim. "*Bizim bu Medine'mize. Bundan başka bir Medine mi var?*" dedi.²

6- Ahmed b. Hilâl anlatıyor: Muhammed b. İsmail b. Bezî' bana anlattı ki: "Ümeyye b. Ali gelip İmam Cevad'a (a.s) yukarıdaki hadiste geçen soruyu sordu ve İmam da ona aynı cevabı verdi."

1- Kemalü'd-Din ve Tamamü'n-Ni'me: 378; İ'lâmu'l-Vera: 436

2- Kifayetü'l-Eser: 284

Aynı rivayet zinciriyle Ümeyye b. Ali el-Kaysî'den, o da Ebu'l-Heysen et-Temimî'den şöyle rivayet etmiştir: İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurdu:

Üç isim peş peşe imam olunca, onların dördüncüsü Kaim (Mehdi)'dir. Bu isimler şunlardır: Muhammed, Ali ve Hasan...¹

7- Himyerî, Ahmed b. Muhammed b. İsa'dan, o da babasından rivayet etmiştir: İmam Cevad (a.s) Irak'a gidip gelmek üzere Medine'den çıkmak istediği sırada kendisinden sonraki imamın o olduğunu açıkladıktan sonra Ebu'l-Hasan'ı (İmam Hadi'yi) kucağına oturttu ve *"Irak'ın kıymetli hediyelerinden sana nasıl bir hediye getirmemi istersin?"* dedi. Dedi ki: *"Ateş paresi gibi keskin ve parlak bir kılıç getirmeni istiyorum."* Sonra oğlu Musa'ya döndü: *"Sen ne istersin?"* dedi. O da, *"Bir at."* dedi. İmam dedi ki: *"Ebu'l-Hasan (İmam Hadi) daha çok bana, bu ise annesine benziyor."*²

İmam Cevad'ın (a.s) Şehit Edilmesi

İmam Rıza'ya (a.s) Me'mun tarafından yakın ilgi gösterilmesi ve veliaht olarak tayin edilmesi ve yine Me'mun'un İmam Cevad'a (a.s) karşı sergilediği tavır, devletin en güçlü muhalefetine karşı konum belirlerken büyük bir siyasal deha sergilediğinin göstergesi olarak kabul edilir. Çünkü her iki imam da geniş bir Şîî tabana hâkimdiler. Bu da rejim açısından büyük bir tehlikeydi. Me'mun'un onlarla kurduğu ilişki, Abbasî devleti açısından gün bekleyen büyük bir tehlikenin kontrol altına alınması amacına yönelikti. Çünkü İmam'ı (a.s) sınırlı da olsa ümmet üzerinde etkin olma imkânından

---

1- Kifayetü'l-Eser: 284; Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me: 2/334. Burada ayrıca şöyle geçer: *"Muhammed, Ali ve Hasan isimleri peş peşe imam olunca dördüncüleri Kaim (Mehdi)'dir."*

2- Biharul-Envar: 50/123

uzaklaştırmış olacaktı. Dolayısıyla İmam'ı yakınında tutması, mecburî ikamete tâbi tutmak anlamındaydı. Nefeslerini sayacak kadar sıkı bir denetim altında tutacaktı. Sonra bağlılarını tanıma fırsatını bulup sıkı ve nefes aldırılmaz bir takibe başlayacaktı.

Muhammed b. Ali el-Haşimî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Cevad'ın (a.s) Halife Me'mun'un kızıyla evlendiği gecenin sabahında onun yanına gittim. Bir gece öncesinde bir ilâç almıştım. O gün en erken ben onun yanına gittim. Gecedden aldığım ilâcın etkisiyle çok susamıştım. Ancak su istemekten kaçındım. İmam Cevad (a.s) yüzüme baktı. "*Zannedersen susamışsın.*" dedi. "Evet." dedim. "*Ey hizmetçi veya ey cariye!*" dedi, "*Bize su getir.*" Kendi kendime dedim ki: "*Şimdi ona su verirler, onu zehirlerler.*" Bu yüzden içime bir endişe girdi, üzüldüm. Hizmetçi su getirdi, yüzüme bakıp gülümsedi, sonra "*Ey hizmetçi! Suyu bana ver.*" dedi ve suyu içti. Sonra bana verdi, ben de içtim. Sonra tekrar susadım, yine su istemekten kaçındım. O da önceki gibi yaptı. Hizmetçi elinde bardakla gelince, önceki gibi kendi kendime endişemi dile getirdim. İmam bardağı aldı, içti, sonra bana verdi, ben de içtim.¹

Bunun üzerine Muhammed b. Haşimî, Muhammed b. Hamza'ya şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, sanırım Rafızîlerin dediği gibi Ebu Cafer (a.s) insanın içinde geçenleri biliyor."²

Burada adı geçen Haşimî, İmam'ın Şia'sından değildi, ama Abbasîlerin neler plânladıklarını ve muhaliflerinden kurtulmak için ne tür vesilelere başvurduklarını, ne dolaplar çevirdiklerini biliyordu.

Ayrıca onun bu rivayetinden, İmam Rıza'nın (a.s) Me'-

1- Usul-i Kâfi: 1/495, 496

2- el-İrşad: 2/291

mun tarafından zehirlendiğine ilişkin görüşü destekleyen bir sonuca varmak da mümkündür.

Tarihçi Mes'udî anlatıyor: Halife Mu'tasım ve Cafer b. Me'mun, İmam Cevad'dan (a.s) kurtulmak için bir çözüm bulmaya çalıştılar. Cafer, kız kardeşi ve İmam'ın (a.s) eşi Ümmü'l-Fazl ile anlaşarak ona zehirli üzüm vermeyi kararlaştırdılar. Kadın bu plânı gerçekleştirdi. İmam da zehirli üzümü yedi. Kadın büyük bir pişmanlık duydu ve ağlamaya başladı. İmam (a.s) ona dedi ki: *"Niye ağlıyorsun! Allah'a yemin ederim ki, Allah seni bitmeyen bir yoksulluk, bir türlü son bulmayan bir belâya duçar edecektir..."* Gerçekten kadın bir hastalığa yakalandı. Bu hastalıktan kurtulmak için bütün malını ve sahip olduğu her şeyi harcadı. Sonunda insanların yardımına muhtaç kaldı. Kardeşi Cafer de bir kuyuya düşerek öldü. Çıkardıklarında sarhoş olduğu için kuyuya düştüğü anlaşıldı.

Rivayet edilir ki: İmam'ın (a.s) öldürülmesine, Kadı İbn Ebu Davud sebep oldu. Kadı'nın gammazlık yapmasının sebebi de şu olaydı: Bir adam Halife'ye gelerek hırsızlık yaptığını itiraf etti. Halife'den, kendisini had uygulayarak temizlemesini istedi. Bunun üzerine Mu'tasım, fakihleri meclisinde topladı. Muhammed b. Ali'yi (a.s) de çağırdı. Hırsızın elinin nereden kesilmesi gerektiğini sordu. Fakihler bu konuda ihtilâfa düştüler. İbn Ebu Davud, bilekten kesilmesi gerektiğini söyledi ve Allah'ın **"Yüzlerinize ve ellerinize sü-rün."**¹ sözünü buna delil olarak gösterdi. Meclistekilerin çoğu, onunla aynı görüşte olduklarını söylediler. Bazıları da dirsekten kesilmesi gerektiğini söylediler... Derken Mu'tasım İmam Cevad'a (a.s) döndü ve "Ey Ebu Cafer! Bu konuda sen ne diyorsun?" dedi. İmam, *"Ey müminlerin emiri! Topluluk açıklamada bulundu."* dedi. Mu'tasım, "Onların ne konuş-

---

1- Nisâ Suresi: 43

tuklarını bırak. Sen ne düşünüyorsun?" dedi. İmam, "Ey müminlerin emiri! Beni muaf tut." dedi. Halife, "Seni Allah adına yemine veriyorum, görüşünü söyle!" dedi. Bunun üzerine İmam şöyle dedi:

Beni Allah adına yemine verdiğin için görüşümü söyleyeceğim. Bana göre, topluluktakiler sünnete aykırı görüş ifade ettiler. Çünkü hırsızın cezası olarak elinin parmakların son mafsalından kesilmesi gerekir. Avuç bırakılmalıdır.

Mu'tasım, "Bunun delili nedir?" dedi. İmam şöyle dedi:

Çünkü Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Secde yedi aza üzerine yapılır: Yüz, eller, dizler, ayaklar." Hırsızın elini bilekten veya dirsekten kesersen, üzerine secde edeceği bir eli kalmaz. Oysa yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Secde yerleri şüphesiz Allah'ındır.**"¹ Burada üzerine secde edilen yedi aza kastedilmiştir. "**O hâlde Allah ile beraber kimseyi çağırmayın.**"² Allah'a ait olan bir şey kesilemez.

Mu'tasım bu cevaba hayran kaldı ve hırsızın elinin parmakların mafsallarından itibaren kesilmesini, avucun bırakılmasını emretti.

Zurkan anlatıyor: İbn Ebu Davud bana dedi ki: "Üç gündün sonra Mu'tasım'ın yanına gittim ve dedim ki: 'Müminlerin emirine nasihat etmek benim için vaciptir.' Aslında benim cehenneme girmeme sebep olacak şeyleri ona söylediğimi biliyordum. 'Neymiş o?' dedi. Dedim ki: Müminlerin emiri, meclisine reayasının fakihlerini ve âlimlerini dinî bir mesele ile ilgili olarak toplar ve onlara hükmün ne olduğunu sorar, onlar da bildikleri hükmü söyler, bu arada meclisinde halifenin ailesi, komutanları, vezirleri ve kâtipleri de hazır

---

1- Cin Suresi: 18

2- Cin Suresi: 18

bulunur, ayrıca başka insanlar da kapısının ardından konuşulanları dinler, sonra halife, bütün fakihlerin ve âlimlerin sözlerini bir kenara bırakarak bu ümmetin bir bölümünün imamlığına inandığı ve bu makama halifeden daha lââyık gördüğü bir adamın görüşüne itibar edip, fakihlerin görüşleriyle değil, onun görüşüyle amel ederse, o zaman bunun sonuçlarının ne olacağını hiç düşündüler mi?"

Bu sözlerim üzerine Mu'tasım'ın rengi değişti. Dikkat çektiğim husus ilgisini çekmişti. "Bu hayırlı nasihatinden dolayı Allah seni hayırla ödüllendirsin." dedi.¹

Buradan hareketle Halife Mu'tasım'ın, nasıl İmam Cevad'ı (a.s) ortadan kaldırmak için Cafer b. Me'mun ve onun kız kardeşi Ümmü'l-Fazl ile işbirliği yaparak bir plân hazırladığını anlıyoruz. Dolayısıyla durum böyle iken, iki rivayet arasında bir çelişki yoktur.

1- Tefsiru'l-Ayyaşi: 1/319; Medinetu'l-Meaciz: 7/403; Biharul-Envar: 76/191

Üçüncü Bölüm

- Resulullah (s.a.a) Döneminden İmam Hadi (a.s) Dönemine Kadar Ehl-i Beyt'in Hareket Tarzı
  - İmam Ali b. Muhammed el-Hadi (a.s) Dönemi
  - İmam Hadi (a.s) Döneminin Ayırıcı Özellikleri
-

RESULULLAH (S.A.A) DÖNEMİNDEN İMAM HADİ (A.S) DÖNEMİNE KADAR EHL-İ BEYT'İN HAREKET TARZI

İslâm düşüncesine göre evren Allah'ın mülküdür. İnsan da O'nun halifesi ve emindir. Bu yüzden insanın, yüce Allah'ın kendisine yüklediği sorumluluğun gereğini yapması gerekir.

Dünya hayatı, insanın uzun yolculuğunun kısa bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu yüzden hikmetli kanun koyucunun ve bu kanunların muhatabı insanın hedeflerinin dünya hayatının geçici ihtiyaçlarının elde edilmesiyle gerçekleşmesi düşünülemez. Bilakis bu hedefler, ebedî ahiret hayatına doğru uzanan hayatının tümünü kapsar niteliktedir.

İslâm, insanın bu kültürle yetişmesini, eğitilmesini ister ki, bu kültür, insandan kâmil, düzgün ve risaletin büyük hedeflerini gerçekleştirmeyi görev bilmiş bir varlık meydana getirir. Son Peygamber'in (s.a.a) insandan eşsiz bir örnek meydana getirmek için insanlık âlemine önderlik etmesi ve bütün sosyal ilişkilere egemen olup onları değiştirmesiyle başlayan süreçte bu yöndeki rabbanî plânlamanın gayet hikmetli ve sağlam olduğunu gözlemliyoruz.

Resulullah'ın (s.a.a) insanlık âleminde başlattığı köklü değişimin önündeki yol, zamanın bir veya iki döneminde kat edilecek türden kısa bir yol değildir. Bilakis İslâm ile cahiliye arasında uzanan büyük manevî kıvrımları olan upuzun bir yoldur bu.

Resulullah'ın (s.a.a) sınırlı bir dönemde gerçekleştirdiği değişim, ilk kuşak Müslümanların tümünün hayatından cahiliyenin köklerini sökmeye, onları istenen bilinç, objektiflik, geçmiş cahiliyenin tüm kirlerinden arınma, böylece risalet çizgisini sürdürmeye lâyık olma düzeyine erişirme hususunda elbette yeterli olmamıştır.

Resulullah'ın (s.a.a) vefatından hemen sonra yaşanan hadiseler, sahabe arasında baş gösteren gelişmeler tarih kaynaklarında kaydedilmiştir ve bunlar bugün de elimizdedirler. Bunlar da gösteriyor ki, sahabe kuşağı, Resulullah'ın halifeleri olarak onun risaletini sürdürme liyakati hususunda istenen düzeye ulaşmamışlardı.

Bu noktada pratik değişim mantığı, bir gerçeği zorunlu kılmaktadır: Resullerin sonuncusu olduğunu, kendisinden sonra peygamber gelmeyeceğini ilân eden Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kalıcı olmasını istediği deneyimini korumaya yönelik tedbirler alması gerekiyordu. Deneyimini her türlü zayıflatıcı ve çökertici etkenden koruması gerekiyordu. Bu da, resullerin gönderilmesinin ve rabbanî kâmil hayat düzeninin ya-salaştırılmasının gayesi olan risaletin hedefleri gerçekleştirilene kadar doğal bir zaman süreci içinde evrensel değişim görevini ifa etsinler diye deneyiminin sürdürülmesi görevini, kendi elleriyle ve olması gerektiği gibi yetiştirdiği masum ve ehil bir önderliğe vermesiyle mümkündür.

Evrensel Değişim Hareketinin Önündeki Engeller ve Tehlikeler

İslâm, beşerî bir ideoloji değildir. Bu yüzden uygulamada deneme yanılma suretiyle düşünsel olarak şekillenmez. İslâm, Allah'ın risaletidir. Hükümleri ve kavramları Allah tarafından belirlenmiştir. Rabbanî tüm genel yasalarla donatılmıştır. Dolayısıyla bu deneyime öncülük etmek için risaleti bütün sınırları ve ayrıntılarıyla kavramış olmak, hükümle-

ri ve kavramları hakkında eksiksiz bir bilince sahip olmak gerekir. Aksi takdirde zihnin gerisindeki birikimlerin, geçmişin ön kabullerinin ilhamlarına ihtiyaç duyulacaktır. Bu da deneyimin akışında onarılmaz bir kırılmanın meydana gelmesine yol açacaktır. Özellikle İslâm'ın semavî risaletlerin sonuncusu olduğunu, zamanla birlikte devam ettiğini, bütün bölgesel ve kavmî sınırları aştığını düşündüğümüz zaman bunun ne büyük bir tehlike olduğunu anlarız. Dolayısıyla İslâm gibi bir dinin önderliği deneme yanılma yöntemiyle yürütülemez. Çünkü bu yöntem çerçevesinde işlenen hatalar zaman içinde birikerek deneyimin yıkılışını, çöküşünü hazırlayan büyük bir gediğe dönüştürürler.¹

Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra hilâfeti Âl-i Resul yerine başkalarına vermeyi tercih etme sonucu yaşanan hadiseler, bu acı gerçeğin somut delilleridir. Nitekim bu tercihin olumsuz etkileri, muhacir kuşağının yönetimi ele geçirmesinin üzerinden yarım asır veya daha az bir süre geçmeden kendini gösterdi. Çünkü onlar Resulullah (s.a.a) tarafından imamlığa aday gösterilmemişlerdi ve risalet deneyimine öncülük etme liyakatine sahip değillerdi.

Çeyrek asır geçmeden hilâfet-i raşîde, kadim İslâm düşmanlarının sert darbelerinin tesiriyle çöküşe geçti. Çünkü bu düşmanlar, İslâm tecrübesinin yönetim merkezlerine aşamalı olarak sızmış ve neticede olanca küstahlıkları ve zorbalıklarıyla bu önderliği gasp etmiş, İslâm ümmetini ve öncü nesillerini kişiliklerinden ve önderliklerinden ödün vermeye mecbur bırakmışlardı. Neticede İslâm önderliği, babadan oğla geçen, insan haysiyetini, saygınlığını ayaklar altına alan, suçsuz insanları acımadan katleden, ümmetin malını har vurup harman savuran, Allah'ın belirlediği hadleri geçersiz kılan, hükümleri rafa kaldıran, insanların kaderiyle oynayan bir saltanata dönüştü. Ganimetler ve ümmetin malı artık

---

1- Bahsun Havle'l-Velâye: 57-58

Kureyş'in şahsî bahçesiydi. Hilâfet de Ümeyyeoğulları'nın birbirlerine pas olarak attıkları bir toptu.¹

Resulullah'tan (s.a.a) Sonra Sapmanın Katlanarak Artması

Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra İslâm, onun, ümmeti için inşa ettiği İslâmî deneyimin özüyle ilgili olarak çok tehlikeli bir sapmayla karşı karşıya kaldı. Ümmetin ve İslâm devletinin sosyal ve siyasal deneyimi bağlamında tanık olunan bu sapmanın, eşyanın tabiatı gereği zamanın geçmesiyle birlikte yavaş yavaş genişlemesi ve derinlik kazanması kaçınılmazdı. Çünkü sapma bir çekirdek olarak belirir, sonra bu çekirdek yeşerir. Gerçekleşen her bir sapma aşaması, daha geniş ve daha yaygın bir başka aşamaya hazırlık görevini görür.

İslâmî deneyim, her açıdan çelişkilerle dolu olmasına ve ümmetin taleplerini ve İslâmî maslahatlarını gerçekleştirmekten aciz hâle gelmesine sebep olacak şekilde sapık bir çizgi üzerinden yol alınca, bu sapmanın, tarihin akışı içinde üzerinden uzun bir zaman geçmesiyle sapkın bir çizgiye dönüşmesi ve sonunda ümmeti bir uçuruma doğru sürüklemesi kaçınılmazdı.

Sapma sürekli yükselen bir trendle devam edince, deneyimin uzun bir zaman sonra da olsa çöküşle karşı karşıya kalması son derece doğaldı. Dolayısıyla İslâm devletinin, İslâm toplumunun ve İslâm medeniyetinin topyekûn bir çöküşle yüz yüze gelmesi kaçınılmazdı. Çünkü bu deneyim çelişkilerle dolu hâle gelince ve gerçek görevleriyle yüzleşmekten aciz olunca, kendini korumaktan da aciz olur. Çünkü bu durumda bu deneyim, artık varlığını sürdürme imkânını ve tarih sahnesinde yer alma gücünü tüketmiş olur. Nitekim bu durumda ümmet de bu deneyimi koruyacak dü-

---

1- Bahsun Havle'l-Velâye: 60-61

zeyde olmaz. Çünkü ümmet, düşünce olarak benimsediği hayrı bu deneyimden devşirememiş, varlığının hedefleri olarak belirlediği olguları bu deneyimden hareketle gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla bu deneyimle ümmet arasında gerçek anlamda hayatî bir irtibat oluşmamıştır. Şu hâlde, atılan bu sapma tohumunun sonucu olarak İslâmî deneyimin zamanın bir döneminde çökmesi kaçınılmazdı.

İslâm Devletinin Çöküşü

İslâm devletinin çökmesi; İslâm medeniyetinin yıkılması, toplumsal önderlik makamını boşaltması, İslâm toplumunun parçalanması ve İslâm'ın, toplumun ve ümmetin önderi olarak devre dışı bırakılması anlamına gelir. Ancak toplumsal deneyim ve devlet başarısızlıkla sonuçlanınca, ümmet doğal olarak varlığını sürdürse de, ilk saldırıda çöküp gider. Abbasî hilâfetinin karşı karşıya kaldığı Tatar saldırıları karşısında dağılıp gitmesi gibi.

Bu çöküşün anlamı şudur: Devlet mekanizması ve sosyal deneyim çökmüş, ama ümmet varlığını sürdürmektedir. Ama hadiselerin bir zincirin halkaları gibi art arda gelişi neticesinde İslâm'a bir din olarak inanan, onu benimseyen, ondan etkilenen ümmetin de çözülmesi kaçınılmazdır. Çünkü bu ümmet, sahih İslâm'ı çok kısa bir süre yaşama imkânını bulmuştur. O da Resulullah'ın (s.a.a), deneyimin önderliğini fiilen yürüttüğü dönemdir. Ondandır ümmet, sapkın bir deneyimin öncülüğünde yaşamak durumunda kalmıştır ki, bu süreçte İslâm'ı kökleştirme, akidesine karşı sorumluluğunu derinleştirme imkânını bulamamıştır. Dolayısıyla ümmet, İslâm kültürüyle beslenme imkânına kavuşmamış; kendisini koruma, yeterli garantilerle mücehhez kılma şansını yakalayamamıştır. Neticede yeni bir medeniyet, yeni bir saldırı, İslâm ümmetine yönelik yeni bir fikir akımı karşısında çöküp gitmiştir.

İslâm ümmeti, sosyal deneyimin, devletin ve medeniye-
tin çöküşünden sonra kendi kendini koruma, sağlamaştırma
ve güvenli kılma gücünü de bulamamıştır. Çünkü sapkın
önderliğin öncülüğündeki deneyim tarafından aşağılanmış,
onuru ayaklar altına alınmış, iradesi kırılmış, elleri kolları
bağlanmış. Kişiliğini ve gerçek ruhunu yitirmiştir. Çünkü
sapkın önderliğin ana gayesi, ümmetin zoraki önderliğine
boyun eğmesini sağlamaktır.

Bu ümmetin kendisine saldıran küfür akımının içinde
kaybolması son derece doğaldı. Böylece olunca da ümmet
de, risalet de, akide de eriyip gidecekti. Ümmet, tarih sahne-
sindeki bir gerçeklik iken, orada burada anlatılan bir habere
dönüşecekti. Ve İslâm'ın rolü de nihaî olarak son bulacaktı.¹

Eğer Resulullah'ın (s.a.a) İslâmî deneyimi, devleti, üm-
meti ve risaleti koruma görevini tevdi ettiği Masum İmam-
lar'ın bu süreç içinde oynadığı rolü göz ardı edersek, İslâm
devletinin, ümmetin ve risaletin izlediği yolun mantıksal
sonucu bundan başka bir şey değildir.

Raşid İmamlar'ın Rolü

Resulullah'ın (s.a.a) kendilerini ve imametlerini nass
olarak bildirdiği, İslâm dinini başına bir çorap örmek için
fırsat bekleyen düşmanlardan korumak üzere yerine halife
olarak tayin ettiği, bu esasa dayalı olarak dinin tatbikini ve
insanların ona göre eğitimini gerçekleştirme sorumluluğunu
yüklediği, son resulün devletini çöküşten, gerilemekten kur-
tarmak üzere sorumluluk yüklediği On İki İmam'ın rolünü
iki önemli husus ve iki temel çizgi üzerinde özetlemek
mümkündür:

**1- İslâmî deneyimin çökmesinden sonra ümmeti çöküş-
ten korumak,** ümmete yeterli dayanaklar sağlamak. Böylece
sağlam yere basıp kendi ayakları üzerinde durabilmesini,

1- Bkz. Ehlu'l-Beyt Tenevvuu Edvar ve Vahdetu Hedef: 127-129

sarsılmaz bir imanla, cihat ruhuyla varlığını sürdürmesini temin etmek.

2- İslâmî tecrübenin önderliğini ele almaya çalışmak, İslâm devletinin idaresini ele alarak sapmanın izlerini silmek, önderliği yeniden tabî yerine döndürmek. Böylece eğitimin üç unsurunu, yani ümmet, şeriat ve yetkin eğitici unsurlarını bir araya getirmek. Bu sayede ümmeti, toplumu ve raşid önderliğini kaynaştırmak.¹

İkinci çizgi açısından Raşid İmamlar'ın uzun bir süreç içinde hazırlanmaları gerekiyordu. İslâm risaletinin getirdiği ve yönetim tarafından İslâm ve değerler adına, şeriatı insanlar için indiren Allah adına insana yaraşır kemale ulaşmayı kolaylaştıran tüm imkânları kullanarak gerçekleştirilmesini istediği değerler, hedefler ve temel hükümlerle uyumlu gerekli objektif koşulların oluşması için böyle bir sürecin takip edilmesi kaçınılmazdı.

Bundan dolayı Masum Ehl-i Beyt İmamları (a.s), yönetimi devralma hususunda şu kanaatte idiler: Yerleşik İslâmî bir yönetimin dayanaklarını sağlamlaştırmak için anî bir silâhlı zafer yeterli değildir. Bilakis imama, onun masumiyetine mutlak olarak iman eden, büyük hedefleri içselleştiren, onun yönetimle ilgili hüküm stratejisini koşulsuz destekleyen, ümmet için gerçekleştirdiği her şeyi, rabbanî maslahat ve hedefleri koruyan bir akide ordusunun oluşturulması gerekir.

Birinci çizgiye gelince, bu çizgi, bütün baskıcı koşullara rağmen kesinlikle izlenmesi gereken bir çizgiydi. Pak Ehl-i Beyt İmamları (a.s), yönetimin mekanizmasını yeniden ele almak için hazırlanan ortamın elverişli olmadığını anladıkları en olumsuz şartlarda bile bu çizginin gereklerini eksiksiz yerine getirmişlerdir.

1- Ehlul-Beyt (a.s) Tenevvuu Edvar ve Vahdetu Hedef: 59

Bu rol ve bu çizgi, İslâm risaletinin fikir, ruh ve siyaset olarak ümmetin vicdanında kökleştirme çizgisiydi. Amaç, ümmetin safları arasında yeterli bir korunma ve savunma mekanizması oluşturmaktı. İslâm tecrübesinin çöküp etkisiz hâle gelmesinden sonra ümmetin caydırıcılık ve etkinlik özelliğini pekiştirmekti. Bu da ümmet içinde bilinçli bir taban oluşturmayı gerektiriyordu. Risalet ruhunu ümmet içinde yeniden canlandırmayı, ümmet içinde İslâm risaletine yönelik samimî duygular geliştirmeyi kaçınılmaz kılıyordu.¹

Tertemiz Ehl-i Beyt İmamları (a.s), yaklaşık olarak üç asır boyunca risaleti, ümmeti ve devleti korumak, sürekliliğini sağlamak amacıyla bu iki çizgi bağlamında risalete dayalı pozitif ve aktif bir çalışma sergilediler.

Sapmanın dozu arttıkça, iyiliğin önderleri Ehl-i Beyt İmamları buna karşı gerekli tedbirleri alıyorlardı. Akide ve İslâmî deneyim açısından bir sıkıntı baş gösterdiğinde, sapkın önderlik mekanizması -yeterli donanuma sahip olmadığı için- buna çözüm bulmakta acziyet gösterdiğinde, Masum İmamlar derhal harekete geçiyor, çözümü ortaya koyuyor ve ümmeti kapıya dayanmış bulunan tehditten koruyorlardı.

Dolayısıyla Ehl-i Beyt İmamları (a.s), kesintisiz bir etkinlik olarak İslâm toplumu içinde akidevî kriteri koruyorlardı ki, ümmet ölümcül bir uçurumun kenarına gelip dayanmasın.²

Tertemiz İmamlar'ın Risalet Görevleri

Bundan dolayı On İki İmam'ın (a.s) farklı alanlarda değişik görevler ifa ettiklerini görüyoruz. Bunu da ilişkilerin çeşitliliği ve bilinçli, raşid, İslâm'ın tatbik edilmesini, korun-

---

1- Ehlul-Beyt (a.s) Tenevvuu Edvar ve Vahdetu Hedef: 131-132 ve 147-148

2- Ehlul-Beyt (a.s) Tenevvuu Edvar ve Vahdetu Hedef: 144

masını, bütün insanlık için devamlılığının sağlanmasını isteyen önderler olarak kendilerini ilgilendiren boyutların değişikliği belirliyordu.

Çünkü İmamlar (a.s) yüce Peygamber'in (s.a.a) mirasını, değerli emeklerini korumaktan sorumluydular. Bu miras ve emekleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Yüce Peygamber'in (s.a.a) Allah katından getirdiği, Kitap ve Sünnet'te somutlaşan şeriat ve risalet.

2- Resulullah'ın (s.a.a) mübarek elleriyle oluşturduğu ve eğittiği ümmet.

3- Allah'ın peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.a) meydana getirdiği İslâmî siyasal toplum veya kurup temellerini sağlamlaştırdığı devlet.

4- Önce kendisinin gerçekleştirdiği, kendisinden sonra da devam ettirilmesi için tertemiz Ehl-i Beyt'inden İmamları yetiştirdiği örnek önderlik.

Ne var ki bazı sahabîler, önderlik mekanizmasını ele geçirdiler. Oysa Allah ve Resulü (s.a.a) tarafından Masum İmamlar bu görev için aday gösterilmişlerdi. Hz. Resulullah (s.a.a), ümmetin eğitimini gerçekleştirmek üzere onların bu makama gelmelerini nass ile bildirmişti. Ama sahabîlerin bu makamı ele geçirmiş olmaları, İmamları (a.s) İslâm toplumunun siyasî yönüyle ilgilenmelerine, İslâm devletini mümkün olduğunca ve çevre faktörlerinin müsaade ettiği oranda yıkılmaktan korumaya çalışmalarına engel olmadı.

Nitekim İslâm devletinin yıkılmış olması, Müslüman ümmetin sorunlarıyla ilgilenmeye, ilâhî şeriat ve risaletin karşı karşıya kaldığı problemleri çözmeye çalışmaya, ümmeti ve devleti tam bir çöküşten korumaya engel değildi.

Bundan dolayı Tertemiz İmamlar (a.s) farklı alanlarda faaliyetler sergilemişlerdir. Mevcut yönetimin karakterine, İslâm ümmetinin kültürel düzeyine; bilinç, iman ve İmamlar'a (a.s) inanma ve onları tanıma özelliğine, yine sapkın

önderliğe bağlılığının mahiyetine, sonra çevre faktörlerinin özellik ve etkisine, ayrıca yöneticilerin İslâm'a bağlılıklarının derecesine, yöneticilerin kendi iktidarlarını korumak, hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak için kullandıkları yöntemlere göre İmamlar'ın (a.s) faaliyetlerinin alanı ve özelliği değişiklik göstermiştir.

Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) Sapkın Yöneticilere Karşı Takındıkları Tavırlar

Masum İmamlar (a.s), mevcut yönetime ve sapkın önderliğe karşı her zaman etkin bir faaliyet içinde olmuşlardır. Bu; bazen yöneticinin daha fazla sapmasına engel olmak için sözlü uyarılar, bazen özellikle sapma ölümcül bir tehlike özelliğine sahip olduğunda silâhli ayaklanma -İmam Hüseyin'in (a.s) Yezid b. Muaviye'ye karşı ayaklanması meselâ- şeklinde -hayatları pahasına da olsa- belirginleşiyordu.

İmamlar (a.s), yöneticilerin sapmalarına dur demek için sürekli bir muhalefet çizgisi oluşturmuş ve bu çizgiyi türlü yöntemlerle güçlendirerek sapkın yönetimi sarsmaya çalışmışlardır. Ama dolaylı yollardan da, özellikle kâfir oluşumların ölümcül tehditleri söz konusu olduğunda İslâm devletine de destek olmuşlardır.

Ehl-i Beyt (a.s) ve Ümmetin Eğitimi

Ehl-i Beyt İmamları (a.s) ümmetin akidevî, ahlâkî ve siyasal eğitimi alanında sürekli bir faaliyet içindeydiler. Bu amaçla ashapları arasında âlimler yetiştiriyor, ilmî kadrolar oluşturuyor ve İslâmî bilinç ve düşüncüyü yayma, risalet ve şeriâtın anlaşılmasında beliren hataları düzeltme, sapkın siyasal ve fikrî akımlara veya sapkın yöneticilerin iktidarlarını güçlendirmek için sahneye sürdükleri sapık âlimlere karşı koymak gibi önemli görevleri ifade edecek örnek şahsiyetler eğitiyorlardı.

Kuşkusuz, Ehl-i Beyt İmamları (a.s) salih öndeliğin canlı bir numunesini oluşturuyorlardı. Ümmetin kültürel düzeyini yükseltmek, imamlıkları, liderlikleri ve genel merciiyetleri ile ilgili olarak bir bilinç oluşturmak için çaba sarf ediyorlardı.

Bu etkinlikleriyle İmamlar (a.s) ümmetle sıkı bir diyalog içine girmiş, ümmetin vicdanının derinliklerine nüfuz etmişlerdi. Ümmetle, ümmetin bütün katmanlarıyla doğrudan bir bağ kurmuşlardı. Müslüman ümmetin geniş kitleleriyle duygusal bağ oluşturmuşlardı. Kuşkusuz Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) asırlar boyunca gördükleri kitlesel ilgi ve önderlik tesadüfen oluşmadığı gibi, sırf Resulullah'ın (s.a.a) yakınları oldukları için söz konusu olmuş değildi. Çünkü Resulullah'ın (s.a.a) yakını olan başka birçok insan vardı ve bunlar Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) sahip oldukları itibar ve önderlik nosyonunu sağlayabilmiş değillerdi. Çünkü ümmet, genelde önderliği karşılıksız ve rast gele hiç kimseye vermez. Ümmetin hayatının çeşitli alanlarında eşsiz bir cömertlik, sorunlarına karşı samimî bir ilgi ve çözüm performansı sergilemedikçe, bir insan ümmetin önderliğini elde edemediği gibi, kalplerini de kendine meylettiremez.

İslâm Teorisinin Korunması

Böylece İslâm, sapık yöneticilerin tavırları yüzünden pratiğe dair bazı işaretlerinin silikleşmesiyle karşı karşıya kalsa da, teorik olarak sağlam kalabildi. Ümmet de düşünsel ve siyasal küfür saldırıları karşısında durabilen bir akide toplumu özelliğini koruyabildi. Hatta gücünü ve maneviyyatını en ileri boyutlarıyla yeniden toplayabildi de diyebiliriz. Nitekim bu olguyu bugün somut olarak gözlemleyebiliyoruz. Çöküş ve gerileme devirlerinden sonra İslâm ümmeti, bugün insanlığı, doğmak üzere olan hakkın eşiğiyle yeniden yüz yüze getirme performansını sergileyebilmiştir.

Masum İmamlar (a.s) bu zaferlerin tümünü, imametlerine inanan salihler topluluğunun eğitimi alanında sergiledikleri üstün faaliyetler sayesinde elde etmişlerdir. Salihler topluluğunun bilinç düzeyinin artması, imanının derinleşmesi için eğitsel stratejiler belirlemiş, hareket tarzlarını şekillendirmişlerdir. Bu topluluğu sürekli olarak himaye etmişlerdir. Topluluğun sebatına yönelik mümkün olan her yöntemi kullanmışlardır. Zorluk ve mihnet süreçlerinden kurtulup bir akide ve risalet ordusu kimliğine sahip olmalarını, risaletin meselelerini içinde hissedenden, onun korunması için çabalayan, onun yayılması ve uygulanması için gece gündüz demeden mücadele eden bir ordu ciddiyetine haiz olmalarını sağlamışlardır.

Raşid İmamlar'ın (a.s) Risalet Merkezli Hareketlerinin Aşamaları

Ehl-i Beyt tarihini ve onların içinde yaşadıkları ortamı, onların genel ve özel alanlarda sergiledikleri tavırları gözden geçirdiğimiz zaman, onların içinde yaşadıkları koşulları ve bu koşullarda sergiledikleri tavırları, birçok koşul ve tavır bakımından ortak olsalar da, birbirlerinden ayrı üç aşama ve çağ şeklinde tasvir edebiliriz. Çünkü roller, her asrı öbüründen ayıran kalın bir çizgi işlevini gören genel olguların farklılığı oranında farklılık gösterirler.

Ehl-i Beyt İmamları'nın hayatlarının birinci aşaması, Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra beliren sapma travmasının etkilerini giderme aşamasıdır. Bu aşama İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve İmam Seccad'ın (selâm olsun onlara) tavır ve davranışlarında somutlaşmaktadır. Bu İmamlar, risaletin temel unsurlarını korumak için gerekli olan savunma ve tahkim çalışmalarını yürüttüler. Sapkın önderliği ortadan kaldırma imkânını bulamadıysalar da, sahteliğini ortaya koyabildiler ve İslâm risaletini koruyabildiler. Doğal

olarak ümmeti ve İslâm devletini, genel anlamda gözetimlerinden, ilgilerinden mahrum bırakmadılar. İslâmî siyasal yapılanma ile İslâm ümmeti arasındaki bağların sağlamlaşmasını ihmal etmediler. Bu arada kendi önderliklerine iman eden salih bir kitlenin oluşturulmasına dönük yoğun bir çaba içine girdiler.

İkinci aşaması, İmam Seccad'ın (a.s) siyasal hayatının ikinci döneminden itibaren başlar ve İmam Kâzım (a.s) zamanına kadar devam eder. Bu aşamanın iki ayırıcı ve temel özelliği vardır:

Birincisi, sahte hilâfetle ilgilidir. Ehl-i Beyt İmamları, "sultanların vaizleri" adı verilen bazı muhaddis ve âlimlerin, meşruiyet kisvesine büründürmek için hilâfet kurumu etrafında oluşturdukları koruma zırhını çıkarma yönünde yoğun çabalar sarf ettiler. Hiç kuşkusuz, İmamlar (a.s) mücadelelerinin ilk aşamasında hilâfet çizgisinin sahteliğini ortaya koydular ve Resulullah'tan (s.a.a) sonra önderlik merkezinde yaşanan sapmanın ümmet tarafından fark edilmesini sağladılar.

İkincisi, ilk aşamada temelleri atılan salihler topluluğunun inşasıyla ilgilidir. Masum İmamlar (a.s) bu aşamada, kendilerine bir görev olarak emanet edilen risalet çizgisinin ayrıntılı çerçevesini çizmek ve ayırıcı alâmetlerini yeniden canlandırmak için işe koyuldular. Bu ise İslâm'ın nazarî öğretilerinin açıklanması, yayılması ve ulema kuşaklarının İslâm kültürü esasında eğitilmesini öngörüyordu. İşte Ehl-i Beyt İmamları, sultanların vaizlerinin geliştirdikleri kültürel çizgiye karşı bu risalet çizgisini sürdürüyorlardı.

Bunun yanında şüpheleri savma, hilâfet çizgisinin teşvik ettiği fırkaların maskesini indirme yönünde de yoğun çabalar sarf ediyorlardı.

Ehl-i Beyt İmamları (a.s) bu aşamada, sapık önderlik ve liderlik mekanizmalarını sarsacak faaliyetlerden de geri dur-

madılar. İktidara muhalif bazı hareketleri desteklediler. Özellikle İmam Hüseyin'in (a.s) ayaklanmasından sonra hilâfet tahtına kurulanlara karşı yürütülen devrimci mücadelelere aktif katkılar sundular.

Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) hayatlarının üçüncü aşaması ise, İmam Kâzım'ın (a.s) hayatının bir döneminden başlar ve İmam Mehdi (a.s) dönemiyle son bulur. Çünkü ikinci aşamada salihler topluluğu için gerekli olan koruyucular sağlandıktan, bu topluluğun akidevî, ahlâkî ve siyasal işaretleri belirginleştirildikten sonra halifeler, Ehl-i Beyt (a.s) önderliğinin yönetimi devralma, İslâm toplumunu yeniden gerçek İslâmî pratiğe döndürme düzeyine ulaştığını fark ettiler. Bu da halifelerin İmamlar'a (a.s) karşı birtakım tepkiler göstermelerine neden oldu. Doğal olarak İmamlar'ın (a.s) halifelere karşı takındıkları tavır, halifelerin onlara ve davalarına karşı takındıkları tavra göre değişkenlik gösteriyordu.

İmamlar'ın (a.s) ayırıcı işaretlerini en belirgin şekilde ortaya koydukları salihler topluluğuna gelince, İmamlar (a.s) bu topluluğun kalıcılık, istikrar ve gelişme sürecine girmesi için çalışıyorlardı. Onları çözülmeye karşı koruyacak tedbirler alıyorlardı. Öte yandan kendi başlarına ayakta kalabilecek bir donanımla bezenmeleri için yoğun bir çaba sergiliyorlardı.

İmamlar (a.s), halifelerle giriştikleri bu kesintisiz mücadelede, bu yüzleşme sürecinde kendilerinin toplum içinde bulunmalarına izin vermeyeceklerini biliyorlardı. Sahtelikleri ortaya çıktıktan, İmamlar'ın halk nezdindeki büyük etkinlikleri, meşru ve gerçek İslâmî önderliği temsil ettikleri anlaşıldıktan sonra halifeler, İmamlar'ın özgürce dolaşmalarına müsaade etmeyeceklerdi.

İşte bu olgudan hareketle en geniş şekliyle fakihlerin yetiştirilmesi ve ardından insanların onlara yöneltilmesi, bütün sorunlarında, genel işlerinde Ehl-i Beyt çizgisinde hareket

eden âlimlere yönlendirilmesi süreci başlatılmış oldu. Bu, Resulullah'ın (s.a.a) gerçekleşeceğini haber verdiği, belirtile-
rinin de iyice ortaya çıkmaya başladığı ve Allah'tan başka
kimsenin ne kadar süreceğini bilemediği gaybet sürecine yö-
nelik bir hazırlıktı.

Böylece Ehl-i Beyt İmamları (a.s) -çok yönlü ve ileriye
dönük bir strateji çerçevesinde-, İslâmî önderlik alanında
meydana gelen sapmanın katlanarak artmasının önüne diki-
lip onu durdurmayı başardılar. Çünkü bu sapmanın doğal
sonucu, ümmetin sahih İslâm'dan tamamen ödün vermesi,
ardından şeriatın dumura uğraması ve ilâhî risaletin tümüy-
le çökmesiydi.

Evrensel Değişim Sürecinde İmam Hadi'nin Konumu

İmam Ali b. Muhammed el-Hadi (a.s), Ehl-i Beyt (a.s)
hareketinin bu üçüncü aşamasına dâhildir. İmam Hadi (a.s),
beklenen gaybet döneminin girişine hazırlık maksadıyla sa-
lihler topluluğunu yoğun bir eğitime tâbi tutmuş, kesintisiz
bir şekilde devam eden karşı saldırılara direnebilmesi için iç
donanımını zenginleştirmiştir.

İleride İmam Hadi'nin (a.s) faaliyetlerini, dönemine öz-
gü olarak elde ettiği sonuçları ayrıntılı olarak ele alacağız.
Ama bundan önce yaşadığı dönemin özelliklerini; onun, Şi-
a'sının ve bir bütün olarak İslâm ümmetinin yaşadığı çevre-
nin koşullarını önümüzdeki bölümlerde inşallah analiz ede-
ceğiz.

İMAM ALİ B. MUHAMMED EL-HADİ DÖNEMİ

İmam Hadi'nin (a.s) hayatının, babası İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) himayesinde geçen ilk aşaması üzerinde konuşmuştuk. En yüksek ihtimalle sekiz seneyi geçmeyen çok kısa bir süredir bu. İmam, bu dönemi Medine'de geçirdi. Bu sürenin bir kısmını da babasından uzakta yaşadı. Çünkü Abbasî halifesi Mu'tasım H. 218 yılında babasını Bağdat'a çağırmıştı.

İmam Hadi'nin (a.s) hayatının ikinci aşaması, yaklaşık otuz dört sene sürmüştür. Bu aşama, H. 220 yılında imamlık görevini üstlenmesinden H. 254 yılına kadar (34 yıl) sürmüştür.

Abbasî halifeleri Mu'tasım (H. 218-227), Vâsık (H. 227-232), Mütevekkil (H. 232-247), Müstansır (H. 247-248), Müstain (H. 248-252) ve Mu'taz (H. 252-255) dönemlerine tanık oldu.

Mu'tasım (H. 218-227)

Adı Muhammed b. Reşid'dir. H. 180 veya 178 yılında doğdu. H. 218 yılında halife oldu. Annesi Maride,¹ Harun Reşid'in gözdesiydi. Mu'tasım hakkında şu değerlendirme yapılır: Cesaretli, kuvvetli ve himmet sahibi biriydi.² İlimden nasipsizdi. Kızdığı zaman önüne geleni öldürmekten çekin-

---

1- el-Kâmil Fi't-Tarih: 6/524

2- el-Vaî Bi'l-Vefeyat: 5/94

mezdi.¹ İnsanlar içinde onun gibi acımasız biri yoktu. Bir adamın bileğini parmaklarının arasına alıp kırmıştı.²

Türkleri divana sokan ilk halifedir. Acem krallarına benzemeye çalışıyor, onlar gibi yürüyordu. Türk köleleri on sekiz bini buluyordu.³ Di'bel Huzaî onu şöyle hicveder:

Kitaplarda Abbasî melikleri yedi tanedir
Kitaplarda sekizincisinden bahsedilmez
Mağara arkadaşları da mağarada yedi kişiydiler
Mağaraya sığındıkları gün, sekizincisi de köpekle-
riydi

Ama onların köpeklerini senden üstün görüyorum
Çünkü senin günahın var, onun yok
Genç bir köle ve Eşnas adında biri işleri idare e-
dince

İnsanların işleri mahvolmuş ve rezalet diz boyunu
aşmış.⁴

O da Me'mun gibi Kur'ân'ın mahlûklığı meselesini gündeme getirerek insanlara büyük sıkıntılar yaşattı. Bu yüzden nice insanı baskı altına aldı, çok sayıda âlimi öldürdü, Hicrî iki yüz yirmi tarihinde İmam Ahmed b. Hanbel'i darp etti. O tarihte Mu'tasım Bağdat'tan ayrılıp Samarra şehrini kurdu. Bundan önce Türkleri etrafında toplamış, onlara büyük miktarda paralar dağıtmış, ipek kumaşlar vermiş ve altın takılar sunmuştu. Bu şekilde azan Türkler de halkı rahatsız etmeye başlamışlardı. Sonunda Bağdat halkı Türkleri şehirden çıkarmaması hâlinde kendisine savaş ilân edeceklerini duyurdular. Bunun üzerine Samarra'yı kurarak Türkleri Bağdat'tan çıkarmak zorunda kaldı.⁵

1- Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ: 10/303

2- Tarihu'l-İslâm: 16/397

3- Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ: 10/303

4- Tarihu Medineti Dimaşk: 17/264

5- el-Ensab: 3/202

Mu'tasım H. 223 tarihinde Romalılarla savaştı ve Amuriye'yi fethetti.¹ H. 227 yılı rebiyülevvel ayında öldü. Mu'tasım'ın iktidarı sekiz yıl sekiz ay sürdü.

İmam Hadi ve Abbasî Halifesi Mu'tasım

İmam Cevad'ın (a.s) Mu'tasım tarafından şehit edilmesinden sonra Mu'tasım, Ömer b. Ferec'e Medine'ye gidip o tarihte altı yaşını birkaç ay geçmiş bulunan Ebu'l-Hasan el-Hadi'ye bir öğretmen seçmesini emretti ve öğretmenin Ehl-i Beyt (a.s) çizgisinden sapmış, Ehl-i Beyt'e düşmanlık besleyen bir Nasibî olmasına dikkat etmesini söyledi. Ki ona Ehl-i Beyt düşmanlığını aşılansın.

Ömer Medine'ye varınca valiyle buluştu ve geliş amacını, görevini anlattı. Vali ile birlikte başkaları da Cüneydî'yi tavsiye ettiler. Cüneydî Alevîlere büyük öfke duyan biriydi. Ona bir adam gönderdi ve görevini anlattı. O da görevi kabul etti. Bunun üzerine ona bir aylık belirledikten sonra Şiîlerin çocuğu ziyaret edip onunla temas kurmalarını engellemesini söyledi.

Cüneydî, İmam'ı (a.s) eğitme görevine başladı. Ama İmam'ın (a.s) keskin zekâsı karşısında şaşkına döndü. Bir gün Muhammed b. Cafer, Cüneydî ile karşılaştı ve "Eğittiğin bu çocuğun durumu nasıl?" diye sordu. Cüneydî buna tepki göstererek şöyle dedi:

"Bu çocuk mu, diyorsun? Neden bu şeyh demiyorsun? Allah adına seni yemine veriyorum, şu Medine'de edebiyat ve ilimde benden daha bilgili birini biliyor musun?"

"Hayır." dedi.

Cüneydî şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, ben edebiyatla ilgili bir söz söylüyorum ve en güzel şekilde açıkladığımı sanıyorum. Bir de bakıyorum ki, o öyle açıklamalar

---

1- Tarihu'l-İslâm: 16/394

getiriyor ki, ben ondan istifade etmeye başlıyorum. İnsanlar benim onu eğittiğimi sanıyorlar. Allah'a yemin ederim, ben ondan ders alıyorum."

Aradan günler geçti. Muhammed b. Cafer bir kez daha Cüneydî ile karşılaştı ve dedi ki: "Şu çocuğun durumu nasıl?" Cüneydî yine tepki gösterdi ve şöyle dedi:

"Bırak böyle konuşmayı. Vallahi o, şu yeryüzünün en hayırlı insanıdır. Allah'ın yarattığı kulların en üstünüdür. Hücreye girdiğinde ondan bir sure okumasını istiyorum. O da, "Hangi sureyi okumamı istersin." diye karşılık veriyor. Ben de henüz ders almadığı uzun surelerden birini okumasını söylüyorum. Bu sureyi tıpkı Davud'un mezamir okumasına benzer güzel bir sesle okumaya başlıyor ve sonuna kadar okuyor. Surenin tevilini de, tenzilini de biliyor."

Cüneydî sözlerini şöyle sürdürdü: "Bu küçük çocuk Medine'de dört duvar arasında büyüdü, peki bu büyük ilmi nereden öğrendi? Suphanallah!"

Sonra Ehl-i Beyt düşmanlığından vazgeçti ve onların velâyetini kabul ederek imamete inandı.¹

İmam Hadi (a.s), o üstün edebiyatla ve "Nasıbî" öğretmine karşı sergilediği güzel davranışlarıyla onun itikadının değişmesinde, Ehl-i Beyt'in (a.s) imametine inanmasında büyük etki göstermişti.

Bizzat Cüneydî İmam'dan (a.s) ders aldığını, ona ders vermediğini açıkça duyurmuştur. Bu, İmam'ın ve atalarının (a.s) ayırıcı özelliğidir. Örneğin İmam Rıza'ya (a.s) kendisinden sonraki İmam'ın kim olacağı sorulmuş, o da muhtemelen İmam Hadi'nin (a.s) yaşında olan oğlu Cevad'ı (a.s) işaret etmiş ve bunu şu ayetle gerekçelendirmişti: "**Biz ona küçük yaşta hikmet verdik.**"² Şu hâlde yaşın küçük veya büyük olması problem değildir. Çünkü yüce Allah imamlığı, nü-

1- Measiru'l-Kubera Fî Tarihi Samarra: 3/91-95

2- Meryem Suresi: 12

büvvetin bir devamı olarak öngörmüştür ki, insanlar risalet taşıyıcılarını takip etsinler. Onlar risaletin kayyumlarıdır. İnsanlar, kendilerini örnek alarak yüce Allah'ın hükümlerini kolaylıkla tatbik edebilsinler diye risaletin somutlaşmış kâmil örnekleridirler.

Bu rivayet, diğer bir hususa da dikkatlerimizi çekmektedir. O da Halife Mu'tasım'ın henüz küçük bir çocuk olan İmam Hadi'ye (a.s) verdiği önemdir. Amacı, onun hareketlerini kontrol altına almak, onu Şia'sından ve müritlerinden koparmaktı. Bunu, Şia'sıyla temas kurmasının engellenmesini emretmesinden anlıyoruz. Küçük yaşta başına bir öğretmen tayin etmesinin bir diğer maksadı da, henüz küçük bir çocuk olan İmam'ın ilminin birileri tarafından öğretilmediğini göstermeye çalışmak ya da köreltmek olabilir. Nitekim babası İmam Cevad (a.s) küçük bir çocuk iken büyük âlimlere karşı üstün bir dirayetle görüşünü savunup onları susturmuştu ve bu bilgileri birinden öğrendiği görülmemiştir.

Dolayısıyla bu aceleci girişim, İmam Hadi'nin (a.s) isminin ön plâna çıkmasını, faziletinin avam havas herkes arasında parlamasını önleme amacına yönelikti denebilir. Böylece ileride sergileyeceği üstün ilmî performans, öğretmenine, eğitimcisine nispet edilebilecekti. Fakat İmam (a.s) ahlâkıyla, sükûnetiyle bu plânı boşa çıkarmış, halifenin ve sarayının tuzağını sonuçsuz bırakmış, ilmini ve Allah tarafından tayin edilen imamlığını insanlara gösterebilmişti.

Vâsık (H. 227-232)

Adı Harun b. Mu'tasım'dır. Annesi Romalıdır. H. 196 yılı şaban ayında dünyaya geldi. H. 227 tarihinde halife oldu. H. 228 yılında devlet yönetimini Türk asıllı Eşnas adında bir adama bıraktı. Ona mücevherden iki kemer ve mücevherden bir taç giydirdi.¹

1- Tarihu'l-Hulefa: 340

Çok yemek yerdı. İbn Fehm onunla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Altın bir sinide yemek yerdı. Onun her bir parçasını yirmi adam taşırdı."

Vâsık da önceki halifeler gibi halkın malını israf eder, vaktini eğlence ve ifsatla geçirirdi.

Söylendiğine göre geniş bir edebî birikiminin yanı sıra güzel şiirler de söylerdi. Halifeler içinde müzikten en iyi anlayan, müzik bilgisi en geniş olan oydu. Yüze yakın geniş bir repertuarı vardı. Güzel ut çalardı. Şiirler ve haberler rivayet etmiştir.

Mısır'dan kendisine hediye edilen çok sevdiği bir hizmetçisi vardı. Bir gün Vâsık onu kızdırdı. Sonra onun diğer hizmetçilere şöyle dediğini duydu: "Dünden beri kendisiyle konuşmamı bekliyor. Ama onunla konuşmayacağım." Bunun üzerine Vâsık şu şiiri söyledi:

Ey babamdan sonra sürekli koruyup kollayan kişi!
Sen, güç bulduğunda iyilik eden bir padişahsın
Eğer aradaki sevgi olmasaydı, kader üzere birbiri-
mizle savaşırdık

Şayet bir gün bu sevgiden vazgeçersem, o zaman
görürsün neler olacağını.¹

H. 229 tarihinde Vâsık, devletin kâtiplerini tutukladı ve her birini yüksek meblağlarda vergi ödemek zorunda bıraktı. Örneğin Ahmed b. İsrail'den 80 bin dinar, Süleyman b. Veheb'den -İtah kâtiibi- 400 bin dinar, Hasan b. Veheb'den 14 bin dinar, İbrahim b. Rebah'dan ve kâtiplerinden 100 bin dinar, Ahmed b. Hasıb'den 1 milyon dinar, Necah'tan 60 bin dinar, Ebu'l-Vezir'den 140 bin dinar vergi aldı.²

Bu kadar yüksek meblağlarda vergi ödeyebildiklerine göre acaba servetlerinin miktarı ne kadardı?

1- Tarihu'l-Hulefa: 343-345; Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ: 10/307

2- el-Kâmil Fi't-Tarih: 17/10

Sıradan kâtibin serveti bu kadar idiyse, vezirin serveti ne kadardı acaba?

Bu malların ümmetin evlâtlarından toplandığını söylemeye gerek yoktur herhâlde. Büyük bir yoksulluk ve sefalet içinde yaşayan ümmetin serveti bu azgın azınlığın elinde işte böyle toplanmıştı.

İmam Hadi (a.s) ve Boğa el-Kebir

H. 230 yılında Benî Süleym kabilesine mensup bedevîler Medine'ye saldırdılar. Çarşı pazarı talan edip birçok insanı katlettiler. Medine valisi onları püskürtmede başarılı olmadı. Neticede bedevîlerin kötülükleri arttı, daha bir pervasızca saldırılarda bulundular. Sonunda Vâsık, Boğa el-Kebir'i üzerlerine gönderdi. Boğa bunların birçoğunu öldürdü, birçoğunu da esir aldı. Geri kalanlar da bozguna uğrayıp kaçtılar.¹

Boğa, ordusuyla Medine'ye girdiği sırada İmam'ın (a.s) bir tutumu var ki, buna işaret etmek gerekir. Ebu Haşim el-Caferî anlatıyor:

Vâsık zamanında, Boğa Medine'ye geldiğinde oradaydım. Boğa bedevîlerin peşine düşmüştü. Ebu'l-Hasan (a.s) dedi ki: "*Çıkıp şu Türk'ün ordusuna bakalım.*" Dışarı çıktık. Bir yerde durup seyrettik. Bir Türk yanımızdan geçti. İmam (a.s) onunla Türkçe konuştu. Adam atından indi, İmam'ın (a.s) atının ayağını optü.

Ebu Haşim diyor ki: O Türk'ü yemine verdim ve dedim ki: "Bu adam sana ne dedi?" Dedi ki: "Bu adam peygamber mi?" "Hayır, peygamber değildir." dedim. Dedi ki: "O, çocukluğumda Türkistan'da çağrıldığım isimle bana seslendi. Şu ana kadar hiç kimse bu ismimi bilmiyordu."²

1- el-Kâmil Fi't-Tarih: 7/13

2- İ'lâmu'l-Vera: 2/117

Bu, İmam Hadi'nin (a.s) birçok faziletini, kemal derecesini, askeriye ve ashabının terbiyesine verdiği önemi, ayrıca bedevîlerin Peygamber'in şehrine yönelik yıkıcı saldırılarına karşı koymak üzere gelen Boğa'yı teşvik edişine ilişkin tarihî bir vesikadır.

İmam'ın (a.s) sayısız kerametinin yanı sıra, onun bu firsattan istifade ederek Boğa'nın ordusundan bir kişiyi kazanmak istemiş olması da uzak bir ihtimal değildir. Çünkü bu kişi, İmam hakkında olumlu bir izlenimin ve özel bir mesajın taşıyıcısı olabilir ve uygun bir zamanda bunu komutanı Boğa'da iletebilirdi. Nitekim Boğa'nın gelecekte İmam'a karşı son derece olumlu bir tavır içinde olduğu görülecektir. Bir de Ebu Talib oğullarından birine karşı takındığı bir tavır vardır ki, oldukça ilginçtir. Bu kişi, Mu'tasım'ın valilerinden birini öldürme girişiminde bulunmuştu. Fakat Boğa, Mutasım'ın emrine karşı gelerek onu vahşî hayvanların önüne atmamıştı.

Bu olay üzerine Mes'udî şöyle diyor: "Boğa, Ebu Talib oğullarına karşı son derece şefkatliydi, onlara büyük sempati besliyordu."¹

Vâsık ve Halku'l-Kur'ân Mihneti

Vâsık, Kur'ân'ın mahlûklığı meselesiyle ilgili olarak insanları sınavdan geçirdi. Kadınlara yazarak bütün bölgelerde bu sınavı yapmalarını ve tevhide (Kur'ân'ın mahlûklığına) tanıklık etmeden hiç kimseyi bırakmalarını emretti. Bu sınavdan dolayı birçok âlim hapse atıldı.

H. 231 yılında Basra valisine bir mektup geldi. Mektupta cami imam ve müezzinlerini Kur'ân'ın mahlûklığı hususunda imtihan etmesi emrediliyordu. Vâsık, bu konuda babasına tâbi olmuştu, ama sonra bu işten vazgeçti.

1- Murucu'z-Zeheb: 4/76

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Bu tarihte Ahmed b. Nasr el-Huzaî öldürüldü. Hadis ehliydi. Vâsık, bazı Mutezile fakihlerinden onun öldürülmesine ilişkin fetva istemişti, onlar da bu fetvayı vermişlerdi. Şöyle demişti: "Ben kalkıp onun yanına gittiğimde, hiç kimse benimle beraber kalkmasın. Çünkü ben, bizim tapmadığımız ve vasfettiği sıfatlarla vasfetmediğimiz bir tanrıya tapan bu kâfiri öldürmek için attığım adımlarımı sevap olarak sayıyorum. Sonra üzerinde mahkûmların öldürüldüğü deriyi getirmelerini istedi ve Ahmed b. Nasr'ı elleri ve ayakları bağlı olduğu hâlde onun üzerine oturttu. Sonra ona doğru yürüyerek gidip boynunu vurdu. Başının Bağdat'a götürülmesini istedi.

Kesik başı Bağdat'ta bir yere asılarak teşhir edildi. Bedeni ise Samarra'da asıldı. Altı sene boyunca bu şekilde asılı kaldı. Nihayet Mütevekkil halife olunca asılmış başın ve bedeninin indirilip defnedilmesini emretti. Adamın başı asılırken kulağına asılan kâğıtta şöyle yazıyordu: "Bu, Ahmed b. Nasr b. Malik'in başıdır. Allah'ın kulu İmam Harun onu Kur'ân'ın mahlûk olduğuna inanmaya ve teşbih fikrini reddetmeye çağırdı; ama o bu çağrıya inatla karşı çıktı, sonunda Allah onu ateşine attı." Kesik başın yanında nöbet tutan biri vardı.

Yine bu tarihte Bizanslıların elindeki bin altı yüz Müslüman esir özgürlüğüne kavuşturuldu. İbn Ebu Davud -Allah onu çirkinleştirsin-, "Esirlerden kim Kur'ân'ın mahlûk olduğunu söylese, kurtulmasını sağlayın ve ona iki dinar verin. Kim de bunu söylemekten kaçınırsa, bırakın esir olarak kalsın." dedi.¹

Hatib anlatıyor: "Ahmed b. Ebu Davud, Halife Vâsık'ı etkisi altına almıştı. Onu halkı daha sıkı bir sınavdan geçir-

---

1- Bkz. Tarihu'l-Yakubî: 2/482-483; Tarihu'l-Hulefa: 401; Tarihu'l-İslâm: 17/6. Son eserde, "Roma İmparatoru'nun elindeki dört bin altı yüz esir kurtarıldı." deniyor.

meye, Kur'ân'ın mahlûk olduğuna inanmalarını sağlamaya yönelik daha sert tedbirler almaya teşvik ediyordu."

Vâsık'ın zulmüne uğrayanlardan biri, Şafiî'nin arkadaşı Ebu Yakub b. Yusuf b. Yahya el-Butî idi. Kur'ân'ın mahlûkluğu meselesi yüzünden halkın büyük bir mihnete tâbi tutulduğu H. 231 tarihinde hapiste öldü.

el-Butî, Kur'ân'ın mahlûkluğu görüşünü kabul etmeye yanaşmayanlardan iyi bir insandı.¹

Ebu Abdurrahman Abduddin Muhammed el-Azermî (Ebu Davud ve Nesâî'nin hocası) elleri ve ayakları bağlı olarak Vâsık'ın huzuruna getirildi. İbn Ebu Davud da hazır bulunuyordu. el-Azermî ona dedi ki: "İnsanları kabul etmeye çağırduğunuz şu görüşü Resulullah (s.a.a) biliyor muydu da insanları buna davet etmedi, yoksa bilmiyor muydu da bu yüzden mi insanları davet etmedi?"

İbn Ebu Davud dedi ki: "Tabîî ki biliyordu." Bunun üzerine dedi ki: "Demek ki Resulullah (s.a.a) insanları buna davet etmeyebiliyordu, ama siz davet etmezlik edemiyorsunuz, öyle mi?" Oradakiler ne diyeceklerini bilemeden susup kaldılar. Vâsık güldü, eliyle ağzını kapatarak yakındaki bir odaya girdi, ayaklarını uzatarak şöyle dedi: "Resulullah (s.a.a) bu hususta susabildiği hâlde biz susamıyoruz ha!"

Hemen el-Azermî'ye üç yüz dinar verilip memleketine gönderilmesini ve kimsenin bir daha bu hususta imtihan edilmemesini emretti. O günden sonra da İbn Ebu Davud'a kin beslemeye başladı.

Yahya b. Eksem anlatıyor: "Ebu Talib soyuna Vâsık'ın iyilik ettiği kadar hiç kimse iyilik etmedi. Vâsık öldüğünde içlerinde yoksul biri bulunamazdı."²

1- Tarihu İbn'ül-Verdî: 1/335

2- Tarihu'l-Hulefa: 342; Tarihu'l-İslâm: 17/379; el-Vafî Bi'l-Vefeyat:

İmam Hadi'nin (a.s) Halku'l-Kur'ân Meselesi Karşısındaki Tavrı

Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık zamanlarında insanların Kur'ân'ın mahlûklığı hususunda imtihana çekilmelerinden dolayı ümmet büyük bir fitnenin girdabına girmişti. İslâm ümmetinin kaderi bu meseleye bağlıydı. İmam Hadi (a.s) siyasal iktidarın uydurduğu bu siyasal manipülasyona ilişkin en sağlıklı görüşü ortaya koymuştur. Muhammed b. İsa b. Ubeyd el-Yaktin'den şöyle rivayet edilmiştir: Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa er-Rıza (a.s) Bağdat'ta bulunan Şiîlerinden birine şöyle yazdı:

Bismillahirrahmanirrahim. Allah bizi ve seni fitneden korusun. Eğer Allah bizi fitneden korursa, bu büyük bir nimettir. Ama korumazsa, en büyük felâket budur. Biz, Kur'ân'la ilgili bu tartışmanın bidat olduğunu düşünüyoruz. Soran da, cevap veren de bu fitnenin ortağıdır. Soran kişi, hakkı olmayan bir şeyi gündeme getirmekle, cevap veren kimse de vazifesi olmayan bir meseleyi ele almakla fitneye ortak olmuştur. Yaratan sadece yüce Allah'tır, O'ndan başkası mahlûktur. Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Kendi yanından ona bir isim uydurmaya kalkma. Aksi takdirde sapıklardan olursun. Allah bizi ve seni görmeden Rablerinden korkan ve kıyametin kopmasından ürperti duyan kullarından eylesin.¹

İmam Hadi'nin (a.s) Vâsık'ın Ölümünü Haber Vermesi

İmam Hadi (a.s) siyasal gelişmeleri dikkatle takip ediyor, hadiseleri en ince detayına kadar izliyordu. Hizmetçi Hayran'dan şöyle rivayet edilmiştir:

1- Şeyh Saduk, el-Emalî: 489; Saduk, et-Tevhid: 224

Medine'de Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına gittim. Bana dedi ki: "*Vâsık'la ilgili ne gibi haberlerin var?*" Dedim ki: "Sana kurban olayım, ben ondan ayrılıp buraya geldiğimde sağlıklıydı. En son onu gören insanlardan biriyim ben. Ondan on gün önce ayrıldım."

Bunun üzerine bana dedi ki: "*Ama Medineliler onun öldüğünü söylüyorlar.*" Bana, "*Medineliler*" dediğinde, kendisini kastettiğini anladım.

Sonra bana şöyle dedi: "*Cafer -Mütevekkil'i kastediyor ne yaptı?*" Dedim ki: "Ben geldiğimde hapisteydi ve durumu en kötü insanlardan biriydi." Dedi ki: "*O şu anda emir sahibidir. İbn Zeyyat ne yaptı?*" Dedim ki: "Sana kurban olayım, insanlar onun yanındadır ve her yerde onun emri geçiyor." Dedi ki: "*O şu anda insanların en bedbahtıdır.*" Sonra bir süre sustu, ardından bana şöyle dedi: "*Allah'ın kaderinin ve hükümlerinin geçerli olması kaçınılmazdır. Ey Hayran! Vâsık öldü, Mütevekkil Cafer tahta oturdu ve İbn Zeyyat da öldürüldü.*" Dedim ki: "Bunlar ne zaman oldu?" Dedi ki: "*Senin Bağdat'tan ayrılmandan altı gün sonra.*"¹

Bu rivayet, kuşku yok ki, Abbasî hanedanı içinde taht üzerine yürütülen keskin mücadeleleri, amansız rekabeti gözler önüne sermektedir. Yine İmam'ın (a.s) genel ve siyasal durumu olanca dikkatiyle izlediğini ve buna büyük bir önem verdiğini de ortaya koymaktadır.

Buradan hareketle İmam'ın (a.s) halk tabanının ve dostlarının yaşadığı siyasal süreci açıkça gözlemleyebiliriz. İmam (a.s) siyasal gelişmelerin varacakları sonuçları, gidişatın sonunu yeterli biçimde onlara aktarıyordu. Ki öncelikle gerekli tedbirleri alabilinler ve de olguları tahlil ve izleme yeteneklerini geliştirebilsinler.

1- Usul-i Kâfi: 1/498, hadis 1, bap 122; Ravzatu'l-Vaizîn: 224

Mütevekkil (H. 232-247)

Adı, Cafer b. Mu'tasım b. Reşid'dir. Annesi, Şuca adında ümmüveled bir cariye idi. Ehl-i Sünnet akidesine meylettiğini gösteren tavırlar içine girdi. Halku'l-Kur'ân meselesine dair mihnet sürecine son verdi. H. 234 tarihinde bu sürecin sonlandırıldığına dair emirlerini ülkenin her tarafına gönderdi. Muhaddisleri Samarra'ya topladı. Onlara büyük meblağlı bağışlarda bulundu. Allah'ın sıfatları ve rüyet (Allah'ın ahirette görülmesi) ile ilgili hadisler rivayet etmelerini emretti.¹

Onunla ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapılmıştır: Zevk ve şaraba dalmıştı.² Kendisini eğlendiren dört bin cariyesi vardı.³ Ali b. Cehm anlatıyor:

"Mütevekkil, Mu'tezz'in annesi Kabiha'ya âşıkta. Aslında kadın ümmüveled idi. Bu kadına olan aşkından dolayı oğlu Mu'tezz'i diğer oğlu Muntasır'ın önüne geçirmek istedi. Hâlbuki daha önce onu veliaht ilân etmiş, bu hususta biat almıştı. Muntasır'dan veliahtlıktan ayrılmasını istedi. O ise, bunu yapmadı. Bu yüzden onu meclislerine çağırır, aşağılar, tehditler savurur, söver ve başına bir şey getireceğini söyler dururdu.⁴

Mütevekkil çok müsrifti. Beytülmalî kendisine methiye yazan şairlere cömertçe harcardı. Bu sırada insanlar büyük bir yoksulluk içinde kıvranırlardı. Onun hakkında, "Bugüne kadar hiçbir halife bir şaire Mütevekkil'den daha fazla para vermiş değildir." söylenmiştir. Merdan b. Ebu'l-Cenub onun hakkında şunları söylemiştir:

1- Kitabu'l-İlel ve Marifetu'r-Rical: 1/79; Azva Ale's-Sünneti'l-Muhammediye: 136

2- Tarihu'l-İslâm: 8/199

3- Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ: 12/40

4- Tarihu'l-Hulefa: 349-350

Avuçlarının bana yönelik cömertliğini kıs, fazla verme

Çünkü azıp zorbalasmaktan korkarım.

Mütevekkil ona şu karşılığı vermiştir: "Cömertliğimin içinde boğuluncaya kadar kısmayacağım." Bir kaside için yüz yirmi bin dinar vermişti ona. ¹

Mütevekkil'in şair Buhterî'ye şöyle dediğini duyanlar herhâlde onu cömert olarak nitelendirmekten vazgeçerler: "Benim ve Feth b. Hakan hakkında bir şiir yaz. Çünkü ben yaşadıkça onun da benimle beraber yaşamasını istiyorum. Onu yitirmek istemiyorum, ondan da ayrılmak istemiyorum. O da beni yitirmesin. Bu anlamda bir şiir yaz." Bunun üzerine Buhterî şu beyitleri söyledi:

Ey efendim! Nasıl bana verdiğin sözden döndün?

Sözünü tutmada ağır davrandın?

Günler bana göstermesin senin kayboluşunu ey Feth!

Yaşadığın sürece sen de benim kayboluşumu görme

En büyük felâket benden önce ölmendir

Benden sonra ölmen de bir felâkettir

Başkasıyla yakınlık kurmaktan sakın

Çünkü ben yalnız seni arzu ediyorum.²

Mütevekkil ve Feth b. Hakan H. 247 yılında şevval ayının beşinde bir eğlence meclisinde baş başa eğlenirlerken gece yarısı aynı saatte öldürüldüler. İleride buna değineceğiz.

İmam Hadi ve Abbasî Halifesi Mütevekkil

Mütevekkil, Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib (a.s), Ehli-i Beyt (a.s) ve Şia'sına yönelik nefretiyle bilinirdi. H. 236 tarihinde İmam Hüseyin'in (a.s) kabrinin yıkılmasını emretti.

1- Tarihu'l-Hulefa: 349-350

2- Tarihu'l-İslâm: 18/391; Tarihu Medineti Dimâşk: 48/226

Kabrin etrafındaki bütün evler de yerle bir edildi. Kabrin ziyaret edilmesini yasakladı. Bu yasağa karşı çıkanların cezalandırılmasını emretti.¹

Suyufî anlatıyor: "Mütevekkil taassubuyla biliniyordu. Müslümanlar bundan büyük elem duyuyorlardı. Bağdatlılar duvarlara ve mescitlere onu eleştiren yazılar yazıyor, şairler onu hicvediyorlardı. Bu şiirlerden biri şöyledir:

Allah'a andolsun, eğer Emevîler
 Peygamberlerinin kızının oğlunu öldürmüşlerse
 Peygamber'in babasının çocukları da aynısını yap-
 tılar
 Ömrüme andolsun ki kabrini yıktılar
 Neden onun öldürülmesine katılmadılar diye üzü-
 lüyorlar
 Bu yüzden toprağa karışmış bedenine eziyet etme-
 ye kalktılar.²

Mütevekkil, Ehl-i Beyt'e (a.s) düşmanlık etme, sövme ve Ehl-i Beyt'in (a.s) Şia'sına eziyet etme hususunda bir sınır tanıımıyordu. Çocuklarının Arapça öğretmeni Yakub b. Sıkkit'e: "En çok kimi seviyorsun? Oğullarım Mu'tez ve Müueyyed'i mi, yoksa Hasan ve Hüseyin'i mi?" İbn Sıkkit de, "Kanber -Ali'nin azatlısı- senin oğullarından daha üstündür." diye cevap vermişti. Bunun üzerine Türklere onun karnını deşmelerini emretmişti. Bunun neticesinde ölmüştü. Bir rivayete göre dilini keserek öldürmüşlerdi. Bu olay H. 244 tarihinde gerçekleşmişti.³

Mütevekkil zamanında Ehl-i Beyt'in (a.s) hayatında yaşanan bir hadise vardır ki, Müslüman kamuoyunun Ehl-i Beyt'e yönelişinin, onlara büyük önem verişinin somut göstergesidir. Buna karşılık Abbasîlerin de halk nazarında itibar

1- Tarihu't-Taberî: 7/365

2- Tarihu'l-Hulefa: 347

3- Tarihu'l-Hulefa: 348

kaybettiklerini gözler önüne sermektedir. Mütevekkil'in İmam Hadi'yi (a.s) dedesinin şehri, vatanı Medine'den alınıp ilim, din ve edebiyat ortamından uzak olan Samarra zindanlarına getirilmesini emretmesi hadisesinden söz ediyoruz.

H. 234 yılında, yani tahta çıkışından iki yıl sonra¹ Mütevekkil, Yahya b. Herseme'ye Medine'ye gitmesini ve İmam Hadi'yi (a.s) Samarra'ya getirmesini emretti. İmam, Medineliler arasında yüksek bir itibara sahipti. Yahya, İmam'ı götürmeye kalkınca Medine çalkalanmaya başladı. Yahya'nın kendisinin de anlattığı gibi Medine şehri kaynıyordu:

Medine'ye gittim. Şehre girdiğimde şehirde büyük bir dalgalanma yaşandı, insanların çığlık ve feryat sesleri yükseldi. İmam Hadi'nin (a.s) başına bir şey gelecek korkusuyla meydana gelen bu dalgalanmanın bir benzeri görülmüş değildi. Deyim yerindeyse dünya ayaklanmıştı. Çünkü İmam Hadi (a.s) insanlara hep iyilik yapıyordu, mescitten ayrılmıyordu. Dünyaya en ufak bir meyli yoktu. Halkı sakinleştirip susturmaya çalıştım. Ona bir kötülük yapma emrini almadığıma dair yeminler ettim. Onun hakkında endişelenecek bir şey olmadığını söyledim. Sonra onun evinde arama yaptım. Evde Mushaflardan, dualardan ve ilmî kitaplardan başka bir şey görmedim. Gözümde iyice büyümüşü.²

Bu rivayetten şu sonuçları çıkarabiliriz:

1- Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre Mütevekkil'in İmam Hadi'nin (a.s) getirilmesine ilişkin mektubunun tarihi H. 244'tür, 234 değil. Şeyh Mufid'in, İmam Hadi'nin (a.s) Samarra'da on sene birkaç ay kaldığı şeklindeki açıklaması da bunu teyit etmektedir. Çünkü İmam (a.s) H. 254 senesinde şehit edilmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki, İmam'ın Samarra'ya getirilmesi, H. 244 tarihinde gerçekleşmiştir. Yani Mütevekkil'in yönetime gelmesinden on iki sene sonra. Bu da yabana atılacak bir görüş değildir.

2- Sibt b. el-Cevzi, Tezkiretu'l-Havas: 203

1- İmam Hadi (a.s) halk üzerinde büyük bir etkiye sahipti ve insanlar ona kuvvetle bağlıydılar. Çünkü İmam (a.s) onlara ihsanda bulunuyordu. O, yol göstericiliği ve hayat tarzıyla Resul'ün ve risaletin somut bir örneğiydi.

2- Abbasîler, İmam'ın (a.s) bu şekilde yüksek bir itibara sahip olmasından, salihler topluluğuyla bu kadar kolay bir şekilde temasa geçebilmesinden korkuyorlardı. Bu yüzden onun Samarra'ya getirilmesi, halktan uzaklaştırma girişimiydi. Ayrıca burada denetim altında tutulması daha kolay olacaktı.

3- Abbasî devletinin komutanı Yahya b. Herseme İmam'dan (a.s) etkilenmiş ve ona derin bir saygı beslemeye başlamıştı. Çünkü silâhlendiğine, Abbasî halifesine başkaldırmak için hazırlık yaptığına dair bütün söylentilerin yalan olduğunu gözleriyle görmüştü.

4- İmam (a.s) dünyadan tamamen el etek çekmiş, mescitten ayrılmıyordu. Atalarının hayat tarzlarını kendine düstur edinmişti. Mescidi de Ehl-i Beyt ilmini yaymanın, ümmetin itikadını tashih etmenin bir yolu olarak kullanıyordu.

5- İmam, Şia'sından ve sevenlerinden uzaklaştırılmıştır. Çünkü Samarra, Abbasî halifesi Mu'tasım'ın kurduğu bir şehirdi. Şehrin çoğunluğunu Türkler (komutan ve asker olarak) oluşturuyordu. Türkler ise iktidara ve saltana verdikleri önem kadar dine ve dinî değerlere önem vermezlerdi.

İmam Hadi'nin (a.s) İhbar Edilmesi

Bazı kaynaklardan anlaşıldığına göre, Halife Mütevekil'in İmam'ı (a.s) Samarra'ya getirtmesinin sebeplerinden biri, Ehl-i Beyt'e düşmanlığıyla bilinen İmam'u'l-Haremeyn'in ihbarda bulunmasıdır. İhbarların ardı arkası kesilmiyor, tekrarlanıp duruyordu. Bu da, İmam (a.s) Medine'de bulunduğu sürece halifenin rahat etmeyeceği, ayrıca İmam'ın (a.s) Haremeyn bölgeleri üzerinde büyük etki bırakacağı anlamına

geliyordu. İslâm dünyasının ilmî ve dinî merkezleriydi buralar. Nitekim Haremeyn'in namaz sorumlusu Abbasî hanedanından Beriha'nın¹ halifeye yazdığı mektup da, bunun en önemli delillerinden biridir:

Eğer Haremeyn'e ihtiyacın varsa, Ali b. Muhammed'i buradan çıkarmalısın. Çünkü insanları kendisine uymaya çağırıyor ve ona tâbi olan büyük bir kalabalık vardır.²

Beriha bu tarz mektupları aralıksız göndermeye devam etti. Neticede Halife Mütevekkil, Yahya b. Herseme'yi H. 234 yılında Medine'ye gönderdi. Bu arada Ebu'l-Hasan'a (a.s) hitaben güzel bir mektup yazdı. Kendisini özlediğini ve yanına gelmesini istediğini belirtti. Yahya'ya da onu istediği gibi yürütmesini emretti. Beriha'ya da konuyu anlatan bir mektup gönderdi.

Şeyh Muhammed b. Yakub el-Kuleynî'nin rivayet ettiği şekliyle Mütevekkil'in İmam'a (a.s) yazdığı mektubu aşağıya alıyoruz:

Muhammed b. Yahya, ashabımızdan bazılarından rivayet etmiştir: Mütevekkil'in İmam Hadi'ye (a.s) yazdığı mektubun nüshasını H. 243 yılında Yahya b. Herseme'den aldım. Mektup şöyledir:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Şimdi; hiç kukusuz, Müminlerin Emiri -kendisini kastediyor- senin değerini bilmekte, akrabalığını tanımaktadır, bunun bilincindedir. Senin haklarını vermekte karardır. Senin ve ailenin durumunu düzeltmek, seni ve onları rahat ettirmek, senin ve onların

---

1- Bazılarına göre adı "Teriha"dır. Mecmau'l-Bahreyn adlı eserde, Turayhî'den adının "Berime" olduğu rivayet edilmiştir. Başkaları ise, adının Abdullah b. Muhammed olduğunu, Medine'de savaş ve namaz işlerinden sorumlu olduğunu belirtmektedirler. Bkz. el-İrşad: 2/309

2- Uyunu'l-Mucizat: 120

onurunu korumak, senin ve onların güvenliğini sağlamak için gerekli olan işlemleri yapmaktadır. Bunu yaparken Rabbinin rızasını kazanmayı, seninle ve ailenle ilgili olarak farz kıldığı yükümlülüğü yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Müminlerin Emiri, Resulullah'ın (s.a.a) şehri Medine'de savaş ve namaz emiri olarak görevlendirilen Abdullah b. Muhammed'i, bu görevlerinden azletmeyi öngörmüştür. Çünkü senin de dediğini gibi bu adam, senin hakkını bilmezlik etmiş, senin değerini küçümsemiş, seni bir şeyle suçlamış ki, Müminlerin Emiri, senin bundan beri olduğunu, bu tür şeylerle uğraşmayı terk etmeye ilişkin niyetinin sadık olduğunu bilmektedir. Müminlerin Emiri, senin kendini böyle bir şeye hazırlamadığını bilmektedir. Müminlerin Emiri, bu iş için Muhammed b. Fazl'ı görevlendirmiş, ona sana saygı göstermesini, seni ululamasını, seni dinlemesini, görüşünü almasını, bu şekilde Allah'a ve Müminlerin Emiri'ne yakın olmanın yollarını aramasını emretmiştir.

Müminlerin Emiri seni özlemiş, seninle ahidini yenilemeyi, seni görmeyi arzulamaktadır. Eğer sen de onu ziyaret etmek ve istediğin kadar yanında kalmak istersen, aileden, kölelerinden ve hizmetçilerinden istediğin kimselerle hareket edersin. Dinlenerek ve güvenli içinde yol alırsınız. İstediyin zaman hareket edersin, istediğin zaman konaklırsın, istediğin gibi yol alırsın. Eğer Müminlerin Emiri'nin kölelerinden Yahya b. Herseme'nin ve beraberindeki askerlerin seni izlemelerini, seninle birlikte yol almalarını, seninle birlikte yürümelerini istiyorsan, Müminlerin Emiri'nin yanına varıncaya kadar bu hususta yetki sendir.

Müminlerin Emiri'nin kardeşlerinden, çocuklarından ve yakınlarından hiçbiri, onun yanında senden daha saygın, senden daha övgüye değer, senden daha etkili değildir. Müminlerin Emiri, onların tümünden

daha çok sana karşı şefkatli, sana karşı iyilik eden ve senin yanında herkesten daha çok huzur bulan bir kimsedir, inşaallah teâlâ. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketleri üzerine olsun.¹

Halife Mütevekkil, bu mektupla propaganda amaçlı bazı hususları hedefliyordu. Öncelikle Medinelileri etkilemek istiyordu. Bir yandan onların izlenimlerini değiştirmek arzundaydı. Çünkü Medinelilerin büyük bir kısmı Mütevekkil'in Ehl-i Beyt'e (a.s) ve Şia'sına karşı düşmanlık beslediğini biliyorlardı.

İkincisi, İmam Hadi'ye (a.s), kendisine saygı gösterdiğini, görüşüne değer verdiğini, takdir ettiğini ve hürmet gösterdiğini anlatmayı amaçlıyordu. Bu yüzden Medine valisini değiştirmiş, sonra da halifenin yanına gelmekte özgür olduğunu, istediği gibi, istediği şekilde gelebileceğini ifade etmişti. Bu yöntem avamı etkilemiş, aldatmış olsa da İmam (a.s), Mütevekkil'in amacının ne olduğunu, kendisini çağırarak neyi hedeflediğini çok iyi biliyordu.

Neticede Yahya b. Herseme Medine'ye vardı. Mektubu Beriha'ya ulaştırdı. İki birlikte atlarına binerek Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına gittiler ve Mütevekkil'in mektubunu ona iletiler. İmam onlardan üç gün süre istedi. Üçüncü günün sonunda Yahya b. Herseme İmam'ın evine geri döndüğünde, hayvanların eyerlenip, yüklerin bağlandığını ve yola çıkmak için hazırlıkların yapıldığını gördü.

Bu arada Yahya'nın, İmam'ın (a.s) evinde arama yaptığını da unutmamalıyız. Bu da, mektupta İmam'ın (a.s) halife feye karşı herhangi bir girişimde bulunmakla suçlanmadığı vurgulanmasına rağmen Yahya'nın bununla görevlendirilmiş olduğunu gösteriyor.

Dolayısıyla İmam'ın (a.s) getirilmesi, yerine getirilmesi

1- Usul-i Kâfi: 1/501, hadis 7

zorunlu bir emirdi. Davet şeklinde iletilmiş olsa da. Yoksa İmam'a (a.s) karşı suizan beslendiğini gösteren bu denetlemeler neyin nesiydi? Bunca ihbarlar nasıl izah edilecektir?

Sonunda İmam (a.s) henüz küçük bir çocuk olan oğlu İmam Hasan Askerî'yi (a.s) yanına alarak Yahya b. Herseme ile birlikte Irak'a doğru yola çıktı. Beriha da onları yolcu etmek üzere arkalarında yürüdü. Yolun bir yerinde Beriha şöyle dedi: "Senin buradan götürülmene benim sebep olduğumu bildiğinden haberim var. Sana kesin olarak yemin ediyorum ki, eğer beni Müminlerin Emiri'ne ya da yakın adamlarından birine yahut oğullarına şikâyet edersen, kesinlikle hurma ağaçlarını keserim, hizmetçilerini öldürürüm, tarlalarındaki kuyularını kapatırım. Bunu kesinlikle yaparım. Yalpacağımdan kuşkun olmasın." Ebu'l-Hasan (a.s) ona döndü ve şöyle dedi: "*Son olarak dün seni Allah'a şikâyet ettim. Böyle iken onun kullarından birine mi şikâyet edeceğim seni?*" Bunun üzerine Beriha İmam'ın (a.s) ayaklarına kapandı, ona yalvardı ve bağışlamasını istedi. İmam (a.s) da, "*Seni affettim.*" dedi.¹

Bu rivayette en önemli işaret şudur: Mütevekkil, Yahya b. Herseme'ye İmam'ı gözetmesini, ona sert davranmamasını emretmişti. Beriha da bunu haber almıştı. Bu yüzden İmam'ın (a.s) kendisini Mütevekkil'e şikâyet etmesinden korkmuştu. Neticede İmam'ı tehdit etmiş, İmam da İslâmî bir kavramı vurgulamıştı. Yani Allah ile irtibatı gündeme getirmişti. Çünkü zarar ve yarar veren, kullarından kötülükleri savan sadece O'dur. Bu yüzden Beriha'ya, yolculuğundan bir gün önce kendisini Allah'a şikâyet ettiğini söylemiş ve kendisini halifeye şikâyet etme niyetinde olmadığını belirtmiştir. Sonunda Beriha İmam'dan (a.s) özür dilemek ve affını istemek zorunda kalmıştı. Çünkü İmam'ın (a.s) ve atalarının menzi-

---

1- İsbatu'l-Vasiyye: 196-197

lelerini ve Allah ile sıkı bağlarını biliyordu. İmam da kendisini affettiğini söylemişti. Hiç kuşkusuz İmam (a.s), halifenin kendisine yönelik davranışlarının boyutlarını ve evini denetim altında tutmakla, kendisini Medine'den Samarra'ya götürmekle, ailesinden, hizmetçilerinden uzaklaştırmakla neyi amaçladığını biliyordu.

Onun amacı, İmam'ı (a.s) sıkı bir denetim altında tutarak yanına girip çıkanları, kendisiyle irtibat hâlinde olanları öğrenmek, bu sayede İmam'ın (a.s) hareketlerini ve ona bağlı olarak yol alan tabanın hareket tarzını öğrenmekti. Dolayısıyla Medine'de yaşamaya devam etmesi, Halife açısından İmam'ın tam anlamıyla hareket özgürlüğüne sahip olması demektir. Ayrıca kendisine bağlı taban da gayet kolay bir şekilde onunla irtibat kurabiliyordu.

İmam (a.s) bütün hareketlerinde, hatta Şiîlerine yazdığı mektuplarda, onlara yaptığı tavsiyelerde son derece dikkatli davranırdı. Bu yüzden onun aleyhine yapılan jurnaller başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Birçok kere yapıldığı gibi, evinde arama yapıldığı zaman sultanın adamları dua ve ziyaret kitaplarından ve Kur'ân-ı Kerim'den başka bir şey bulamıyorlardı. Hatta evini kuşattıklarında onu ya namazda ya da Kur'ân okurken bulurlardı.

İbn'ül-Cevzî diyor ki:

İmam'ın (a.s) Medine'den Samarra'ya götürülmesinin sebebi -siyer âlimlerinin dediği gibi- şuydu: Mütevekkil, Emirü'l-Müminin Ali'ye, zürriyetine buğzederdi. Dolayısıyla onun Medineliler üzerinde etkili olmasından, Medinelilerin ona meyletmesinden korkuyordu.¹

Bu değerlendirme, İmam'ın (a.s) sultana karşı aldığı onca tedbirle uyusmaktadır.

1- Tezkiretu'l-Havas: 322

İmam Hadi (a.s) Samarra Yolunda

İbn Herseme, yolda İmam'a (a.s) karşı iyi davranmaya çalıştı. Onda birtakım kerametler görüyordu. Bu da İmam'a saygı göstermesine, makamını büyük görmesine yol açıyordu. İmam'ın (a.s) gerçek konumunu kavramasına sebep oluyordu. İmam'ı (a.s) rahatsız etmek, onun aleyhinde casuslukta bulunmak şeklinde işlediği cürmün büyüklüğünü anlamasını sağlıyordu.

Yahya b. Herseme'den rivayet edilmiştir:

Ebu'l-Hasan'la (İmam Hadi -a.s-) yolculuk yaptığım sırada onun yüceliğinin olağanüstü delillerini gördüm. Bunlardan biri şudur:

Su bulunmayan bir yerde konakladık. Develerimiz ve bineklerimiz susuzluktan telef olacaklardı. Medine'den beri bizi izleyen bir topluluk da vardı. Ebu'l-Hasan (a.s), *"Birkaç mil ötede su olduğunu biliyor gibiyim."* Ona dedik ki: "Eğer bizi oraya götürürsen, lütfetmiş olursun. Biz de seninle birlikte oraya kadar geliriz."

Altı mil kadar yürüdük. Bir vadiye geldik. Gül bahçelerini andırıyordu. İçinde pınarlar, ağaçlar, tarlalar vardı. İçinde ne bir çiftçi, ne bir ırgat, ne de başka bir insan vardı. Orada konaklayıp, suyumuzu içtik, hayvanlarımızı suladık ve ikindiden sonraya kadar orada kaldık. Sonra yol azığımızı aldık, suyumuzu içtik ve yanımızdaki su kırbalarını doldurup yola çıktık. Çok uzaklaşmamıştık ki ben susadım.

Hizmetçilerimden birinin yanında gümüş bir testim vardı. Onu heybesine bağlardı. Bana su vermesini istedim. Baktım ağzında bir şeyler geveliyor. Sonra anladım ki, testi su içtiğimiz konaklama yerinde unutmuş. Döndüm ve atımı kırbaçlamaya başladım. Hızlı koşan soylu bir attı. Derken, vadiye geldim. Kurak, kupkuru bir yer olduğunu gördüm. Ne su vardı, ne tarla, ne de yeşillik. Hayvanlarımızın yerlerini, bineklerimizin gübrelerini gördüm. Testi hizmetçinin

bıraktığı yerde duruyordu. Aldım ve geri döndüm. Ona da bir şey söylemedim.

Hareket hâlindeki kafileye ve askerlerime yaklaştığımda İmam Hadi'nin (a.s) tebessüm ederek beni beklediğini gördüm. Bana bir şey söylemedi. Ben de bir şey demedim. Sadece testiği bulup bulmadığını sordu. Ben de bulduğumu söyledim.

Yahya devamla şöyle anlatıyor: Yine kızgın bir yaz günü, güneş yükselmeye başladığı sırada, yakıcı bir güneş altında İmam (a.s) merkebine bindi. Üzerinde bir yağmurluk vardı, bineğinin kuyruğu bağlanmıştı, altında da uzun bir keçe vardı.

Ordugâhtaki herkes ve kfiledekiler gülüp şöyle diyorlardı: "Bu hicazlı suya kanmak nedir bilmiyor!" Birkaç mil yürüdük, derken kible tarafından bir bulut yükselmeye başladı. Ortalık birden karardı. Kısa süre içinde bardaktan boşalırcaasına bir yağmur yağdı. Neredeyse telef olup boğulacaktık. Su elbiselerimizden geçip bedenlerimiz üzerinde akmaya başladı. Ayakkabılarımız suyla doldu. Yağmurun yağması o kadar hızlı ve ani oldu ki, inip keçeleri çıkarmaya fırsatımız olmadı. Acınacak ve gülünç bir duruma düşmüştük. İmam (a.s) hâlimize bakıp hayretle gülümsüyordu.

Yahya diyor ki: Konakladığımız bir yerde bir kadın geldi. Yanında oğlu vardı. Çocuğun gözleri kapanmıştı. Kadın yalvararak şöyle diyordu: "Yanınızda Ali'nin soyundan biri var. Onu bana gösterin. Şu oğlumun gözüne okuyup iyileştirsin." Onu kadına gösterdik. İmam (a.s) çocuğun gözlerini açtı. Gözlerinin hiç görmediğinden kuşku duymadım. Elini bir süre çocuğun gözlerinin üzerine koydu. Dudakları kırmıyordu. Bir de ne göreyim, çocuğun gözleri açılmış ve sağlığına kavuşmuş!¹

1- İsbatu'l-Vasiyye: 225

Kafile Samarra'ya doğru ilerlerken Bağdat'tan geçti. İbn Herseme'yi Bağdat valisi İshak b. İbrahim et-Tahirî karşıladı ve İmam (a.s) hakkında ona tavsiyelerde bulundu ve can güvenliğini sağlamasını istedi. Şöyle dedi: "Ey Yahya! Bu adam Resulullah'ın (s.a.a) çocuğudur. Mütevekkil'i ise biliyorsun. Eğer onu bu adamı öldürmeye teşvik edersen, Resulullah (s.a.a) senin hasmın olur."

Yahya ona şu cevabı verdi: "Allah'a yemin ederim ki, onunla ilgili olarak sadece güzel şeylere tanık oldum."¹

Kafile Samarra'ya vardığında İbn Herseme, önce Vasif Türki -halifenin birini tayin edip azletmesine katılan, yapıp ettiklerini tartışan biriydi- ile görüşmeyi uygun gördü. Bu görüşmede Vasif, Yahya'ya şunları söyledi: "Allah'a yemin ederim, eğer bu adamın -İmam Hadi'yi (a.s) kastediyor- başındaki saçlardan bir tel düşerse, onun intikamını alacak kişi benden başkası olmayacaktır."

İbn Herseme diyor ki:

"Valinin ve Vasif'in sözleri karşısında hayrete düştüm. Mütevekkil'e gözlemlediğim kadarıyla İmam'ın (a.s) güzel hayat tarzını, izlediği yolun sağlığını, takvasını ve zühdünü anlattım. Evini aradığımı ve orada Mushaflardan ve ilim kitaplarından başka bir şey bulamadığımı, bu arada Medinelilerin onun başına bir şey gelecek diye endişe ettiklerini söyledim. Bunun üzerine Mütevekkil onu güzel ödüllerle ödüllendirdi, ona iyilik etmekte cömertçe davrandı."²

Ama İbn Herseme'nin, İmam'ın (a.s) en güzel şekilde ağırlandığına ve ikrama mazhar olduğuna ilişkin iddiası ile Mütevekkil'in, Samarra'ya geldiği gün onunla görüşmemesi gerçeği birbiriyle çelişmektedir. Ayrıca kuşkuları haklı çıkarıcı bir diğer tavır da, İmam'ın (a.s) "Hânu's-Saâliyk" (Zaval-

1- Murucu'z-Zeheb: 4/85

2- Murucu'z-Zeheb: 4/85; Tezkiretu'l-Havas: 359

lılar Hanı) diye bilinen bir yere yerleştirilmesini emretmesidir.¹

Salih b. Said anlatıyor:

Ebu'l-Hasan'ın (a.s) yanına gittim ve dedim ki: Sana feda olayım. Her fırsatta senin nurunu söndürmek ve senin değerini düşürmek istiyorlar. Sırf bu yüzden seni bu iğrenç hana, Hânu's-Saâlyk'a yerleştirdiler.²

Yahya'nın İmam (a.s) hakkında Mütevekkil'e aktardığı tablonun, onun şahsiyetinin valiler ve komutanlar üzerindeki etkisinin boyutları ile ilgili olarak verdiği bilgilerin, Yahya'dan rivayet edilen metinden de gözlemleyebileceğimiz gibi, görünürde iyi ağırlamak ve ikramda bulunmak şeklinde olsa da İmam (a.s) üzerinde baskı kurmaya ve onunla tabanı arasındaki bağlantıları koparmaya yönelik bir tavsiye mahiyetli değerlendirme olması da uzak bir ihtimal değildir. Yoksa Yahya gibi bir adam, Mütevekkil'in genelde Ebu Talib oğullarına, özelde de İmam Hadi'ye karşı ne tür olumsuz duygular beslediğini bilmez mi?!

İmam (a.s) Samarra'da

İmam (a.s) Samarra'ya girdiği zaman Mütevekkil'in onunla görüşmek istememesini ve Hânu's-Saâlyk denilen berbat bir yerde ikamet ettirilmesini emretmesini, Mütevekkil'in İmam'a (a.s) gönderdiği mektupla birlikte düşüncecek olursak, Mütevekkil'in İmam (a.s) hakkında şuur altında beslediği gerçek duygulara dair bir mesaj niteliğinde olduğunu görürüz. Fırsatını buldukça İmam'ı (a.s) tahkir etmekten, aşağılamaktan kaçınmayan bir ruh hâliyle karşı karşıyayız. Ama içinde geçirdiği düşünceleri gizlemek için de yoğun bir çaba sarf etmektedir. Nitekim ilk anda şuur altını ele veren

1- el-İrşad: 2/311

2- Usul-i Kâfi: 1/498

bu aşağılayıcı muameleden sonra ona müstakil bir ev tahsis edilmesini emretti ve ardından İmam oraya taşındı. Oysa biliyoruz ki, Mütevekkil'in kendisi İmam'ı (a.s) davet etmişti ve İmam'ın gelişinden de haberdardı. Dolayısıyla da bunun için gerekli hazırlıkları yapmış olması gerekirdi.

Her halükârda olayların akışından anlaşılıyor ki, Mütevekkil var gücünü kullanarak İmam'ın (a.s) sevgisini kazanmaya, sonra da onu irtikâp ettiği çirkin işlerine ortak etmeye yönelik yoğun bir çaba içinde olmuştur.

Mütevekkil birçok kere İmam'ı (a.s) ilmî olarak susturup mağlup etmeye çalışmış olmasına rağmen zor meseleler karşısında saray uleması ve sultan vaizleri yetersiz kaldıklarında doğru düzgün bir cevap bulmak için ona müracaat etmek zorunda kalmıştır.

Bu tür zor meselelerden birkaç tanesini örnek olarak sunuyoruz:

1- Hıristiyan bir adam Müslüman bir kadınla zina yapmıştı. Mütevekkil adama had uygulayacakken adam Müslüman oldu. İbn Heysem, "İman etmiş olması şirkini ve işlediği fiili artık geçersiz kılmıştır." diye görüş bildirdi. Bazı âlimler, "Aama üç had uygulanır." dediler.

Mütevekkil, İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazılmasını ve bu konudaki görüşünün sorulmasını emretti. İmam mektubu okuduktan sonra, "Adam ölünceye kadar had cezası uygulanır." diye yazdı.

İbn Eksem ve diğer saray fakihleri bu cevabı kabul etmediler. İmam'dan (a.s) Kitap ve sünnetten delil getirmesini istediler. Bunun üzerine İmam (a.s) şöyle yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Nihayet çetin azabımızı gördüklerinde, 'Bir olan Allah'a iman ettik ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik.' dediler. Fakat çetin azabımızı gördükleri zaman imanları onlara bir yarar sağlayacak değil-

di. Allah'ın kulları hakkında süregelen kuralı budur. İşte orada kâfirler ziyana uğradılar.¹

Bunun üzerine Mütevekkil, adamın ölünceye kadar dövülmesini emretti.²

2- Bir gün Mütevekkil çok mal dağıtmayı adar ve fakihler çok malın sınırını belirleme hususunda ihtilâfa düşerler. Mütevekkil'in yakın danışmanlarından biri, "Şu kara adama haber gönderip meseleyi ona sorsan olmaz mı?" diye tavsiyede bulunur. Mütevekkil, "Yazıklar olsun sana, kimi kastediyorsun?" diye sorar. O da, "Rıza'nın oğlunu." diye cevap verir. Mütevekkil, "Sence bu konuda iyi bir cevap verebilir mi?" diye sorar. O da, "Seni bu durumdan kurtarırsa, bana şunu şunu ver; kurtarmazsa, bana yüz kırbaç vur." der. Mütevekkil bir mektup yazarak İmam'a (a.s) görüşünü sorar. O da "çok" ifadesinin "seksen" demek olduğunu söyler. Delilinin ne olduğu sorulunca İmam der ki: *"Yüce Allah 'Andolsun ki Allah, birçok yerde size yardım etmişti.'³ buyuruyor. Biz saydık, bunlar seksen yerdur."⁴*

Mütevekkil'in İmam'ı (a.s) bu şekilde görmezlikten gelmesi ya da birkaç örneğini gördüğümüz gibi sorulara çok yetkin cevaplar vermesi karşısında şaşırması, bütün bunlar Mütevekkil'in ona karşı beslediği derin kinin, onu başkaları karşısında küçük düşürme amacını güttüğünün göstergeleridir. Ama başarılı olamamıştır. Böyle olunca da İmam'ın (a.s) faziletlerinin ve menkıbelerinin ortaya çıkmasına engel olma yoluna başvurmuştur. Nitekim İbn Eksem'in sorularına cevap verdikten sonra İbn Eksem Mütevekkil'e şunları söylüyor: "Benim bu sorularımdan sonra bu adama herhangi bir şey sormanı istemiyoruz. Çünkü bu sorulardan sonra hangi

---

1- Mü'min Suresi: 84-85

2- el-Kâfi: 7/238

3- Tevbe Suresi: 25

4- el-Kâfi: 7/463

soruyla karşılaşır, üstesinden gelebilecektir. Böylece ilmi ortaya çıkacaktır. İminin ortaya çıkması da Rafızîliği güçlendirecektir."¹

3- O dönemde İmam'ı (a.s) zora sokmak maksadıyla kullanılan sorunlardan biri de yalancı Zeyneb hadisesidir. Bu olayda İmam'dan (a.s) vahşî hayvanların tutulduğu çukura girmesi istenmişti.

Ebu Haşim el-Caferî anlatıyor: Mütevekkil zamanında bir kadın ortaya çıktı ve Resulullah'ın (s.a.a) kızı Fatıma'nın kızı Zeyneb olduğunu iddia etti. Mütevekkil dedi ki: "Sen genç bir kadınsın. Oysa Resulullah'ın (s.a.a) zamanının üzerinden şu kadar yıl geçmiştir." Kadın dedi ki: "Resulullah (s.a.a) beni meshetti ve her kırk yılda gençliğimin geri gelmesini diledi. Bu zamana kadar insanlara bu derecede kimliğimi açıklamadım. Fakat şimdi ihtiyaç hâsıl oldu da onlara gelip kimliğimi açıkladım."

Bunun üzerine Mütevekkil Ebu Talib sülâlesinin yaşlılarını, Abbasoğullarını ve Kureyşlileri çağırdı ve kadının durumunu onlara anlattı. Bazıları, "Zeyneb falan tarihte öldü." dedi. Mütevekkil kadına sordu: "Bu rivayet hakkında ne diyeceksin?"

Dedi ki: "Yalandır, iftiradır. Çünkü benim durumum insanlara gizliydi. Yaşadığımı da, öldüğümü de bilmiyorlardı." Bunun üzerine Mütevekkil onlara dedi ki: "Bu rivayet dışında kadına karşı kullanacağınız başka bir deliliniz var mı?"

Dediler ki: "İbn Rıza'yı (a.s) çağır. Belki onda bizde bulunmayan bir delil vardır."

Mütevekkil İmam'ı (a.s) çağırdı ve kadının durumunu ona anlattı. İmam, "*Zeyneb, falan senenin falan ayında ve falan gününde vefat etti.*" dedi. Mütevekkil, "Onlar da bu rivayeti anlattılar. Ama ben, kadına onu susturacak sağlam bir

delil olmadan iddiasından vazgeçirmeyeceğime yemin ettim." dedi. İmam, "Yemininden dolayı sana bir şey yok. Çünkü ortada onu da, başkalarını da susturacak bir delil var." dedi. Mütevekkil, "Nedir bu delil?" diye sordu. İmam dedi ki: "Fatıma evlâtlarının etleri yırtıcı hayvanlara haramdır. Yırtıcı hayvanlar Fatıma evlâtlarından birini yemezler. O kadını yırtıcı hayvanların bulunduğu çukura indir. Eğer Fatıma evlâtlarından ise ona zarar vermeyeceklerdir." Mütevekkil kadına, "Ne diyorsun?" diye sordu. Dedi ki: "Bu adam benim öldürülmemi istiyor." İmam, "Burada Hasan ve Hüseyin'in (a.s) soyundan gelen bir topluluk vardır. Bunlardan dilediğini yırtıcı hayvanların yanına indirebilirsin." dedi. Oradakilerin hepsinin yüzünün rengi korkudan değişti. İmam'a karşı öfke duyanlardan biri dedi ki: "O, başkaları için böyle bir şeyi söylüyor da niçin kendisi inmiyor?!"

Mütevekkil bu öneriye sıcak baktı. Çünkü kendisinin kurduğu bir plân olmaksızın İmam'ın (a.s) ortadan kalkmış olması ümidi doğmuştu. Dedi ki: "Ey Ebu'l-Hasan! Niçin oraya incek kişi sen olmuyorsun?" İmam, "Buna karar verecek olan sensin." dedi. Dedi ki: "Öyleyse bunu sen yap." İmam, "Tamam, yapayım." dedi. Bir merdiven getirildi, yırtıcı hayvanların bulunduğu çukurun kapağı açıldı. İçeride altı aslan bulunuyordu. Ebu'l-Hasan (a.s) aşağıya indi. İçeri girip oturduğunda, aslanlar İmam'ın yanına gittiler ve onun önünde yere yattılar. Ön ayaklarını uzatarak başlarını ayaklarının arasına koydular. İmam (a.s) da teker teker onların başlarını meshediyordu. Sonra meshettiğine kenara çekilmesi için eliyle işaret ediyordu, o da bir köşeye çekiliyordu. Sonunda hepsi kenara çekilip onun karşısında dizildiler.

Vezir, Mütevekkil'e dedi ki: "Bu yaptığın doğru değil. Bu olay duyulmadan önce onu hemen buradan çıkart." Bunun üzerine Mütevekkil İmam'a (a.s) şöyle dedi: "Ey Ebu'l-Hasan! Bizim amacımız sana bir kötülük yapmak değildi.

Sadece senin sözlerinin doğruluğuna ilişkin yakinî bir inanca sahip olmak istedik. Şimdi oradan çıkmanı istiyorum." İmam kalkıp merdivene doğru yürümeye başladı. Vahşî aslanlar da İmam'ın elbisesine sürtünüyorlardı.

İmam (a.s) ayağını merdivenin ilk basamağına koyunca, aslanlara döndü ve geri dönmelerini işaret etti. Aslanlar yerlerine döndüler, o da yukarı çıktı ve şöyle dedi: *"Her kim ki Fatıma'nın evlâtlarından olduğu iddia ediyorsa, gitsin benim oturduğum yerde otursun."* Mütevekkil kadına, "İn aşağıya." dedi. Kadın, "Allah rızası için bana bir şey yapmayın. Ben yalan bir iddiada bulundum. Ben falancının kızıyım. İçinde bulunduğumuz yoksulluk beni böyle bir yalanla ortaya çıkmaya itti." Bunun üzerine Mütevekkil, "Onu vahşî hayvanların arasına atın." dedi. Fakat Mütevekkil'in annesi, birini göndererek Mütevekkil'den kızı bağışlamasını istedi ve ona iyilikte bulundu.¹

İmam'ın (a.s) sergilediği bu gibi tavırlar, Mütevekkil'i İmam (a.s) üzerinde baskı kurmak, onu küçük düşürmek, insanların geneliyle ilişki içinde olmaktan alıkoymak, çok yakın adamlarıyla temas hâlinde olmasını engellemekle ilgili olarak hazırladığı plândan vazgeçirmedi. İmam'ı (a.s) sürekli gözetim altında tutmak, içindeki kini ve nefreti dindirmeye yetmiyordu. Periyodik olarak İmam'ın (a.s) evini arıyordu. Bu, İmam'ı (a.s) aşağılamak veya onu ortadan kaldırmasına gerekçe oluşturacak bir malzeme bulmak maksadıyla başvurduğu bir yöntemdi.

İmam'ın (a.s) Evinin Aranması

İmam'ın (a.s) hakkında yapılan ihbarları kanıtlayacak bazı kanıtlar bulmak üzere onu baskı altında tutmak, denetlemek maksadıyla sarayın kullandığı yöntemler amacına ulaşamadı. Halifeye dalkavukluk eden birçok kimse İmam

---

1- el-Haraic ve'l-Ceraih: 1/406

hakkında ona birtakım ihbarlarda bulunurlardı. Onu İmam'a karşı kıskırtır, yalan yanlış şeyler söyleyerek yanında silâh bulunduğunu, İslâm memleketinin çeşitli bölgelerinden ona paralar geldiğini rapor ederlerdi. Bu gibi yalanların etkisinde kalan Halife de askerlerini ve bazı komutanlarını İmam'ın evine gönderir, evini aramalarını emrederdi. Bazen de İmam'ı saraya çağırırdı. Kimi zaman sofrada çakırkeyif bir vaziyette İmam'ı karşılardı. Nitekim bir gün çakırkeyif bir hâlde İmam'ı karşılamış, saygı göstererek sofraya oturmuş ve bir kadeh içki uzatmıştı.

İmam (a.s), *"Etime ve kanıma asla şarap karışmamıştır ey Müminlerin Emiri! Beni bundan muaf tut."* demiş, o da muaf tutmuştu. Sonra Mütevekkil, *"Bana bir şiir oku."* demiş, İmam da, *"Ezberimde çok az şiir var."* diye karşılık vermişti.

Fakat Mütevekkil ısrar etmiş ve *"Mutlaka bir şiir okuyacaksınız."* diye üstelemişti. İmam (a.s) da aşağıdaki beyitleri okumuştur:

Dağların zirvelerine sığınıp kuvvetli adamlar tarafından

Korundular da, zirveler de onları koruyamadı

İzzetli iken kalelerinden zillet içinde indirildiler

Ve bir çukura konuldular, konuldukları yer ne de kötüdür!

Kabre konulduktan sonra biri onlara seslendi:

Nerede hanedan, hani taşlar ve süsler?

Nerede o naz ve nimet içindeki yüzler ki,

Üzerlerine perdeler ve cibinlikler çekilirdi?

Onlara seslenilirken kabir onların yerine cevap verdi:

O yüzler üzerinde şimdi böcekler savaşmakta

Nice zaman yediler, içtiler

Uzun yiyip içmeden sonra şimdi kendileri yenildiler.

Bu şiiri dinledikten sonra Mütevekkil ağlamış ve şarabın kaldırılmasını emretmişti. Sonra İmam'a dönüp, "Ey Ebu'l-Hasan! Borcun var mı?" diye sormuştu. İmam, "*Dört bin dinar borcum var.*" diyenice de ona dört bin dinar verip saygı gösterilerek evine götürülmesini emretmişti.¹

Bir gün Mütevekkil, vücudunun bir yerinde çıkan bir çıban yüzünden hastalanıp yatağa düştü. Neredeyse ölecekti. Hiç kimse çibana neşter vurup içinde biriken irini akıtmaya cesaret edemiyordu. Halifenin annesi, oğlu iyileşecek olursa Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed'e kendi malından büyük bir meblağ vermeyi adadı. Feth b. Hakan halifeye dedi ki: "Şu adama birini yollasan da sorsan, belki onun yanında seni bu dertten kurtaracak bir çare olabilir."

Halife de İmam'a birini göndererek çıbanı tarif etti. Elçi geri geldiğinde, koyun yağının gül suyuyla karıştırılarak çıbana sürülmesini tavsiye ettiğini söyledi. Elçi bu bilgiyi verince bu söylenenlerle alay ettiler. Feth dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki o, ne dediğini biliyor." Bunun üzerine koyun yağı getirildi ve İmam'ın istediği gibi karıştırıldı. Sonra çıbanın üzerine konuldu. Mütevekkil bunun etkisiyle uyudu ve sakinleşti. Sonra çıban açıldı ve içindeki irin dışarı aktı. Halifenin annesine oğlunun iyileştiği müjdesi verildi. O da İmam'a bir kesenin içine on bin dinar koyup ağzına kendi mührünü basıp gönderdi.

Derken Halife bu hastalıktan kurtuldu. Bethaî Alevî olarak tanınan bir adam halifeye, İmam'a bir yerlerden para ve silâh geldiğini haber verdi. Halife, muhafız Said'e dedi ki: "Geceleyin evine baskın düzenle ve orada bulduğun silâh ve paraları bana getir." İbrahim b. Muhammed anlatıyor: "Muhafız Said bana şöyle anlattı: Gece olunca İmam'ın evine gittim. Yanımdaki merdivenle dama çıktım. Karanlıkta bir-

---

1- Vefeyatu'l-A'yan: 3/273

kaç basamak aşağı inmiştim ki, eve nasıl ulaşacağımı bilemez oldum.

Bu sırada İmam bana seslendi: "*Ey Said! Olduğun yerde kal, sana bir mum getirsinler.*" Biraz sonra bana bir mum getirildi. Aşağı indim. Üzerinde yün bir cübbe, başında da yine yün bir külâh vardı. Önünde bir hasır üzerine serilmiş bir seccade bulunuyordu. Namaz kılmakta olduğundan kuşku duymadım. Bana dedi ki: "*Odaları gezebilirsin.*" Odaları birer birer girip aradım. Hiçbir şey bulamadım. Sadece üzerinde Mütevekkil'in annesinin mührü basılı büyükçe bir kese ile yine ağzı mühürlü küçük bir kese buldum. Bana dedi ki: "*Namazgâha da bakabilirsin.*" Seccadeyi kaldırdım, altında gösterişsiz bir kın içinde bir kılıç buldum. Onu da alıp halifenin yanına gittim.

Halife, kesenin ağzında annesinin mührünü görünce, annesinin çağrılmasını istedi. Biraz sonra annesi yanına geldi. Özel hizmetçilerinden biri bana halifenin annesinin şöyle dediğini anlattı: "Senin iyileşmeden ümidimi kesince, eğer iyileşirsen ona kendi malımdan on bin dinar vereceğimi adanmıştım. Nitekim sen iyileştikten sonra adağımı yerine getirip parayı ona gönderdim. Kesenin ağzındaki mühür benimdir." Halife öbür keseyi açtı, içinde dört yüz dinar olduğunu gördü.

Bunun üzerine o keseye bir kese daha ekledi ve onları alıp İmam'a götürmemi emretti. Onları alıp götürdüm, kılıcı ve iki keseyi iade ettim. Dedim ki: "Ey efendim! Sana bunları yapmak bana çok ağır geldi." Bana dedi ki:

Zalimler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.¹

Fakat İmam (a.s), bunca denetim ve baskı yöntemlerine itina etmiyordu. Bilakis daha dakik yöntemler uyguluyordu.

1- Şuarâ, 227

İktidar mekanizmasındaki nüfuzu da her koşulda uygun şekilde hareket etmesine imkân veriyordu.

Bu görüşü destekleyen bir husus Şeyh Tusî'nin (r.a) kendi rivayet zinciriyle Muhammed b. Fehham'dan aktardığı şu hadisedir: Feth b. Hakan dedi ki: "Adam -Mütevekkil'i kastediyor- Kum'dan İmam'a (a.s) para geleceğini haber almış ve bana gözetlemede bulunup para geldiğinde kendisine haber vermemi emretmiştir."

Ona dedim ki: "Paranın hangi yoldan geleceğini bana söyle ki, onu müsadere edip getireyim."

Sonra İmam Ali b. Muhammed'in (a.s) yanına geldim. Yanında başkaları da vardı. İmam gülümsedi ve bana dedi ki: *"Ey Ebu Musa! Hayırdan başka bir şey olmayacak. Niçin ilk elçiliğini yapmadın?"*

Dedim ki: "Sana duyduğum saygıdan dolayı ey efendim!" Bana dedi ki: *"O para bu gece gelecek ve onlar ona ulaşamayacaklar. Sen de bu gece yanımda kal."*

Gece olunca kalkıp her zamanki ibadetini yerine getirdi. Bir ara rükûda iken selâm verip ibadeti keserek bana şöyle dedi: *"Adam geldi. Para da yanındadır. Ama hizmetçi yanıma gelmesine engel oluyor. Dışarı çık ve yanındaki parayı al."*

Dışarı çıktığımda adamın yanında küçük bir zembil vardı. Para da içindeydi. Parayı aldım ve İmam'a getirdim. Bana dedi ki: *"Ona söyle, Kumlu kadının 'Bu ninemin hatırasıdır.' dediği gerdanlığı da versin."* Dışarı çıktım. Adam onu bana verdi. Alıp İmam'a getirdim. İmam (a.s) bana dedi ki: *"Ona de ki: Değiştirdiğin o cübbeyi de bize ver."* Dışarı çıkıp bunu adama söyleyince şöyle dedi: "Evet, o cübbeyi kızım beğendi, ben de onu bu cübbeyle değiştirdim. Şimdi gidip getireyim."

İmam (a.s) dedi ki: *"Dışarı çık ve ona de ki: Allah, bizim yararımıza da, zararımıza da olanı korur. O cübbeyi koltuğu-*

nun altından çıkar." Adamın yanına gittim. Cübbeyi koltuğunun altından çıkardı ve bayıldı. Sonra İmam'ın (a.s) huzuruna girdi ve şöyle dedi: "(İmamlığından) şüphe duyuyordum, şimdi kesin olarak inandım."¹

Bu rivayet birçok hususa delâlet etmektedir. Ama en dikkat çekici olanlarını şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: İmam (a.s) sarayın kendisinden şüphelendiğini biliyordu. Bu yüzden gerekli önlemleri alıyor, dikkatli davranarak gelişmelere kendini hazırlıyordu. Bu nedenle kendisine parayı soran adama, "Para gelecek ve Mütevekkil ve adamları parayı alamayacaklar." diye cevap vermişti. Gerçekten de beklenen para problemsiz olarak İmam'a (a.s) ulaşmıştı.

İkincisi: Parayı İmam'a (a.s) getiren adam onu denemek istiyordu veya onun imamlığına kesin olarak inanmanın bir yolunu bulmaya çalışıyordu. Bunun için İmam'ın sadece parayı getiren kişinin bildiği bazı şeyleri parayı kendisine teslim edene söylediğini görüyoruz. Adamın koltuğunun altında sakladığı cübbe gibi. Nitekim adama, "Şimdi kesin olarak inandın mı?" diye sorması, bu hususu daha iyi açıklamaktadır. Burada adamın içinde sakladığı niyete, ulaşmak istediği amaca işaret etmektedir. O da bu yola başvurarak imamet sahibi olduğuna kani olmaktı. Nitekim İmam'ın elçisi, adamın içinde sakladığı niyeti kendisine haber verince, kanaat getirmiş ve mutmain olmuştu.

Üçüncüsü: İmam'ın (a.s) yardımcıları ve tâbileri sarayda aktif görevlerde bulunuyorlardı. Onlar iktidarın işbirlikçileri olarak değil, İmam'ın haber kaynakları olarak orada bulunuyorlardı. Aşağıda İmam'ın (a.s) tutuklanmasıyla ilgili olarak aktaracağımız hadise de bu gerçeğe dair bir başka hakikattir.

1- Şeyh Tusî, el-Emalî: 276 h: 528; el-Menakıb: 4/444

İmam Hadi'nin (a.s) Tutuklanması

Halife Mütevekkil, İmam'ı (a.s) sürekli gözetim altında tutuktan ve evini defalarca ve üst üste arayıp kontrol ettikten sonra tutuklanmasını emrederek zindana attı. İmam zindanda günlerce kaldı. Bir gün Sakr b. Ebu Dulef onu ziyarete geldi. Hapishane muhafızı onu karşıladı. Onu tanıdığı gibi Şiî olduğunu da biliyordu. Muhafız doğrudan söze girerek, "Ne işin var? Niçin geldin?" dedi.

Sakr, "Gelişimin amacı hayırdır." dedi.

Muhafız, "Herhâlde efendin hakkında bilgi almaya geldin?" dedi.

Sakr, "Benim efendim Müminlerin Emiri (Mütvekkil)'dir." dedi.

Muhafız gülümsedi ve şöyle dedi: "Sus! Hak üzere olan senin efendindir (İmam Hadi'yi kastediyor). Benden korkmana gerek yok. Ben de senin mezhebindenim."

Sakr, "Allah'a hamdolsun!" dedi.

Muhafız, "Onu görmek ister misin?" dedi.

Sakr, "Evet." dedi.

Muhafız, "Otur. Postacı çıkıncaya kadar bekle." dedi.

Postacı çıkınca, Muhafız hizmetçisine döndü ve şöyle dedi: "Sakr'ın elinden tut ve onu Alevî'nin tutuklu bulunduğu hücreye götür. Sonra da onları baş başa bırak."

Hizmetçi elinden tutup hücreye götürdü. İmam'ın (a.s) bulunduğu kısmı ona gösterdi. Sakr içeri girdi. İmam (a.s) bir hasır üzerinde oturuyordu. Karşısında da kazılmış bir mezar bulunuyordu. Mütvekkil, İmam'ı korkutmak için o mezarın kazılmasını emretmişti. İmam (a.s) şefkat ve sevgiyle dönüp şöyle dedi: "*Ey Sakr! Niçin geldin?*"

Sakr, "Bana durumunu anlatman için geldim." dedi.

Bu arada Sakr, İmam'a acıdığı, başına bir şey getirilmesinden korktuğu için ağlamaya başladı.

İmam (a.s) dedi ki: *"Ey Sakr! Ağlama! Çünkü bize bir kötülük edemezler..."*

Bunun üzerine endişeleri dağıldı. Allah'a hamdetti. Sonra İmam'a bazı şer'î meseleleri sordu. İmam da bu sorulara cevaplar verdi. Sonra İmam'a (a.s) veda ederek oradan ayrıldı.¹ İmam (a.s) zindanda fazla kalmadı. Çok geçmeden serbest bırakıldı.

İmam Hadi'ye (a.s) Suikast Girişimi

Hâkim sulta İmam Hadi'yi (a.s) öldürmeyi plânlamış, ama başarılı olamamıştı. Ebu Said'in şöyle dediği rivayet edilir: Bize Kâtip Ebu'l-Abbas Fazl b. Ahmed b. İsrail Samarra'daki evinde bulunduğumuz bir sırada Ebu'l-Hasan'dan (a.s) söz açılırken şöyle dedi: "Ey Ebu Said! Sana babamdan dinlediğim bir olayı anlatayım mı?" Ardından şöyle dedi:

Biz Muntasır'ın yanındaydık. Babam onun kâtibiydi. İçeri girdik. Mütevekkil tahtının üzerinde oturuyordu. Muntasır selâm verip ayakta bekledi. Ben de onun arkasında durdum. Önceleri Muntasır içeri girdiğinde ona hoş geldin der ve yanında oturturdu. Fakat bu sefer uzun süre bekledi. O kadar ki, yorulan ayaklarından birini kaldırıyor, öbürünü indiriyordu. Mütevekkil oturmasına izin vermiyordu. Görüyordum ki, yüzünün rengi anbean değişiyor ve Feth b. Hakan'a, "Söylediğin sözleri söyleyen bu mudur?" diyor ve bu sözü tekrarlıyordu. Feth de onun sözünü kesip şöyle diyordu: "Onun hakkında yalan söylüyorlar." Mütvekkil ise öfke-den kıpkırmızı kesilip köpürüyordu. Diyordu ki: "Vallahi, bu ikiyüzlü zındığı öldüreceğim. Yalan iddialarda bulunuyor ve devletim hakkında olumsuz söylentilerin çıkmasına sebep oluyor."

1- Saduk, el-Hısal: 394; Meani'l-Ahbar: 135; Kemalu'd-Din: 365; ondan naklen İ'lâmu'l-Vera: 2/245; el-Hısal ve İlelu'ş-Şerayi'den naklen Biharul-Envar: 50/194

Sonra çirkin suratlı dört Hazar'ı (Tatarlardan bir grup) çağırdı. Her birine bir kılıç vererek, içeri girdiğinde Ebu'l-Hasan'ı (a.s) öldürmelerini emretti ve "Öldükten sonra da onu yakacağım." dedi. Ben Muntasır'ın arkasında perde gerisinde bulunuyordum. Ebu'l-Hasan (a.s) içeri girdi. Dudakları kımıldıyordu. Üzerinde panikten ve korkudan eser yoktu. Mütevekkil onu görünce kendisini tahttan aşağı atıp ona doğru koştu. Kucakladı, alnını ve ellerini öptü. Kılıcı da kınından çekilmiş vaziyette elindeydi. Bir yandan da şöyle diyordu:

"Ey efendim! Ey Resulullah'ın oğlu! Ey Allah'ın kullarını en hayırlısı! Ey amcamın oğlu! Ey dostum! Ey Ebu'l-Hasan!" Ebu'l-Hasan (a.s) da, *"Ey Müminlerin Emiri! Seni bundan Allah'a sığındırırım."* diyordu.

Sonra Mütevekkil dedi ki: "Ey efendim! Bu vakitte seni buraya getiren sebep nedir?"

Dedi ki: *"Senin elçin bana geldi."*

Dedi ki: "Kötü kadının oğlu yalan söylüyor."

Sonra şöyle dedi: "Ey efendim! Geri dön. Ey Feth! Ey Ubeydullah! Ey Muntasır! Efendinizi ve efendimi uğurlayın!" Hazarlar onu görünce secdeye kapandılar. Sonra Mütevekkil onları çağırdı ve şöyle dedi: "Size verdiğim emri niçin yerine getirmediniz?"

Dediler ki: "Heybetinin şiddetinden. Etrafında yüzden fazla kılıçlı adam olduğunu gördük. Onları yenemedik. Bu yüzden içimiz korkuyla doldu."

Mütevekkil dedi ki: "Ey Feth! İşte senin arkadaşın." Sonra da yüzüne güldü.

Sonra dedi ki: "Onun yüzünü ağartan ve hüccetini aydınlatan Allah'a hamdolsun."¹

1- el-Haraic ve'l-Ceraih: 1/417-419; ondan naklen Keşfu'l-Gumme: 3/185

Bu metin, Mütevekkil'in İmam'ı (a.s) öldürmek ve onu yakmak üzere ne tür duygular beslediğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca İmam'ı (a.s) zındıklıkla ve devletin aleyhine çalışmakla suçluyor.

Mütevekkil onca girişiminin başarısız olmasından dolayı bir türlü rahat edemiyordu. Ne şekilde olursa olsun İmam'ın (a.s) aşağılanmasını istiyordu. Bu nedenle öldürüldüğü yılın ramazan bayramında, önünde yaya olarak yürünmesi emrini verdi. Maksudı İmam'ı (a.s) önünde yaya olarak yürüterek küçük düşürmekti. İmam (a.s) da diğer Haşimîler gibi yaya yürüdü. Bu sırada hizmetçilerinden birine dayanıyordu. Haşimîler yanına gelerek şöyle dediler: "Ey efendimiz! Şu dünyada senin gibi duası kabul olacak ve bize bu hakareti reva görenden bizi kurtaracak başka birisi yoktur."

Ebu'l-Hasan onlara dedi ki:

Şu dünyada kesip attığı tırnağı bile Allah katında Semud kavmine gönderilen deveden daha kıymetli olan biri var. Deve boğazlanınca yavrusu Allah'a seldi. Bunun üzerine yüce Allah Semud kavmine şöyle dedi: **"Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)! Bu, yalan olmayan bir vaattir."**¹

İmam'ın (a.s) bu sözünden sonra üçüncü gün Mütevekkil öldürüldü.²

İmam'ın (a.s) Mütevekkil'e Beddua Etmesi

İmam Hadi (a.s) yüce Allah'a sığındı, her şeyle ilgisini keserek O'na yöneldi. Ehl-i Beyt'in (a.s) göz kamaştırıcı hazinelerinden biri olup "mazlumun zalime bedduası" adıyla bilinen meşhur duasını yaptı.³

1- Hûd Suresi: 65

2- Uyunu'l-Mucizat: 122; Biharu'l-Envar: 50/209

3- Muheccu'd-Deavat: 209

Mütevekkil'in Ölümü

Yüce Allah, velisi İmam Hadi'nin (a.s) duasını kabul etti. Mütevekkil bu duanın üzerinden üç gün geçmeden öldü.

Bu olay, Mütevekkil'in oğlu Muntasır'ın bir grup Türk'le anlaşarak gerçekleşti. Türkler H. 247 yılının şevval ayının dördüne tesadüf eden Çarşamba gecesi Mütevekkil'e saldırdılar. Başlarında Bağır Türkî vardı. Kılıçlarını kınlarından çekmişlerdi. Mütevekkil sarhoştı. Feth b. Hakan dehşete düşmüş bir hâlde onlara bağırdı: "Ne yapıyorsunuz?! Bu Müminlerin Emiridir!"

Ama Türkler ona aldırmadılar. Feth, onun yerine kurbanlık koç olmak üzere kendini Mütevekkil'in üzerine attı. Ama bu tavrı ne onu, ne de Mütevekkil'i kurtardı. Derhal ikisine saldırdılar ve bedenlerini doğradılar. Öyle ki bazı tarihçilerin dediğine göre, birini öbüründen ayırmak mümkün olmuyordu. Nitekim birlikte defnedildiler.

Böylece Ehl-i Bey'te en büyük düşmanlığı besleyenlerden biri olan Mütevekkil'in dönemi sona erdi.

Türkler suikastı gerçekleştirip dışarı çıktılar. Muntasır onları bekliyordu. Onu hilâfet selâmıyla selâmladılar. Muntasır, Feth b. Hakan'ın babasını öldürdüğünü, kendisinin de onu öldürerek babasının intikamını aldığını ilân etti. Sonra Abbasî hanedanı mensuplarından ve sair askerî birliklerden kendisi için biat aldı.

Alevîler (Ali soyundan gelenler) ve Şîleri, Mütevekkil'in öldüğüne dair haberi sevinçle karşıladılar. Hayatlarını çekilmez bir zindana çeviren tağut ölmüştü.¹

Muntasır Billâh (H. 247-248)

Adı, Muhammed b. Mütevekkil b. Mu'tasım b. Reşid'dir. Annesi, Romalı bir ümmüveled olan Habeşiyeye adlı kadın-

---

1- el-Kâmil Fi't-Tarih: 10/349

dır. H. 247 yılının şevval ayında babasının öldürülmesinden sonra ona biat edildi. Kardeşleri Mu'tezz'i ve Müeyyed'i veliahtlıktan azletti. Onun hakkında şu değerlendirme yapılır: Muntasır, halka karşı adaleti ve insafı ön plâna çıkardı, insanların kalpleri de ona meyletti. Bununla beraber heybetinden de korkuyorlardı. Cömert ve ağırbaşlı biriydi. Ondan şöyle bir söz nakledilmiştir: "Affetmenin lezzeti, intikam almanın lezzetinden daha tatlıdır. Gücü ve imkânı olan birinin işlediği en çirkin fiil, intikam almaktır." Ne var ki, altı aydan daha az bir süre halifelik yapma imkânını bulmuştu.

Sealibî şöyle der:

Gariptir ki, Kisraların en köklülerinden biri olan Şireveyh, babasını öldürerek tahta çıkmış ve ondan sonra sadece altı ay yaşamıştır. Halifelerin en köklülerinden biri olan Muntasır da, babasını öldürerek halife olmuş ve ondan sonra sadece altı ay hayattan faydalanabilmiştir.¹

Muntasır ve Alevîler

Muntasır, babasının döneminde zulme uğrayan Alevîlere karşı son derece yumuşak davranırdı. Onlara şefkat göstererek bir miktar para gönderip aralarında dağıtmıştı. Her konuda babasına muhalefet eder, onun gidişatına karşı hareket ederdi. Onu eleştirerek kendi icraatını savunurdu.²

Ebu Talib soyuna karşı alabildiğine iyilikseverdi. Onların üzerindeki korku ve sıkıntıyı kaldırmıştı. İmam Hüseyin'in (a.s) kabrini ziyaret etmelerine getirilen yasağa son vermiş ve Fedek arazisini de Hüseyin (a.s) soyuna iade etmişti.

Yezid el-Mehlibî bu hususta şöyle demiştir:

Gerçekten de Talibîlere iyilik ettin

Peş peşe gelen dönemlerde yerilir olduktan sonra.

1- Tarihu'l-Hulefa: 356-358

2- Mekatilu't-Talibiyyin: 396; Tarihu'l-Hulefa: 417

Haşim'in ülfetini geri getirdin ve gördün ki onlar
Düşmanlıktan sonra aralarında kardeşler olmuş-
lar.¹

Ebu'l-Ferec onun hakkında şunları söylüyor:

Muntasır, Ehl-i Beyt'e (a.s) eğilimli biri olarak gö-
rünüyordu. Babasının yaptıklarına muhalefet ederdi.
Onun döneminde Ehl-i Beyt'ten bir tek kişi öldürül-
medi, hapsedilmedi ya da herhangi bir kötü muame-
leye maruz kalmadı.²

Muntasır yönetime gelince Türklere söver ve şöyle der-
di: "Bunlar halifelerin katilleridirler." Bunun üzerine Türkler
ona karşı çeşitli plânlar kurmaya başladılar ve ona suikast
düzenleme girişiminde bulundular. Fakat başaramadılar.
Çünkü Muntasır heybetli, cesur, zeki ve tedbirli biriydi. So-
nunda Muntasır'ın doktoru İbn Tayfur'a otuz bin dinar para
vererek Halife hastalandığında hacamat yaptırtmasını, ha-
camatı da zehirli bir tüyle gerçekleştirmesini sağladılar. Bu-
nun neticesinde Muntasır zehirlenerek öldü.³

Müstain (H. 248-252)

Adı, Ahmed b. Mu'tasım b. Reşid'dir. Mütevekkil'in
kardeşidir. H. 221 yılında doğdu. Annesi, Maharık adlı bir
ümmüveleddir. Muntasır'ın ölümünden sonra komutanlar
onu halife olarak seçtiler. Mütevekkil'i öldüren Bağır Türkî'-
yi sürgün ettiği, Vasif ve Boğa'yı öldürdüğü için Türkler ona
tepkî göstermeye başladılar. Bu yüzden Türklerden korktu-
ğu için Samarra'dan ayrılıp Bağdat'a geldi. Türkler, ona
adam göndererek özür dilediklerini, ona boyun eğeceklerini
bildirdiler ve Samarra'ya geri dönmesini istediler. Ama o

1- Tarihu'l-Hulefa: 417-418; Tarihu'l-İslâm: 18/419

2- Mekatilu't-Talibiyyin: 419

3- Tarihu'l-Hulefa: 419

dönmedi. Bunun üzerine Türkler hapishaneye gidip Mu'tez-z'i dışarı çıkarıp ona biat ettiler ve Müstain'i hal ettiler. Sonra Mu'taz, Müstain'e karşı savaşmak üzere kalabalık bir or-du hazırladı. Bağdat halkı da Müstain'in yanında savaşmak üzere hazırlıklara başladı.¹

Döneminde Patlak Veren İsyanlar

Müstain'in hükmü dört yıl ve birkaç aydan fazla sürmedi. Döneminin en belirgin özelliği iç çalkantıların yoğunlaşmış olmasıdır. Bunun sebebi de Türklerin alabildiğine güçlenmiş olmaları, kendisinin de bu güce karşı zayıflamış olmasıdır. Bunun bir diğer sebebi de, Abbasîlerin taht kavgasına tutuşmalarının yanı sıra ümmete uygulanan akıl almaz zulümlerdi. İşte onun döneminde meydana gelen kargaşalar ve ayaklanmaların bir fihristi:

1- Ürdün'de Lahm kabilesinden bir adamın öncülüğünde başlayan isyan.

2- Hıms halkının valileri Keyder Eşrusniye karşı ayaklanması.

3- Samarra'da ordunun isyan edip komutanlardan biri olan Evtaş Türkî'yi öldürmeleri.

4- Yusuf b. İbrahim et-Tennuhî adlı papazın önderliğindeki Maarra isyanı.

5- Ordunun Fars bölgesinde valileri Hüseyin b. Halid'e karşı isyanı.

6- İsmail b. Yusuf el-Caferî et-Talibî'nin Medine'de başlattığı isyan.

Müstain ile Mu'tez arasında birçok çarpışmalar oldu. Savaş aylarca sürdü. Hayat pahalılaştı, musibetlerin ardı arkası kesilmedi. Müstain gittikçe zayıfladı. Sonunda onun hal edilmesi üzerine bir sulh sağlandı. Bu işi, Kadı İsmail

---

1- Tarihu'l-İslâm: 18/22

sağlam şartlara bağlı olarak gerçekleştirdi. Müstain, iki yüz elli iki senesinin başında hilâfetten çekildi. Kadılar ve diğer ileri gelenler buna şahit oldular. Sonra Müstain Vasıt'a gönderildi. Orada dokuz ay tutuklu kaldı. Başında da bir görevli vardı. Sonra Samarra'ya getirildi.

Mu'tez, Ahmed b. Tolon'a bir adam göndererek ondan Müstain'i öldürmesini istedi. Fakat o, "Allah'a yemin ederim ki, ben halifelerin evlâtlarını öldürmem." diye bu görevden kaçındı. Bunun üzerine bu iş için Muhafız Said'i seçti. Muhafız Said de onu aynı senenin şevval ayında boğazlayarak öldürdü. Öldürüldüğü sırada otuz bir yaşındaydı.¹

Mu'tez (H. 252-255)

Adı, Muhammed b. Mütevekkil'dir. H. 232 tarihinde doğdu. Kendisine halife olarak biat edildiğinde on dokuz yaşındaydı. Daha önce ondan küçük yaşta hilâfet makamına geçen biri yoktu.² İlk defa o, bineklerinde altın eğer ve üzenge kullandı. Ondan önceki halifeler, daha hafif gümüşten eğer ve üzengeler kullanırlardı.³

Mu'tez, Türkler karşısında oldukça zayıftı. Onların elinde oyuncak gibiydi. Tahta geçtiği sene Vâsık tarafından vekil tayin edilen Eşnas öldü. Geride beş yüz bin dinar bırakmıştı. Mu'tez bu paraya el koydu ve saltanat hil'atini Muhammed b. Abdullah b. Tahir'e giydirdi ve ona iki tane kılıç kuşandırdı. Sonra onu da azlederek hil'ati kardeşine giydirdi. Ona altın bir taç ve mücevherle süslenmiş bir başlık, mücevherden iki kemer ve iki kılıç giydirdi.

Aynı sene içinde onu da azledip Vasıt'a sürdü. Sonra Boğa eş-Şarabî'ye hil'at giydirdi ve saltanat tacını ona taktı.

1- Tarihu'l-Hulefa: 358-359

2- Tarihu'l-İslâm: 19/281

3- Tarihu İbn Haldun: 1/19

Bir sene sonra Mu'tezz'e isyan etti. Sonunda öldürüldü ve kesik başı Mu'tezz'e getirildi.

Aynı senenin recep ayında kardeşi Müeyyed'i veliahtlıktan azletti. Onu dövdü, kayda vurdu. Birkaç gün sonra da öldü. Mu'tez, kardeşini öldürdüğünün veya suikast düzenlediğinin konuşulmasından korktuğu için kadıları çağırıldı ve cesette darp izinin olmadığına şahitlik ettirdi. Mu'tez, Türklerle karşı son derece zayıf bir konumdaydı. Bir gün Türklerin ileri gelenlerinden bir grup yanına gelip dediler ki: "Ey Müminlerin Emiri! Bizim maaşlarımızı ver ki, Salih b. Vasif'i öldürelim."

Mu'tez onlardan çok korkuyordu. Annesi Kabiha'dan onlara vermek üzere para istedi. Annesi para vermedi, cimrilik yaptı. Beytülmalde para kalmamıştı. Buna karşılık annesi büyük bir servete sahipti. Nitekim öldürülmesinden sonra Salih b. Vasif'e büyük bir servet harcamıştı. Bu yüzden Türkler onu hal etmek üzere karar aldılar. Salih b. Vasif ve Muhammed b. Boğa da onlara onay verdi. Silâhlarını kuşandılar, hilâfet sarayına geldiler. Mu'tezz'i dışarı çağırıldılar. O da, "İlâç içtim, dışarı çıkacak takatim yok." diye haber gönderdi. Bunun üzerine içeri girip ona saldırdılar, ayaklarından tutup dışarı sürüklediler, topuzlarla onu dövdüler. Sıcak bir günde güneşin altında tuttular. Yüzünü tokatlayarak, "Kendini halifelikten azlet!" diyorlardı.

Sonra Kadı b. Ebu's-Şevarib'i ve başka şahitleri getirerek onu hal ettiler. Sonra Bağdat'tan Muhammed b. Vasık'ı o zamanki hilâfet merkezi olan Samarra'ya getirdiler. Mu'tez onu Bağdat'a sürmüştü. Sonra Mu'tez halifeliği ona teslim edip biat etti.¹

Mu'tez, halifelikten hal edildikten beş gün sonra garip bir şekilde öldü. Onu alıp hamama götürdüler. Yıkandıktan

---

1- Tarihu'l-Hulefa: 359-360

sonra susadı, ama su vermediler. Sonra dışarı çıkınca ona karlı su içirdiler. Derhal düşüp öldü. Bu olay iki yüz elli beş senesinin şaban ayında gerçekleşti.

Şia'ya Baskı Uygulanması

Tarihçiler Mu'tezz'in Âl-i Muhammed'e (s.a.a) karşı düşmanca bir tutum içinde olduğundan, onları ve Şialarını baskı altında tuttuğundan söz etmektedirler. Bu yöndeki uygulamalarından biri, Alevîlere karşı kılıç kullanması, birçoğunu ölünceye kadar hapislerde tutmasıdır. Onun zamanında öldürülen Alevîlerden bazıları şunlardır:

1- Cafer b. Muhammed el-Hüseynî. Rey'de Muhammed b. Tahir'in görevlisi Ahmed b. İsa ile aralarında geçen bir tartışma sırasında öldürüldü.¹

2- İbrahim b. Muhammed el-Alevî. Kazvin'de onunla Kevkebî arasında geçen bir hadisede Tahir b. Abdullah tarafından öldürüldü.²

Bunların dışında Abbasîlerin valileri tarafından öldürülen daha birçok şahsiyet vardır.

Hapislerde ölenler de çoktur. İsa b. İsmail el-Hadremî ve Ahmed b. Muhammed el-Hüseynî bunlara örnektirler.³

1- Mekatilu't-Talibiyyin: 434

2- Mekatilu't-Talibiyyin: 433

3- Mekatilu't-Talibiyyin: 434

İMAM HADİ (A.S) ÇAĞININ AYIRICI ÖZELLİKLERİ

1- Genel Siyasal Durum

İmam Hadi (a.s), H. 220 tarihinde Mu'tasım döneminde önderlik görevini üstlendi ve H. 254 yılında Mu'tez döneminde şehit edildi. Bu otuz dört sene zarfında altı Abbasî sultanına tanık oldu. Ne var ki bu sultanlar, kendilerinden önce tahta çıkan ataları gibi saltanat ve hilâfetin tadına varamadılar. Çünkü bunların halifelik süreleri altı ay ile beş veya sekiz yıl arasında değişiyordu. Bunlardan sadece Mütevekkil'in saltanatı on beş yıl sürmüştü.

Mütevekkil dönemi, ikinci Abbasî döneminin başlangıcı olarak da kabul edilir. İkinci Abbasî döneminin en belirgin özelliği, Türklerin yönetim üzerinde etkili bir konuma gelmeleridir. Bazıları bu dönemi, Abbasî devletinin çöküş döneminin başlangıcı olarak da nitelendirmektedirler. Nitekim bu sürecin sonunda Abbasî devleti Tatarlar tarafından H. 656 yılında yıkılmıştır.

Mütevekkil ve seleflerinin izledikleri siyaset, devlete bağlı bazı bölgelerin tedricî olarak ayrılıp bağımız birer devlete dönüşmelerinde büyük bir etki bıraktı. Bunun neticesinde küçük devletler, birbirleriyle sürekli didişen yönetimler ortaya çıktı. Samanîler, Buveyhîler, Hamdanîler, Gazneliler ve Selçuklular gibi devletler bu dönemden sonra ortaya çıktı.¹

1- Tarihu'l-İslâm es-Siyasî: 3/1

Öte yandan bu devletçiklerin İslâm medeniyetinin ilerlemesi üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Çünkü bazı emirler ilme ve âlimlere büyük değer veriyor, onları teşvik edici bir işlev görüyorlardı. Buna karşılık, Abbasî devletinin siyasal olarak zayıflaması üzerinde de olumsuz bir etkileri vardı. En önemlisi, büyük İslâm devletinin birliğinin parçalanmasında payları küçümsenemez.

Abbasî devletinin sultanlarının şiddeti esas alan, halkı baskı altında tutan siyasetlerinin yanı sıra bu ayrılıklar ve küçük devletlerin ortaya çıkışı, Türklerin devletin hassas makamlarına getirilmelerinin, Abbasî devletinin muhaliflerine karşı koruyucu bir kalkan olarak kullanılmalarının yolunu da açtı. O günden sonra Abbasî ordusu, neferinden komutanına kadar Türklerden oluşuyordu artık. Buna karşılık Araplar ve diğer kavimlerin mensupları bu tür makamlardan uzaklaştırıldılar. Bu da Arapların Abbasî devletinin bu politikalarına tepki göstermelerine, sonunda da bölünmelerine yol açtı.

İlk olarak Türklerden yardım talep eden, onları devletin önemli makamlarına getiren ve İslâm ülkesinin vilâyetlerini onların yönetimine veren ilk halife, Mu'tasım'dır.¹

Mütevekkil, Ehl-i Beyt'in (a.s) kendisine olduğu gibi, Alevîlere ve Ehl-i Beyt Şia'sına karşı şiddet esaslı bir politika izledi. İmam Hüseyin b. Ali'nin (a.s) kabrinin ve etrafındaki evlerin yıkılmasını emretmesi, daha doğrusu buraların ekilip biçilen tarlalara dönüştürülmesini istemesi, kabrinin yerini sulayarak çimenlik hâline gelmesini ve insanların buraları ziyaret etmelerinin engellenmesini, bu yasağa uymayanların zindana atılmakla tehdit edilmesini emretmesi bunun en somut örneğidir.²

1- Tarihu'l-İslâm es-Siyasî: 3/2; ayrıca bkz. Tarihu't-Taberî: 7/233 ve sonrası, Mu'tasım devrinde Türklerin nüfuzlarının artması bahsi.

2- Tarihu't-Taberî: 7/365

Mütevekkil izlediği bu siyasetle Müslümanları derinden yaraladı. Özellikle Bağdat halkının tepkisine neden oldu. Bağdatlılar Alevîleri aşağılamasını reddeden bir tavırla mesicetlerde ve çarşılarda ona sövüp saymaktan çekinmediler.¹

Mütevekkil zamanında Irak şehirleri korkunç bir açlığın pençesine düştü. Birçok insan açlıktan öldü. Bizanslılar devletin zayıflamış olmasını fırsat bilerek İslâm devletinin topraklarına saldırdılar, Dimyat'a girerek halkını kılıçtan geçirip her tarafı yakıp yıktılar. Sonra Küçük Asya'nın güneyinde Kilikya'ya saldırdılar. Halka ağır bir hezimet tattırdılar.²

H. 235 yılında Mütevekkil üç oğlu Muntasır, Mu'tez ve Müeyyed'i veliaht olarak tayin etti. Fakat Mu'tezz'e öncelik verdi. Çünkü Mu'tezz'in annesi Kabiha'yı seviyordu. Fakat Muntasır bu tercihe çok öfkelenildi. Dayıları Türklerle birlikte babasına suikast düzenlemeyi plânladı. Bazı Türkler Şam'da Mütevekkil'e suikast girişiminde bulundusalar da Boğa el-Kebir ve Feth b. Hakan'ın çabaları sonucu girişim başarısızlıkla sonuçlandı.³ Ama Mütevekkil suikastlardan kurtulamadı. Çünkü daha sonra Boğa es-Sağır ve Bağır Türkî ondan kurtulmak için ittifak ettikten sonra H. 247 yılında onu öldürüp yerine oğlu Muntasır'ı halife yaptılar.

Muntasır, babasının izlediği siyasetten farklı olarak Alevîlere karşı iyi bir tutum içine girdi, onlara iyi davrandı. Onun izlediği siyasetin en belirgin özelliği, Alevîler üzerindeki korku atmosferini dağıtmak ve Hz. Hüseyin'in (a.s) kabri-ni ziyaret etmelerine müsaade etmektir.

Muntasır'ın hâkimiyeti uzun sürmedi. Türkler ona karşı bir plân hazırladılar ve H. 248 yılında doktoru Tayfur aracılığıyla onu öldürdüler.⁴

1- Tarihu'l-İslâm es-Siyasî: 3/5

2- Tarihu'l-İslâm es-Siyasî: 3/5

3- Murucu'z-Zeheb: 2/390

4 Tarihu't-Taberî: 7, H. 248 yılının hadiseleri.

Muntasır'ın öldürülmesinden sonra H. 248 yılında Müstain Billâh halife oldu. Başkenti yeniden Bağdat'a taşıdı. Fakat Türkler ona güvenmiyorlardı. Bağır Türkî, taraftarlarıyla birlikte Müstain'in hal edilmesini ve yerine Mu'tezz'in tahta çıkarılmasını kararlaştırdı.¹

Müstain ile Mu'tez arasında aylarca süren savaş patlak verdi. Savaş, Müstain'in Vasıt'a sürülüp sonra da öldürülmesiyle son buldu.² Mu'tezz'in kendisi de Abbasî devletinin komutanları olan Türklerin şiddet ve baskı esaslı uygulamalarından kurtulamadı. H. 255 yılında Türkler tarafından korkunç bir şekilde öldürüldü.

İmam Hadi (a.s), Halife Mu'tez döneminde H. 254 yılında şehit edildi.³

İslâm devletinin girmiş olduğu dağılma ve parçalanma sürecinin en büyük etkenlerinden biri, hükümdarların kişiliklerinin zayıflığı idi. İranlıların ve Arapların nüfuzundan kurtulmak için bel bağladıkları Türklerin yanı sıra eşlerinin ve analarının nüfuzları da bu etkenler arasında yer alıyordu. Bu arada emirlerin ve vezirlerin zulmü de insanların yöneticilere güvenini sarsmış, Müslüman memleketlerde ardı arkası kesilmeyen fitnelerin baş göstermesine yol açmıştı.⁴ Halk zalimlerin zulmüne, Müslümanların servetlerinin talan edilmesine ve İslâmî değerlerin ayaklar altına alınmasına ve beytülmalın israf edilmesine isyan ediyordu.

1- Murucu'z-Zeheb: 2/407-408

2- el-Kâmil Fi't-Tarih: 7/50 ve sonrası

3- Tarihu'l-Yakubî: 2/503

4- H. 249 yılından itibaren Bağdat'ta peş peşe kargaşalar başladı ve H. 252 tarihine kadar dört kere tekrarlandı. H. 252 yılından itibaren ise Haricîlerin sebep oldukları kargaşalar başladı ve H. 262 yılına kadar sürdü. Bunun yanı sıra H. 255 yılında Sahibu'z-Zenc'in ortaya çıkması hadisesi yaşandı. Bütün bunlar, Alevîlerin (Ali soyundan gelenlerin) Hicrî üçüncü asrın birinci yarısı boyunca sürdürdükleri ayaklanmaların dışındadır.

Hükümdarları kişiliklerinin zayıf olması, onları valilerinin gözünde de küçültüyor, önemsizleştiriyordu. Bu da tedricî olarak bağımsızlığa doğru bir yol izlemelerine sebep oluyordu. Çünkü hilâfet merkezinin zayıflığını, sultanların lezzetlere ve eğlenceye daldıklarını biliyorlardı.

Hükümdarlar, emirleri ve görevli memurları halktan para toplayıp halifeye göndermeye teşvik ediyorlardı. Böylece hem halifenin hoşnutluğunu kazanıyor, hem de emirlerin tasarruflarının halife tarafından sorgulanmamasını sağlıyorlardı.

Bunun neticesinde ekonomik dengeler bozuldu. Ekonomik dengesizlik sosyal hayatın çeşitli alanlarının belirgin özelliği hâline geldi.

Kalplerin ve akılların İslâm'a açılmasının vesilesi olmaktan çok toprak kazanmayı amaçlayan fetihler de bu ekonomik dengesizliği iyice sağlamlaştırıyordu. Çünkü fetihler sonucu büyük miktarda paralar ve ganimetler fethedilen ülkelere veriliyordu. Fetihler, hükümdarlar ve emirlerin düştüğü tek şey olan servetin kaynaklarından biriydi.

2- Kültürel Durum

Yunancadan, Farsçadan ve Hintçeden tercüme edilen kitapların o çağın kültürel yapısı üzerinde büyük etkisi vardı. Tercüme hareketi Me'mun zamanında başlamıştı. Kuşkusuz, bu hareket bir açıdan İslâm kültürünün gelişmesine, başka kültürlerle açılmasına da yol açıyordu. Öte yandan İslâm uygarlığının ortaya çıkardığı akımlarla düşünsel ve kültürel açıdan kesişmelerine de ön ayak oluyordu.

Müslümanların doğuya ve batıya seyahatlerde bulunmaları da, İslâm ülkesinin doğusu ile batısı arasında kültürel alışverişin oluşmasına sebep oluyordu. Bunun neticesinde kültürel bir canlılık ve güçlü bir düşünce hareketi meydana gelmişti. Bu yüzden âlimler ve fakihler, halifeler ve yönetici-

ler nezdinde yüksek bir konuma sahip olmuşlardı. Nitekim sonraki dönemlerde, Hicrî dördüncü yüzyıl, İslâm medeniyetinin altın yüzyılı olarak nitelendirilecektir.

Şairler ve edebiyatçılar, emirler nezdinde büyük bir itibar görüyorlardı. Bu yüzden o çağda edebiyat oldukça gelişmişti.

Bu arada, "Halku'l-Kur'ân" mihnetini ve bu sebeple İslâm ümmeti arasında yaklaşık otuz yıl süren gerginliği unutmamak gerekir.¹

3- Ekonomik Durum

Siyasal karışıklıklar, saltanat kavgası ve bölgelerin yavaş yavaş Abbasî devletinden kopup bağımsızlıklarını ilân etmeleri, ekonomik durumun gittikçe kötüye gitmesine yol açıyordu.

İslâm toplumunda sınıfların ortaya çıkması, ekonominin süratle kötüye gitmesinde büyük rol oynamıştı. Açlık baş göstermiş ve fiyatlar almış başını gitmişti. Neticede can güvenliği diye bir şey kalmamıştı. Devlet, durumu kontrol edemez hâle gelmişti. Halifelerin etkinliğinin azalması ve idarenin iyice Türk komutanların eline geçmesi ile birlikte bu olgu daha bir belirginleşti. Bu durum, halifelerin heybetlerinin, etkilerinin kalmadığının, ordu komutanları karşısında bir varlık gösteremediklerinin, vezirlerine ve kâtiplerine söz geçiremediklerinin somut göstergesiydi.²

4- İmam Hadi'nin Sosyal ve Siyasal Konumu

Hiç kuşkusuz, İmam Hadi'nin (a.s) Halife Mütevekkil tarafından Medine'den Samarra'ya getirilmesi, bu iş için Yahya b. Herseme'nin görevlendirilmesi, sonra Yahya'nın bu

1- Tarihu'l-İslâm es-Siyasî: 3/332

2- Tarihu't-Taberî: 7, H. 247-254 yılları hadiseleri.

bağlamda Medine halkının durumunu, tedirgin oluşlarını, İmam'ın (a.s) sürgün edilmesinden dolayı tepki gösterip, rahatsızlıklarını dile getirmelerini tasvir etmesi bize, Medinelilerin İmam'ın (a.s) ideal ahlâkından, güzel hareket tarzından etkilenişlerinin boyutlarını, bunun yanında İmam'ın (a.s) onlarla kurduğu sağlıklı ilişkiyi, onların gündelik hayatlarına etkin olarak katıldığını göstermektedir. Bunda şaşılacak bir şey de yoktur. Çünkü o, nübüvvet çınarının çocuğu ve nübüvvetin dalı olan imamet ağacının meyvesiydi. İmam, yüce Allah'ın kullarına sunduğu hüccetti. O, izlenen bir örnek, bir önderdi. İslâm risaletinin öncüsü ve koruyucusuydu.

İmam Hasan Askerî'nin (a.s) çağdaşlarından biri olan Ubeydullah b. Hakan, İmam Hadi'yi (a.s) bir adama şöyle anlatıyor:

Eğer sen onun babasını -İmam Hadi'yi kastediyor- görseydin, hiç kuşkusuz ulu, soylu, hayırlı ve erdemli bir adam görmüş olacaktın.¹

İmam Hadi'nin (a.s) sarayın içinde de büyük bir etkisi vardı. Nitekim Mütevekkil'in annesi, oğlunun hastalıktan iyileşmesi için İmam Hadi'ye (a.s) tevessülde bulunmuş, o da ilâcı gönderdikten sonra İmam'a (a.s) bir kese dolusu para göndermişti. Bu olay, Mütevekkil'in annesinin İmam'ın (a.s) Allah katındaki yüksek makamına olan imanının somut bir göstergesidir.

İmam'ın (a.s) ünü halk arasında yayılmış ve ona dair bilgiler sarayda da dilden dile dolaşır olmuştu. Oysa tam o sırada Mütevekkil, nüfuzu artmasın, liderliği belirginleşmesin diye İmam'ın (a.s) hareketlerini, bağlantılarını sıkı bir denetim altına almıştı. Bu da yetmezmiş gibi zindana atmanın, olmadı öldürmenin plânlarını yapmıştı.

1- Şeyh Saduk, Kemalu'd-Din: 1/41-42

Küçük düşürme amaçlı onca girişime rağmen İmam'ın (a.s) belirgin sosyal konumunu anlamak için çağdaşlarının onun makamına, menzilesinin yüceliğine ilişkin olarak anlattıklarına göz atmak yeterlidir.¹

5- Abbasîler ve İmam Hadi (a.s)

Abbasîler, Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) belirgin dinî ve sosyal konumlarını, hâkimiyet ve mal-mülk için yumuşayıp taviz vermediklerini, bilakis ilkeler, akide ve değerler için mücadele ettiklerini öğrendikten sonra onlara karşı yavaş yavaş sertleşen bir politika izlemeyi esas aldılar. Seffah, Mansur ve Reşid'in Ehl-i Beyt İmamları'na yönelik siyaseti, sıkı denetim ve baskı altında tutup sınırlı bir hareket alanı tanımak, bunun yanı sıra Ehl-i Beyt'in sosyal hayatta tek ilmî ve dinî merci olmalarını önlemek için alternatif ilmî otoriteler ihdas etmek şeklinde özetlenebilir. Nitekim bu amaçla hükümdarlar mezhep imamlarını doğrudan desteklediler, bazılarını himayelerine aldılar ve halkı bunlara uymaya davet ettiler.

Ama bütün bu yöntemler, Ehl-i Beyt'in ününün İslâm âleminde yayılışını, halkın onlara yönelişini engelleme hususunda başarılı olamadı. Bu nedenle Me'mun'un İmam Rıza'ya (a.s) karşı uyguladığı siyaset, onu içlerine almak şeklinde gelişti.

Ama Me'mun, İmam'ı (a.s) içlerine almanın mümkün olmadığını anladığı anda onu öldürdü. Fakat kızı Ümmü'l-Fazl'ı, İmam Rıza'nın (a.s) oğlu İmam Cevad'la (a.s) evlendirmesi sayesinde İmam Cevad'ı (a.s) son derece zeki bir yöntemle sağlam bir denetim altına almayı başardı.

Mu'tasım, dedesinin şehrinde ikamet eden ve henüz gençliğinin baharında olan İmam Cevad'ın (a.s) orada kal-

---

1- Bkz. Elinizdeki eser, 1. bölüm, 2. başlık.

masına izin vermedi ve onu yanına çağırdı, sonra da zehirleyerek hayatına son verdi. Çünkü onu da içlerine almanın mümkün olmadığını anlamıştı. Hatta ister evinin içinden, ister evinin dışından olsun herhangi bir kontrol mekanizmasıyla onu sıkı denetim altında tutmanın da imkânsızlığını fark etmişti.

Tam bu noktada Mütevekkil ve ondan sonraki halifelerin dönemi başladı. Bunların siyasetlerinin esası İmam'ı zindana atmak ve türlü yöntemlerle ağır bir baskı altında tutmak şeklinde belirginleşti.

Bu bağlamda İmam Hadi (a.s) başkente çağrıldı, -daha önce yer verdiğimiz gibi- çeşitli hakaretlere, aşağılamalara ve sıkıştırmalara maruz bırakıldı, evinin içinden ve dışından sıkı bir denetim altında tutuldu.

Denetimleri en üst seviyeye çıkarmışken, bir yandan da kamuoyunun aleyhlerine dönüşmemesi için görünürde İmam'a (a.s) hürmet ediyor, ikramda bulunuyor ve saygı gösteriyorlardı. Beklenen İmam Mehdi (a.s) meselesi de, iktidarı böylesine sıkı bir denetime iten sebeplerden biriydi. Sırf İmam Mehdi (a.s) doğmasını, doğacaksa da en azından varlığından haberleri olsun da öldürebilsinler diye bunca önlemi alıyorlardı.

İmam Hadi (a.s) yirmi seneyi aşkın bir süre Abbasî hükümdarların nefes aldırılmaz sıkı denetimleri altında yaşadı.¹ İmam Rıza'nın (a.s) veliahtlık süresiyle ve İmam Cevad'ın (a.s) Mu'tasım zamanında Bağdat'ta kaldığı süreyle kıyasladığımız zaman gerçekten uzun bir süreydi bu.

Bu da, Abbasîlerin Ehl-i Beyt İmamları'na (a.s) yönelik genel politikalarının değiştiğinin açık bir işareti idi.

1- Daha önce de değinildiği üzere, bazı kaynaklarda İmam Hadi'nin (a.s) Samarra'da ikamet süresi, on sene birkaç ay olarak belirtilmiştir.

6- Ehl-i Beyt'e Tâbi Olanların Zulme Uğramaları

Alevîlere ve Ehl-i Beyt Şia'sına karşı yumuşak bir siyaset izleyen ve sadece altı ay kadar iktidarda kalan Muntasır'ı istisna edersek, Abbasîlerin genel siyasetinin Ehl-i Beyt'e ve tâbilerine baskı uygulamayı esas aldığı, Me'mun'un İmam Rıza'ya (a.s) özel bir saygı göstermesinden sonra Şîî tabanın genişlemiş olmasına rağmen onlara karşı şiddet öngören bir yöntemi devreye soktuklarını görüyoruz.

Ehl-i Beyt (a.s) ve tâbileri normal bir hayat standardına sahip olarak yaşamaktan yoksun bırakılmışlardı. Bunun sebebi, Abbasîlerin, zengin olmaları durumunda bunu iktidarlarını kuşatmak maksadıyla kullanmalarından endişe ediyor olmalarıydı. Bu yüzden, Ehl-i Beyt'in ve bağlılarının yoksulluk içinde yaşamalarını sağlamak Abbasî halifelerinin genel politikasıydı. Çünkü Ehl-i Beyt'in müminlerin kalplerindeki yüksek makamlarını çok iyi biliyorlardı.

Yoksun bırakma politikası o dereceye varmıştı ki, işi, Ehl-i Beyt'i (üzerlerine selâm olsun) destekleyen birini fark ettiklerinde onu devlet görevinden uzaklaştırmaya kadar götürdüler. Hatta onlara servet sınırlandırması da getirdiler. Sadece belli sayıda köleye sahip olmalarına izin veriyorlardı. Sonuçta o çağda Alevîlerin en belirgin özellikleri yoksulluk içinde yaşamalarıydı.

7- Alevîlerin Ayaklanmaları

Mütevekkil, Alevîlere işkence etmeyi ve onları Allah'ın kendilerine bahşettiği haklardan mahrum bırakmayı sürdürdü. O kadar ki, yoksulluktan ölecek düzeye gelmişlerdi. Alevîlere karşı sürdürdüğü baskı ve şiddeti o düzeye vardırmıştı ki, bir Alevî ile başka birisi onun mahkemelerine başvurduklarında, Alevî haklı bile olsa, dava onun aleyhine sonuçlandırılırdı.

Abbasîlerin Ehl-i Beyt'e (a.s) yönelik bu düşmanlık ve kinlerinin birkaç sebebi vardı. Bunlardan biri, Ehl-i Beyt'in (a.s), dedeleri Resulullah (s.a.a) tarafından hilâfet makamına atanmış olmalarıydı. Biri de, manevî ve ilmî önderlikte herkesten önce gelmeleri idi. Kuşkusuz bir sebep de, Müslümanların kalpleri ve vicdanları üzerindeki derin etkileriydi. Çünkü Müslümanların işleriyle ilgileniyorlardı. Dinî değerleri dünyevî nimetlere tercih ediyorlardı. Allah'tan başkasına itaat etme zillet ve alçaklığını yaşamaktansa, Allah yolunda ölmeyi yeğliyorlardı.

Müslümanların gönülleri ve kalpleri Resulullah'ın (s.a.a) evlâtlarına, onların izinden giden, onların yanında yer alan Şiîlerine akıyordu. Bu realite gün geçtikçe büyüyor ve İslâm âleminde belirginlik kazanıyordu. İşte bu, Abbasî yöneticilerini ve onların Müslümanların beytülmalinin hoyratça israf edilmesinin somut örneği olan sofralarına oturan memurlarını rahatsız ediyordu. Ehl-i Beyt, İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamından sonra, İslâm toplumunda baş gösteren sapma fenomenini izale etmek amacıyla uyguladıkları ilkesel siyasetleri gereği tağutlara karşı herhangi bir silâhlı ayaklanmaya kalkışmamakla beraber, söz ve delilin kâr etmediği durumlarda Alevî devrimcilerin, marufu emretmek ve münkeri nehyetmek maksadıyla kılıç ve silâhla mücadele etmelerinin yolunu da açık tutmuşlardı.

Bu yüzden İmam Hüseyin'in (a.s) kıyamından sonra İslâm dünyası, Alevî liderlerin belli bir çizgi doğrultusunda gerçekleştirdikleri ayaklanmalara hep tanık olageliyordu.

Bu ayaklanmalar gaybet çağına kadar devam etti. Sonraları Alevîlerin veya Ehl-i Beyt kültürünü taşıyan âlimlerin idare ettikleri küçük devletlerin ve emirliklerin kurulduğunu, bu devletlerin Ehl-i Beyt değerlerini temsil etmeye, onların hayat tarzlarını İslâm dünyasına egemen kılmaya çalıştıklarını görüyoruz.

Halifelerin Ehl-i Beyt İmamları'na (a.s) yönelik suikast girişimleri de, onların bu silâhlı ayaklanmaları desteklemelerinden, yakından veya uzaktan onları teyit etmelerinden kaynaklanıyordu.

Bu zor şartlarda sürdürülen bu devrimci çizgi, masum önderlerin sonuncusu olarak On İkinci İmam'ın, yeryüzü Allah'ın hüccetinden ve apaçık delillerinden yoksun kalmasın diye gayb perdelerinin gerisinde gizlenmesinin sebeplerinden biri sayılmaktadır.

Zulüm ve zalimlere karşı devrimci çizginin devamı mahiyetinde bu çağda Alevîler tarafından hükümdarların aleyhine çok sayıda ayaklanmalar başlatılmıştır. Aşağıda bu ayaklanmaların önderlerinin isimlerini, ayaklandıkları tarihi, bölgelerini sunuyoruz:

1- Muhammed b. Kasım b. Ali b. Ömer b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s). Mu'tasım yönetimine başkaldırdı. H. 219 yılında yakalandı. Zehirlenerek öldürüldüğü rivayet edilir.

2- Muhammed b. Salih b. Abdullah b. Musa b. Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s). Medine'de Mütevekkil'e başkaldırdı. Esir alınıp Samarra'da zindana atıldı.

3- Yahya b. Ömer b. Yahya b. Hüseyin b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s). H. 250 yılında Kûfe'de Müstain'e başkaldırdı. Bağdat halkı veliyy-i emr olarak onu benimsedi. Kûfe'de ehl-i hal ve'l-akd bazı kimseler de ona biat etti. Öldürülmesi üzerine halkta büyük bir huzursuzluk baş gösterdi. Ölümünden duyulan üzüntünün benzeri daha önce görülmemiştir.

4- Hüseyin b. Zeyd b. Muhammed b. İsmail b. Hasan b. Zeyd b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s). H. 250 yılında Taberistan'da başkaldırdı. Rey ve Amul şehirlerini ele geçirdi. Hâkimiyetini H. 257 yılında Cürcan'a kadar genişletti. H. 270 yılına kadar yönetimde kaldı. Sonra fakih, edip ve

cömert bir zat olan kardeşi Muhammed b. Zeyd onun yerine geçti.

5- Muhammed b. Cafer b. Hasan. H. 250 yılında Rey'de başkaldırdı. Rey halkını, o sırada Taberistan'ı hâkimiyeti altına alan Hasan b. Zeyd'in hâkimiyetini tanımaya çağırdı.

6- Hasan b. İsmail b. Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s). H. 250 yılında Kazvin'de başkaldırdı.

7- Hüseyin b. Muhammed b. Hamza b. Abdullah b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s). H. 251 yılında Kûfe'de başkaldırdı.

8- İsmail b. Yunus b. İbrahim b. Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebu Talib (a.s) H. 251 yılında Mekke'de ayaklandı.

9- Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. İbrahim b. Tabataba. H. 255 yılında Burka ve İskenderiye arasındaki bir bölgede başkaldırdı.

10 ve 11- İsa b. Cafer el-Alevî. H. 255 yılında Kûfe'de Ali b. Zeyd ile birlikte ayaklandı.

12- Ali b. Zeyd b. Hüseyin b. İsa b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib (a.s). H. 256 yılında Kûfe'de ikinci kez ayaklandı.

13- İbrahim b. Muhammed b. Yahya b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Ebu Talib (a.s). İbnü's-Sûfi olarak tanınır. H. 256 yılında Mısır'da başkaldırdı.¹

Hilâfet kürsüsüne kurulan ve Resulullah'ın (s.a.a) yol göstericiliğinden ve sünnetinden fersah fersah uzak oldukları hâlde onun adına ümmeti yöneten sultanlara karşı gerçekleştirilen ayaklanmaların kısa bir özetini sunduk.

1- Bkz. Mekatilu't-Talibiyyin: 478-536; Murucu'z-Zeheb: 4/50-180; el-Kâmil Fi't-Tarih: 7

Siyasal açıdan bu kadar zor, halifelerin alevlendirdiği ve devşirilen kültürlerin beslediği dinî fitnelerin kol gezdiği böylesi bir ortamda genel İslâmî atmosfer nasıl bir çözüm bekliyordu? Resulullah'ın (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) haber verdikleri, işaretleri ortaya çıkmaya başlayan, sebepleri belirginleşen gaybet çağına yaklaşan Ehl-i Beyt'in (a.s) tâbilerinin özel olarak nasıl bir çözüme, yöneme ihtiyaçları vardı?

İnşallah sonraki bölümlerde bu konuyu ele alacağız.

Dördüncü Bölüm

- İmam Hadi (a.s) Çağının İhtiyaçları
  - İmam Hadi (a.s) ve Salihler Topluluğunun Yapısal Tekâmülü ve Sağlamlaştırılması
  - İmam Hadi (a.s) Sonsuzluğun Bağrında
  - İmam Hadi (a.s) Medresesi ve İlmî Mirası
-

İMAM HADİ (A.S) ÇAĞININ İHTİYAÇLARI

İmam Hadi (a.s) çağının ayırıcı özelliklerinin en önemlilerini öğrendiğimize göre, artık bu çağın ihtiyaçları üzerinde durabiliriz. Bu meseleyi de iki boyutuyla ele alacağız. Birincisi: Genel İslâmî camianın ihtiyaçları. İkincisi: Salihler topluluğunun ihtiyaçları. Elbette bundan önce her iki zeminin belli düzeyde hazırlanması süreci vardır.

İmam Ali b. Muhammed el-Hadi (a.s), babası İmam Cevad'ın (a.s) H. 220 yılında şehit edilmesinden sonra imamet görevini üstlendi. O sırada henüz bulûğ çağına ermemişti. Çünkü -en iyimser ihtimalle- henüz sekiz yaşını doldurmuştu. Dolayısıyla erken yaşlarda imamlık görevine gelmek bakımından babası İmam Cevad'a (a.s) benzemektedir.

Kuşkusuz İmam Cevad'ın (a.s), babası İmam Rıza'nın (a.s) şehit edilmesinden sonra erken yaşlarda imamlık görevine gelmesinin dinî bir gayesi vardı, siyasal ve sosyal birçok kanıt ve etki içeriyordu. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi:

Ehl-i Beyt (a.s), Peygamber'in (s.a.a) sözlerinde somutlaşan akidevî delillerden ve Müslümanların önderliğine, fikrî ve amelî olarak İslâm âlemine liderlik etmeye lâayık olduklarını gösteren pratik gerçeklikten sonra yeni bir somut delil daha sunuyordu.

Hız. Hüseyin'in (a.s) şehit edilmesinden sonra İmamlar (a.s), öncü nesilleri yetiştirip eğitmeye yöneldiler. Böylece

İslâm ümmetini düşünsel etkilere karşı korumayı, fetihlerden sonra karşılaşılan farklı kültürlerin etkisiyle meydana gelebilecek yozlaşmalardan muhafaza etmeyi amaçladılar.

Emevîlerin ve onları izleyen odakların cahiliyenin bütün görünüşleriyle yeni İslâmî hayata hâkim olmasına yönelik olarak hazırladıkları onca plâna rağmen Ehl-i Beyt (a.s) düşünsel hâkimiyetini ve ilmî önderliğini kabul ettirdi.

Nitekim İmam Zeynülabidin (a.s), ilmî yarıp açmasıyla tanınan oğlu İmam Bâkır (a.s) ve dört mezhep imamının ve İslâm âleminin her tarafındaki başka âlimlerin ilmî ve manevî merciliğine boyun eğdiği torunu Cafer Sadık (a.s), Resullullah'ın (s.a.a) gerçek halifeleri olduklarına dair nassının yanı sıra pratik örneklikleriyle de Ehl-i Beyt'in (a.s), sosyal ve siyasal önderliğin ruhu olan düşünsel önderlik bakımından kusursuz bir konumda olduklarını kanıtladılar.

Bu önderlik çizgisi İmam Kâzım (a.s) ve İmam Rıza (a.s) zamanlarında da devam etti. Bunun sosyal ve siyasal sonuçları da belirginleşmeye başlamıştı. Ehl-i Beyt (a.s) sevgisi yeniden Müslümanların kalplerine egemen olmuş; Müslümanlar Ehl-i Beyt'e bağlanmaya, onların örnekliklerine uymaya ve İslâmî hayattaki yüksek menzilelerini benimsemeye başlamıştı. Bunun hükümdarlar üzerindeki etkisi elbette olumsuz oldu. Nitekim Harun Reşid, İmam Kâzım'ın (a.s) varlığına tahammül edemiyordu. Çünkü onu, kendisinin gerçek rakibi olarak görüyordu. Nitekim zindana attıktan sonra zehirleyerek şehit etti.

Oğlu Me'mun da İmam Ali b. Musa er-Rıza'ya (a.s) katlanamıyordu. Kendisinden önceki halifelerin siyasetlerini değiştirmesine rağmen özünde bir tutum değişikliği söz konusu değildi. Nitekim son derece zekice bir yöntemle İmam Rıza'yı (a.s) kontrol etmeye, faaliyetlerini sınırlandırmaya çalıştı. Ardından insanların ona yönelik güvenini sarsamayacağını anlayınca zor ilmî diyaloglar ve tartışmalar düzenleyerek onun nurunu söndürmenin yollarını aradı. Bu amaç-

la onu veliahtlığı kabul etmeye zorladı. Çünkü Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları sultanları gibi onun da saltanat düşkünü, dünya sevgisine haris bir insan olarak görünmesini sağlamaya çalışıyordu.

Son girişimi de başarısızlıkla sonuçlanınca, en büyük rakibini tasfiye etmek maksadıyla onun varlığına son vermeye karar verdi. Çünkü İmam Rıza (a.s) ve birçok Müslüman, Me'mun'un halife olmaya lâyık olmadığını düşünüyordu. Hilâfet, yüce Allah'ın seçtiği kullarına giydirdiği bir ridaydı ve bu seçkin kullar da rahmet ve risalet Ehl-i Beyti'ydi.

Dolayısıyla Me'mun şer'î dayanaktan ve halk desteğinden yoksundu. Buna karşılık İmam Rıza (a.s) veliaht olmaya zorlanmış olmasına rağmen halk nezdindeki saygınlığını yitirmemişti. Bilakis, özellikle katıldığı ilmî toplantılarda sergilediği üstün performanstan sonra yıldızı gittikçe parlamıştı.

Onca zekâsına ve siyasi maharetine rağmen, Me'mun'un sahip olmadığı güç noktaları canını sıkıyordu. Bu da onu İmam Rıza'yı (a.s) ortadan kaldırmaya itti.

Bundan sonra İmam Cevad'ın (a.s) erken dönem imamlığı başladı. Böylece Ehl-i Beyt'in (a.s), İslâmî önderliğe lâyık olduğuna dair yepyeni bir katkı, apaçık bir delil ve güçlü bir argüman takdim etti. Hükümdarlar da dâhil bütün İslâm ümmeti bunu somut olarak gözlemleyecekti. İmametin bu yeni görünümü apaçık bir meydan okumaydı. Görmezlikten gelinemezdi. Ama hiçbir şekilde karşı da konulamazdı. Nitekim Me'mun, İmam Cevad'ı (a.s) birçok diyaloga dâhil etti, ilmî tartışmalara katılmasını sağladı. Her seferinde onun karşısında acizliğini, çaresizliğini gördü. Ama onu ortadan kaldırmak için de herhangi bir bahane bulamıyordu.

Sonunda Mu'tasım, ellerini bu iğrenç suça bulaştırdı. İmam Cevad'ın (a.s) hayatına son verdi. Henüz ömrünün baharındaydı ve yirmi beş yaşını doldurmamıştı. İmamlık süresi sadece on yedi sene sürmüştü.

Böyle bir ortamda İmam Cevad'ın (a.s) ortadan kaldırılmış olması, onun manevî ve ilmî hâkimiyetinin boyutlarını gözler önüne seren bir delil niteliğindedir. O, manevî ve ilmî açıdan, keza liderlik açısından Ehl-i Beyt'in önde geleni ve büyüğüydü. Hâkim zümrenin âlimleri onun büyüklüğü karşısında boyun eğmişti. Şiîleri ve muhiplerinin kalpleri ona bağlanmıştı. Bunların dışında da gönül bağıyla ona bağlananlar vardı. Müslümanlardan büyük bir kitle onun velâyetini kabul etmişti.

Yoksa hâkim rejime karşı hiçbir harekette ve isyanda yer almadığı hâlde onu öldürmek için niçin bu kadar acele etsinler?

İmam Hadi'nin (a.s) erken dönem imamlığı işte böyle bir ortamda, bu meydan okumalar, bunun siyasal, sosyal, kültürel ve dinî sonuçları muvacehesinde gerçekleşti. Buna göre Mu'tasım'dan sonraki hükümdarların, Ehl-i Beyt'in İslâm âlemi üzerindeki bu manevî ve ilmî egemenliğini gördükten sonra, onları özgürce hareket etmeye serbest bırakacaklarını söyleyebilir miyiz? Ki o hükümdarlar Resulullah'ın (a.s) halifeliği ridasını giymiş, Ehl-i Beyt'in önderlik makamını işgal etmişlerdi. Oysa Resulullah'tan (s.a.a) sonra bu dinî ve siyasî makama Ehl-i Beyt'in tayin edildiği herkesçe biliniyordu ve bu yöndeki hem kendilerinden, hem de dedelerinden aktarılan rivayetler oldukça meşhurdu. Ayrıca yönetimi ve Müslümanların işlerinin idaresini üstlenmek için ilmî, fikrî ve manevî liyakatlerini kanıtlamış, insanların kalplerine ve akıllarına egemen olmayı başarmışlardı.

İşte tam bu noktada hükümdarlar çizgisi ile Ehl-i Beyt çizgisinden ibaret iki çizginin yolları apaçık bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır.

Hükümdarlar, geçmişlerinin yolunu izlemekten kaçınmadılar. Tıpkı onlar gibi gerçek rakiplerinin varlığını gördüklerinde onları bertaraf etmek için ellerinden gelen her

imkânı kullandılar. Kendilerine karşı herhangi bir isyana katılmasalar da, şurada burada patlak veren ayaklanmaların arkasında olduklarına dair bir kanıt ellerinde olmasa da, bu tutumlarını tereddütsüz sürdürdüler.

Öyleyse onların düşüncelerine ve kriterlerine göre çıkış yolu neydi?

Yukarıda vurguladığımız gibi, İmam Hadi (a.s) hayatının bütün aşamalarında, gerek dedesinin şehri Medine'de, gerekse Samarra'da sıkı bir denetim altında yaşadı. Ona sıkıntının her türlüsünü tattırdılar. Bazen içlerine alma politikasını izlediler, bazen ilmî değerini düşürmeye çalıştılar. Çeşitli yollara başvurarak hareketlerini durdurma, faaliyetlerini dondurma girişimlerinde bulundular. Bu amaçla mübarek ömrünün yaklaşık otuz beş yıllık müddetinde aşamalı bir süreç içinde başkente getirttiler, aşağıladılar, sıkı bir denetim altına soktular, hapse attılar, defalarca suikast girişimlerinde bulundular.

Böyle bir ortamda ve bu tür hesapların yapıldığı bir dönemde İmam (a.s) bu yöneticilerden ne bekleyebilirdi? Ellerindeki fırsatlar son derece sınırlı ve bulutların geçip gitmesi gibi hızla geçerken ne yapması gerekiyordu? İşte bu gerçekler ışığında -ileride açıklayacağımız gibi- her iki evresiyle bu aşamanın ihtiyaçlarını araştırmamız gerekir.

İkincisi:

İmam Cevad'ın (a.s) ve ondan sonra oğlu İmam Hadi'nin (a.s) erken dönem imamlıkları, Resulullah'ın (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) haber verdikleri ve çok zor bir dönemde bu iki imamdan da daha küçük bir yaşta imamlık görevini üstlenecek olan, beklenen İmam Mehdi (a.s) meselesiyle çok yakından ilgilidir.

Kuşkusuz, Resul-i Erkem'in (s.a.a) -Kur'ân direktiflerine uyarak- İslâm'ın evrensel ıslahatçısına dair hazırlıklar yapması, onun Fatıma ve Ali'den (a.s) doğma Peygamber evlât-

larının soyundan geleceğini, Şehit Hüseyin'in (a.s) dokuzuncu göbekten çocuğu olacağını açıkça ilân etmesi, akidenin farz kıldığı İslâmî bir zorunluluktur. Çünkü o, Müslümanların içinden geçecekleri zulüm dönemlerinde bir aydınlık noktası ve umut merkezi olacaktı. Nitekim Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra Müslümanların başına gelen hadiseler, zamanından önce verilen bu haberleri destekliyordu.

Resulullah'ın (s.a.a) zihinleri hazırlama amaçlı bu açıklamaları, gerek Şia'nın, gerekse Ehlisünnet'in kaynaklarında 500 nassı bulmaktadır ki, bunların tamamı İmam Mehdi'nin (a.s) zuhurunun, doğumunun, gaybetinin, gaybetten sonra ortaya çıkışının, zuhurunun alâmetlerinin, adaletinin ve ideal İslâmî yönetiminin kesinlikle gerçekleşeceğini ifade etmektedirler.

Resulullah'tan (s.a.a) sonra iki asır içinde gelen Ehl-i Beyt İmamları (a.s) da onun yolunu izlediler. Bu temeli pekiştirici açıklamalarda bulundular; nefislere yerleşmesini, Ehl-i Beyt taraftarlarının ve tâbilerinin yanı sıra bütün Müslümanların akidelerinin temel işaretlerinden biri hâline gelmesini sağladılar. Bu akide zalimleri tehdit eden bir mayın gibiydi. Onlara sonlarının geldiğini hatırlatıyordu. Artık sapık çizgilerinin devam edemeyeceğini gösteriyordu. Bu açıdan bütün Müslümanlar için bir aydınlatici projektördü. Müslümanların tepelerine binmiş zalim yöneticiler için korku ve endişe kaynağı olduğu gibi.

Eğer Ehl-i Beyt (a.s) bu ilkeyi vurgulamanın dışında başka hiçbir şey yapmamış, akla gelebilecek herhangi bir siyasal faaliyet içinde bulunmamış olsaydı bile, yöneticilerin uyku-larını kaçıran bu ilke, tek başına onları, Ehl-i Beyt'i ortadan kaldırmaya yöneltecek etkinlikteydi.

Ama İslâmî kamuoyunun tepkisini dikkate almak zorundaydılar. Bu da Ehl-i Beyt'e (a.s) karşı arzu ettikleri ve plânını yaptıkları şeyi gerçekleştirmelerine engel oluyordu.

Allah'ın iradesi onların iradelerinden üstündü. Buna rağmen Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beyti'ni (a.s) ortadan kaldırmak için plân yapmaktan da vazgeçmiyorlardı.

Söz gelimi, dedesinin dininin pratik uygulamasında meydana gelen sapmaları düzeltmeyi amaçlayan İmam Hüseyin (a.s) hakkında, "Dedesinin dinine başkaldırdı." söylentisini yayıyorlardı.

İmam Kâzım ve ondan önceki İmamlar (a.s) hakkında, "Vergi topluyorlar ve böylece sultana başkaldırmayı plânlıyorlar." söylentisini çıkarmışlardı.

İmam Rıza (a.s) ve İmam Cevad (a.s), haince ve iğrenç bir plânla ortadan kaldırıldılar. Oysa Me'mun, İmam Rıza'yı (a.s) öldürmekle suçlanacağını biliyordu. Mu'tasım da, Me'mun'un kızını kullanarak İmam Muhammed Cevad'a (a.s) suikast düzenledi.

Şu hâlde, Resulullah'ın (s.a.a) İmam Mehdi meselesini İslâmî bir mesele olarak gündeme getirmesi, zihinleri buna hazırlaması, temel bir nokta ve aşılması mümkün olmayan bir işaret konumundadır. Çünkü İslâm ümmetinin geleceği buna bağlıdır. Değil mi ki, İslâm ümmeti şahit bir ümmet, vasat bir ümmet olarak takdir edilmiştir. Dolayısıyla başını alıp gidenle geride kalan bu merkezde buluşmak zorundadır. Bu merkez üssün sancağı da, "Lâ ilâhe illallah, Muhammedun resulullah"tır. Ve bu bayrak yeryüzünün dört bir yanında dalgalanacak, Allah'ın dini de bütün dinlere üstünlük sağlayacaktır, kâfirler istemeseler de.

Ehl-i Beyt (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) açıkladığı ve Ehl-i Beyt'in (a.s) de genel bir çizgi olarak izlediği ve Müslümanların yüreklerinde yer etmesi için çaba sarf ettiği bu Kur'ânî ilke uğruna kendilerini feda etmişlerdir.

Bunun en somut tanığı, Hicrî birinci ve ikinci asırda İmam Mehdi (a.s) meselesiyle ilgili olarak âlimler tarafından kaleme alınan eserlerdir ki, bu asırda bu tür kitapların bu

yoğunlukta kaleme alınmış olması, son derece dikkat çekicidir. Dolayısıyla İmam Mehdi'nin (a.s) ismi, doğmasından iki asır önce İslâm âleminde parıldıyordu ve raviler onun hususiyetlerini, soyunu, gerçekleştireceği İslâmî devrimle ilgili her şeyi dilden dile aktarıyorlardı.

Bu yöndeki tebliğ iki buçuk asır kadar devam etti. Müslümanlar bütün bunları duyuyor ve buna dair nasları nesilden nesle aktarıyorlardı. Hatta bunları yazıya geçirmek ve bağımsız eserler hâlinde telif etmek üzere yoğun bir çaba içine giriyorlardı.

Bu yönde yapılacak bir araştırma, İmam Bâkır ve İmam Sadık (a.s) dönemlerinin ve onlardan sonraki imamların dönemlerinin bu mesajın yoğun şekilde vurgulandığı dönemler olduğunu gösterecektir. İmam Sadık'ın (a.s) İmam Mehdi (a.s) ile ilgili sözleri sayılmış ve 300 civarında hadis olduğu görülmüştür. Bundan sonraki dönemlerde de bu mesaj güçlü bir şekilde vurgulanmaya devam etti.

O hâlde sözünü ettiğimiz bu olgu siyasal ve sosyal açıdan hangi sonuçları doğurmuştur? Müslümanların yüreklerine sağlam bir şekilde yerleştirilmesi zorunlu olan bu tür bir meselenin nasıl sonuçlar vermesi beklenir?

Burada İmam Hasan Askerî'den (a.s) konuyla ilgili olarak bize ulaşan bir nassın üzerinde durup düşünmekte büyük yarar vardır. Bu nassa sözünü ettiğimiz bu büyük hakikat bir kez daha vurgulanıyor.

Ebu Muhammed b. Şazan -Allah rahmet etsin- anlatıyor: Bize Ebu Abdullah b. Hüseyin b. Sa'd el-Kâtib (r.a) anlattı ki, Ebu Muhammed (a.s) şöyle buyurdu:

Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları, iki gerekçeden dolayı kılıçlarını bize karşı kullandılar: Birincisi: Hilâfette bir haklarının olmadığını biliyorlardı. Bizim halifelik iddiasında bulunmamızdan ve halifeliğin bizim elimize geçmesinden korkuyorlardı. İkincisi: Müteva-

tir rivayetlerden öğrenmişlerdi ki, zalim ve zorba sultanların mülkü bizim soyumuzdan ortaya çıkacak Kaim aracılığıyla yok edilecektir. Zalim ve zorba olduklarından en küçük bir kuşku duymuyorlardı. Bu yüzden Resulullah'ın (s.a.a) Ehl-i Beyti'ni öldürmeye ve neslini kurutmaya çalıştılar. Böylece Kaim'in (a.s) doğmasını önlemeyi, doğacak olsa da öldürmeyi umuyorlardı. Ama Allah onun durumunu onlardan hiçbirine göstermedi. Müşrikler istemeseler de O nurunu tamamlamak istedi.¹

Buradan hareketle zalim yöneticilerin On İki Ehl-i Beyt İmamı'ndan (a.s) son üç tanesini öldürmek için neden bu kadar acele ettiklerini anlıyoruz.

Yine son dönemlerde onları ve hareketlerini öncekilerden çok daha sıkı bir şekilde denetim altında tutmalarının sırrını da anlıyoruz. Öyle ki, casuslarını onların evlerine yerleştirmişlerdi. Bu ince ve kapsamlı kontrolü gerçekleştirmek için kadın unsurunu devreye sokmuşlardı.

Yine buradan hareketle İmam Sadık'tan (a.s) sonraki Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) tanınmış Haşimî kadınlardan dünyaya gelmeyişlerinin sırrını da kavırıyoruz. Evet, İmam Sadık'tan (a.s) sonraki bütün Ehl-i Beyt İmamları tertemiz, iffetli, seçkin cariyelerden doğdular. Ortada resmî ve alenî bir evlilik yoktu. Bu yüzden dünyaya gelen imam da, Ehl-i Beyt bağlılarından güvenilir ve özel adamlardan başka kimse için dikkatini çekmiyordu.

Önceki imam, ortamı kendisinden sonraki imamın imamlığı için hazırlamaya ve ismini yavaş yavaş gündeme getirmeye başlayınca, ancak o zaman zalim yöneticiler bunun farkına varıyorlardı. Böylece suikast düzenlemek veya öldürmek için fırsatı kaçırmış oluyorlardı.

1- Müntehabu'l-Eser: 359, ikinci baskı, Erbain-i Hatunabadi'den naklen (Keşfu'l-Hakk)

Bu nedenle de parmakla gösterilecek şekilde belli, kalpler ve gönüller ona doğru akmaya başlayınca, kindar yüreklerin kesintisiz tuzaklarına maruz kalmaya başlıyorlardı.

Eyyub b. Nuh anlatıyor: İmam Rıza'ya (a.s) dedim ki: "Biz senin bu işi (hilâfeti) üstlenmeni ve bu görevin kılıç kullanmaya gerek kalmadan sana dönmesini umuyoruz. Nitekim sana biat edildi ve senin adına para basıldı." Buyurdu ki:

Bizden olup da kendisine mektuplar gönderilen, sorular sorulan, parmakla gösterilecek şekilde tanıyan, her taraftan mallar gönderilen hiç kimse yoktur ki, hastalanıp yatağında ölmesin. Bu böyle devam edecek, sonunda yüce Allah bu iş için doğumu ve büyüyüp gelişmesi gizli olan, böylece kendisi de gizli olan birini gönderecektir.¹

Örneğin, İmam Kâzım ve İmam Rıza (a.s) şehit edildiklerinde her biri elli beş yaşındaydı. Buna karşılık İmam Cevad (a.s) yirmi beş yaşında şehit edilmiştir. Ama bunların hiçbiri ağır bir hastalık sonucu vefat etmiş değildir. Bilakis sağlıklıydılar, bedenlerinde hiçbir hastalık belirtisi yoktu. Bu yüzden onlara kin besleyen yöneticiler, halk tarafından onları öldürmekle suçlanmışlardır.

Şu hâlde İmam Cevad (a.s), eşsiz bir hadise olarak dost düşman herkesin diline düşen erken dönem imamlığıyla, Rabbanî önderlikle ilgili yeni bir örneklik oluşturmuş ve ümmete, Kur'ân-ı Kerim'den duyup haberdar olduğu "Yüce Allah, Yahya ve İsa'ya (a.s) onlar henüz küçük birer çocuk iken kitap, hikmet ve peygamberlik vermiştir." şeklindeki haberleri hatırlatmıştır.

Daha doğrusu ümmet, henüz on yaşını doldurmamış bir çocuk olduğu hâlde milyonların akıllarına ve kalplerine hükmeden birini görerek bütün varlığıyla bunu hissetmiştir.

Bunda, kendisinden sonraki imamların imamlığına iliş-

1- Kemalu'd-Din: 370; el-Kâfi: 1/341

kin bir zemin hazırlama da söz konuydu. İnsanların normal hayatlarında alışageldiklerinden farklı olarak henüz küçük birer çocuk iken imamlık görevini üstlenecek olanların bu durumlarına kitlelerin zihinlerinin alışmasını sağlayacak bir modeldi.

Nitekim kendisinden sonraki imam olan oğlu Hadi'nin (a.s) durumu da bunun eşsiz örneklerinden, nesnel karşılıklarından biri olacaktı ve insanlar artık önceki gibi yadsımayacaklardı. Tersine, Ehl-i Beyt'in temsil ettiği risalet çizgisine büyük bir ivme ve aktivite kazandıracaktı. Tâbileri, Ehl-i Beyt'in şahsında böylesine eşsiz bir örneklikle karşı karşıya kaldıkları için daha bir özgüvenle hareket edeceklerdi.

Tağutların onca takibine ve denetimine rağmen doğumu için bütün şartlar hazırlanan İmam Mehdi (a.s) bu erken dönem imamlığın üçüncü örneği olacaktı. İnsanların ilk iki örneğe alışmasından sonra gerek genel İslâmî düzlemde, gerekse özel Şîî ortamda bunun artık yadsınacak, garipsenecek bir tarafı kalmayacaktı.

Bu bakımdan İmam Hadi'nin (a.s) içinden geçtiği şartlar, zahir imamlıktan, işi perde gerisinden idare etmesi istenen, ümmetten de buna açık olması, inanması ve şartların zorluğuna rağmen işbirliği hâlinde olması talep edilen gaip imamlığa doğru bir geçiş aşaması niteliğindedir.

Bu şartlar, ümmeti yeni şartlara hazırlamak için tek fırsattı. İmam Hadi'nin (a.s) İmam Hüseyin'in (a.s) soyundan gelecek olan dokuz imamın yedincisi, vadedilen Mehdi'nin de dokuzuncusu olduğunu ve İmam Hadi'nin (a.s), oğlu İmam Hasan Askerî'yi (a.s) çevreye duyurmadan özel bir tedbirle evlendirerek torununun doğumu için gerekli şartları hazırladığını göz önünde bulundurduğumuz zaman, önünde çok kısa bir zaman dilimi olduğunu ve bunun için ortaya çıkan fırsatı en güzel şekilde değerlendirmesi gerektiğini görüyoruz.

O hâlde İmam Hadi'nin (a.s) önündeki fırsat çok kısa süreli de olsa, bu ağır yükün gereğini yapmak durumundaydı. Bu bakımdan, bir yandan çok dikkatli ve temkinli davranması gerekirken, öbür yandan da bunun bir şekilde halkın geneli tarafından duyulmasını sağlamalıydı. Böylece hem yöneticilerin kötü niyetlerini gerçekleştirmelerine fırsat vermeyecek, hem de ümmet içinde zalimlere karşı ortaya çıkıp ayaklanma intizar ve hazırlığını canlı tutacaktı. En azından samimî tâbileri aracılığıyla Müslümanlara bu yönde bir hüccet sunmuş olacaktı.

Bu yüzden İmam Hadi (a.s), büyük hedefleri gerçekleştirmek için kendisine ve evlâtlarına kötülük etmek ve kendisinden beklenen rolü oynamasına engel olmak için pusuda bekleyen yöneticilerin dikkatini dağıtmak ve kötülük yapmalarına fırsat vermemek durumundaydı. Bu açıdan amaçlarını gerçekleştiren önceki ataları ile kendisinden sonra görevi ifa edecek oğlu ve torunu arasında bir hemze-i vasl (ulama hemzesi, irtibat aracı/köprü) vazifesi görüyordu. Bu yüzden İmam Hasan Askerî'ye (a.s) altı seneden fazla imamlık yapmasına imkân verilmemiştir. Bu, Ehl-i Beyt (a.s) tarihinde en kısa imamlık süresidir. Çünkü İmam Ali'nin (a.s) imamlık süresi otuz sene, İmam Hasan'ın (a.s) on sene, İmam Hüseyin'in (a.s) on sene, İmam Zeynülabidin'in (a.s) otuz dört veya otuz beş sene, İmam Bâkır'ın (a.s) on dokuz sene, İmam Cafer Sadık'ın (a.s) otuz dört sene, İmam Musa Kâzım'ın (a.s) otuz beş sene, İmam Rıza'nın (a.s) yirmi sene, İmam Cevad'ın (a.s) ömrünün kısalığına rağmen on yedi sene ve İmam Hadi'nin otuz dört sene sürmüştür.

Dolayısıyla İmam Hadi'nin (a.s), düzenli olarak hilâfet merkezine gidip gelmek, başta vezirler, ordu komutanları, kâtipler ve sarayın diğer mensupları olmak üzere toplumun bütün kesimleri nezdinde yüksek bir konuma sahip olmak gibi uygulamalarını bu çerçevede ele almak gerekir. İnşallah

ileride bunları açıklayacağız. Ayrıca salihler topluluğu ile ilgili uygulamalarını da sonraki bölümde inşallah ele alacağız.

İmam Hadi Zamanında İslâmî Camianın İhtiyaçları

1- Yöneticilerle çatışmayı terk etmek, onları endişelendirecek tavırlardan uzak durmak.

2- Düşünsel sapmalara ve dinî şüphelere karşı koymak.

3- İlmî olarak iktidara ve ulemasına meydan okumak.

4- İktidar mekanizmasında nüfuz alanını genişletmek.

Yöneticileri ve Görevlilerini Endişelendirmekten Uzak Durmak

İmam Hadi'nin (a.s) imamlığı süresince belirginleşen tavrının ayrıricı özelliği, kendisini yetiştirmekle görevlendirilen eğitmenen tutun, Halife Mütevekkil'in çağrısına uymasına, Samarra'ya gelmesine, Medine ve Samarra'da sık sık tekrarlanan teftişlere kolaylık sağlamasına kadar hep iktidarı öfkendirecek, endişelendirecek tutumlardan uzak durmak şeklinde özetlenebilir. Böylece Mütevekkil'in, kendisine karşı bir ayaklanma niyetinde olmadığını düşünmesini sağlamıştır. Nitekim Mütevekkil askerî gücünü göstermek için bir resmî geçit töreni düzenlemiş ve İmam'ı da bu gücü görmek ve Ehl-i Bey'ten hiç kimsenin halifeye karşı bir ayaklanma düşünmemesini sağlamak üzere çağırmişti. İmam Hadi (a.s) ona şu cevabı vermişti:

Biz dünya hususunda sizinle tartışmayız.¹ Biz ahiret işleriyle meşgulüz. Dolayısıyla zannettiğin şeylerden dolayı endişelenmene gerek yoktur.²

Mütevekkil, sürekli ve ani denetlemelere rağmen İmam'ın (a.s) aleyhine kullanabileceği bir malzeme elde edebilmiş

1- el-Haraic adlı eserin bazı nüshalarında "tartışmayız" ibaresi yerine "yarışmayız" ifadesi geçer.

2- el-Haraic ve'l-Ceraih: 1/415; Biharu'l-Envar: 50/155

değildir. Nitekim İmam'ın (a.s) Mütevekkil'e sürekli nasihat-te bulunmak, onu irşat etmek, ona öğüt vermek suretiyle onun bu tür düşüncelerden sıyrılmasını sağlamaya çalıştığını gözlemliyoruz.

İbn Şehraşub, kendi rivayet zinciriyle Ebu Muhammed el-Fahham'dan şöyle rivayet etmiştir: Mütevekkil, İbn Cehm'e en iyi şairin kim olduğunu sordu. O da cahiliye döneminin ve İslâmi dönemin şairlerini sıraladı. Sonra Ebu'l-Hasan'a (a.s) sordu. O da, "*En iyi şair, şu şiirin sahibi Hammânî'dir.*" dedi:

Kureyş'ten bir topluluk bizimle övünme yarışına girdi

Çekik yanakları ve uzun parmaklarıyla.

Bu konuda tartıştığımız zaman bizim lehimize

Onların aleyhine mabetlerden yükselen ses hüküm verdi.

Sustuğumuzu görürsün, ama onlardan üstün olduğumuza

Her camiden yükselen ses şahitlik eder.

Çünkü Allah'ın Resulü Ahmed bizim dedemizdir

Biz de onun doğmakta olan yıldızları andıran evlâtlarıyız.

Mütevekkil, "Ey Ebu'l Hasan! Mabetlerden yükselen ses nedir?" dedi. Buyurdu ki: "*Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedu enne Muhammeden Resulullah. Muhammed benim dedem mi, senin deden mi?*" Mütevekkil güldü ve "O senin dedendir, seni ondan ayıramayız." dedi.¹

Daha önce de gördüğümüz gibi İmam Hadi (a.s), onlar açısından problem oluşturan hususlarda ilmî cevap vermekten kaçınmaz, cimrilik göstermezdi. Hatta düşmanı Mütevekkil'in Alevîlere karşı düşmanlığını gizleme gereğini duy-

1- Şeyh Tusî, el-Emalî: 287, hadis 557; Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 4/

mamasına karşın, hastalığı sırasında doktorları tedavisinden ümitlerini kesince, İmam (a.s) ona ilaç göndermekten kaçınmamıştı.¹

Düşünsel Sapmalara ve Dinî Şüphelere Karşı Koymak

İmam Hadi (a.s) zamanında İslâm ümmetinin "Halku'l-Kur'ân" olarak bilinen sıkıntılı ve zorlu bir sınavdan geçtiğini, o dönemde sürekli olarak cebir (insanın kader karşısında iradesiz ve etkisiz olması), tefviz (insanın kaddeden tamamen bağımsız hareket etmesi) ve ihtiyar (insanın fiillerini seçme iradesine sahip olması) meselelerinin sürekli olarak gündemde tutulduğunu görmüştük.

İmam, bu sorunları zekice cevaplamak üzere sahnede yerini almıştı. Onun Ahvaz halkına gönderdiği mektup, cebir ve tefviz şüphelerine karşı ayrıntılı ve ilmî bir cevap niteliğindedir. Daha doğrusu, cevap bağlamında İmam'ın izlediği benzersiz metodu da içermektedir. Aşırılık (gulatlık) ve nasların zahirinden yüz çevirmek, o günkü İslâm âlemini etkileyen bir olguydu. İmam Hadi'nin (a.s) en uygun şekilde bu iki olguya karşı mücadele ettiğini görüyoruz.²

İlmî Olarak İktidara ve Ulemasına Meydan Okumak

Hükümdarlar açısından Ehl-i Beyt'in (a.s) imametinin temel dayanaklarından biri olan ilmî yeterliliklerini öğrenmenin en kısa yolu, onların ilmî düzeylerini sınamaktı. Bu aynı zamanda, Ehl-i Beyt'in (a.s) kendisi açısından da İslâm toplumunda ilmî göz kamaştırıcılıklarının ortaya çıkmasının da en kısa yoluydu.

1- Bkz. Usul-i Kâfi: 1/499

2- Bkz. Elinizdeki eser, 1. bölüm, 3. başlık altındaki "Tasavvufçuların Meclislerinde Bulunmaktan Nehyetmesi" başlığı ve 4. bölüm, 2. başlık altındaki "Gulat ve Sapık Gruplara Karşı Tavır" başlığı.

Bu yüzden iktidar, gerçekleştirdiği her ilmî denemeden sonra bunun örtbas edilmesi, duyulmaması için yoğun çaba sarf ediyordu ki, Ehl-i Beyt'in (a.s) tâbileri bu önemli kozu iktidara karşı kullanmaya kalkmasınlar.

Ancak tarih kaynakları, bu tür denemelere dair metinleri bizim için korumuştur. Bu metinler, Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) kendilerine karşı düzenlenen her ilmî toplantıda kesin ve susturucu cevaplar verdiklerini, kendilerine İslâm ümmeti içinde dinî merciliklerini iade eden bu meydanda kesin zafer kazandıklarını bize anlatmaktadır.

İbn Eksem'in Mütevekkil zamanında düzenlediği, sonra da kimsenin duymaması için yoğun bir çaba içine girdiği olay bunun tipik bir örneğidir.

İbn Şehraşub rivayet ediyor: Mütevekkil, İbn Sıkkit'e; "Benim huzurunda İbn Rıza'ya (a.s) zor bir soru sor." dedi. O da şu soruyu sordu: "Yüce Allah niçin Musa'yı asa ile, İsa'yı anadan doğma kör ve alacalıyı iyileştirme ve ölüleri diriltme ile, Muhammed'i de Kur'ân ve kılıç ile göndermiştir?" Ebu'l-Hasan (a.s) dedi ki:

Yüce Allah, halkın sihirde ileri gittiği bir zamanda Musa'yı asa ve yed-i beyza (beyaz el) mucizeleri desteğinde gönderdi. Bu mucizeler sayesinde onların bütün sihir becerilerini alt etti, onları dehşete düşürdü ve aleyhlerine olmak üzere hücceti ortaya koydu. Halkın tıpta ileri gittiği bir zamanda İsa'yı anadan doğma kör ve alacalıyı iyileştirme ve ölüleri Allah'ın izniyle diriltme mucizelerinin desteğinde gönderdi. İsa, Allah'ın izniyle anadan doğma kör ve alacalıyı iyileştirerek, ölüleri dirilterek onların karşısına çıktı, onları mağlup ederek dehşete düşürdü. Halkın savaşçılıkta ve şiirde ileri gittiği bir zamanda Muhammed'i Kur'ân ile gönderdi. O, apaçık Kur'ân'la ve kahredici kılıçla onların karşısına çıktı. Onun karşısında şiirleri

ve kılıçları etkisiz kaldı, dehşete düştüler. Böylece aleyhlerine olmak üzere hüccet tamamlandı.

İbn Sikkit, "Bugünün hücceti nedir?" diye sordu. Buyurdu ki:

Bugünün hücceti akıldır. Onun aracılığıyla Allah adına yalan söyleyen kimse tespit edilir ve yalanlanır.

Bunun üzerine Yahya b. Eksem, "İbn Sikkit nerede, onunla tartışmak nerede?! O, ancak bir nahiv, şiir ve dil bilgini-dir." dedi ve birtakım soruların yazılı olduğu bir kâğıt uzattı. Ali b. Muhammed (a.s) de İbn Sikkit'e o soruların cevabını dikte etti.¹

Başka bir rivayette, İbn Eksem'in bu soruları Musa b. Muhammed b. Rıza'ya yazıp gönderdiği kaydedilir. Mektubun asıl muhatabının ise İmam Hadi (a.s) olduğu açıktır. Nitekim kardeşi Musa mektubu ona getirmiş, İmam (a.s) da ona cevap vermiştir. Rivayetin metni şöyledir:

Musa b. Muhammed b. Rıza'dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Daru'l-Âmme'de Yahya b. Eksem'le karşılaştım. Bana bazı sorular sordu. Ben de kardeşim Ali b. Muhammed'in (a.s) yanına geldim. Aramızda bazı nasihat mahiyetli konuşmalar geçti ki, sonunda ona itaat etmem gerektiğini anlayıp bilinçlendim. Ona dedim ki: "Sana feda olayım, İbn Eksem, fetva vermem için bana bazı sorular sordu." İmam (a.s) güldü, sonra "*Nedir bu sorular?*" dedi. Dedim ki: "Bana şu soruları sormuş: '**Kitaptan bir ilmi olan kimse ise, 'Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm.'** dedi.'² Allah'ın peygamberi Süleyman (a.s), Asif'in ilmine mi muhtaçtı?"

"**Ana ve babasını tahtın üstüne çıkardı ve hepsi onun karşısında secdeye kapandılar.**"³ Yakub ve oğulları peygamber oldukları hâlde Yusuf'a secde mi ettiler?"

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/507; Müsnedu'l-İmam el-Hadi: 25

2- Neml Suresi: 40

3- Yûsuf Suresi: 100

"Eğer sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce kitabı okuyanlara sor.¹ Burada muhatap kimdir? Eğer muhatap Peygamber (s.a.a) ise, bu demektir ki şüpheye düşmüştür. Eğer ondan başkasıysa, bu takdirde kitap kime inmiştir?"

"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, deniz de arkasından yedi deniz ona katılarak mürekkep olsa, yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez.² Bu denizler nedir? Ve nerededir?"

"Orada canların istediği, gözlerin hoşlandığı her şey vardır.³ Orada canların çektiği her şey olduğuna göre Âdem'in canı buğday yemeyi çekti, bunun üzerine ondan yedi ve yedirdi. O hâlde nasıl cezalandırıldı?"

"Yahut onları erkekler ve kızlar olarak çift eder.⁴ (Bu ayetten, sanki erkeklerin kendi aralarında, kadınların da kendi aralarında evlendirileceğine dair bir anlam çıkarıp o yüzden böyle bir soru sormuş gibi.) Böyle bir fiili işledikleri için helâl edilen bir kavim örneği ortada dururken, Allah erkekleri nasıl kendi aralarında evlendirir?"

"İçinizden adalet sahibi iki erkeği de şahit tutun.⁵ buyrulduğu hâlde, kadının tek başına şahitliği nasıl geçerli olur?"

"Bir de hunsa meselesi var. Ali (a.s), '*Hangi organından bevl ettiği bakılır.*' demiştir. Bevl ettiği zaman kim ona bakacak? Bakarsın kadındır, erkekler ona bakmış oldu; ya da erkektir, kadınlar ona bakmış oldu. Bu ise helâl olmaz. Kendisine bir menfaat çekme durumunda olan birisinin (hunsa-nın kendisinin) şahitliği ise kabul edilmez?"

1- Yûnus Suresi: 94

2- Lokmân Suresi: 27

3- Zuhruf Suresi: 71

4- Şûrâ Suresi: 50

5- Talâk Suresi: 2

"Adamın biri koyun sürüsünün yanına geldiğinde çobanın sürüden bir koyuna aştığını görür, sürünün sahibini gören çoban da koyunu salıverir ve koyun sürünün içine karışıp kaybolursa, bu koyun nasıl boğazlanır? Bu koyunun etini yemek caiz midir, değil midir?"

"Gündüz namazlarından olan sabah namazında kıraat niçin sesli yapılır? Oysa sesli kıraat, sadece gece namazlarında yapılır."

"Ali (a.s), İbn Cürmüz'e şöyle demiştir: '*İbn Safiyye'nin (Zübeyr'in) katilini cehennemle müjdele.*' Kendisi imam olduğu hâlde neden katile kısas uygulamamıştır?"

"Ali (a.s), niçin Sıffin Savaşı'na katılanları öldürmüştü; saldıranların da, kaçanların da öldürülmesini emretmiş, yaralıların da işinin bitirilmesine izin vermiştir? Ama Cemel Savaşı'nda verdiği hüküm bundan farklıydı. Arkasını dönüp kaçanları öldürmemiş, yaralıların işini bitirmemiş, böyle bir emir de vermemiştir. Ayrıca, '*Evine giren güvendedir. Silâhını bırakan güvendedir.*' demiştir. Niçin böyle bir şey yapmıştır? Eğer ilk hükmü doğruysa, bu demektir ki ikinci hükmü yanlışır?"

"Livata yaptığını ikrar eden adama had uygulanır mı, yoksa ondan had düşer mi?"

İmam (a.s), "*Ona yaz ki.*" dedi. "Ne yazayım?" dedim. Buyurdu ki: "*Ona şöyle yaz:*

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Allah sana doğruyu ilham etsin, mektubun bana geldi. Büyükleterek, taassubunla bizi imtihan etmek istemişsin ki, bir yanlışlık yapar, bir kusur işlersek, bizi zemmedecek, eleştirecek bir şey bulasın. Niyetine karşı Allah sana yeter. Sorularına açıklık getirdik. O hâlde bunlara kulak ver, bunları anlamaya çalış ve kalbini bunlarla meşgul et. Çünkü sana karşı kesin hüccet ortaya konmuştur. Vesselâm.

Yüce Allah'ın "**Kitaptan bir ilmi olan kimse ise...**"¹ sözünü sormuşsun. O, Asıf b. Berhiya'dır. Aslında Süleyman (a.s), Asıf'ın bildiğini bilmekten aciz değildi. Ama o, cinlerden ve insanlardan oluşan ümmetinin, Asıf'ın kendisinden sonraki hüccet olduğunu bilmelelerini istedi. Bu ilim, Süleyman'ın (a.s) Allah'ın emriyle Asıf'a tevdi ettiği kendi ilmindedi. Ona bunu anlatmış ve öğretmişti ki, imamlığı ve rehberliği hususunda ümmeti arasında ihtilâf çıkmasın. Nitekim Süleyman'a (a.s) da Davud (a.s) zamanında bu ilim öğretilip anlatılmıştı ki, peygamberliği ve imamlığı bilinsin ve halka karşı ilâhî hüccet tamamlansın.

Yakub (a.s) ve oğullarının secdeleri ise, Allah'a itaat ve Yusuf'a da sevgi sunma mahiyetindeydi. Nitekim meleklerin Âdem'e (a.s) secde etmeleri de ona tapma kastini taşıyordu. Bilakis, Allah'a itaat ve Âdem'e de sevgi ifadesiydi. Dolayısıyla Yakub ve oğullarının ve onlarla birlikte Yusuf'un secdesi, bir araya gelmiş olmalarından dolayı Allah'a yönelik şükürlerinin ifadesiydi. Yusuf'un o sırada şükürünü ifade ederken şöyle dediğini bilmiyor musun: "**Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana olayların yorumundan (bazı şeyler) öğrettin...**"²

"Eğer sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce kitabı okuyanlara sor."³ ayetine gelince; burada muhatap Resulullah'tır (s.a.a). O, Allah tarafından kendisine indirilenler hakkında herhangi bir kuşku taşıyordu. Ama cahiller şöyle diyorlardı: "Allah niçin bir meleği peygamber olarak göndermemiştir? Çünkü yeme ve içmeden, çarşılarda dolaşmadan müstağni kılmak suretiyle peygamberinin bizden farklı olduğunu belirtebilirdi." Bunun üzerine yüce Allah peygam-

---

1- Neml Suresi: 40

2- Yûsuf Suresi: 101

3- Yûnus Suresi: 94

berine şöyle vahyetti: Cahillerin de hazır bulunacağı bir mecliste **"kitabı okuyanlara sor"** bakalam, Allah senden önce, yiyen, içen, çarşılarda dolaşan kimselerden başkasını peygamber olarak göndermiş midir? Ki sana örnek olsunlar? Peygamber (s.a.a) herhangi bir şüpheye düşmediği hâlde, **"Eğer kuşkuda isen"** buyurmuştur. Bunun nedeni, bir yararın sağlanmasıdır. Nitekim bir ayette şöyle buyurmuştur: **"Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra lânetleşelim de Allah'ın lânetini yalancılara üzerine kılalım."**¹

Eğer "sizin üzerinize kılalım" deseydi, lânetleşmeye icabet etmezlerdi. Allah, peygamberinin risaletini yerine getireceğini ve onun yalancılardan olmadığını biliyordu. Aynı şekilde, Peygamber de söylediklerinde kendisinin sadık olduğunu biliyordu. Fakat kendisinin de işin içinde olduğu bir meselede eşit ve adil davranmayı istemiştir.

"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, deniz de arkasından yedi deniz ona katılarak mürekkep olsa, yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez."² ayetine gelince; buyrulduğu gibi eğer dünyadaki bütün ağaçlar kalem olsa, denize de mürekkep olsa ve yedi deniz daha ona katılsa, yeryüzünde pınarlar fışkırsa, Allah'ın sözleri tükenmeden onlar tükenirlerdi. Bu pınarlar şunlardır: Kibrit Pınarı, Temr Pınarı, Berehut Pınarı, Taberiye Pınarı, Masebendan Kaynarcası, Lisan olarak anılan Afrika Kaynarcası ve Bahrun Pınarı. Biz Allah'ın tükenmeyen kelimeleriyiz ve bizim faziletlerimize yetiştirilmez.

Cennete gelince, şüphesiz orada canların istediği ve gözlerin hoşlandığı her türlü yiyecek, içecek ve eğlence vardır. Allah da bunların hepsini Âdem'e (a.s)

1- Âl-i İmrân Suresi: 61

2- Lokmân Suresi: 27

helâl kılmuştu. Allah'ın Âdem ve eşine yemelerini yasakladığı ağaç, haset ağacıydı. Allah, yarattıklarına üstün kıldığı kimselere haset gözüyle bakmamalarını onlara bildirmişti. Ama Âdem unuttu ve haset gözüyle baktı. Allah onu azimli bulmadı.

"Yahut onları erkekler ve kızlar olarak çift eder."¹ ayetine gelince; yani insanoğlunun erkek çocukları ve kız çocukları olur. Birlikte dünyaya gelen iki çocuğa çift (ikiz) denir. Bunlardan her biri diğèrinin çifti sayılır. Yüce Allah'ın, günahları işlemeye ruhsat aramak için nefsinin seni yanılttığı anlamı kastetmiş olmasından Allah'a sığınırız. **"Kim bunları yaparsa, cezasını bulur. Kıyamet günü azabı iki kat olur ve o azapta zillet içinde sürekli kalır."**² Elbette tövbe etmemiş olsa.

Kadının tek başına şahitliğinin geçerli olmasına gelince; bu, rıza gösterilmesi hâlinde ebenin tanıklığıdır. Şayet rıza gösterilmezse, en az iki kadın olması gerekir. İki kadın, çaresizlikten erkeğin yerine geçer. Çünkü erkeğin, burada kadının yerine geçmesi mümkün değildir. Eğer ebe tek bir kadınsa, sözü yeminiyle kabul edilir.

İmam Ali'nin (a.s) hunsa hakkındaki sözüne gelince; hüküm, dediği gibidir. Bir grup adil insan, her biri eline bir ayna alır, hunsa da çıplak olarak onların arkasında durur, böylece aynadan ona bakarlar, sonra aynadan gördüklerine göre onun hakkındaki hükümlerini verirler.

Çobanı koyuna aştığı hâlde gören adama gelince; eğer o koyunu tanırsa, onu keser ve yakar; eğer onu tanımazsa, koyun sürüsünü yarıya böler ve kura çeker; kura iki yarıdan hangisine çıkarsa, diğèr yarı kurtulmuş olur. Sonra diğèr yarıyı yarıya böler ve iki koyun kalana kadar böyle yapar; sonra o iki koyun arasında

---

1- Şûrâ Suresi: 50

2- Furkan Suresi: 68-69

kura çeker; kura hangisine çıkarsa, onu boğazlayıp yakar ve böylece diğer koyunlar kurtulmuş olur.

Sabah namazında kıraatin yüksek sesle yapılmasının sebebine gelince; Peygamber (s.a.a) sabah namazını hava daha karanlıkken kılardı. Bu yüzden sabah namazının kıraati, gece kıraatinden sayılmaktadır.

Ali'nin (a.s), "*İbn Safiyye'nin (Zübeyr'in) katilini cehennemle müjdele.*" sözüne gelince; bu söz, Resulullah'ın (s.a.a) sözüne dayanıyordu. Nitekim katil Nehrevan'da İmam Ali'ye karşı ayaklananların (Harcilerin) safında yer aldı. İmam Ali (a.s) onu Basra'da öldürmedi; çünkü onun Nehrevan fitnesinde öldürüleceğini biliyordu.

Senin, "Ali (a.s) Siffin Savaşı'na katılanların saldırılarını da, kaçıp gidenlerini de öldürmüş, yaralıların işinin bitirilmesine izin vermiştir. Ama Cemel Savaşı'nda arkasını dönüp kaçanları takip etmemiş, yaralıların işini bitirmemiş, ayrıca evine girenin ve silâhını bırakanın güvende olduğunu bildirmiştir." sözüne gelince; bunun sebebi şudur:

Cemel ehlinin lideri öldürülmüştü, artık onların yanlarına dönecekleri bir grupları yoktu. Onlar savaşanlar, muhalefet edenler ve atışanlar olmayarak evlerine geri döndüler ve kendilerine aman verilmesine razı oldular. Bu nedenle onlar hakkındaki hüküm, üzerlerinden kılıcın kalkması ve incitilmemeleri yönündeydi. Çünkü onlar, isyanlarını sürdürmek için yardım toplamak düşüncesinde değillerdi.

Ama Siffin ehlinin yanlarına dönecekleri hazırlıklı bir grupları ve kendilerine silâh, zırhlar, mızraklar ve kılıçlar temin eden, bağıшта bulunan, konaklayacakları yerleri hazırlayan, hastalarını ziyaret eden, kırıklarını bağlayan, yaralılarını tedavi eden, piyadelerine binek veren ve çıplaklarını örten bir lideri vardı ki, onları toparlayıp tekrar savaşmaya gönderiyordu. İşte bu

yüzden Ali (a.s), bu iki grup hakkında aynı hükmü vermedi. Çünkü o, tevhit ehline karşı savaşmanın hükmünü çok iyi biliyordu. Fakat o bunu onlara açıkladı. Bu nedenle, yüz çeviren, tövbe etmedikçe kılıca maruz kaldı.

Livata yaptığını itiraf eden adama gelince; şahitler onun aleyhine şahitlik etmemiştir, sadece kendisi gönüllü olarak itirafta bulunmuştur. Allah tarafından tayin edilen imamın Allah adına onu cezalandırmaya hakkı olduğuna göre, Allah adına onu af da edebilir. Allah'ın, "**İşte bu bizim bağışımızdır.**"¹ sözünü duymamış mısın?

Sorduğun soruların hepsine cevap verdik. Sen de bunları bilmiş ol.²

Bu rivayet, İmam'ın (a.s) ilmî konumunu ve çağının âlimlerine, özellikle kendilerine meydan okunmasından pek hoşlanmayan saray ulemasına karşı meydan okumasının boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Bu yüzden İbn Eksem, bu cevapları okuduktan sonra Mütevekkil'e şöyle demiştir: "Benim sorduğum bu sorulardan sonra bu adama herhangi bir şey sorulmasını istemiyoruz. Çünkü bu sorulardan sonra ona sorulacak her sorunun üstesinden gelecektir. (Böylece ilmi ortaya çıkacaktır.) İlmînin ortaya çıkması ise, Rafızîleri güçlendirecektir."³

Yönetim Mekanizmasında Nüfuz Alanını Genişletmek

İmam Hadi'nin (a.s) saray mensuplarının genelinin üzerinde manevî bir nüfuz kurduğunu görüyoruz. Bunlar arasında Ehl-i Bey'tin velâyetine inanmayan kimseler de vardı.

İmam (a.s) bu hususta farklı ve geniş yelpazeli yöntem-

1- Sâd Suresi: 39

2- Tuhafu'l-Ukul: 352

3- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/509

ler kullanıyordu. Bir kere düzenli olarak hilâfet merkezine çağrılıyordu. Bu sayede İmam'ın (a.s) kişiliği, yol göstericiliği, sükûneti ve dengeliliği doğal olarak tanınıyor, öğreniliyordu. Kuşkusuz, bu son derece önemli bir fırsattı. Saray yöneticileri, ona böyle bir fırsat sağlamış oluyorlardı ve genelde İslâm toplumu, özelde saray mensupları üzerinde etkili olmasına istemeden vesile oluyorlardı.

İmam (a.s) saraya her girip çıktığında birtakım kerametler gösteriyordu.

Bir gün Mütevekkil'in nedimlerinden biri ona şöyle dedi: "Ali b. Muhammed ile ilgili olarak hiç kimse senin kendi kendine yaptığın kötülük kadar sana kötülük edemez. O saraya girdiğinde ona hizmet etmeyen, önünden perdeleri kaldırmayan, kapıları açmayan kimse kalmıyor. İnsanlar bunu öğrenirlerse şöyle diyeceklerdir: Eğer Mütevekkil hilâfetin onun hakkı olduğunu bilmeseydi, ona böyle davranmazdı. Bırak, içeri girdiğinde perdeleri kendisi kaldırsın. O da başkaları gibi yürüsün. Belki böylece bir miktar aşağılanmış olur."

Bunun üzerine Mütevekkil, "O saraya geldiğinde kimse ona hizmet etmesin ve önünden perdeyi kaldırmamasın" diye emir verdi ve bu işi kimsenin bu nedim kadar önemsemeyeceğini bilerek onu bu işin takibiyle görevlendirdi. Adam, Mütevekkil'e şöyle rapor etti: "Ali b. Muhammed saraya girdi, kimse ona hizmet etmedi, hiç kimse önünden perdeyi kaldırmadı. O sırada bir rüzgâr esti ve önündeki perdeyi kaldırdı, o da içeri girdi." Mütevekkil, "Çıkışında neler olduğuna bakıp bana bildirin." diye haber gönderdi. Bu işle ilgilenen kişi şu haberi gönderdi: "Bu sefer rüzgâr tersten esti, perdeyi kaldırdı, o da dışarı çıktı." Mütevekkil şöyle dedi: "Perdeyi kaldıran rüzgâr istemiyoruz. Bundan sonra onun önündeki perdeyi siz kaldırın."¹

1- Şeyh Tusî, el-Emalî: 287; Müsnedu'l-İmam el-Hadi (a.s): 39

Öte yandan bazı askerî komutanların ve emirlerin yanı sıra birçok kâtibin, muhafızın, casusun ve hatta zindancının İmam Hadi'nin (a.s) velâyetine inandıklarını, ona özel bir sevgi beslediğini görüyoruz. Daha önce Mütevekkil'in hastalığını ve annesinin İmam Hadi'ye (a.s) adakta bulunduğunu anlatmıştık.¹

Bu olay, İmam Hadi'nin (a.s) sözü edilen kesimler üzerindeki etkisinin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Mütevekkil, İmam'ı (a.s) Şiîlerinden ve sevenlerinden uzaklaştırmayı plânlarken, İmam'ın saray mensupları üzerinde manevî nüfuzu artıyordu. Daha önce kendisini tanımayan veya kendisinin velâyetine inanmayan birçok kimse onun sayesinde keskin bir basirete kavuşuyor, hakkı görüyordu.

İmam (a.s), hareket ve faaliyetlerinde, yöneticilerin kendisini denetlemek veya çevresiyle bağıni koparmak ya da halk tabanından uzaklaştırmak, faaliyet yürütmek istediğı sosyal alanlardan koparmak maksadıyla hazırladığı plânlardan haberdar olmak hususunda bu adamlardan istifade ediyordu.

1- Bkz. Mütevekkil zamanında İmam'ın (a.s) evinin denetlenmesi bahsi.

İMAM HADİ VE SALİHLER TOPLULUĞUNUN YAPISAL TEKÂMÜLÜ VE SAĞLAMLAŞTIRILMASI

İmam Hadi ve Torunu Mehdi Meselesi

Daha önce de vurguladığımız gibi, İmam Mehdi (a.s) meselesi, İmam Hadi (a.s) zamanında genelde Müslümanların, özelde Ehl-i Beyt (a.s) taraftarlarının en temel meselelerinden sayılıyordu. İmam Hadi'nin (a.s) yaşadığı ortamdan dolayı, İmam Mehdi'nin (a.s) doğum ve gaybet günleri yaklaştıkça sıkıntı biraz daha artıyordu.

Bu yüzden bu meseleyi iki eksende incelememiz gerekiyor: Birincisi İmam Mehdi'ye (a.s) özgüdür. İkincisi ise tâbîleri ve Şia'sıyla ilgilidir.

Birinci Eksen: İmam Hadi (a.s), İmam Mehdi'nin (a.s) doğumu için lâzım gelen koşulları hazırlamakla sorumluydu. İmam Hadi'nin (a.s) ve oğlu Hasan Askerî'nin (a.s) bütün faaliyetlerini büyük bir dikkatle izleyen düşmanların buna muttali olmamaları gerekiyordu.

Rivayetlerde, İmam Hadi'nin (a.s) İmam Hasan Askerî'ye (a.s) salih bir eş seçmek için işe nasıl müdahale ettiği anlatılmaktadır. Bu eş öyle birisi olmalıydı ki, doğuracağı beklenen Mehdi'nin doğumunu gizlemekte kendisinden istenen rolü en iyi şekilde ifa edebilmeliydi.¹

İmam Hadi'den (a.s), beklenen Mehdi'nin (a.s) kendisinin torunu ve İmam Hasan Askerî'nin (a.s) oğlu olduğuna

---

1- Daha geniş bilgi için bkz. Kemalu'd-Din: 417 ve Müsnedu'l-İmam el-Hadi (a.s): 98-104

ilişkin çok sayıda nass rivayet edilmiştir. Bu naslarda, onun gizlice doğacağı ve insanların "Henüz doğmamıştır" diyecekleri, onun şahsının görülmeyeceği ve adını açıkça söylemenin helâl olmayacağı belirtilmiştir. Yine bu naslarda, İmam Mehdi'nin (a.s) gizlenme ve gaybet misyonuyla irtibatlı ve bunu perdeleyici nitelikte birtakım öğretilere yer verilmektedir.

"Gaybet-i Suğra" (Küçük Gaybet) olarak da bilinen ilk gaybet aşamasında İmam'la irtibatın sağlanması için, İmam Hadi (a.s), Şia'sını vekillerinden birine yönlendirmeye yönelik özel bir çaba içine girdi. Şia'nın hem İmam Hadi'ye, hem İmam Askerî'ye ve hem de İmam Mehdi'ye (a.s) vekâlet etme görevini üstlenen bu vekile güvenmeleri sağlandıktan onu bir iletişim halkası hâline getirdi. Böylece olağanüstü özel birtakım çabalara gerek duymadan İmam Mehdi'nin (a.s) ilk sefirinin (naibinin) sefaretine uygun zemini hazırlamış oldu. Çünkü Ehl-i Beyt (a.s) tâbileri zaten onun aracılığıyla Masum İmam'la temas kurmaya alışmıştı.

Aşağıda İmam Hadi'nin (a.s) İmam Mehdi (a.s) meselesine dair bazı hadislerine yer veriyoruz:

1- Kuleynî, Ali b. Muhammed'den, o bizim ashaptan birinden, o Eyyub b. Nuh'tan, o da Ebu'l-Hasan es-Salis'ten (a.s) rivayet etmiştir:

İlminiz (önderiniz) aranızdan kaldırıldığı zaman ayaklarınızın altından kurtuluşu bekleyiniz.¹

2- Saduk rivayet etmiştir; dedi ki: Bize Ali b. Ahmed b. Musa ed-Dakkak ve Ali b. Abdullah el-Varrak -Allah ikisinden de razı olsun- anlattılar; dediler ki: Bize Muhammed b. Harun es-Sufî anlattı; dedi ki: Bize Ebu Turab Abdullah b. Musa er-Ruyanî, Abdulazim b. Abdullah el-Hasanî'den şöyle dediğini anlattı: Efendim Ali b. Muhammed'in (a.s) yanına gittim. Beni görünce şöyle dedi: *"Hoş geldin, ey Ebu'l-Kasım!*

1- Usul-i Kâfi: 1/341; Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me: 381

Sen bizim gerçek dostumuzsun." Ona dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Dinimi sana arz etmek istiyorum. Eğer makbul ise, yüce Allah ile buluşuncaya kadar bu din üzere sebat edeceğim."

Dedi ki: "*Anlat, ey Ebu'l-Kasım!*" Dedim ki: "Ben diyorum ki: Yüce Allah birdir; O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. İki haddin, iptal (bilenemezlik) ve teşbih (benzetilme) hadle-rinin dışındadır. Cisim ve suret değildir. Araz ve cevher de değildir. Cisimleri cisim yapan, suretleri suret yapandır. Arazların ve cevherlerin yaratanıdır. Her şeyin rabbi, maliki, yaparı ve var edenidir. Muhammed (s.a.a) O'nun kulu ve resulüdür. O, peygamberlerin sonuncusudur. Ondan sonra kıyamet gününe kadar peygamber gelmeyecektir. Onun şeriatı son şerattir. Ondan sonra kıyamet gününe kadar başka bir şeriat gelmeyecektir."

"Ve diyorum ki: Ondan sonraki imam, halife ve veliyy-i emr, Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib'tir; sonra Hasan'dır, sonra Hüseyin, sonra Ali b. Hüseyin, sonra Muhammed b. Ali, sonra Cafer b. Muhammed, sonra Musa b. Cafer, sonra Ali b. Musa, sonra Muhammed b. Ali, sonra da sensin ey benim mevlâm."

Bunun üzerine İmam (a.s) buyurdu ki:

Benden sonra da oğlum Hasan'dır. Ama ondan sonra yerine geçecek olan imam zamanında insanlar ne yapacaklar?!

Dedim ki: "Nasıl yani, ey efendim?" Buyurdu ki:

Çünkü onun şahsı görülmeyecek, ismiyle anılması helâl olmayacaktır. Ortaya çıkıp yeryüzünü zülüm ve zorbalıkla dolmuş olduğu gibi hak ve adaletle doldurana kadar bu böyle olacaktır.

Abdulazim diyor ki: Dedim ki: "İkrar ve iman ettim. Yine diyorum ki: Onların dostu, Allah'ın dostudur. Onların düşmanı, Allah'ın düşmanıdır. Onlara itaat etmek, Allah'a

itaat etmektir. Onlara asi olmak, Allah'a asi olmaktır. Yine diyorum ki: Miraç haktır. Kabir sorgusu haktır. Cennet haktır. Cehennem haktır. Mizan haktır. "Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."¹ Ve diyorum ki: Velâyetten sonra yerine getirilmesi zorunlu olan farzlar namaz, zekât, oruç, hac, cihat, marufu emretmek ve münkerden sakındırmaktır."

Bunun üzerine Ali b. Muhammed (a.s) şöyle dedi:

Ey Ebu'l-Kasım! Allah'a yemin ederim, bu, Allah'ın kulları için razı olduğu makbul dindir; bu din üzere sebat et. Allah, dünya ve ahirette seni sabit söz üzere sabit kılsın.²

3- Saduk'tan rivayet edilmiştir; dedi ki: Bize babam (r.a) anlattı; dedi ki: Bize Abdullah b. Cafer el-Himyârî, Muhammed b. Ömer el-Kâtib'den, o Ali b. Muhammed es-Saymarî'den, o Ali b. Mehziyar'dan şöyle dediğini anlattı: Sahibu'l-Asker Ebu'l-Hasan'a (a.s) kurtuluşu sormak üzere bir mektup yazdım. Bana şu cevabı yazdı:

Arkadaşınız zalimlerin yurdundan kaybolduğunda kurtuluşu bekleyin.³

4- Saduk'tan rivayet edilmiştir; dedi ki: Bize babam (r.a) anlattı; dedi ki: Bize Sa'd b. Abdullah anlattı; dedi ki: Bana İbrahim b. Mehziyar, kardeşi Ali b. Mehziyar'dan, o Ali b. Muhammed b. Ziyad'dan şöyle dediğini anlattı: Sahibu'l-Asker Ebu'l-Hasan'a (a.s) kurtuluşu sormak üzere bir mektup yazdım. Bana şu cevabı yazdı:

Arkadaşınız zalimlerin yurdundan kaybolduğunda kurtuluşu bekleyin.⁴

5- Saduk'tan rivayet edilmiştir; dedi ki: Bize babam (r.a)

1- Hac Suresi: 7

2- Kemalu'd-Din: 379; Saduk, el-Emâlî: 419; Kifayetu'l-Eser: 286

3- Kemalu'd-Din: 380; el-İmame ve't-Teb sire: 93

4- Kemalu'd-Din: 381

anlattı; dedi ki: Bize Sa'd b. Abdullah anlattı; dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah b. Ebu Ganim el-Kazvinî anlattı; dedi ki: Bana İbrahim b. Muhammed b. Faris anlattı; dedi ki: Ben, Nuh ve Eyyub b. Nuh Mekke'ye doğru yol alıyorduk. Zübale vadisinin kıyısında konakladık. Oturup aramızda konuşmaya başladık. Söz dönüp dolaştı içinde bulunduğumuz duruma geldi ve bu iş bize çok uzak göründü. Bunun üzerine Eyyub b. Nuh dedi ki: Bu sene [İmam Hadi'ye] bir mektup yazdım ve bu meseleye değindim. Cevapta bana şöyle yazdı:

İlminiz (önderiniz) aranızdan kaldırıldığı zaman ayaklarınızın altından kurtuluşu bekleyiniz.¹

6- Ebu Cafer Muhammed b. Ahmed el-Alevî'den; Ebu Haşim el-Caferî'den; dedi ki: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Benden sonra oğlum Hasan yerime geçecek. Ama yerime geçenin yerine geçen imam zamanında hâliniz nice olacak?

Dedim ki: "Sana feda olayım, nasıl yani?" Buyurdu ki:

Çünkü siz onun şahsını görmeyeceksiniz. Adını açıktan söylemeniz de size helâl olmayacaktır.

Dedim ki: "Peki ondan nasıl söz edeceğiz?" Buyurdu ki:

Âl-i Muhammed'den (s.a.a) olan Hüccet, deyin.²

7- Sakr b. Ebu Dulef'ten rivayet edilmiştir; dedi ki: Ali b. Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Benden sonraki imam, oğlum Hasan'dır. Hasan'dan sonraki imam ise, yeryüzünü zulüm ve zorbalıkla dolmuş olduğu gibi hak ve adaletle dolduracak olan oğlu Kaim'dir.³

1- Kemalu'd-Din: 381

2- el-İmame ve't-Tebşire: 118; Usul-i Kâfi: 1/332

3- Kemalu'd-Din: 383, hadis 10 ve ondan naklen İ'lâmu'l-Vera:

8- Ali b. İbrahim babasından, o Ali b. Sadaka'dan, o Ali b. Abdulgaffar'dan şöyle rivayet etmiştir: Ebu Cafer es-Sanî (İmam Cevad) vefat edince, Şiîler Sahibu'l-Asker Ebu'l-Hasan'a (İmam Hadi'ye) son imamı sormak üzere bir mektup yazdılar. İmam (a.s) şöyle bir cevap yazdı:

Ben hayatta olduğum sürece imam benim. Yüce Allah'ın benimle ilgili takdiri nazil olunca, benden olan biri yerime geçecektir. Ama yerime geçenin yerine geçen imam zamanında ne yapacaksınız?¹

9- İshak b. Muhammed b. Eyyub rivayet etmiştir; dedi ki: Ebu'l-Hasan'ın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Bu işin sahibi, insanların henüz doğmamıştır, dedikleri kişidir.²

İkinci Eksen: İmam Hadi (a.s), Şia'sını İmam Mehdi'nin (a.s) gaybeti dönemine psikolojik olarak hazırlamalı ve bu hazırlığı gerçekleştirmeliydi.

İmam (a.s) bu hazırlığı bilfiil gerçekleştirdi. Şiîleriyle ilişkilerinde izlediği strateji gereği bazen onlara görünmeyip vekilleri ve naipleri aracılığıyla temas kurmak suretiyle bu olguyu kuvveden fiile çıkardı. Böylece onları gelecekteki duruma hazırladı ki, yeni şartlarla karşılaştıklarında bu kendileri için sürpriz olmasın, daha önce hiç alışık olmadıkları bir durum olarak belirginleşmesin.

İmam Hadi (a.s) oğlu Hasan Askerî'nin (a.s) kendisinden sonraki imam olduğunu açıklarken özel bir yöntem kullanıyordu. Bu bağlamda gerçekten çok zor koşullarda doğacak olan Allah'ın hüccetinin ve velisinin korunmasına dair geleceğe ilişkin görevini de göz önünde bulunduruyordu. Ki tâbileri kendisinden sonraki imama tâbi olsunlar ve Mehdi'nin doğumunun gerçekleştiğine, gaybetin vuku bulduğuna, Şiîlerin tanıyıp güvendikleri sefirler aracılığıyla temas

1- Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me: 382; İ'lâmu'l-Vera: 2/247

2- İ'lâmu'l-Vera: 2/247, son ve öncesindeki hadis

sağladığına ilişkin gerçeği teslim etsinler. Bu yüzden İmam Hadi (a.s), İmam Hasan'ın (a.s) imamlığını ilân etmenin yöntemini, zamanını ve şahit tutmayı çok özel bir biçimde belirliyordu.

Bundan da anlaşılıyor ki, İmam Hadi (a.s), İmam Hasan Askerî'nin (a.s) imamlığı hakkında bile gizliliği esas almıştı. Bu nedenle bazen ondan başkasının imamlığını olumsuzluyor, bazen kinayeli olarak ona işaret ediyor, bazen ilk anda başkasını kastediyormuş gibi bazı özelliklerini söylüyor, sonunda onu gösteriyordu. Meselâ, "Bu görev en büyük oğlumundur." şeklinde bir ifade kullanmıştır. O sırada en büyük oğlu Ebu Cafer künyesiyle anılan Muhammed'di. Ama Muhammed babası daha hayatta iken vefat etti. Dolayısıyla büyük oğul Hasan'dan (a.s) başkası değildi.

Aşağıda İmam Hadi'nin (a.s) bu konuyla ilgili bazı ifadelerine yer vereceğiz. Bu ifadeleri, zaman olarak İmam Hadi'nin (a.s), oğlu Ebu Cafer'in ölümünden önce söyledikleri, ölümü esnasında söyledikleri, ölümünden sonra söyledikleri ve İmam Hadi'nin (a.s) şehit edilmesinin hemen öncesinde söyledikleri şeklinde tasnif etmek mümkündür. Bu ifadelerin zamansal sıralamasını göz önünde bulundurmamak, İmam Hadi'nin (a.s) salihler topluluğunu belirsizlikten, şüphelerden, akidevî boşluktan veya çöküşten korumak için nasıl bir taktik izlediğini görmemizi sağlayacaktır. İmam (a.s) bu taktiği uygularken her şeyden önce hakkı izah etmeyi; ister açıkta ve tanınan olsun, ister gizli ve tanınmayan olsun yer yüzünün hiçbir zaman hüccetten yoksun kalamayacağını bilen hak ehline gerçeği belirginleştirmeyi amaç edinmişti.

Bu ifadeleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Ali b. Amr el-Attar'dan rivayet edilmiştir; dedi ki: Ebu'l-Hasan el-Askerî'nin (a.s) yanına gittim. Oğlu Ebu Cafer de hayattaydı. Ben onun imam olacağını sanıyordum. İmam'a dedim ki: "Sana kurban olayım, oğullarından hangisini

imam olarak benimseyeyim?" Dedi ki: *"Benim emrim size ulaşmıncaya kadar hiçbirini imam olarak belirlemeyin."*

Daha sonra İmam'a bir mektup yazdım: "İmamet makamı kimde olacak?" diye sordum. Bana yazdı ki: *"En büyük oğlumda."*¹

Bu, İmam'ın oğlu Ebu Cafer'e işaret ettiği anlamına gelmez. Çünkü o, kendisi daha hayatta iken Ebu Cafer'in öleceğini ve büyük oğlunun Ebu Muhammed el-Askerî (a.s) olacağını ve diğer kardeşlerinin değil, onun bu makama lâıyk olduğunu biliyordu.

2- Ali b. Ömer en-Nevfelî'den rivayet edilmiştir; dedi ki: Evinin avlusunda Ebu'l-Hasan (a.s) ile birlikteydim. Oğlu Muhammed yanımdan geçti. Ebu'l-Hasan'a (a.s) dedim ki: "Sana feda olayım, senden sonra imamımız bu mudur?" Dedi ki: *"Hayır, benden sonraki imamınız Hasan' dır."*²

3- İshak b. Muhammed'den, Muhammed b. Yahya b. Ribab'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bana Ebubekir el-Fehfekî anlattı; ded ki: Ebu'l-Hasan'a (a.s) bir mektup yazarak bazı meseleleri ona sordum. Mektubu bitirince kendi kendime, "Keşke yazdıklarım arasında kendisinden sonraki imamı da sorsaydım." dedim. Bu olay, oğlu Muhammed'in vefatından sonra gerçekleşiyordu. Sorularına verdiği cevaplar arasında şu ifade de vardı:

Benden sonraki imamı da sormak istedin. Oğlum Muhammed, benden sonra Âl-i Muhammed'in mizaç bakımından en sağlıklısı, akide bakımından en güvenilendir. Oğullarımın en büyüğüdür. İmamet kulpları ve hükümleri ona ulaşacaktır. Ne sormak istersen ona sor, onun yanında ihtiyaç duyulan her şeye dair ilim vardır. Ve hamd Allah'a mahsustur.³

1- Usul-i Kâfi: 1/326, hadis 7; el-İrşad: 2/316; İ'lâmu'l-Vera: 2/134

2- Usul-i Kâfi: 1/325, hadis 2; el-İrşad: 2/314

3- İsbatu'l-Vasiyye: 208

4- Allân el-Kilabî'den, İshak b. İsmail en-Nişaburî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bana Şaheveyh b. Abdullah el-Cullab anlattı; dedi ki: Ebu'l-Hasan'dan (a.s), oğlu Muhammed hakkında birçok delil rivayet etmiştim. Muhammed ölünce ne yapacağımı şaşırdım. Bu hususta bir mektup yazmaktan da korktum. Ne olacağını bilmiyordum. Sonunda bir mektup yazarak bana dua etmesini istedim. Cevap mektubu geldi, bana dua ediyordu. Mektubun sonunda da şu ifadeler vardı:

Benden sonraki imamı sormak istedin ve bundan dolayı huzursuz oldun. Üzülme. Çünkü yüce Allah bir kavmi hidayete erdirdikten sonra, onlara sakınmaları gereken şeyi açıklamadıkça onları saptırmaz. Senin benden sonraki imamın, oğlum Ebu Muhammed'dir. İhtiyaç duyduğunuz şeylerin bilgisi onun yanındadır. Allah dilediğini öne geçirir, dilediğini de geride bırakır. Yazdığımda uyanık akla sahip olanlar için yeterince açıklık vardır.¹

5- Bize Ahmed b. Ziyad b. Cafer el-Hemedanî (r.a) anlattı; dedi ki: Bize Sakr b. Ebu Dulef anlattı; dedi ki: Ali b. Muhammed b. Ali er-Rıza'nın (a.s) şöyle dediğini duydum:

Benden sonraki imam, oğlum Hasan'dır. Hasan'dan sonraki imam, oğlu Kaim'dir ki, yeryüzünü zulüm ve zorbalıkla dolduğu gibi hak ve adaletle dolduracaktır.²

6- Ali b. Muhammed'den, Muhammed b. Ahmed en-Nehdî'den, Yahya b. Yesar el-Kanberî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ebu'l-Hasan (a.s) vefatından dört ay önce oğlu Hasan'ı (a.s) vasisi olarak belirledi ve beni hizmetçilerden oluşan bir grupla birlikte buna şahit tuttu.³

1- İsbatu'l-Vasiyye: 209; Usul-i Kâfi: 1/328

2- Kemal'u'd-Din: 383 ve ondan naklen İ'lâm'u'l-Vera: 2/247

3- Usul-i Kâfi: 1/325, hadis 1, Ebu Muhammed'in (a.s) imametine ilişkin naslar; el-İrşad: 2/314; el-Gaybe: 200

Salihler Topluluğunun Yapısal Olarak Sağlamlaştırılması ve Gaybet Aşamasına Hazırlanması

Üzerinde durmak istediğimiz bu yapısal sağlamlaştırma ve ikmal amelîyesi, İmam Hadi (a.s) tarafından, çok yakın bir zamanda Masum İmam'la (a.s) doğrudan temas hâlinde olma nimetinden yoksun kalacak salihler topluluğunu ilgilendiren her alanda gerçekleştirilmiştir. Salihler topluluğunun yapısının tamamlanması, elindeki naslarla, ilmî mirasla ve sosyal, düşünsel ve dinî önderlik görevini yerine getiren ve bu cemaatin maslahatı ve işleri için gecelerini gündüzlerine katan âlimlerle yetinmesi bir zorunluluktur. Ancak o zaman bu topluluk kendisi için öngörülen risalet hedeflerini gerçekleştirme yolunda tekâmülünü sürdürebilirdi.

İmam'ın (a.s) gerçekleştirdiği bu sağlamlaştırma olgusunu şu şekilde özetleyebiliriz:

- a) Akidevî sağlamlaştırma
- b) İlmî sağlamlaştırma
- c) Eğitsel sağlamlaştırma
- d) Güvenlik önlemleri açısından sağlamlaştırma
- e) Ekonomik sağlamlaştırma

Akidevî Sağlamlaştırma

İmam'ın (a.s) sürdürdüğü akidevî sağlamlaştırma amelîyesi, özelde akidevî kavramların açıklanması ve derinleştirilmesi, genelde dinî kavramların zihinlerde kökleştirilmesi şeklinde somutlaşıyordu. Bu bağlamda, o günün düşünce e-kollerinin yaydıkları düşünsel şüphelere ve eleştirilere de sağlam cevaplar veriliyordu.

Rüyet (Allah'ın görülmesi), cebir, ihtiyar ve tefviz meselelerine dair, yine Kur'ân ayetleriyle ilgili olarak ortaya atılan şüphelere cevaplar mahiyetinde İmam Hadi'den (a.s)

rivayet edilen sözler, İmam Hadi'nin (a.s), İslâmî sahanın geneline ve özeline yönelik olmak üzere akidevî bir sağlamlaştırma mücadelesine giriştiğini gözler önüne seriyor.

İmam Hadi (a.s) genel şüphelere cevap vermekle yetinmiyor, bunun yanında tâbilerinden veya İmam'ın (a.s) kendilerinde hakka uyma kabiliyeti sezdiği ve sonuçta kendisi aracılığıyla hidayete eren bazı Vâkıfler gibi kimselerden oluşan bazı fertlerin karşılaştıkları özel sorulara da cevap veriyordu.

Ali b. Mehziyar anlatıyor: Askerî bölgeye (Samarra'ya) gittim. İmamet hakkında kuşkularım vardı. Bir bahar günü sultan ava çıkmıştı. Hava sıcaktı. İnsanlar yaz giysilerini giymişlerdi. Ama Ebu'l-Hasan keçeden kalın bir elbise giymişti. Atının sırtına da keçeden bir örtü sermişti. Atın kuyruğunu düğümlemişti. İnsanlar bu durumuna hayretle bakıyor ve "Şu Medineliyi görüyor musunuz, kendini ne hâle getirmiş?" diyorlardı. Kendi kendime dedim ki: "Eğer bu adam imam olsaydı, böyle yapmazdı."

İnsanlar çöle açılınca, çok geçmeden büyük bir bulut belirdi. Ansızın şiddetli bir sağanak bastırdı. Herkes yağmurdan sırlıklam olmuştu. Geri döndüklerinde bir tek İmam ıslanmamış, sağlam kalmıştı. Kendi kendime dedim: "Bu adam imam olmalı." Sonra dedim ki: "Ona, elbisesine terleyen cünüp adamın durumunu sorayım." Sonra yine kendi kendime şöyle dedim: "Eğer yüzünü açarsa, o imamdır."

Bana yaklaştığında yüzünü açtı, ardından şöyle dedi:

Eğer cünüp olan adam haram bir ilişkiden cünüp kalmış ve elbisesine terlemişse, o elbisede namaz kılması caiz değildir. Ama eğer helâl bir ilişkiden cünüp kalmışsa, bir sakıncası yoktur.

Bu cevaptan sonra içimde hiçbir şüphe kalmadı.¹

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/516

Hibetullah b. Ebu Mansur el-Musulî anlatıyor: Diyar-i Rebia'da¹ Hıristiyan bir kâtip vardı. Kefertusa ahalisindendi ve adı Yusuf b. Yakub'du. Babamın arkadaşılarındandı. Bir gün babamı ziyarete geldi ve misafiri oldu. Babam ona, "Ne işin var, bu vakitte niye geldin?" dedi. Dedi ki: "Mütevekkil'in huzuruna çağrıldım. Bana ne yapacaklarını da bilmiyorum. Ancak ben canımı yüz dinar sadaka karşılığında Allah'tan satın aldım. Bu parayı Ali b. Muhammed b. Rıza'ya (a.s) götürmek üzere yanımda getirdim." Babam ona dedi ki: "Doğru yapmışsın."

Hibetullah diyor ki: Adı geçen Hıristiyan adam, Mütevekkil'in huzuruna çıkmak üzere ayrıldı. Birkaç gün sonra sevinçli ve mutlu bir hâlde yanımıza geri döndü. Babam ona dedi ki: "Başından geçenleri bana anlat." O da başından geçenleri şöyle anlattı:

"Samarra'ya gittim. Daha önce hiç gitmemiştim. Bir evde konakladım. Kendi kendime dedim ki: Mütevekkil'in yanına gitmeden ve herhangi bir kimse beni tanımadan bu yüz dinarı İbn Rıza'ya (a.s) ulaştırayım. Çünkü Mütevekkil'in onun bineğe binmesini yasakladığını, bu yüzden evinden çıkmadığını öğrenmiştim. Ama nasıl yapacaktım? Hıristiyan bir adam İbn Rıza'nın evini soracak! Her an ihbar edilebilirdim. Bu da işimi daha da zorlaştırırdı. Bir süre düşündüm. Sonra aklıma şöyle bir fikir geldi: Eşëime bineyim ve şehirde dolaşayım, istediği yere gitsin, ona engel olmayayım. Bakarsın, kimseye sorma gereğini duymadan onun evinin önüne gelirim. Dinarları bir kâğıda koyup elbisemin koluna sakladım. Eşëime bindim. Eşek caddeleri, sokakları bir bir geçiyordu. İsteddiği tarafa gidiyordu. Derken bir evin kapısına vardım.

1- [Kuzey Fırat bölgesine verilen ad. Rebia b. Nizar kabilesi Yemen'den Arap Yarımadası'nın kuzeyine, oradan da Kuzey Fırat bölgesine göç ettiği için bu isimle anılmıştır. el-Müncid Fi'l-Edebi ve'l-Ulûm: 214]

Eşek orada durdu. Yürümesi için uğraştım, ama eşek kapıdan ayrılmadı. Hizmetçime dedim ki: 'Bu evin kimin olduğunu sor. 'İbn Rıza'nın evidir.' diye cevap verdiler. 'Allahu ekber! Vallahi, bu bir ikna edici delildir.' dedim."

"Sonra siyah bir hizmetçi dışarı çıktı ve 'Sen Yusuf b. Yakub musun?' diye sordu. 'Evet.' dedim. 'Merkebinden in.' dedi. İndim. Sonra beni evin dehlizinde oturtup kendisi içeri girdi. Kendi kendime şöyle dedim: Bu da bir diğer delil. Bu hizmetçi benim adımı nereden bilecek?! Bu şehirde beni tanıyan tek kişi yok, daha önce bu şehre hiç gelmemiştim!"

"Hizmetçi dışarı çıktı ve 'Elbisenin koluna sakladığın kâğıdın içindeki yüz dinarı ver.' dedi. Parayı ona verdim. Dedim ki: 'Bu da üçüncü delil.' Sonra tekrar yanıma döndü ve 'İçeri gir.' dedi. İbn Rıza'nın yanına girdim, meclisinde yalnız başına oturuyordu. Dedi ki: '*Ey Yusuf! İman etmenin zamanı gelmedi mi?*' Dedim ki: 'Ey Efendim! Yetinen kimse için yeterli olacak deliller gördüm.' Dedi ki: '*Heyhat! Sen Müslüman olmayacaksın, ama senin falan oğlun Müslüman olacak. O bizim Şia'muzdandır. Ey Yusuf! Bazıları bizim velâ-yetimizin sizin gibilere bir yarar sağlamayacağını ileri sürüyorlar. Allah'a yemin ederim ki yalan söylüyorlar; bizim şefaatiniz senin gibilerine de fayda edecektir. Çağrıldığın yere git; hoşuna giden bir durumla karşılaşacaksın.*' Sonra Mütevekkil'in kapısına gittim, istediğim her şeyi söyledim, sonra dönüp geldim."

Hibetullah diyor ki: Bu adamdan sonra -yani ölmesinden sonra- oğluyla karşılaştım. Allah'a yemin ederim ki Müslüman olmuştu ve güzel bir Şii akideye sahipti. Bana, babasının Hıristiyan olarak öldüğünü, kendisinin ise babasının ölümünden sonra Müslüman olduğunu anlattı. Şöyle diyordu: "Ben efendimin müjdesiyim."¹

1- el-Haraic ve'l-Ceraih: 1/396; es-Sâkıb Fi'l-Menakıb: 553

Ebu'l-Kasım el-Bağdadî, Zürare'den şöyle dediğini rivayet eder: Halife Mütevekkil, selâmlama günü Ali b. Muhammed b. Rıza'yı (a.s) yaya olarak yürütmek istedi. Veziri ona dedi ki: "Bu senin için bir kusur olur, hakkında kötü şeylerin söylenmesine sebep olur. Bunu yapma." Mütevekkil dedi ki: "Bunun yapılması gerekir." Vezir dedi ki: "Eğer mutlaka bunun yapılması gerekiyorsa, o hâlde komutanların ve eşrafın tümünün de yaya olarak yürümelerini sağla ki, insanlar, sadece ona bunu yaptığını sanmasınlar." Halife vezirin dediğini yaptı. İmam da yaya olarak yürüdü. Mevsim yazdı. Evinin dehlizine ulaştığında kan ter içinde kalmıştı. İmam ile dehlizde karşılaştım ve onu orada oturttum. Yüzünü bir mendille sildim. Dedim ki: "Amcanın oğlu bunu yapmakla sadece seni kastetmemiştir. Kalbinden kötü bir şey geçmesin." Dedi ki: *"Bırak bu sözleri! 'Yurdunuzda üç gün daha (yaşama nimetinden) faydalanın. Bu, yalanı olmayan kesin bir vaattir."*¹

Zürare diyor ki: Yanımda Şiî bir öğretmen vardı. Çok kere "Rafızî" diyerek onunla şakalaşırdım. Yatsı vakti evime döndüm. Dedim ki: "Gel, ey Rafızî! Sana bugün imamınızdan duyduğum bir şeyi anlatayım." "Ne duydu?" dedi. Dediklerini ona anlattım. Bunun üzerine bana dedi ki: "Sana bir şey söyleyeceğim, sen de benim nasihatime kulak ver." "Söyle." dedim. Dedi ki: "Eğer Ali b. Muhammed bu sözleri söylemişse, dikkatli ol ve sana ait olan her şeyi sakla. Çünkü Mütevekkil üç günden sonra ya ölecek ya da öldürülecektir." Bu sözü duyduğumda ona kızdım, sövdüm ve yanımdan kovdum. O da dışarı çıktı.

Yalnız kalınca kendime düşünüp şöyle dedim: Tedbiri mi alsam, bunun bana ne zararı olur? Eğer dediği çıkarsa, tedbirimi aldığım için herhangi bir zarar görmem. Dedikleri çıkmazsa, yine de bir zarar görmüş olmam. Hemen bineğime binip Mütevekkil'in sarayına gittim. Bana ait olan her

şeyi aldım. Evimde olan bütün mal varlığımı da güvendiğim adamların yanına dağıttım. Evimde üzerinde oturduğum hasırdan başka bir şey bırakmadım.

Dördüncü gece Mütevekkil öldürüldü, ben ve malım da kurtulduk. İşte o zaman ben de Şiîliği kabul ettim. İmam'ın (a.s) yanına gittim ve bir daha hizmetinden ayrılmadım. Bana dua etmesini istedim ve gerektiği gibi onun velâyetini kabullendim.¹

İbn Hamza et-Tusî, kendi rivayet zinciriyle Said b. Sehl-i Basrî'den şöyle dediğini rivayet eder: Samarra halkından birinin düğün yemeğinde buluşmuştuk. Ebu'l-Hasan (a.s) da bizimle beraberdi. Bir adam oynuyor, şakalaşıyor ve İmam'a saygı göstermiyordu. Bir ara Ebu'l-Hasan (a.s) Cafer'e döndü ve şöyle dedi: *"Bu adam bu yemekten yiyemeden ailesiyle ilgili neşesini kaçırarak bir haber alacaktır."* Derken sofraya getirildi. Cafer dedi ki: "Artık bundan sonra bir şey olmaz. Böylece sözü boşa çıktı." Ama Allah'a yemin olsun ki, adam ellerini yıkamış yemeğe uzatmak üzereydi ki, bir hizmetçi evin kapısından içeri girdi ve ağlayarak o adama dedi ki: "Koş anene yetiş ki, damın üzerinden düştü ve ölmek üzeredir!" Cafer dedi ki: "Bunun üzerine, 'Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra asla onun söylediklerinde tereddüt etmeyeceğim.' dedim ve onun imam olduğuna yakın ettim."²

Aşırılara (Gulat) ve Sapık Gruplara Karşı Tavrı

İmam Hadi'nin (a.s) gulat gruplara karşı takındığı sert tavır, salih cemaatin akide açısından sağlamlaştırılması, sapma etkenlerinden ve Allah'ı inkâr veya O'na ortak koşmaya kadar varan akidevî kaymalardan korunması yönünde atılmış bir adım olarak kabul edilir.

1- el-Haraic ve'l-Ceraih: 1/401

2- es-Sâkıb Fi'l-Menakıb: 537; İ'lâmu'l-Vera: 2/124

Bu alanda gerçekleştirdiği faaliyetlerin eksenini, bu sapık çizginin gerçek yüzünü teşhir etmek, bu çerçevede bağlılarının asıl niyetlerini ortaya koymak oluşturmuştur.

Elimizdeki naslardan anladığımız kadarıyla İmam Hadi (a.s) zamanında gulat olarak tanınan kişiler şunlardır: Ahmed b. Hilâl el-Abertaî el-Bağdadî, Hüseyin b. Ubeydullah el-Kummî -ki gulat fikirleriyle suçlendiği için Kum'dan çıkarılmıştır-, Muhammed b. Erume, Ali b. Haske el-Kummî, Kasım el-Yaktinî, el-Fihri, Hasan b. Muhammed b. Baba el-Kummî, Faris b. Hatem el-Kazvinî.

Salihler topluluğunun bu gibi insanlarla nasıl muamele edeceğini ise İmam (a.s) şu şekilde açıklamıştır:

Ahmed b. Muhammed b. İsa rivayet etmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) yazdım ki:

Bazı kimseler var, bunlar orada burada konuşuyorlar, sana ve atalarına nispet ettikleri bazı hadisler okuyorlar ki, bunları duyunca insanın kalbi burkuluyor... Bazı farzları, sünnetleri ve de günahları kendilerine göre tevil ediyorlar...

Bize bu hususta bir açıklama yaparsanız, dostlarına bu hususta iyilikte bulunsanız, bu onların selâmeti ve fesada ve helâke götüren bu tür sözlerden kurtulmaları anlamına gelecektir.

Bu tür iddiaları ortaya atanlar, veli olduklarını söylüyorlar, insanları kendilerine itaat etmeye çağırıyorlar. Bunlar arasında Ali b. Haske ve Kasım el-Yaktinî de vardır. Bunların sözlerini tümüyle kabul etme hususunda ne dersiniz?

İmam Hadi (a.s) şu cevabı yazdı:

Bu bizim dinimiz değildir, ondan tamamen uzaklaş.¹

1- Ricalu'l-Keşî: 2/802, hadis 994

Ziyaret Olgusu ve Akidenin Sağlamlaşması Üzerindeki Etkisi

Bütün Ehl-i Beyt'in veya İmamlar'ın her birinin meşhur Camia-i Kebire ziyareti veya Emirü'l-Müminin'in (a.s) ziyareti gibi ziyaretlerle ziyaret edilmesi, bilincin derinleşmesi, risalet Ehl-i Beyt'ine yönelik dostluğun ve bağlılığın kökleşmesi yönünde atılmış önemli bir adımdır. Kuşkusuz, bu bilinç kökleşmesi ve bu duygusal bağlılık, akidenin sağlamlaşmasına yol açar ki, İmam Hadi (a.s) özellikle bu nokta üzerinde durmasıyla belirginleşmiştir.

Bu ziyaretlerde kullanılan bazı kavramlar üzerinde düşündüğümüz zaman, akidenin sağlamlaşması amacına yönelik bu çizgiyi gayet belirgin bir şekilde gözlemleyebiliyoruz. O hâlde İmam Hadi'den (a.s) rivayet edilen bu iki ziyaret üzerinde bir miktar duralım:

Birincisi: Camia-i Kebire Ziyareti

Musa b. İmran en-Nahaî'den rivayet edilmiştir; dedi ki: Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib'e (a.s) dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bana etkili ve kâmil bir söz öğret ki, sizden birinizi ziyaret ettiğim zaman onu söyleyeyim." Buyurdu ki: Şöyle de:

Selâm olsun size ey nübüvvet evinin ehli, risaletin (peygamberliğin) karargâhı, meleklerin uğrağı, vahyin iniş yeri, rahmetin madeni, ilmin hazinedarları, hilmin son noktası, keremin kökleri, ümmetlerin önderleri, nimetlerin velileri, iyilerin temelleri, seçkinlerin dayanakları, kulların yöneticileri, memleketlerin rükünleri, imanın kapıları, Rahman'ın eminleri, nebi-lerin sülâlesi, resullerin seçip beğendikleri ve âlemlerin Rabbinin seçtiği kimsenin soyu! Allah'ın rahmeti ve bereketleri de sizin üzerinize olsun.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Bu ziyaret çok önemli bir düşünce kaynağı, sağlıklı bir tasavvurun temel çizgilerini edinebileceğimiz paha biçilmez bir belgedir. Bu yüzden bu ziyarette yer alan bazı kavramlara işaret etme gereğini duyuyoruz:

Ehl-i Beyt'in Seçilmişliği

Ziyaretnamenin başlangıcını oluşturan ilk bölümünde İmam (a.s) aşağıdaki anlamları vurguluyor:

a) Yüce Allah, Ehl-i Beyt'i ikramına has kılmış; onları risaletin karargâhı, meleklerin uğrağı ve vahyin iniş yeri kılmıştır.

b) Allah'ın onları bu ikramına has kılması, onların sahip oldukları ve zirveyi temsil eden ilim, hilim, kerem ve merhamet gibi kemal sıfatlarından kaynaklanmaktadır.

c) Ehl-i Beyt risaletin karargâhudur; çünkü Allah, sadece Müslümanlara değil, beşeriyete önderlik etme ulu makamını onlara tahsis etmiştir.

Ehl-i Beyt'in Hareketi

İmam Hadi (a.s) yine şöyle buyurmuştur:

Selâm olsun hidayet imamlarına, karanlık gecenin lambalarına, takvanın dikili nişanelerine, sakındırıcı akıl sahiplerine, menedici us sahiplerine, yaratılanların sığınağına, peygamberlerin vârislerine, en yüce örneklere, en güzel davetin temsilcilerine ve Allah'ın dünya ve ahiret ehli üzerindeki hüccetlerine. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de onların üzerine olsun.

Selâm olsun Allah'ın marifetinin mahallerine, Allah'ın bereketinin meskenlerine, Allah'ın hikmetinin madenlerine, Allah'ın sırrının koruyucularına, Allah'ın kitabının taşıyıcılarına, Allah'ın Nebisi'nin vasilelerine ve Allah'ın Resulü'nün (s.a.a) zürriyetine. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de onların üzerine olsun.

Selâm olsun Allah'a davet edenlere, Allah'ın rızasına kılavuzluk yapanlara, Allah'ın emrinde karar kılanlara, Allah'ın sevgisinde tam olanlara, Allah'ın tevhidinde halis olanlara, Allah'ın emrini ve nehyini aşîkâr edenlere ve Allah'ın ikrama mazhar olmuş kullarına ki, O'ndan önce bir şey söylemezler ve sadece O'nun emriyle amel ederler. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de onların üzerine olsun.

Bu ibareler, aşağıdaki hususlara delâlet etmektedir:

a) İnsanlığın hayatında daima iki ayrı çizgi olagelmıştır. Biri hidayet çizgisi, biri de sapıklık çizgisi. Her çizginin de kendine has önderliği vardır. Ehl-i Beyt İmamları, hidayet çizgisinin imamlarıdır. Onların dışında önderliği ele geçirenler ise, kesinlikle sapıklık çizgisinin imamlarıdır. Bu yüzden sadece Ehl-i Beyt İmamları'ndan direktif almak ve sadece onların öngördükleri hareket tarzına göre yol almak bir zorunluluktur.

b) İmamlar eksiksiz akıl sahipleri, yaratılanların sığınağı, nebilerin vârisleri, en yüce örnekler ve uyulması gereken en güzel davetin temsilcileridir.

c) Ehl-i Beyt'in hareketi orijinal, köklü İslâmî bir harekettir. Derinlere kadar uzanan kökleri vardır. Nübüvvetin doğru çizgisinin devamıdır. Bu yüzden dinî yöntem veya dünyevî ıslah iddiasıyla ortaya çıkan herhangi bir hareket, Ehl-i Beyt çizgisine göre hareket etmiyorsa, sapıklıktan başka bir şey değildir. Çünkü Allah'ın marifetinin mahalleri, bereketinin meskenleri, hikmetinin madenleri, sırrının koruyucuları, kitabının taşıyıcıları ve nebilerinin vasileri Ehl-i Beyt'tir.

d) Ehl-i Beyt'in köklü ilâhî hareket tarzına göre davet sorumluluğunu yerine getirenler şu özelliklere sahiptirler:

1- Allah'a davet ederler, O'nun rızasını kazanmanın yollarını gösterirler.

2- Belirgin özellikleri, Allah'ın emri üzere sebat etmele-ridir.

3- Yine belirgin özelliklerinden biri, Allah'a eksiksiz bir sevgi beslemeleridir.

4- Bir diğer özellikleri, tevhitte ihlâstır.

5- Bir başka özellikleri, Allah'ın emri ve nehyinden olu-şan şiarlarını izhar etmektir.

6- Allah'tan önce hiçbir söz söylememek ve sadece O'nun emri doğrultusunda hareket etmek, onların bir diğer özellikleridir.

Şia'nın Fikrî Temelleri

Ehl-i Beyt davetinin dayandığı ve Şia hareketinin, doğ-rultusunda hareket etmek ve sınırlarına bağlı kalmakla yü-kümlü olduğu temel prensipleri açıklayıcı bazı noktaları İ-mam Hadi'nin (a.s) şu sözlerinden algılamamız mümkündür:

Selâm olsun (hakka) davet eden imamlara, yol gös-teren önderlere, (ilâhî yönetimle) yöneten efendilere, (dini) himaye eden savunuculara, zikir ehline, emir sahiplerine; Allah'ın bakiyesi, seçtiği, hizbi, ilminin heybesi, hücceti, yolu, nuru ve burhanı olan kullarına. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de onların üzerine ol-sun.

Allah'ın kendisi hakkında şahitlik ettiği, melekle-rin ve kullarından ilim sahiplerinin şahitlik ettiği gibi, şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. O bir-dir, ortağı yoktur. O'ndan başka ilâh yoktur. O üstün-dür, hikmet sahibidir. Yine şehadet ederim ki, Mu-hammed O'nun seçilmiş kulu ve kendisinden razı ol-unmuş resulüdür. Allah onu hidayet ve hak dinle gönderdi ki, müşrikler istemeseler de onu bütün din-lere galip etsin.

Yine şehadet ederim ki, siz rüşte ve hidayete er-miş, hata ve günahattan korunmuş (masum), değerli kı-

linmiş, yakınlaştırılmış, muttaki, sadık, seçilmiş, Allah'a itaat eden, O'nun emrini yerine getiren, O'nun iradesiyle amel eden ve O'nun ikramını kazanmış imamlarsınız.

O, ilmiyle sizi seçti, gaybı için size rıza gösterdi, sırrı için sizi seçti, kudretiyle sizi seçkin kıldı, hidayetle sizi aziz ve üstün kıldı, burhanını size has kıldı, nuru için sizi seçti, ruhuyla sizi destekledi; arzının halifeleri, halkının üzerine delilleri, dininin yardımcıları, sırrının koruyucuları, ilminin hazinedarları, hikmetinin emanetçileri, vahyinin mütercimleri, tevhidinin rükünleri, halkının üzerindeki şahitleri, kulları için dikili nişaneler, memleketlerindeki fenerler ve yolunun rehberleri olarak size rıza gösterdi.

Allah sizi sürçmelerden korudu, fitnelerden emin kıldı, kirlerden temizledi, sizden her türlü kiri giderdi ve sizi tertemiz kıldı.

Siz de O'nun celâlini yücelttiniz, şanını ululadınız, keremini yükselttiniz, zikrini daim kıldınız, misakını muhkemleştirdiniz, O'na itaat etme sözleşmesini sağlamlaştırdınız, gizlide ve açıkta O'nun rızası için insanların hayrına olanı istediniz, hikmetle ve güzel öğütlerle insanları O'nun yoluna çağırdınız, O'nun rızası için canlarınızı feda ettiniz, O'nun uğruna eziyetlere katlandınız, namazı ikame ettiniz, zekâtı verdiniz, marufu emrettiniz, münkerden sakındırdınız ve Allah için hakkıyla cihat ettiniz. Sonunda O'nun çağrısını aşıkâr ettiniz, farzlarını açıkladınız, hadlerini ikame ettiniz, şeriatının hükümlerini yaydınız, sünnetlerini yaşanır kıldınız, bu hususta O'nun rızasına nail oldunuz, kazasına teslim oldunuz ve peygamberlerinden gelip geçmiş olanları tasdik ettiniz.

Şia'nın fikrî temelleri olarak yukarıdaki metinden çıkarılan ilkeler şunlardır:

1- Tek ve ortaksız Allah'a iman.

2- Hz. Muhammed, Allah'ın seçilmiş kulu ve razı olunmuş resulüdür.

3- İmamlar rüşte ve hidayete ermiş, hata ve günahattan korunmuş (masum), İlâhî ikrama mazhar olmuş insanlardır. Onların değerleri, yüce Allah'ın kendilerine yönelik ikramından kaynaklanır.

Ehl-i Beyt hareketinin amelî yönü de şu şekilde belirginleşiyor:

1- Allah'ı yüceltmek, şanını ululamak ve keremini yükseltmek.

2- O'nunla yapılan misakı sağlamlaştırmak ve O'na itaat etmeye yönelik akdi sıkıca pekiştirmek.

3- Gizlide ve açıkta O'nun rızası için halkın hayrına olanı istemek.

4- Hikmetle ve güzel öğütle insanları O'nun dinine çağırarak.

5- Gerekteğinde canını vermek, her türlü zorluğa karşı sabretmek suretiyle O'nun yolunda kesintisiz bir fedakârlık içinde bulunmak.

6- Namazı ikame etmek, zekâtı vermek, diğer ibadetleri yerine getirmek ve İslâm'ın koyduğu hadleri uygulamak.

7- Kaza ve kadere teslim olmak.

8- Nebevî hareket çizgisinin birliğini vurgulamak ve peygamberleri tasdik etmek.

Ehl-i Beyt'i Dost Edinenler

İmam Hadi (a.s), bu duada:

1- İnsanların iki kısma ayrıldıklarını; bir kısmının Ehl-i Beyt'i (a.s) dost edinip hidayet yolunu izlediklerini, bir kısmının ise onların düşmanlarını dost edinip sapıklık yolunu izlediklerini söylemiştir:

Sizden yüz çeviren sapıtmıştır, sizden ayrılmayan maksada ulaşmıştır ve sizin hakkınızda kusur eden mahvolmuştur.

Hak sizinle beraberdir, sizdedir, sizdendir ve size yöneliktir. Siz hakkın ehli ve madenisiniz. Nübüvvet mirası sizin yanınızdadır. Halkın dönüşü sizedir, hesapları sizin üzerinizdir. (Hak ve batılı birbirinden) ayırıcı hitap sizin yanınızdadır. Allah'ın ayetleri sizin yanınızdadır, azimetleri sizdedir, nuru ve delili sizin yanınızdadır, emri size bırakılmıştır.

Sizi dost edinen, Allah'ı dost edinmiştir. Size düşman olan, Allah'a düşman olmuştur. Sizi seven, Allah'ı sevmiştir. Size buğzeden, Allah'a buğzetmiştir. Size sarılan, Allah'a sarılmıştır. Siz, en sağlam yolsunuz. Fena yurdunun şahitleri, beka yurdunun şefaatçilerisiniz. Kesintisiz rahmet, saklanılmış ayet, korunmuş emanet ve insanların sınıdıkları kapısınız.

Size gelen kurtulur, size gelmeyen helâk olur.

Allah'a çağırırsınız, O'na delillik edersiniz, O'na iman edersiniz, O'na teslim olursunuz, O'nun emrine göre amel edersiniz, O'nun yoluna iletirsiniz ve O'nun sözüne dayalı olarak hükmedersiniz.

Sizi dost edinen mutlu olur, size düşman olan bedbaht olur, sizi inkâr eden hüsrana uğrar, sizden ayrılan sapıtır, size sıkıca tutunan kurtulur, size sığınan güvende olur, sizi tasdik eden selâmete kavuşur ve size sarılan hidayete erer.

Size tâbi olanın sığınağı cennet, size karşı çıkanın barınağa cehennemdir. Sizi inkâr eden kâfir, sizinle savaşılan müşrik, sizi reddeden cehennemden en aşağı derekesindedir.

2- Ehl-i Beyt (a.s) dostlarının, onların Allah katındaki gerçek değerlerini bildiklerini ifade etmiştir. Bu yüzden şöyle dediğini görüyoruz:

Şehadet ederim ki bu makam, geçmişte sizinle beraberdi ve gelecekte sizinle devam edecektir. Ruhlarınız, nurunuz ve tıynetiniz birdir; bazısı bazısından olarak hoş ve tertemiz olagelmıştır.

Allah sizi nurlar olarak yaratıp Arş'ının etrafına yerleştirdi. Sonunda sizinle bize lütufta bulunup sizi Allah'ın adının yüceltilip zikredilmesine izin verilen evlere yerleştirdi.

Size okuduğumuz salâvatları ve Allah'ın bizi şereflelendirdiği velâyetinizi de yaratılışımız için temizlik, nefislerimiz için paklık, bizim için arınmışlık ve günahlarımız için kefarete kıldı. Böylece O'nun katında sizin üstünlüğünüzü teslim edenlerden ve sizi tasdik etmekle tanınanlardan olduk.

3- Ehl-i Beyt'in davasının yayılmasına, faziletlerinin parlamasına ve mübarek nurlarının aydınlatmadığı hiçbir hayrın kalmamasına yönelik isteğini dile getirmiştir:

Allah sizi, hiç kimsenin erişemeyeceği, hiç kimsenin üstüne çıkamayacağı, hiç kimsenin ötesine geçemeyeceği, hiç kimsenin ulaşmayı arzulamayacağı değerli kılınmışların en şerefli makamına, yakınlaştırmışların en yüce menzilesine, peygamberlerin en yüksek derecelerine ulaştırırsın ki, makamınızın yüceliğini, şerefinizin azametini, şanınızın büyüklüğünü, nurunuzun tamlığını, oturduğunuz yerlerin doğruluğunu, durduğunuz yerin sabitliğini, katındaki mevki ve menzilenizin şerefini, katındaki değerinizi, yanındaki hususiyetinizi ve O'na yakınlığınızı bildirmedeği tek bir mukarrep melek, mürsel nebi, sıddık, şehit, âlim, cahil, alçak, faziletli, salih mümin, bedbaht günahkâr, inatçı zorba, dik başlı şeytan ve bunların dışında tanık olan başka herhangi bir mahlûk kalmasın.

4- Daimî surette Ehl-i Beyt itikadının ikrar edilmesi ve bunun gereğince amel edilmesi:

Babam, anam, ailem, malım ve yakınlarım size feda olsun. Allah'ı ve sizi şahit tutuyorum ki, ben size ve sizin inandığınıza inanıyor, sizin düşmanlarınızı ve sizin inkâr ettiğinizi de inkâr ediyorum. Şanınızın bilincindeyim. Size karşı gelenlerin sapkınlığını biliyorum. Sizin ve dostlarınızın dostuyum. Düşmanlarınıza öfke duyuyorum, onların düşmanıyım. Sizinle barışık olanlarla barışık, sizinle savaşımlarla savaş hâlindeyim. Sizin hak bildiklerinizi hak biliyor, sizin batıl bildiğinizi batıl kabul ediyorum. Size itaat ediyorum, hakkınızı tanıyorum, faziletinizi ikrar ediyorum ve ilminizi yükleniyorum.

Ehl-i Beyt (a.s) meselesine iman etmenin çarpıcı ifadelerinden biri de İmam Hadi'nin (a.s) şu sözleridir:

Himayenize girmişim, hakkaniyetinizi itiraf ediyorum, dönüşünüze iman ediyorum, ric'atınızı tasdik ediyorum, emrinizi bekliyorum, devletinizi gözlüyorum, sözünüzü tutuyorum, emrinize göre amel ediyorum, sizden aman diliyorum, sizin ziyaretçinizim, kabirlerinize sığınıyorum. Yüce Allah katında sizden şefaet diliyorum, sizin aracılığınızla O'na yakın olmaya çalışıyorum, her hâlimde ve her işimde taleplerimin ve ihtiyaçlarımın önüne sizi koyuyorum. Sizin gizlinize, açığınıza, görüneninize, gaibinize, evvelinize ve ahirinize iman ediyorum. Bu hususların tümünde işlerimi size havale ediyorum, sizinle birlikte teslim oluyorum, kalbim size teslim olmuş, görüşüm size tâbi, yardımım sizin için hazırdır. Bu; Allah dinini sizinle diriltene, günlerinde sizi geri getirene, adaleti için sizi ortaya çıkarana ve arzında size iktidar verene kadar böyle devam edecektir. Sizinleyim, sizinleyim. Sizden başkasıyla beraber değilim. Size iman ettim. İlkinizi hangi gerekçeyle veli edindiysen, sonuncunuzu da aynı delille veli edindim. Düşmanlarınızdan, puttan, tağuttan, şeytanlardan ve onların size zulme-

den, hakkınızı inkâr eden, velâyetinizden çıkan, mirasınızı gasp eden, hakkınızda şüphe duyan ve sizden sapan hiziplerinden, sizin dışınızdaki her sırdaştan, sizden başka itaat edilen ve ateşe çağırın önderlerden teberrî edip Allah'a sığınırım.

Yaşadığım sürece Allah beni sizin velâyetiniz, sevginiz ve dininiz üzere sabit kılsın. Beni size itaat etmeye muvaffak kılsın. Şefaatinizi bana nasip etsin. Davetinize tâbi olan en hayırlı dostlarınızdan eylesin beni. İzlerinizden yürüyen, yolunuzu izleyen, hidayetinize uyup yolunu bulan, topluluğunuz arasında haşrolan, ric'atınızda yeniden dönen, devletinizde göreve getirilen, afiyetiniz döneminde şereflenen, egemenlik günlerinizde güç ve imkân bulan ve yarın sizi görmekle gözleri aydınlanan biri eylesin beni.

Babam, anam, canım, ailem ve malım size feda olsun. Allah'ı isteyen sizinle başlar, O'nu birleyen sizden kabul eder, O'na ulaşmak isteyen size yönelir.

Ey Mevlâlarım! Övgünüzü sayıp bitiremem; överek künhünüze, anlatarak değerinize ulaşamam. Siz hayırlıların nuru, iyilerin hidayetçileri ve Cebbar'ın (Allah'ın) hüccetlersiniz.

Allah sizinle açmış, sizinle kapatır. Yağmuru sizinle yağdırır. Göğü -izni olmadan- yerin üzerine düşmesin diye sizinle tutar. Kederi sizinle dağdır, sıkıntıyı sizinle giderir.

Resullerinin indirdikleri, meleklerinin getirdikleri sizin yanınızdadır. Ruhu'l-Emin sizin ceddinize gönderilmiştir. Allah, âlemlerden hiç kimseye vermediğini size vermiştir.

Her şerefli sizin şerefiniz karşısında baş eğmiştir, her büyüklenen size itaat etmeye boyun eğmiştir, her zorba sizin erdeminiz karşısında saygıyla eğilmiştir ve her şey size boyun eğmiştir. Yeryüzü sizin nurunuzla aydınlanmıştır. Kurtulanlar sizin velâyetinizle

kurtulmuşlar. Rızvan (Allah'ın rızası) yolu sizinle kat edilir. Velâyetinizi inkâr edenin üzerine Rahman'ın gazabı iner.

Babam, anam, canım, ailem ve malım size feda olsun. Zikriniz zikredenler arasında, isimleriniz isimler arasında, bedenleriniz bedenler arasında, ruhlarınız ruhlar arasında, canlarınız canlar arasında, eserleriniz eserler arasında, kabirleriniz kabirler arasında! İsimleriniz ne tatlıdır! Canlarınız ne değerlidir! Şanınız ne büyüktür! Makamınız ne yücedir! Ahdinize ne kadar vefalısınız! Vaadinize ne kadar sadıksınız!

Sözünüz nur, emriniz rüşet, tavsiyeniz takva, yaptığınız hayır, âdetiniz ihsan, karakteriniz kerem; şanınız hak, doğruluk ve yumuşaklık; söylediğiniz hüküm ve kesinlik; görüşünüz ilim, hilim ve kararlılıktır. Hayırdan söz edilirse, başı, kökü, dalı, madeni, sığınağı ve son noktası sizsiniz.

Babam, anam, canım size feda olsun. Güzel övgülerinizi nasıl anlatabilirim?! Güzel sınavlarınızı nasıl sayıp dökebilirim?! Oysa Allah sizin aracılığınızla bizi zilletten çıkardı, kederlerin sıkıntılarını bizden giderdi, helâk çukurlarının kenarından ve ateşten bizi kurtardı.

Babam, anam, canım size feda olsun. Allah, sizin velâyetinizi kabullenme sayesinde dinimizin öğretilerini bize öğretti ve dünyamızın bozulan taraflarını ıslah etti. Sizin velâyetinizi kabullenme sayesinde söz tamamlandı, nimet büyük oldu ve tefrika ortadan kalktı. Sizin velâyetinizi kabullenmekle farz ibadetler kabul olur. Farz meveddet, Allah katındaki yüksek dereceler, övülen makam, malum mekân, büyük itibar, yüce şan ve makbul şefaata size aittir.

"Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Öyleyse bizi şahitlerden yaz."¹ "Rabbimiz!

1- Âl-i İmrân Suresi: 53

Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğiltme ve bize tarafından bir rahmet bağışla. Şüphesiz, sen bol bağış sahibisin."¹ "Rabbimiz her eksiklikten münezzehtir, Rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir."²

Ey Allah'ın velileri! Benimle yüce Allah arasında öyle günahlar var ki, ancak sizin rızanızla affedilirler. O hâlde, sizi sırrının eminleri kılan, kullarının idaresini size emanet eden, size itaati kendisine itaatle eş tutan Allah'ın hakkı için (Allah'tan) günahlarımın bağışlanmasını isteyin ve benim şefaatçilerim olun. Çünkü ben size itaat ederim.

Size itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. Size isyan eden, Allah'a isyan etmiş olur. Sizi seven, Allah'ı sevmiş olur. Size buğzeden, Allah'a buğzetmiş olur.

Allah'ım! Eğer ben, Muhammed ve onun iyilik imamları olan seçkin Ehl-i Beyt'inden sana daha yakın kimseler bulsaydım, onları şefaatçilerim kılardım. Öyleyse onların üzerine aldığın hakkı için senden, beni onları ve haklarını tanıyan kimseler topluluğuna katmanı, onların şefaatleriyle rahmete mazhar olanlar zümresine dâhil etmeni istiyorum. Çünkü sen merhamet edenlerin en merhametlisisin. Allah'ın salât ve selâmı Muhammed'in ve onun tertemiz Âl'inin üzerine olsun. Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!³

İmam'ın (a.s) aktardığımız bu sözlerinden aşağıdaki hususları anlıyoruz:

- 1- Onların dönüşüne ve devletlerinin kurulmasına inanmanın zorunluluğu.
- 2- Kabirlerinin ziyaret edilmesinin önemi.
- 3- Ric'ata inanmanın önemi.

1- Âl-i İmrân Suresi: 8

2- İsrâ Suresi: 108

3- Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s): 1/305-309

- 4- Onların gizlisine ve açığına inanmanın önemi.
- 5- Yeryüzüne yerleşmek düzeyinde onların devletlerine yardım etmeye hazırlanmanın zorunluluğu.
- 6- Onların düşmanlarından teberrî etmenin zorunluluğu.
- 7- Yüce Allah'ın Ehl-i Beyt'in eliyle bahşettiği rızktan dolayı müminin sevinmesi.
- 8- Müslümanların en sağlıklı birliği, ancak Ehl-i Beyt'in (a.s) livası altında gerçekleşir.
- 9- Onlara iman etmek duygusallıkla olmaz; bilâkis araştırmaya ve incelemeye dayalı olarak gerçekleşmelidir.¹

İkincisi: Gadir Ziyareti

İmamiye Şiası nezdinde Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) en önemli ziyaretlerinden biri, hiç kuşkusuz Gadir ziyaretidir. Buna büyük önem verirler. Çünkü Gadir, İslâm dünyasında o ölümsüz günü sembolize etmektedir. Resulullah'ın (s.a.a) ümmetinin geleceğini ana çizgilerle belirlediği, İmam Emirü'l-Müminin'i (a.s) Müslümanların halifesi olarak tayin ettiği günü.

İmam Hadi (a.s), Mu'tasım'ın emriyle Medine'den Samarra'ya getirildiği sene dedesi Emirü'l-Müminin'i ziyaret etmiştir.²

Evet; ziyaretlerin en görkemlisi, en ulusu olan bu ziyaret ile onu ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Emirü'l-Müminin'in (a.s) faziletlerini, yaşadığı dönemde çektiği zorlukları, siyasî ve sosyal problemleri dile getirmiştir.

Ehl-i Beyt'in (a.s) kahramanlıkları ve fedakârlıklarını anlatan metinlerden biri olan bu ziyaretnameden bazı bölümler aktarmak istiyoruz:

1- Minhacu't-Taharruk İnde'l-İmam el-Hadi (a.s): 113-120

2- Mefatihü'l-Cinan: 363

1- İmam Hadi (a.s) bu (Gadiriye) ziyaretinde dedesi Emirü'l-Müminin'in (a.s) ilk Müslüman, Allah'a ilk iman eden, Peygamber'in davetine ilk icabet eden kişi olduğunu belirtir ve dedesine hitaben şöyle der:

Sen, Allah'a ilk iman eden, O'nun için ilk namaz kılan, ilk cihat eden, yeryüzü sapıklıkla dolup taşıdığı ve Şeytan'a açıktan kulluk edildiği bir sırada şirk yurdunda yüzünü ilk aşikâr eden kişisin...¹

Son Peygamber'in risaletini ilk kabul eden, Allah'ın çağrısına ilk koşan ve Resulullah'tan sonra insanları Allah'ın dinine ilk davet eden kişinin İmam Emirü'l-Müminin (a.s) olduğuna dair çok sayıda rivayet vardır. İbn İshak şöyle rivayet eder:

Erkeklerden Resulullah'a iman eden, onunla birlikte namaz kılan ve Allah katından ona geleni tasdik eden ilk kişi, Ali b. Ebu Talib'dir (a.s). O sırada on yaşındaydı.²

Taberanî, kendi rivayet zinciriyle Ebuzer'den şöyle rivayet eder:

Resulullah (s.a.a) Ali'nin (a.s) elinden tuttu ve şöyle buyurdu:

Bu, bana ilk iman eden kişidir. Kıyamet günü benimle ilk olarak musafaha yapacak kişi de odur...³

Resulullah (s.a.a) Aişe'ye (a.s) dedi ki:

Bu Ali b. Ebu Talib, insanların ilk iman edenidir.⁴

Bunun gibi çok sayıda rivayet, bu gerçeği ifade etmektedir.

1- el-Mezar: 64

2- İbn İshak, es-Siretu'n-Nebeviye: 1/262 ve ondan naklen Taberî: 2/312; Tefsiru's-Sa'lebî: 5/83; el-Bidaye ve'n-Nihaye: 3/35

3- Feyzu'l-Kadir: 4/358; el-Mu'cemu'l-Kebir: 6/269

4- el-İstiab: 2/759; Tarihu Medineti Dimaşk: 42/44; Üsdü'l-Gabe: 5/543

2- İmam (a.s), bu ziyaretinde İmam Emirü'l-Müminin'in (a.s) cihadından, yiğitliğinden, cesaretinden ve savaşlardaki sarsılmaz direnişinden şöyle söz etmektedir:

Herkesin şahit olduğu duruşların, herkesçe bilinen makamların ve dillerden düşmeyen günlerin var sevin; Bedir günü ve Ahzab günü gibi. "Hani gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti ve Allah hakkında nice zanlar ediyordunuz. İşte orada müminler sınıdılar ve şiddetli bir sarsıntıya uğradılar. Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar, 'Allah ve Resulü vaatleriyle sadece bizi aldattı.' diyorlardı. Hani onlardan bir grup da, 'Ey Yesrib (Medine) halkı! Artık (burada) durmanız reva değil, hemen geri dönün.' demişti. İçlerinden bir kısmı ise Peygamber'den izin istiyor, 'Evlrimiz korumasızdır.' diyorlardı. Oysa evleri korumasız değildi. Onlar sadece kaçmak istiyorlardı."¹

Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Müminler (çeşitli kabilelerden oluşan) düşman ordularını görünce, 'Bu, Allah ve Resulü'nün bize vadettiği şeydir. Allah ve Resulü doğru söylemiştir.' dediler. Bu, onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini arttırdı."²

(Bu savaşta) sen onların (yiğitleri olan) Amr'larını öldürdün, birliklerini hezimete uğrattın. "Allah kâfirleri hiçbir hayır elde etmeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, üstündür."³

Uhud günü de aynı. "Hani kaçıp dağa sığınyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Oysa Peygamber arkamızdan sizi çağırıyordu."⁴ Sen ise müşriklerin sağdan soldan saldıran yiğitlerini Peygamber'den uzaklaştırıp onu savunuyordun. Derken Allah, onları siz

---

1- Ahzâb Suresi: 10-13

2- Ahzâb Suresi: 22

3- Ahzâb Suresi: 25

4- Âl-i İmrân Suresi: 153

ikinizden savarak korku içinde geri kaçmalarını sağladı ve hezimete uğrayıp kaçanlara senin elinle yardım etti.

Huneyn günü de aynı. Kur'ân o gün olup bitenleri şöyle tasvir ediyor: "**Hani çokluğunuz sizi gururlandırmış, fakat size hiçbir yarar sağlamamıştı ve yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonra arkanızı dönüp kaçmıştınız. Sonra Allah, peygamberinin ve müminlerin üzerine güven ve huzurunu indirdi.**"¹ Burada sözü edilen "müminler" sen ve senin yanında olanlardır. Amcan Abbas da, "Ey Bakara Suresi'nin ashabı! Ey Şecere Biatı'nın ehli!" diye bozguna uğramışlara sesleniyordu. Sonunda, külfetlerini üstlendiğin, yardımları olmadan tek başına (Allah'ın dinine) yardım ettiğin bir topluluk onun çağrısına cevap vererek sevaptan ümitlerini kesmiş, Allah Teâlâ'nın tövvelerini kabul edeceğine dair vaadine umut bağlamış hâlde geri döndüler. Ki o vaat, zikri yüce olan Allah'ın şu sözünde geçmektedir: "**Sonra Allah, bunun ardından dilediğinin tövbesini kabul eder.**"² Sen ise sabır derecesini elde etmiş ve sevabın en büyüğüne nail olmuşsun.

Hayber günü de aynı. Hani Allah münafıkların zaafalarını ortaya çıkarmış, kâfirlerin ardını kesmişti. Ve hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. "**Oysa daha önce savaştan kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz ise sorulur.**"³

İmam (a.s) sözlerini şöyle sürdürüyor:

Peygamber'le birlikte bütün savaşlarına, bütün gazalarına katıldın. Önünde sancağı taşıyordun. Önünde kılıçla (düşmanlarını) vuruyordun. Sonra herkesçe

---

1- Tevbe Suresi: 25-26

2- Tevbe Suresi: 27

3- Ahzâb Suresi: 15

bilinen tedbirin ve işleri idare etmedeki basiretin nedeniyle meydanlarda seni komutan yaptı ve kimse sana komutan olmadı...

3- İmam Hadi (a.s) bu ziyaretinde, İmam Ali'nin (a.s), müşriklerin Resulullah'ı (s.a.a) öldürmeyi kararlaştırmaları üzerine onun yatağında geceleyip onu canıyla koruması ve böylece İslâm'daki ilk fedai olması meselesine değiniyor. Şöyle diyor:

Resulullah'ın (s.a.a) yatağında gecelerken kurbanlık İsmail'e (a.s) benzedin. Çünkü onun icabet etmesi gibi tereddütsüz icabet ettin. İsmail'in itaat etmesi gibi sevabını Allah'tan bekleyerek ve sabrederek itaat ettin. **"Hani babası ona, 'Yavrucuğum! Rüyada seni boğzladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin?' demişti. O da, 'Babacığım! Sana emredilene yap; inşallah beni sabredenlerden bulursun.' demişti."**¹ Aynı şekilde sen de, Peygamber (s.a.a) senden evinde gecelemini, canınla onu korumak üzere yatağına uzanıp yatmanı isteyince, hemen ona itaat edip kabul ettin ve kendini öldürülmeye hazırladın. Yüce Allah da, **"İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını satar."**² buyurarak senin bu itaatini takdir etti ve bu güzel davranışını ortaya çıkardı.³

İlmî Yapının Sağlamlaştırılması

Hiç kuşkusuz, salihler topluluğunun muhtaç olduğu ilmî düzeyin tahakkuk ettirilip yüksek bir seviyeye getirilmesi için âlimlerin eğitilmesi, İslâmî ilimlerin değişik dallarında yeterli miktarda uzman şahsiyetlerin yetiştirilmesi, sonra şeriatı bilen âlimlere İslâm toplumunda etkin ve belirleyici

1- Sâffât Suresi: 102

2- Bakara Suresi: 207

3- Bkz. Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi (a.s): 140-147; el-Mezar: 64-88

bir rol verilmesi hayatî öneme sahiptir. İşte istisnasız bütün Ehl-i Beyt İmamları (a.s) bunun için çaba sarf etmişlerdir.

İmam Hadi (a.s) döneminin bu bağlamda ayırıcı özelliği ise, gaybet dönemine hazırlık aşaması olarak belirginleşmesidir. Çünkü gaybet döneminde insanlarla imam arasındaki fiziki temas kopacak; insanların sığınacakları yegâne fikrî ve dinî merci, Allah'ı bilen, Allah'ın helâl ve haramlarının güvenilir bekçileri olan âlimler olacaktır.

Bu yüzden İmam Hadi (a.s) ve İmam Hasan (a.s), âlimlere büyük özen göstermişlerdir. Öyle ki onlar hakkında, "Âl-i Muhammed yetimlerinin kefilleri" tabirini kullanmışlar. İmam Hadi'nin (a.s) hayatında bu gibi âlimlere gösterilen saygı ve hürmet gerçekten dikkat çekicidir.¹

İmam Hadi'nin (a.s) ilmî mirasını inceleyenler, bu sırada ilmi yaymanın devam etmesinin yanında Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) ilmin derinlik kazanması için izledikleri ilmî metodun izahına önem verildiğini görecektir.

İmam Hadi'nin (a.s) ilmin derinlik kazanıp kökleşmesine ve sağlıklı bir ilmî metoda dayalı eğitime verdiği önemi görmek için Ahvaz halkına yazdığı mektuba kısaca göz atmak yeterlidir.²

Eğitimin Sağlamaştırılması

Şia'sından ve sevenlerinden ayrı kalması için İmam Hadi'ye (a.s) dayatılan onca ağır koşula rağmen, mümkün olduğunca en etkili yöntemleri kullanarak eğitim çalışmalarını sürdürdüğünü görüyoruz. Kimi zaman Şia'sından bazı kişiler için Allah'a dua eder, onların ihtiyaçlarını gidermesini dilerdi. Bazen bir miktar para vererek onların maddî ihtiyaç-

1- Bkz. Elinizdeki eser, 1. bölüm, 3. başlık

2- Bkz. Elinizdeki eser, 4. bölüm, 4. başlık, İmam'ın Ahvaz halkına yazdığı mektup

larını kendisi karşıladı. Bazen kendilerini bekleyen tehlikeleri ve kaygan zeminleri önceden ve açık sözlerle anlatırdı.

Meselâ, Halife Mütevekkil İmam'ın kardeşi Musa'yı avlamak, lâıyk olmadığı bir konuma getirerek hem onu, hem kardeşi İmam Hadi'yi (a.s) aklınca rezil etmek için bir tuzak kurmuştu. İmam (a.s), kardeşi Mütevekkil'in yanına çıkmadan önce bizzat onunla görüşmüş ve kendisini bekleyen korkuları ve manevî tehlikeleri ona göstermeye çalışmıştı.¹

Birçok yerde İmam Hadi (a.s) tâbilerinin yaşadıkları maddî deneyimlerden Allah'a yönelme ve önemli meselelerde O'na sığınma ilkesini edinmelerini sağlamaya çalışmış, ardından da bu ilkenin önemini onlara açıklamıştır.

Meselâ Ebu Muhammed el-Fahham, kendi rivayet zinciriyle Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Babamın amcası bana anlattı; dedi ki: Bir gün İmam'ın (a.s) yanına gittim ve dedim ki: "Mütevekkil maaşımı kesti. Bunun gerekçesi de, sana bağlı olmamdan başka bir şey değildir. Lütfedip maaşımı ondan isteyin." Buyurdu ki: "*İnşallah maaşımı alırsın.*" Gece olunca Mütevekkil'in elçileri kapımı çalmaya başladılar. Biri gidiyor, öbürü geliyordu.

Sonunda Mütevekkil'in yanına gittim. Yatağında olduğunu gördüm. Dedi ki: "Ey Ebu Musa! İşlerim seninle ilgilenmeme engel oluyor, sen de kendini bize unutturuyorsun. Neyin vardı bende?"

Dedim ki: "Falan tahsisat." Başka şeyler de söyledim. Hepsinin ve daha fazlasının verilmesini emretti. Çıkışta Feth'e dedim ki: "Ali b. Muhammed buraya geldi mi veya bir yazı gönderdi mi?" "Hayır." dedi. Bunun üzerine İmam'ın yanına gittim. Bana dedi ki: "*Ey Ebu Musa! Yüzünden memnun olduğun anlaşılıyor.*" Dedim ki: "Fakat efendim, senin

---

1- Bkz. Usul-i Kâfi: 1/502

Mütevekkil'e gitmediğini ve ondan bir şey istemediğini söylediler?" Buyurdu ki:

Yüce Allah, bizim önemli işlerde sadece kendisine sığındığımızı, olaylar karşısında sadece kendisine tevekkül ettiğimizi bilir. O, bizi, kendisinden bir şey istediğimizde icabet etmeye alıştırmıştır. Biz bu kuralın dışına çıkıp başkalarına başvurmaktan, dolayısıyla Allah'ın da bize yönelik icabetinden vazgeçmesinden korkarız.¹

Aynı şekilde Ali b. Cafer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Durumumu (haksız yere hapse atıldığımı) Mütevekkil'e ilettim. Ubeydullah b. Yahya bana geldi ve dedi ki: "Kendini yorma; çünkü Ömer b. Ebu'l-Ferec, senin Rafizî olduğunu ve Ali b. Muhammed'in vekâletini yaptığını bana bildirdi."

Sonra Ubeydullah birini bana göndererek, Mütevekkil'in beni ancak ölümünden üç gün sonra hapisten çıkmak üzere yemin ettiğini bildirdi.

Bunun üzerine Ebu'l-Hasan'a şöyle yazdım: "Canım çok sıkılıyor. Kalbimin kaymasından korkuyorum." İmam bana şu cevabı yazdı: *"Eğer bizimle ilgili olarak durumun dediğin düzeye geldiyse, senin için yüce Allah'a dua edeceğim."* Hafta bitmeden hapisten çıktım.²

İmam Hadi'nin (a.s) eğitim ve kişiliğin şekillendirilmesine ilişkin genel yöntemini şöyle özetlemek mümkündür:

1- İnsanlığa en önemli eğitsel kavramları sunan eğitici hadisler aracılığıyla irşat etmek.³

2- Allah'a itaat etmenin sürekli olarak vurgulanması.

1- Şeyh Tusî, el-Emalî: 286

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/866 ve ondan naklen Biharul-Envar: 50/184

3- Bkz. Elinizdeki eser, son bölüm, İmam'ın eğitsel ve ahlâkî mirası.

3- İhtiyaçlar için Allah'a yönelmenin gerekliliğinin vurgulanması ve ihtiyaçların O'ndan başkasından istenmemesinin üzerinde önemle durulması.¹

4- Tevhit ve Allah'a tevekkül ruhunun canlı tutulmasında duanın önemi ve terk edilmemesi.

5- Müminler için dua etmek.

6- Müminlerin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak.

7- Ehl-i Beyt'i (a.s) ziyaret etmek ve hayatlarını incelemek suretiyle onların şahsında somutlaşan salih önderlikle duygusal bağ kurmak.

İmam'ın Müminler İçin Yaptığı Dualar ve Onların İhtiyaçlarını Gidermek İçin Çabalamasının Örnekleri

1- Yukarıda İmam'ın, Ömer b. Ebu'l-Ferec'in, "Canım çok sıkılıyor. Kalbimin kaymasından korkuyorum." şeklindeki mektubuna, *"Eğer bizimle ilgili olarak durumun dediğin düzeye geldiyse, senin için yüce Allah'a dua edeceğim."* şeklinde cevap yazdığını ve cuma günü gelip çatmadan hapisten çıktığını görmüştük.²

2- Meclisî, el-Haraic'den rivayet etmiştir: Muhammed b. Ferec'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu'l-Hasan bana şöyle yazdı: *'İşlerini derleyip toparla ve tedbirini al.'* Ben işlerimi derleyip toparlamakla meşgul iken bununla neyi kastettiğini bilmiyordum. Derken bir elçi geldi. Beni, elleri kolları bağlı ve zincire vurulmuş hâlde Mısır'dan çıkardı ve sahip olduğum her şeye el konuldu."

"Sekiz sene hapiste kaldım. Sonra bana Ebu'l-Hasan'dan (a.s) bir mektup geldi. Ben hapisteydim. Şöyle diyordu mektupta: *'Batı tarafında konaklama.'* Mektubu okudum, kendi

1- Bkz. Tuhafu'l-Ukul: 361 ve Keşfu'l-Gumme: 3/176

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/866

kendime şöyle dedim: Ebu'l-Hasan (a.s) böyle yazıyor, ama ben hapisteyim. Kuşkusuz bu ilginç bir şeydir! Aradan birkaç gün geçmeden beni serbest bıraktılar. Kayıtlarım çözüldü, dışarı salındım."

Muhammed b. Ferec Irak'a gelince, Bağdat'ta konaklamaz. Çünkü Ebu'l-Hasan (a.s) ona bu şekilde emretmişti. Samarra'ya gider.

Muhammed b. Ferec diyor ki: "Hapisten çıktıktan sonra İmam'a (a.s) bir mektup yazdım ve kaybettiğim mallarımın bana iadesini Allah'tan dilemesini istedim. Bana, 'Malların sana yakında iade edilecektir, ama iade edilmemesinin sana bir zararı olmayacaktır.' diye yazdı."

Ali b. Muhammed en-Nevfelî diyor ki: "Muhammed b. Ferec Samarra'ya gelince, mallarının kendisine iade edilmesi için ona bir mektup yazıldı. Ama mektup eline geçmeden öldü."¹

Müminlerin ihtiyaçlarının giderilmesi, eğitsel yönünün yanı sıra, onların ekonomik hayatlarının sağlaştırılmasına yönelik bir adım da sayılmaktadır. Çünkü ekonomik durumlarının iyi olması, bağımsız olmalarının en önemli etkenidir. Ayrıca yöneticilerin vatandaşlarını zelil kılmanın bir aracı olarak kullandıkları muhtaç olmaktan dolayı boyun eğme durumuyla karşı karşıya kalmalarına engeldir.

Güvenliğin Temini

Kuşkusuz, İmam Hadi (a.s), bir imam, bağlılarının önderi, onların maslahatlarının gözeticisi olarak, hem kendisinin, hem de Şia'sının yaşadığı zor koşullara, iktidar tarafından takip edilmelerine, sürgün edilmelerine, kendisinin Medine'den Samarra'ya getirtilip orada mecburî ikamete tâbi

---

1- Biharul-Envar: 50/140; el-Haraic ve'l-Ceraih: 2/679; Usul-i Kâfi: 1/500

tutulmasına, iktidarın yakınında ve denetimi altında tutulmasına rağmen görevini eksiksiz yerine getirmiştir. Bu bağlamda İmam'ın (a.s) sergilediği tavırların, Şia'sını korumak, özel ve genel maslahatlarını gözetmek, ihtiyaçlarını gidermek, onları iktidarın aleyhlerine hazırladığı plânlara karşı uyararak, gerekli önlemleri almalarını sağlamak, faaliyetlerini ve bağlantılarını gizli tutmalarını telkin etmek, böylece hem kendilerine, hem de İmam'a (a.s) komplo kurmak için fırsat kollayan iktidarın zalim pençesine düşmelerine engel olmak şeklinde somutlaştığını görüyoruz.

İmam'ın (a.s) bağlılarına yaptığı tavsiyeler, öncelikle ce-reyan eden hadiselerle ne kadar önem verdiğini gösterir. Bunun yanında, özel ve genel hadiselerle çok yakın bir konum-lama içinde olduğunu gözler önüne serer. Emirleri salihler topluluğuna titizlikle ve süratle aktarılırdı. Bazen olaylardan önce gerçekleşirdi. Dolayısıyla salihler topluluğu da aleyhi-ne kurulan tuzağa düşmekten kurtulurdu. Ayrıca İmam'ın (a.s) uyguladığı yöntem ve icraatlar da pratik bir çalışmanın ve örgütsel faaliyetin üst düzeyde dikkat ve plânlamayı gerektiren bir örneğini oluşturmaktadır. Bunu, İmam'ın (a.s) Şia'sına yönelik hitaplarından görebiliyoruz. Bu hitapların satır aralarında içinde yaşadıkları ortamın gerektirdiği farklı araçları ve yöntemleri de fark edebiliyoruz. Bu bağlamda İmam'ın (a.s) kullandığı bazı yöntemleri, araçları ve özel ta-limatlarını şöyle sıralamak mümkündür:

a) Bazı Hususların Yazıya Geçirilmesinden Sakındırmak

İmam Hadi (a.s), ashabını bazı hususları, özellikle salih-ler topluluğunun ilişkileri ve yapısıyla ilgili meseleleri yaz-maktan sakındırırdı. Örneğin Davud es-Sarmî şöyle anlatı-yor: Efendim, birçok görevi yerine getirmemi emretti ve "*Söyle bakalım, nasıl söyleyeceksin.*" dedi. Ben, onun bana

söylediği gibi ezberlememiştim. Bunun üzerine diviti aldı ve şöyle yazdı:

"Bismillahirrahmanirrahim. Hatırlarım, inşallah, her şey Allah'ın elindedir." Bunun üzerine gülümsedim. İmam (a.s), "Ne oluyor sana?" dedi. "Hayırdır." dedim. "Söylesen o hâlde!" dedi. Dedim ki: "Sana feda olayım, bizim arkadaşlardan bir adamın deden İmam Rıza'dan (a.s) rivayet ettiği bir hadisi hatırladım. İmam Rıza (a.s) da birine bir işi yapmasını emrettiği zaman, *"Bismillahirrahmanirrahim. Hatırlarım, inşallah."* diye yazarmış. Bunu hatırlayınca gülümsedim. Bunun üzerine İmam (a.s) bana dedi ki:

Ey Davud! Eğer 'Takiyeyi terk eden, namazı terk eden gibidir.' desen, doğru söylemiş olursun.¹

Görüldüğü gibi burada İmam (a.s), bazı şeyleri gizli tutmayı ve tedbirli davranmayı, hadislerde ve ayetlerde geçen İslâmî bir kavram olan "takiye" ile irtibatlandırıyor. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

Ancak onlardan (kâfirlerden) korunma (takiye) gayesiyle sakınmanız başka.²

Kalbi iman ile mutmain olduğu hâlde (inkâra) zorlanan başka.³

Bu ayet, Ammar b. Yasir (r.a) hakkında nazil olmuştur. Müşrikler Mekke'de, Resulullah'a (s.a.a) sövmesi için ona işkence etmiş ve ancak o zaman kendisini serbest bırakacaklarını söylemişlerdi. Sonra Ammar, Resulullah'a (s.a.a) gelmiş ve olayı anlatmıştı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.a), *"Eğer bir daha sana işkence ederlerse, sen de dediklerini yine yap."*⁴ buyurmuştu. Kuşkusuz, İmam'ın (a.s) bu yöndeki emir-

1- Müsnedu'l-İmam el-Hadi (a.s): 301; Tuhafu'l-Ukul: 483

2- Âl-i İmrân Suresi: 28

3- Nahl Suresi: 106

4- el-Kâfi: 2/219

leri, sadece faaliyetlerinin ortaya çıkmasından sakınmak amacına yönelik değildi. Bilâkis bu emirleri, İmamlar'ın (a.s) tavsiyelerine ve Kur'ân-ı Kerim'e uymak amacıyla Şia'nın ilk zamanlardan itibaren ayırıcı özelliği olarak belirginleşen bir kavramın pekişmesi amacını da gözetiyordu.

b) İsimleri Değiştirmek

İmam (a.s), ashabından bazılarına yazdığı mektuplarında, onları Ubeyd b. Zürrare'ye nispetle ("Zürrarî" diye) anıyordu. Bunlar, Cehmoğulları olarak bilinirdi ve Şia'nın ve İmamlar'ın (a.s) ashabının büyük ailelerinden sayılırlardı. Bunlardan biri olan (Ebu Galib) Zürrarî şöyle diyor:

Bu, İmam'ın (a.s) baş vurduğu bir tevriye ve gizleme taktiği idi. Zamanla bu kullanım genişledi ve biz bu isimle (Zürrarîler) adlandırıldık. İmam (a.s), Kûfe ve Bağdat'taki bazı işleri için onunla (Zürrarîlerden biri olan Süleyman b. Hasan b. Cehm ile) yazışuyordu.¹

c) Halka Açık Genel Yerlerde Konuşmaktan Sakındırmak

İmam (a.s), ashabından bazılarını sultanın casuslarının bulunabileceği yollarda ve sokaklarda konuşmaktan ve soru sormaktan men ederdi.

Muhammed b. Şeref'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ebu'l-Hasan'la (a.s) beraber Medine'de yürüyordum. Bana dedi ki: "*Sen İbn Şeref değil misin?*" "Evet." dedim. Ona bir konuyu sormak istedim. Ben daha sormadan söze o başladı ve şöyle dedi:

Şu anda herkesin gelip geçtiği bir yolun ortasında-
yız, burası soru sormanın yeri değildir.²

1- Tarihu'l-Kûfe: 393

2- Keşfu'l-Gumme: 3/178

d) Yönetim Mekanizmasına Sızmak

Abbasoğulları, Emevî devletinin H. 132 tarihinde yıkılmasından sonra iktidarı ele geçirdiler, ümmeti zor ve baskı altında yönetmeye başladılar. İktidarlarının ulaştığı her yerde bozgun çıkardılar. Adam öldürmek, aileleri dağıtmak, malları gasp etmek sürekli ve temel politikalarıydı. Yönetimleri İslâmî meşruiyete sahip değildi. Bu yüzden onlarla işbirliği içinde olmak, onların emrinde çalışmak meşru değildi. İmam'ın (a.s) ashabından biri olan Muhammed b. Ali b. İsa, İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazarak Abbasîlerin emrinde çalışmayı, onların mallarından imkân ölçüsünde almayı ve buna izin olup olmadığını sormuştu. İmam (a.s) da ona şu cevabı vermişti:

Bu gibi işlere zor ve baskıyla girilirse, Allah mazreti kabul eder. Bundan başkası mekruhtur ve hiç kuşkusuz azı çoğundan daha iyidir. Bundan dolayı kişiye lâzım gelen vebalin kefareti ise, insanlara geçimlerini temin yönünde yardım etmesi, bizim ve dostlarımızın sevinmesini sağlayan işleri yapmasıdır.

İmam'ın (a.s) bu mektubu Muhammed b. Ali b. İsa'ya ulaştıncı hemen İmam'a (a.s) şu cevabı yazdı:

Onların emrine girmekteki düşüncem, İmam'ın düşmanlarına zarar verecek yolu bulmak, onlara yakın durarak onlara birtakım olumsuzluklar yaşatmaktır.

İmam (a.s) ona şu cevabı yazdı:

Böyle yapan bir kimsenin onlarla çalışması haram değil, bilâkis sevap ve ecir kazandırır.¹

Yukarıdaki naslarda İmam (a.s) zalim sultanın emrinde çalışmanın kurallarını sunuyor. Bunu zalimleri zayıflatacak veya mazlum dostlarına hizmet edecek yolları temin etmek şeklinde özetlemek mümkündür.

1- Müstetrefatu's-Serair: 68, hadis 14 ve ondan naklen Vesailu's-Şia: 17/190, hadis 9, bab 45

Vekiller Sistemi

Ehl-i Beyt İmamları (a.s), salihler topluluğu açısından dinî önderlik olarak belirginleşen rollerini pekiştirdikten, salihler topluluğunun kendilerinin velâyetini kabul etmelerinin önemini açıkladıktan ve de Ehl-i Beyt (a.s) tâbilerinin yaşadığı coğrafya genişledikten, dolayısıyla insanlar dinî ihtiyaçlarına cevap verecek ve kendileriyle İmamlar (a.s) arasında bağlantı kuracak kimselere ihtiyaç duyar hâle geldikten sonra, İmamlar (a.s), değişik bölgelerde güvendikleri kişileri vekil tayin ederek bağlılarını onlara yönlendirdiler.

Vekiller için belirlenen görev, şer'î hükümlerin, siyasal ve toplumsal tavırların açıklanması, ahlâkî ve eğitsel öğütlerde bulunmak, şeriatın emri gereği insanların verdikleri paraları toplayıp hak eden kimselere dağıtmak, anlaşmazlıkları çözmek, vakıfları idare etmek, velileri olmayıp kendileri de yetersiz kalan kimselerin işlerini üstlenmek şeklindeydi.

Bir vekilde imanın, şer'î hüküm ve işleri bilmenin yanı sıra güvenilir ve adil olmak, siyasal yeteneğe sahip olmak, İmam'ın ve tâbilerinin sırlarını sultanlardan ve casuslarından koruma kudretinde olmak gibi özelliklerin bulunması şarttı.

Vekillerin bazıları İmam'la (a.s) doğrudan, bazıları ise yakın bölgelerdeki vekiller için eksen işlevini gören başka bir vekil vasıtasıyla dolaylı temas hâlindeydiler.

Bu sistemin kuruluş tarihi, İmam Sadık (a.s) dönemine veya ondan önceki İmamlar'ın (a.s) zamanına dayanır. Ama İmam Sadık (a.s) zamanında, siyasal gelişmeler ve salihler topluluğunu saran ve de varlığını, yapısını tehdit eder hâle gelen güvenlik sorunları göz önünde bulundurulurken bu sistemin alanı genişletilmiş ve tekâmül ettirilmiştir.

İmam Cevad (a.s) zamanından gaybet-i suğranın başlarına kadar bu sistem, salihler topluluğunun yapısının ko-

runmasında, dağılıp çökmekten muhafaza edilmesinde gerçekten aktif bir rol oynamıştır.

Bu sistem ve bu sistemin aktif elemanları sayesinde İmam Mehdi'nin (a.s) gaybet dönemine geçiş kolay olmuş, Masum İmam'ın gaybeti olgusundan kaynaklanan tehlikeler en aza indirilmiştir. Bu bağlamda vekiller sistemi gelişerek küçük gaybet sürecinde niyabet sistemine dönüşmüştür. Bu sistem çerçevesinde sefir, özel naip olarak İmam'ın vekiller topluluğuna havale edilen rolünü üstlenmiştir. Özel naip olarak sefir, İmam ile vekiller, bu vekiller aracılığıyla da İmam ile tâbiler arasında vasıta işlevini görüyordu.

Vekillerin nüfuz ve buldukları bölgeleri şöyle sıralamak mümkündür: Hicaz bölgesinde Medine, Mekke ve Yemen. Irak'ta Kûfe, Bağdat, Samarra, Vâsit ve Basra. İran'da Nişabur, Beyhak, Sebzaver, Buhara, Semerkand, Herat, Kum, Ave, Rey, Kazvin, Hemedan, Azerbaycan, Karmisin, Ahvaz, Sistan ve Best'i kapsayan Büyük Horasan. Kuzey Afrika'da ise Mısır, Ehl-i Beyt (a.s) tâbilerinin bulunduğu ve vekillerin bulunup bir anlamda bağlantı noktası işlevini gördükleri yerlerdendi. Bu sayede İmamlar'ın (a.s) önem verdikleri birçok işi yerine getirdiler.

İmam Hadi'nin (a.s) Vekilleri

İmam Hadi (a.s) tarafından değişik bölgelerde görevlendirilen bazı vekillerin isimlerini şöyle tespit ettik:

- 1- İbrahim b. Muhammed el-Hemedanî
- 2- Ebu Ali b. Raşid
- 3- Ahmed b. İshak er-Razî
- 4- Ali b. Cafer el-Vekil
- 5- Muhammed b. İbrahim b. Mehziyar
- 6- Hüseyin b. Abdurabbih
- 7- Ebu Ali b. Bilal
- 8- Eyyub b. Nuh

9- Cafer b. Süheyl es-Saykal

10- Ali b. Mehziyar el-Ahvazî

11- Faris b. Hatem

12- Ali b. Hüseyin b. Abdurabbih

13- Osman b. Said el-Amrî

Bu arada bazı vekillerin kendileri için belirlenen çizginin dışına çıkıp saptıklarını da belirtelim. İmamlar (a.s), bazı vekillerin kendileri için belirlenen yolun dışına çıktıklarını gördükleri anda bunu açıklarlardı. Bazı vekilleri, topladıkları paralar yoldan çıkarabiliyordu. Vekillik makamını dünyevî ve maddî amaçlar için kullanabiliyorlardı. İmamlar (a.s), onların insanları aldatmalarına, sömürmelerine izin vermezlerdi.

Yukarıda görev ve sorumluluk alanını anlattığımız vekiller organizasyonu, İmam Hadi (a.s) çağında hem İmam açısından, hem de tâbileri açısından salihler topluluğunun güvenliğinin sağlanmasında son derece önemli bir etken konumundaydı.

Bu önemli görevin yanı sıra vekiller sistemi, salihler topluluğunun ekonomik, yargı ve siyasal düzenininin sağlanmasında da önemli bir etkendi. Son derece hassas ve önemli bir organizasyondur. Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) bu organizasyona bu kadar önem vermelerinin, sürekli olarak geliştirmeye çalışmalarının, zaafa uğramasına ve çözülmesine engel olmak için yoğun bir çaba içinde olmalarının sebebi buydu.

İleride böyle bir organizasyonun gerekliliğini göreceğiz. Her şeyden önce salihler topluluğunun gaybet dönemine hazırlanmasında büyük bir rol oynamıştır. Gaybet ve Mâsum İmam'dan (a.s) yoksun kalma gibi travma etkisi yaratan bir gelişme karşısında iki buçuk asırdan beri İmam'ı görmeye, onunla görüşmeye alışmış salihler topluluğunun sarsılmasını önlemiştir.

Ekonomik Yapının Sağlamlaştırılması

Yukarıdaki açıklamalar kapsamında ekonomik yapının sağlamlaştırılmasının, Ehl-i Beyt'in (a.s) salihler topluluğuna ilişkin plânının önemli hedeflerinden biri olduğunu vurgulamıştık. Bu, salihler topluluğunun bağımsız bir yapıya sahip olmasının, siyasal veya genel ekonomik sistemin dayattığı zaaf ve çöküş etkenlerinden uzak kalmasının garantisiydi.

Bu sağlamlaştırmada vekiller sistemi önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca İmam'ın (a.s) kendisi bazen onların maddî ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Bir gün Ebu Ömer, Osman b. Said, Ahmed b. İshak el-Eş'arî ve Ali b. Cafer el-Hemedanî, İmam Hadi'nin yanına girdiler. Ahmed b. İshak ödemesi gereken bir borcunun olmasından şikâyetçi oldu. İmam (a.s) buyurdu ki: *"Ey Ebu Ömer, İmam'ın vekiliydi- ona otuz bin dinar ver. Ali b. Cafer'e otuz bin dinar ver. Sen de otuz bin dinar al."*¹

Ebu Haşim'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam'a (a.s) elimin darlığından şikâyet ettim. Elini üzerinde oturduğu kuma daldırdı, bir avuç alarak bana verdi ve *"Bununla elini genişlet."* dedi. Götürüp kuyumcuya verdim ve dedim ki: "Bunları erit." Erittikten sonra, "Bu kadar kızıl altın hiç görmemiştim." dedi.²

Abdullah b. Abdurrahman es-Salihî'den şöyle dediği rivayet ediliyor: Ebu Haşim, Ebu'l-Hasan'a (a.s) yanından ayrılıp Bağdat'a gittiği zaman çektiği zorluğu şikâyet etti ve dedi ki: "Ey efendim! Benim için Allah'a dua et; çünkü şu zayıf beygirden başka bineğim yoktur."

İmam (a.s) buyurdu ki: *"Ey Ebu Haşim! Allah sana ve beygirine kuvvet versin."*

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/512; A'yanu's-Şia: 2/37

2- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/512; İ'lâmu'l-Vera: 2/118

Ravi diyor ki: "(Bu olaydan sonra) Ebu Haşim, istediğinde sabah namazını Bağdat'ta, öğle namazını Samarra'da ve akşam namazını da Bağdat'ta kılabilirdi."¹

Böylece İmam'ın (a.s) salihler topluluğunun yapısını tamamlamak, güçlendirmek ve büyük bir hızla yaklaşmakta olan gaybet dönemine hazırlamak maksadıyla belirlediği genel plân üzerindeki değerlendirmemizi tamamlıyoruz.

1- Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/512; el-Haraic ve'l-Ceraih: 2/672

İMAM HADİ (A.S) SONSUZLUĞA YÜRÜYOR

İmam Hadi'nin (a.s) Şehit Edilmesi

İmam Hadi (a.s) sürekli olarak zalim yöneticilerden baskı gördü, haksızlıklarına maruz kaldı. Sonunda tertemiz ataları gibi o da zehirlendi. İmam Hasan'ın (a.s) şu sözünü hatırlayın:

Bizden olup da öldürülmeyen veya zehirlenmeyen kimse yoktur.¹

Tabersî ve İbn Sabbağ el-Malikî şöyle demişlerdir:

(Halife) Mu'tezz'in hâkimiyetinin sonlarına doğru Allah'ın velisi Ali b. Muhammed (a.s) şehit edildi.²

İbn Babeveyh, "(Halife) Mu'temid onu zehirledi." diyor.³

Tarihçi Mes'udî, "Onun zehirlenerek öldürüldüğü de söylenmiştir." diyor.⁴ Ramazan ayının duası kapsamında yer alan şu ifade de bu görüşü desteklemektedir: "*Onun kanının dökülmesine ortak olanların azabını arttır.*"⁵

Siracuddin er-Rifaî, Sıhahu'l-Ahbar'da, "Abbasî halifesi Mu'tezz'in zamanında zehirlenerek şehit edildi..." diyor.⁶

Muhammed Abdulgaffar el-Hanefî, Eimmetu'l-Huda ad-

1- Biharu'l-Envar: 27/216, hadis 18; Kifayetü'l-Eser: 160

2- İ'lâmu'l-Vera: 2/110; el-Fusulu'l-Muhimme: 2/1075

3- Biharu'l-Envar: 50/113; Menakıbu Âl-i Ebî Talib: 3/506

4- Murucu'z-Zeheb: 4/185

5- Biharu'l-Envar: 50/206, hadis 19; İkbalu'l-A'mal: 1/215

6- İlzamu'n-Nasib: 302

lı kitabında şunları söylüyor: "İmam'ın (a.s) şöhreti yayılınca, Mütevekkil onu Medine-i Münevvere'den çağırdı. Çünkü saltanatının elinden çıkmasından ve devletinin yok olmasından korkuyordu... Sonunda da onu zehirledi..."¹

Doğru olanı, onun Mu'tez tarafından zehirlendiği ve bunun neticesinde vefat ettiği yönündeki görüştür.

Öyle anlaşılıyor ki, İmam Hadi (a.s) kendisine içirilen zehrin etkisiyle hastalanmıştır. Nitekim Muhammed b. Ferrec, Ebu Daame'den şöyle rivayet etmiştir: Ali b. Muhammed'in (a.s) vefatına yol açan hastalığında onu ziyarete gittim. Kalkmak istediğimde bana dedi ki: "*Ey Ebu Daame! Üzerime hakkın farz oldu. Seni sevindirecek bir hadis söyleyeyim mi sana?*" Ona dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Buna ne çok ihtiyacım var." Buyurdu ki:

Bana babam Muhammed b. Ali anlattı; dedi ki: Bana babam Ali b. Musa anlattı; dedi ki: Bana babam Musa b. Cafer anlattı; dedi ki: Bana babam Cafer b. Muhammed anlattı; dedi ki: Bana babam Muhammed b. Ali anlattı; dedi ki: Bana babam Ali b. Hüseyin anlattı; dedi ki: Bana babam Hüseyin b. Ali anlattı; dedi ki: Bana babam Ali b. Ebu Talib (a.s) anlattı; dedi ki: Resulullah (s.a.a) bana dedi ki: "Ey Ali! Yaz!" "Ne yazayım?" dedim. Buyurdu ki: "Şöyle yaz: Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. İman, kalbe yerleşen ve amel ile tasdik edilendir. İslâm ise, dilde söylenen ve nikâhı helâl kılan sözdür."

Ebu Daame diyor ki: Dedim ki: "Ey Resulullah'ın oğlu! Allah'a yemin ederim ki, hangisinin daha güzel olduğunu anlayamadım: Hadis mi, hadisın rivayet zinciri mi?"

İmam buyurdu ki:

Bu hadis, Ali'nin (a.s) el yazısıyla Resulullah'ın

1- Bkz. el-İmam el-Hadi Mine'l-Mehdi İle'l-Lahd: 509-510

(s.a.a) imlâsı olan bir sahifedendir ki, kuşaktan kuşağa onu birbirimizden miras alırız.¹

Tarihçi Mes'udî yazıyor:

Ebu'l-Hasan (a.s), sonunda vefat ettiği hastalığa yakalanınca, oğlu Ebu Muhammed'i (a.s) huzuruna çağırarak nuru, hikmeti, peygamberlerin miraslarını ve silâhı ona teslim etti.²

Ve ashabından güvenilir bir topluluğun huzurunda onun imamlığını açıkça ifade edip, onu vasisi olarak tayin etti. Vefat ederken kırk yaşındaydı.³

Cenaze Merasimi ve Şiîler İle Sünnîlerin Birlikte Cenazeye Katılmaları

Vefatı üzerine, oğlu İmam Ebu Muhammed Hasan el-Askerî (a.s) onu yıkadı, kefenledi ve namazını kıldı. Çünkü İmam'ın cenaze işlemlerini ancak İmam yürütebilir.

İmam Hadi'nin (a.s) en yüce dostun katına göç ettiği haberi yayılınca, Şiîlerden ve Sünnîlerden oluşan kalabalık gruplar İmam'ın (a.s) evine akın ettiler. Samarra'nın ufuklarını hüznün ve matem havası kaplamıştı.

Tarihçi Mes'udî diyor ki:

(O gün) eve girdiklerini söyleyen bir grup bize anlattı; dediler ki: (O gün) Talibîlerden ve Abbasîlerden oluşan Haşimîler, (komutanlar ve diğer yetkililer) evde toplanmışlardı. Şia'dan da büyük bir kalabalık toplanmıştı. Henüz Ebu Muhammed'in (İmam Hasan Askerî'nin) imamlığı onlara açıklanmamıştı ve buna dair haberi bilmiyorlardı. Çünkü Ebu'l-Hasan (İmam Hadi), bunu yalnızca güvenilir ashabından bazılarına açıklamıştı. Dolayısıyla Şiîler musibetli ve şaşkın idi-

1- Biharu'l-Envar: 50/208; Murucu'z-Zeheb: 4/184

2- İsbatu'l-Vasiyye: 257; Uyunu'l-Mucizat: 122

3- Biharu'l-Envar: 50/210; Uyunu'l-Mucizat: 122

ler. Onlar bu şekilde beklerken, evin içinden bir hizmetçi çıktı ve diğer bir hizmetçi olan Yaryaş'a seslenip şöyle dedi: "Bu yazıyı al ve Emirü'l-Müminin'in evine götürüp falancaya ver ve ona de ki: Bu Hasan b. Ali'nin yazısıdır." İnsanlar da merakla bunu izliyorlardı. Sonra evin revakının ortasından bir kapı açıldı ve içeriden bir siyah hizmetçi çıktı. Onun arkasından Ebu Muhammed (a.s) üzüntülü, başı açık, elbisesinin bağı yırtılmış vaziyette çıktı. Üzerinde beyaz bir iç gömlek vardı. Yüzü tıpkı babasının yüzüne benziyordu. Ondan ayırt edilemeyecek kadar benziyordu babasına. Evde Halife Mütevekkil'in oğulları da vardı ki, bunların bazıları veliahttı. Onun gelişiyile ayağa kalkmayan kimse kalmadı. Bu sırada Ebu Ahmed [Muhammed] el-Muvaffak ona doğru ilerledi. Ebu Muhammed (a.s) de ona doğru döndü ve onu kucakladı. Sonra "*Hoş geldin, ey amcaoğlu!*" dedi ve revakın iki kapısının arasına oturdu. İnsanların tümü onun önünde duruyorlardı. Ev, konuşmalardan çarşı gibi kaynıyordu. Ama Ebu Muhammed (a.s) dışarı çıkıp oturunca herkes sustu. Sadece hapsırma ve öksürük seslerini duyuyorduk. Bu arada Ebu'l-Hasan (a.s) için ağıt yakan bir cariye çıktı. Bunun üzerine Ebu Muhammed, "*Bu cahil kadının zahmetine karşı bize yetecek kimse yok mu?*" dedi. Şiîler derhal harekete geçtiler ve kadını eve soktular.

Ardından bir hizmetçi evden çıktı ve Ebu Muhammed'in (a.s) karşısında durdu. Sonra İmam (a.s) ayağa kalktı ve cenaze evden çıkarıldı. İmam da cenazeyle birlikte yürüdü. Nihayet cenaze Musa b. Boğa'nın evinin karşısındaki caddeye çıkarıldı. İmam Ebu Muhammed (a.s), cenaze dışarı çıkarılmadan önce cenaze namazını kılmıştı. Cenaze dışarı çıkarılınca da Mu'temid ona namaz kıldı.¹

1- İsbatu'l-Vasiyye: 184

Mes'udî diyor ki:

Cenazesinde siyah bir cariye'nin şöyle dediğini duydum: Geçmişte ve bugün pazartesi gününde neler geldi başımıza!¹

İmam Samarra'daki evine defnedildi. Vefat edinceye kadar toplam yirmi sene ve birkaç ay Samarra'da kalmıştı.²

Mes'udî diyor ki:

Günün sıcaklığı Ebu Muhammed'i (a.s) çok etkilemişti. Caddede cenaze namazı kılındıktan sonra, dönüş yolunda insanların izdihamı da İmam'ı sıkıntıya sokmuştu. Biraz soluklanmak için yolun üzerinde su serpilmiş bir bakkal dükkânına girdi. Oturmak için bakkaldan izin istedi, bakkal izin verdi. İmam oturdu, insanlar da etrafını sarmış bekliyorlardı.

Biz bu şekilde bekliyorken güzel yüzlü, temiz elbise'li bir genç, kır bir katırın sırtında, bir eyer üzerinde çıkageldi. İmam için beyaz bir at getirmişti. İmam'dan ata binmesini istedi. İmam ata binerek eve geldi, sonra attan indi. Ebu'l-Hasan (a.s) hayattayken muhtaç insanlara dağıtılmak üzere o evden ne çıkıyor idiyse, o akşam da aynısı çıktı. İnsanlar Ebu'l-Hasan'dan (a.s) sadece şahsını yitirmişlerdi.³

İmam (a.s) Neden Evine Defnedildi?

Gerek Şiîlerde, gerekse Sünnîlerde gelenek, bir kişi vefat edince onun ölümler için ayrılan, adına kabristan veya mezarlık denen bir bölgede defnedilmesi şeklinde olmuştur. Nitekim günümüzde de bu gelenek bu şekilde devam etmektedir. Toplumsal statüsü ve makamı ne olursa olsun, bu uygulama hiçbir kişi açısından farklılık göstermez. Nitekim Me-

1- Biharul-Envar: 50/207, hadis 22; Murucu'z-Zeheb: 4/183

2 İ'lâmu'l-Vera: 2/127

3- İsbatu'l-Vasiyye: 257; ed-Dem'atu's-Sâkibe: 8/222

dine'de "Baki" adı verilen bir mezarlık yeri vardı ve hâlâ bu yer aynı amaçla kullanılmaktadır. Nitekim Ehl-i Beyt İmam-larından (a.s) bazılarının, Resulullah'ın (s.a.a) zevcelerinin, çocuklarının, sahabeden ve tâbiîn kuşağından ileri gelenlerin ve başka kişilerin mezarları buradadır. Ayrıca, İmam Musa Kâzım (a.s) ile İmam Cevad (a.s) da (Bağdat'ta) Kureyş Mezarlığı'nda metfundur.

İmam Hadi'nin (a.s) evinde defnedilmesinin sebebine gelince, bunun altında İmam'ın (a.s) şehit edildiği gün Şia'nın gösterdiği tepki yatmaktadır. Çünkü İmam'ın (a.s) cenaze merasimi için toplanmış, ağlayarak yönetime öfkelerini dile getirmişlerdi. Bu da Halife'nin İmam'ın öldürülmesinde parmağının olduğuna yönelik bir işaret konumundaydı.

İmam'ın (a.s) cenazesinin çıkarıldığı caddenin tepkisi de büyük bir etki göstermişti. Çünkü bu cadde Ehl-i Beyt (a.s) taraftarlarının kümelendiği bir yer olarak biliniyordu. Nitekim cadde ile ilgili olarak şöyle denmiştir:

İkinci cadde, Ebu Ahmed adıyla bilinir. Caddenin başı, Mütevekkil tarafından bina edilen ve Bahtısu el-Mutatabbib'in evi olarak bilinen doğu tarafındaki evden başlıyordu.

Sonra Horasan komutanlarının ve onların emrindeki Araplar ile Kum, İsfahan, Kazvin, Cebel ve Azerbaycan ahalisinin güney tarafta sağda yer alan ve kıbleye bakan evleri geliyordu.¹

Tarihçi Muzafferî, Tarih'inde Ehl-i Beyt (a.s) medresesi taraftarlarının Samarra'da mevcut olduklarından söz eder ve şöyle der:

Askerler, komutanlar, emirler ve kâtipler arasında gönlünde Ehl-i Beyt dostluğunu taşıyan çok sayıda kimse vardı.²

1- Mevsuatü'l-Atabat el-Mukaddese: 12/82

2- Tarihu's-Şia: 101

Bütün bunlardan dolayı yönetim, İmam'ın (a.s) evinde defnedilmesi kararını aldı. Gerçi olayın bu boyutu tarihte pek belirgin değildir. Ancak Yakubî, Tarih'inde H. 254 yılının olayları kapsamında İmam Hadi'nin (a.s) vefatından söz ederken, yaptığı şu değerlendirmelerden bunu algılamak mümkündür:

Mu'tez, kardeşi Ahmed b. Mütevekkil'i gönderdi. O da, Ebu Ahmed Caddesi adıyla bilinen caddede cenaze namazını kıldırdı. İnsanlar toplanıp çoğalınca, ağlaşmaları ve feryatları da çoğaldı. Bunun üzerine naaş evine geri götürüldü ve orada defnedildi...¹

Bu sayede kabaran öfke ateşini söndürebildiler, kızgın kitlelerin intikam duygularını yatıştırdılar. Bunun bir anlamı varsa o da şudur: Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) ve Şîîlerinin zalim yöneticilerden gördükleri sert ve acımasız baskılara rağmen bir Şîî hareket mevcuttu.

İmam Hadi'nin Şehit Edildiği Haberinin İslâm Memleketlerinde Yayılması

Hüseyin b. Hamdan el-Huzaynî, "el-Hidaye Fi'l-Fazail" adlı kitabında Ahmed b. Davud el-Kummî ve Muhammed b. Abdullah et-Talhî'den şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Humus ve adak olarak Kum ve çevresindeki şehirlerden topladığımız para, mücevher, süs eşyası ve elbiseden ibaret malları alıp efendimiz Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed'e (a.s) vermek üzere yola çıktık. Deskeretu'l-Melik² denilen yere vardığımızda, karşımıza deve üzerinde yol alan bir adam çıktı. Biz büyük bir kafilenin içinde, diğer insanlarla birlikte yolumuza devam ederken, adam devesiyle karşıdan bize

1- Tarihu'l-Yakubî: 2/503

2- Horasan yolu üzerinde Şehraban'a yakın, hurmalıkları ve bahçeleri olan Bağdat'ın doğu tarafına düşen büyük bir köy. Mu'cemu'l-Buldan: 2/455 ve 3/375

doğru geliyordu. Bize yetişince, "Ey Ahmed b. Davud! Ve ey Muhammed b. Abdullah et-Talhi! Size iletmek üzere bir mesaj getirdim." dedi. Hemen ona döndük ve dedik ki: "Allah sana rahmet etsin, kimden getirdin mesajı?" Dedi ki:

Efendiniz Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed'den (a.s).
Size diyor ki: "Ben bu gece Allah katına göç ediyorum.
Oğlum Ebu Muhammed'in emri size gelinceye kadar
bulduğunuz yerde bekleyin, oradan ayrılmayın."

Bunun üzerine yüreklerimiz ürperdi, gözlerimiz yaş doldu. Ama bu hâlimizi gizledik, kimseye açmadık. Deskere-tu'l-Melik'te konakladık. Orada bir ev kiraladık. Yanımızdaki malı orada sakladık. Sabah olunca efendimiz Ebu'l-Hasan'ın (a.s) vefat haberinin Deskere'de yayıldığını gördük. Dedik ki: "Lâ ilâhe illallah! İmam'ın mesajını getiren elçi, bu haberi halka yaymış olmasın?!"

Güneş iyice yükselince, bir grup Şia'nın bizim içinde bulunduğumuz durumdan daha kötü durumda ve daha mustarip olduğunu gördük. Bize getirilen mesaj konusunu gizleyip, kimseye açıklamadık.¹

Şehit Edildiği Tarih

Tarihçiler, İmam Hadi'nin (a.s) kimin tarafından zehirlendiği hususunda ihtilâf ettikleri gibi, şehit edildiği tarih hakkında da ihtilâf etmişlerdir.

Doğrusu, birçok tarihçinin de belirttiği gibi, onun Mu'tez döneminin sonlarında şehit edildiğidir. Çünkü İmam'ın (a.s) durumu dönemin yöneticisini ilgilendirecek önemdeydi ve o da, normalde olduğu gibi, işlerin tedbirinden sorumluydu. Dolayısıyla bu emri veren, Me'tez idi. Bununla beraber İmam'ın (a.s) zehirlenmesinde Mu'temid'den de yardım almış olabilir.

İmam'ın (a.s) şehit edildiği güne gelince, İbn Talha "Metalibu's-Seul" adlı eserinde şöyle diyor: "Cemaziyülâhır ayının yirmi beşinde vefat etti."¹ İbn Haşşab da bu görüşe katılmıştır.² Kuleynî ise el-Kâfi'de şöyle diyor: "Cemaziyülâhır'ın yirmi altısında vefat etti."³ Tarihçi Mes'udî de bu görüşe katılmıştır.⁴

Mufid "el-İrşad" adlı eserinde, Erbilî "Keşfu'l-Gumme" adlı eserinde, Tabersî "İ'lâmu'l-Vera" adlı eserinde, "Recep ayında vefat etti." demişlerdir, ama gün belirtmemişlerdir.⁵

Ebu Cafer et-Tusî -"Mesabih" adlı eserinde-, İbn Ayyâs ve ed-Durûs adlı eserin yazarı şunları söylüyorlar: "Recep ayının üçünde pazartesi günü Samarra'da vefat etti."⁶ Fetta en-Nişaburî de "Ravzatu'l-Vaizîn" adlı eserinde bu görüşe katılmakta ve şunları söylemektedir: "Recep ayının üçünde gün ortasında Samarra'da vefat etti."⁷ Zerendî ise şunları söylemektedir: "Recep ayının on üçünde pazartesi günü vefat etti."⁸

Ama bütün tarihçiler, Hicrî iki yüz elli dört yılında şehit edildiği hususunda ittifak etmektedirler.⁹

el-Huzaynî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ebu'l-Hasan Ali b. Bilâl ve ihvanımızdan bir topluluk bana şöyle anlattılar: Efendimiz Ebu'l-Hasan'ın (a.s) vefatının dördüncü gününde Mu'tezz, Ebu Mu-

---

1- Metalibu's-Seul: 474

2- ed-Dem'atu's-Sâkibe: 8/225 ve 227

3- Usul-i Kâfi: 1/497

4- Murucu'z-Zeheb: 4/193

5- ed-Dem'atu's-Sâkibe: 8/226 ve 227; İ'lâmu'l-Vera Bi-A'lâmi'l-Hüda: 339; Keşfu'l-Gumme: 2/376; el-İrşad: 2/297

6- ed-Dem'atu's-Sâkibe: 8/225; Biharul-Envar: 50/206, hadis 17

7- Ravzatu'l-Vaizîn: 1/246

8- ed-Dem'atu's-Sâkibe: 8/226

9- Bkz. Muhammed Rıza Sibeveyh, Lemehatun Min Hayati'l-İmam el-Hadi (a.s): 112-120

hammed'in (a.s) bir bineğe bindirilerek kendisine getirilmesini emretti ki, taziyelerini sursun ve durumunu sorsun. Ebu Muhammed (a.s) bineğe binerek Mu'tezz'e gitti. İçeri girince, onu iyi karşıladı, saygı gösterdi, taziyelerini sundu ve babasının rütbesinde kaydedilerek ona verilen maaşın kendisine verilmesini emretti. Onu gören birisi, babasına benzediğinden şüphe etmezdi.

Babasının vefatından sonra doğru yolu bulan Şiile-
rin tamamı, Ebu Muhammed'in (a.s) imamlığı üzerinde birleştiler. Sadece Faris b. Hatem b. Maheveyh'in adamları hariç. Onlar, Sahibu'l-Asker olarak bilinen Ebu Cafer Muhammed b. Ebu'l-Hasan'ın imam olduğunu söylüyorlardı.¹

Mu'tezz'in bu davranışı, zihinleri karıştırma ve aldatmaya yöneliktir. Babasına karşı işlediği suçun üzerini örtmeye çalışıyordu. Zaten kendisinden önceki tağutların Ehl-i Beyt İmamları'na (a.s) karşı izledikleri geleneksel tutum da buydu.²

1- ed-Dem'atu's-Sâkibe: 8/225; el-Hidayetu'l-Kubra: 384

2- Lemehatun Min Hayati'l-İmam el-Hadi (a.s): 121-122

İMAM HADİ'NİN MEDRESESİ VE İLMÎ MİRASI

İmam Hadi'nin (a.s) dönemini, babası İmam Muhammed Cevad'ın (a.s) döneminden ayıran bir husus da, hâkim sulta tarafından gördüğü baskı ve zulmün artmış olmasıydı. Öyle ki, İmam Hadi (a.s) ile oğlu İmam Hasan Askerî'nin (a.s) hayatlarındaki en belirgin özellik ve bariz fark, sürekli denetim ve gözetim altında tutulmalarıdır.

Buna ilâve olarak, İmam Hadi (a.s) de, tıpkı babası İmam Cevad (a.s) gibi küçük yaşta ve daha ömrünün ilk on yılını tamamlamadan imamet makamını üstlenmiştir. Böylece erken yaşta imamlık, iktidarın iki yüzyıl süren ve bunun otuz yılı İmam Hadi'nin (a.s) döneminde geçen muhalefet çizgisinin önderliğinden korkması ve Âl-i Muhammed'den (s.a.a) çıkacak olan Mehdi'nin onun evlâtlarından olacağına beklenmesi, İmam Hadi'nin (a.s) imamet döneminin üç ayırıcı özelliği olmuştur. Bu yüzden İmam Haid'ye (a.s) yönelik gözetim ve denetim, mümkün olan en üst seviyeye çıkarılmış ve nihayet asrının tağutlarının büyük bir korku ve dehşete kapılmasının ardından mübarek cisminin ortadan kaldırılmasıyla sonlanmıştır.

Buradan hareketle, onca zor şartlara rağmen İmam'ın ashabının çokluğu -ki bu büyük İmam'ın tarihine önem veren kişilerden biri,¹ onları saymış ve İmam'la irtibata geçip ondan hadis rivayet eden 346 kişiyi tespit ederek tercümei-

---

1- Bkz. Seyyid Muhammed Kâzım el-Kazvinî, el-İmamu'l-Hadi Mine'l-Mehdi İle'l-Lehd

hâllerini yazmış-, İmam'ın o zor şartlardaki faaliyetinin genişliğini, gizli ve düzenli çalışmasıyla dönemindeki tüm badireleri atlatan büyüklüğünü ve tüm elverişsiz koşullara rağmen tâbilerini düşünce, inanç ve moral bazında, beklenen gaybet dönemine hazırlayarak hedeflerini gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bunu yaparken de eksiksiz bir şekilde muhalefet çizgisini korumuş, sürekli olarak olayları gözetlemiş, adımlarını ve faaliyetlerini oluşan yeni şartlara göre tanzim etmiş, İslâm ümmetinin medeniyet yolundaki ilerlemelerini dikkate almış ve salih toplumun da bu ilerlemede daima liderlik makamında ve zirvede olmasını istemiştir ki, öyle de olmuştur.

İmam Hadi'nin (a.s) bize ulaşan ilmî mirasını ve medresesinin öğretilerini bu açıdan mütalaa etmemiz gerekmektedir. Bu bölümü iki başlık altında ele alacağız:

1- İmam Hadi'nin (a.s) ashabı ve hadislerinin ravilerinde ifadesini bulan medresesi.

2- İmam Hadi'nin tedvin veya rivayet edilmiş fikrî ve ilmî mirası.

1- İmam Hadi'nin Ashabı ve Hadislerinin Ravileri

İmam Hadi (a.s), çeşitli alanlarda yüksek bir kültüre ve geniş kapsamlı bir bilgiye sahip olması nedeniyle ilim talebelerinin gelip başvurdukları bir merci idi. Bütün ilimlerde mütehassıs, Kur'ân-ı Kerim tefsirinde derinlikli, İslâm fıkhının çeşitli alanları ve farklı düzeyleri bağlamında tam bir uzmandı.

Ashabı, Ehl-i Beyt'e (a.s) bağlanmış olmaları itibariyle İslâm ümmeti içinde risalet çizgisinin temsilcileri olarak İmam'ın hadislerini rivayet etmiş, onları "usul" adı verilen kitaplarda tedvin etmişlerdir. Bu bakımdan Tertemiz İmamlar'ın ilmî miraslarını tedvin etmelerinden dolayı İslâm âlemine büyük ve değerli bir hizmet sunmuşlardır. Onlar ol-

masalardı, eşsiz güzellikleri havi, orijinal, insanın düşünsel gelişmeleriyle uyumlu, daha doğrusu fikrî gelişmelerin önüne geçen muazzam bir servet kaybolup gidecekti.

Bu arada şunu vurgulamak gerekir ki, İmam Hadi'nin (a.s) amelî faaliyetinin yansımalarından birçoğunu, güvenilir tâbilerinin faaliyetlerinde gözlemek mümkündür. Bu gerçek, İmam Hadi'nin (a.s) faaliyetlerinde gizliliği zorunlu kılan şartların zorlaşması miktarında daha bir derinlik kazanmaktadır. Aşağıda İmam Hadi'nin (a.s) ashabından bazılarının kısa hayat hikâyelerini alfabetik sırayı göz önünde bulundurarak sunuyoruz:

1- İbrahim b. Abduh en-Nişaburî

Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ve İmam Hasan Askerî'nin (a.s) ashabı arasında sayar. Keşşî, İmam Hasan Askerî'nin (a.s) İshak b. İsmail'e bir mektup gönderdiğini, bu mektupta İbrahim b. Abduh'a selâm söylediğini, onu şer'î hakları toplamak üzere kendisine vekil tayin ettiğini, ayrıca onu bir mektupla Abdullah b. Hamdeveyh el-Beyhakî'ye gönderdiğini belirtir. Mektupta şu ifadeler geçiyor:

...Size İbrahim b. Abduh'u gönderiyorum ki, civar bölgeler ve senin bölgenin halkı, benim sizin üzerinize farz olan haklarımı ona versinler. Onu, oradaki tâbilerimin yanında kendi güvenilir ve sağlam adamım olarak tayin ettim. O hâlde Allah'tan korksunlar, hakları eda etsinler. Çünkü bu görevi terk etmek veya ertelemek için herhangi bir mazeretleri yoktur. Allah, onları velilerine isyan etmek suretiyle bedbaht olan kimse-lerden eylemesin, onlara ve onlarla birlikte sana, benim onlara olan şefkatim sebebiyle rahmet etsin. Hiç kuşkusuz, Allah merhameti geniş olandır, kerem sahibidir.¹

1- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 1/232

2- İbrahim b. Muhammed el-Hemedanî

Şeyh, onu İmam Rıza'nın (a.s), İmam Cevad'ın (a.s) ve İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında zikreder. Keşşî şöyle der: İmam Hadi'nin (a.s) vekiliydi. Kırk kere hacca gitti. İmam ona şöyle bir mektup yazmıştır:

Hesap bize ulaştı. Allah senden kabul etsin, onlardan da razı olsun. Onları dünya ve ahirette bizimle beraber eylesin. Sana şu kadar dinar ve şu elbiseleri gönderiyorum. Allah onları ve Allah'ın sana bahşettiği bütün nimetlerini sana mübarek etsin. Nazr'a bir mektup yazarak sana karışmamasını, sana sataşmamasını ve sana muhalefet etmemesini emrettim ve senin benim katımdaki yerini bildirdim. Eyyub'a da bir mektup yazarak ona da bunları emrettim. Hemedan'daki tâbilerime de bir mektup yazarak sana itaat etmelerini, senin emrine göre hareket etmelerini ve senden başka vekilimin olmadığını emrettim.¹

Bu rivayet onun güvenilirliğinin, azametinin ve İmam'ın (a.s) yanındaki yerinin büyüklüğünün delilidir.

3- İbrahim b. Mehziyar

Şeyh, onu İmam Cevad'ın (a.s) ve İmam Hadi'nin (a.s) ashabından sayar. Necaşî, "Onun 'el-Beşarat' adında bir kitabı vardır." demiştir. Keşşî, kendi rivayet zinciriyle Muhammed b. İbrahim b. Mehziyar'dan şöyle rivayet etmiştir:

Babam ölmek üzere iken bana bir miktar para ve bir alâmet verdi ki, Allah'tan başka kimse böyle o alâmeti bilmiyordu. Dedi ki: "Kim sana bu alâmeti getirirse, bu parayı ona ver." Daha sonra Bağdat'a gittim ve bir hana misafir oldum. İkinci gün yaşlı bir adam geldi, kapıyı çaldı. Hizmetçiye, "Bak bakalım kapıdaki kimdir?" dedim. Hizmetçi dışarı çıktı. Sonra geldi ve

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/869

dedi ki: "Kapıda yaşlı bir adam var." İçeri girmesine izin verdim. Yaşlı adam dedi ki: "Ben Amrî'yim. Yanındaki parayı bana ver. Para şu kadardır." Sonra âlâmeti gösterdi. Bunun üzerine ben de yanımdaki parayı ona verdim.¹

Bu rivayet, İbrahim'in, şer'î hakları almak hususunda İmam'ın (a.s) vekili olduğunu gösteriyor. Hiç kuşkusuz, güvenilir ve adil biri olduğu için İmam (a.s) bu hususta ona güvenmiştir.

4- Ahmed b. İshak b. Abdullah el-Eş'arî el-Kummî

Kumluların heyetinde yer alırdı. İmam Cevad'dan (a.s) ve İmam Hadi'den (a.s) hadis rivayet etmiştir. İmam Hasan Askerî'nin (a.s) has adamlarındandı. Yazdığı bazı kitaplar şunlardır:

1- Mesailu'r-Rical Li'l-İmam el-Hadi (a.s)

2- İlelu's-Salât

3- İlelu's-Savm

İmam Mehdi'yi (a.f) görenlerdendir. Onunla ilgili övücü birçok haber varit olmuştur.²

5- Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Eş'arî el-Kummî

Şeyh, onu İmam Rıza, İmam Cevad ve İmam Hadi'nin (a.s) ashabından saymıştır. Künyesi Ebu Cafer'dir. Kumluların şeyhi ve gözdesidir. Sultanla buluşan reisleriydi. Birçok kitap kaleme almıştır.

Bunlardan bazıları şunlardır: et-Tevhid, Fazlu'n-Nebi, el-Mut'a, en-Nevadir, en-Nasih ve'l-Mensuh, Fazailu'l-Arab ve diğerleri.³

1- Hulasatu'l-Akval: 51; İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/813

2- Ricalu'n-Necaşi: 91; Hulasatu'l-Akval: 63

3- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 3/86

6- Eyyub b. Nuh b. Derrac

Sıka ve güveniliridir. Necaşî onunla ilgili olarak şunları söyler:

İmam Hadi'nin (a.s) ve İmam Hasan Askerî'nin (a.s) vekiliydi. Her iki imam nezdinde yüksek bir makama sahipti. Onların güvenlerini kazanmıştı. Son derece muttaki, çok ibadet eden, rivayetleri sağlam biriydi. Babası Nuh b. Derrac Kûfe kadısıydı. İtikadı sahihtir. Cemil b. Derrac, onun kardeşidir.¹

Şeyh der ki:

Eyyub b. Nuh b. Derrac, sıkı bir ravidir. Kaleme aldığı bir kitabı ve İmam Hadi'den aktardığı rivayetleri ve sualleri vardır.²

Keşşî şöyle der:

Salihlerdendi. Vefat ettiğinde geride sadece yüz elli dinar para bırakmıştı. İmam Hadi'den rivayet etmiş, bir grup da ondan rivayet etmişlerdir.³

7- Hasan b. Raşid

Künyesi, Ebu Ali Mevlâ Âl-i Mühelleb el-Bağdadî'dir. Sıkı bir ravidir.

Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında sayar. Şeyh Mufid, seçkin ve önde gelen, kendilerinden helâl ve haram öğrenilen, herhangi bir şekilde eleştirilmeyen ve bu hususlarda yerilmeyen fakihlerden olduğunu belirtir. İmam, onu kendi vekili olarak tayin etmiş ve ona birkaç kere de mektup göndermiştir.⁴ Bu mektuplardan birkaç tanesini örnek olarak sunuyoruz:

1- Recalu'n-Necaşî: 102

2- el-Fihrist: 56

3- Ricalu'n-Necaşî: 102

4- Ricalu't-Tusî: 375

1- Keşşî, kendi rivayet zinciriyle Muhammed b. İsa el-Yaktinî'den şöyle rivayet etmiştir:

İmam Hadi (a.s), Ebu Ali b. Bilâl'e H. 232 yılında şu sözleri de içeren bir mektup yazdı:

Allah'a hamdediyorum. Fazlından ve lütfundan dolayı O'na şükrediyorum. Muhammed Peygamber'e ve onun Âl'ine salât ediyorum. Allah'ın salâvatı ve rahmeti onların üzerine olsun. Ben, Ebu Ali'yi, Hüseyin b. Abdurabbih'in yerine atadım. Bu hususta ona güveniyorum. Çünkü onun sahip olduğu ve başka kimsenin onun önüne geçmediği meziyetlerini biliyorum. Senin de, bölgenin şeyhi olduğunu biliyorum. Bu yüzden seni seçmeyi ve bu mektupla onurlandırmayı istedim. Öyleyse ona itaat et, senden önceki bütün hakları ona teslim et. Tâbilerimi de buna teşvik et. Onları bu konuda bilgilendir ki, ona yardım olsun, işini yapması için yeterli gücü kendinde bulsun. Bu takdirde görevini eksiksiz yerine getirmiş, bize karşı saygı ve alâkanı göstermiş olursun. Bizim katımızda sevilen de budur. Bunun karşılığında Allah katında senin de ödülün ve ecrin olacaktır. Çünkü Allah, rahmetiyle ata ve başış sahibi olarak dilediğine başışta bulunur. Allah'a emanet ol. Bu mektubu kendi elimle yazdım. Allah'a çokça hamdediyorum.¹

Bu mektup, İbn Raşid'in faziletine, güvenilirliğine ve eminliğine delâlet etmektedir. İmam (a.s), Şiîleri ona yöneltmiş, ona itaat etmelerini ve emirlerine uymalarını tavsiye etmiştir. Yanlarındaki şer'î hakları ona teslim etmelerini istemiştir.

2- Keşşî, kendi rivayet zinciriyle Ahmed b. Muhammed b. İsa'dan şöyle rivayet etmiştir: Ben ve İbn Raşid Bağdat'ta, Medain'de, Sevad'da ve civarlarında ikamet eden Ehl-i Beyt

1- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 5/313-314

tâbilerinden bazı topluluklara şu mektubu istinsah edip gönderdik:

Bana bahşettiği afiyetten ötürü Allah'a hamdediyorum. O'nun peygamberine ve peygamberinin Ehl-i Beyti'ne salâvatların en üstünü, en kâmilini, rahmetini ve şefkatini sunuyorum. Ebu Ali b. Raşid'i, Ali b. Hüseyin b. Abdurabbih'in ve ondan önceki vekillerimin yerine tayin ettim. Artık benim yanımda onun menzilesine sahiptir. Ondan önceki vekillerimin görevli oldukları işleri ona havale ettim. Artık haklarımı alsın. Sizin için ona razı oldum. Bu hususta onu başkalarına tercih ettim. O, bu işin ehli ve müstahakkıdır. Allah size rahmet etsin, o hâlde bu hakları ona, dolayısıyla bana ödemeye koşun. Onu kendiniz üzerinde bir dert olarak görmeyin. Bu duygudan en kısa zamanda çıkmanız, Allah'a itaat etmeye koşmanız, mallarınızı helâl kılmanız ve kanlarınızı korumanız gerekir. Takva ve iyilikte birbirinizle yardımlaşın. Allah'tan korkup sakının ki, Allah size merhamet etsin. Hep birlikte Allah'ın ipine sarılın ve ancak Müslümanlar olarak ölün. Ona itaati bana itaat gibi, ona isyanı bana isyan gibi kıldım. Yolunuzdan ayrılmayın, Allah sizi ödüllendirsin ve lütuf ve kereminden size bol bol versin. Çünkü Allah'ın katındaki nimetler geniştir, Allah kerem sahibidir, kullarına rahmetiyle yardım eder. Biz de, siz de Allah'a emanetiz, O'nun koruması altındayız. Bu mektubu kendi elimle yazdım. Allah'a çokça şükürler olsun.¹

Bu mektup, İbn Raşid'in İmam (a.s) nezdindeki yüksek makamını, büyük menzilesini gözler önüne seriyor. Öyle ki ona itaati kendisine itaat, ona isyanı da kendisine isyan olarak nitelendiriyor.

1- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 5/314

3- İmam Hadi (a.s) ona ve Eyyub b. Nuh'a bir mektup gönderiyor. Mektupta besmeleden sonra şöyle deniyor:

Ey Eyyub b. Nuh! Ebu Ali ile aradaki tartışmaları kesmeni emrediyorum. Her biriniz vekil kılındığı işlerle ilgilensin. Kendi çevresinde yerine getirmekle yükümlü olduğu işleri yapsın. Eğer siz, size emrettiğim işleri yaparsanız, artık bana başvurma gereğini duymazsınız. Sana da Ey Ebu Ali! Eyyub'a emrettiğimi emrediyorum. Bağdat ve Medain halkından hiç kimseden getirdikleri bir şeyi kabul etme. Onlar için benimle görüşme izni isteme. Senin bölgenin dışındaki herhangi bir kimse sana bir şey getirirse, onu kendi bölgesinin vekiline götürmesini emret. Bu hususta Eyyub'a emrettiğimi sana da emrediyorum, ey Ebu Ali! Her biriniz emrettiğim gibi hareket etsin.¹

Kuşkusuz, İbn Raşid'in İmam (a.s) katında yüksek bir yeri vardı. Doğal olarak o bu makama takvası ve ihlâsıyla, dindeki yüksek hassasiyeti ile yükselmişti. İbn Raşid vefat edince, İmam (a.s) ona rahmet dilemiş, Allah'ın bağışlaması ve rızasına nail olması için dua etmişti.

8- Hasan b. Ali

İbn Ömer b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib. Hakkın yardımcısı. İmam Hadi'nin (a.s) ashabındandır. Seyyid Murtaza'nın ana tarafından dedesinin babasıdır. Seyyid, "Şerhu'l-Mesaili'n-Nasiriyyat" adlı kitabının başında şunları söylüyor:

Ebu Muhammed en-Nasır el-Kebir'e gelince, adı Hasan b. Ali'dir. İlim, züht ve fıkihtaki fazileti parlak güneşten daha zahirdir. Deylem bölgesinde İslâm'ı o yaymıştır. Deylem halkı onun rehberliğinde hidayeti bulmuş, sapıklıktan kurtulmuş, onun duası sayesinde

---

1- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 5/315

cehaletten uzaklaşmıştır. Güzel örneklerle dolu hayatındaki olaylar sayılmayacak kadar çok, gizlenemeyecek kadar da açıktır.¹

9- Hasan b. Ali el-Veşşa

Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında sayar.

Necaşî şöyle der: O, İlyas es-Sayrafi el-Hazzaz'ın kızının oğludur. Hasan, onun dedesi İlyas'tan ölüm döşeğinde iken şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bu zaman, yalan söyleme zamanı değildir; aleyhime şahit olun ki, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle dediğini duydum:

Allah'a andolsun ki, Allah'ı, Resulü'nü ve İmamla-
r'ı severek ölen kula cehennem ateşi dokunmaz.²

Ahmed b. Muhammed b. İsa rivayet etmiş, demiştir ki: Hadis ilmini öğrenmek amacıyla Kûfe'ye gittim. Orada Hasan b. Ali el-Veşşa ile karşılaştım. Ondan Alâ b. Rezin el-Kala ve Eban b. Osman el-Ahmer'in kitaplarını benim için çıkarmasını istedim. O da bu kitapları benim için çıkardı. Ona dedim ki: "Bu kitapları rivayet etme icazetini bana vermeni istiyorum."

Bana dedi ki: "Ey Adam! Allah sana rahmet etsin, acelen ne! Git, onları yaz, sonra dinle." Dedim ki: "Ben belâlardan emin değilim." Dedi ki: "Eğer bu hadislere böyle bir talebin olacağını bilseydim, onu çoğaltırdım. Ben şu mescitte (Kûfe Mescidi'nde) dokuz yüz şeyhle karşılaştım ki, her biri, 'Bana Cafer b. Muhammed anlattı...' diyordu." Bu şeyh (Hasan b. Ali el-Veşşa), bu taifenin ileri gelen büyüklerinden biridir. Onun kaleme aldığı birçok kitap vardır. "Sevabu'l-Hacc", "el-Menasik" ve "en-Nevadir" adlı eserler bunlardandır.³

1- en-Nasiriyyat: 63; Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 6/32

2- Ricalu'n-Necaşî: 39

3- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 6/38

10- Davud b. Kasım el-Caferî

Künyesi Ebu Haşim'dir. Bağdatlıdır. İmamlar (a.s) nezdinde saygın bir yere ve büyük bir makama sahipti. İmam Rıza'yı, İmam Cevad'ı, İmam Hadi'yi, İmam Askerî'yi ve Sahibu'l-Emr (İmam Mehdi) hazretlerini (a.s) görmüştür. Adı geçen imamların hepsinden hadis rivayet etmiştir. Ondan gelen haberler ve meseleler vardır. İmamlarla ilgili olarak yazdığı güzel şiirleri vardır. Sultan nezdinde de saygın bir yeri vardı. Bir de kitabı vardır.

Berkî, onu İmam Cevad, İmam Hadi ve İmam Hasan Askerî'nin (a.s) ashabından sayar. Keşşî, onunla ilgili olarak şöyle der:

Ebu Amr demiştir ki: Onun (Davud'un) İmam Cevad'ın, İmam Hadi'nin ve İmam Hasan Askerî'nin (onlara selâm olsun) yanında yüksek bir menzilesi ve saygın bir konumu vardı.¹

11- Reyyan b. Salt

Şeyh, onu İmam Rıza'nın (a.s) ve İmam Hadi'nin (a.s) ashabından sayar ve sika olduğunu da ekler. Keşşî, kendi rivayet zinciriyle Muammer b. Hallad'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: Fazl b. Sehl, Reyyan b. Salt'ı Horasan kasabalarından birine gönderdiği sırada Reyyan bana dedi ki: "Benim için İmam Rıza'dan (a.s) izin alabilir misin? Ona selâm vermek, onunla vedalaşmak istiyorum. Ayrıca bana elbisesinden giydirmesini ve adına basılmış dirhemlerden bana vermesini istiyorum." Muammer diyor ki: Bunun üzerine İmam'ın (a.s) yanına gittim. Ben konuşmadan İmam (a.s) şöyle dedi: "*Ey Muammer! Reyyan nerde? Yanımıza gelmek, ona elbisemden giydirmemi, dirhemlerimden vermemi mi istiyor?*" "Suphanallah! Allah'a yemin ederim ki, bunları senden

---

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/841

istememi istemişti." dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: *"Ey Muammer! Mümin muvaffak olur. Ona gelmesini söyle."* Ben de gelmesini söyledim. İçeri girdi, İmam'a selâm verdi. İmam, elbiselerinden birinin getirilmesini istedi. Dışarı çıkınca, dedim ki: "Sana ne verdi?" Baktım, elinde otuz dirhem var.¹

Bu olay, onun imanının ve akidesinin güzelliğine delâlet etmektedir.

12- Abdulazim el-Hasanî

Seyyid, şerif, soylu, pak bir zattır. İlim, takva ve din uğruna zorluklara katlanma bakımından nübüvvet ailesinin medar-ı iftiharındır. Onun bazı özelliklerine kısaca işaret etmek istiyoruz:

a) Açık nesebi: Soyu; tertemiz imam, cennet ehlinin gençlerinin efendisi, Resulullah'ın (s.a.a) gülü Hasan b. Ali'ye (a.s) dayanıyor. O, Ebu Talib oğlu Ali oğlu Hasan oğlu Zeyd oğlu Hasan oğlu Ali oğlu Abdullah'ın oğludur.

b) Güvenilirliği ve ilmi: Sıka ve adildi. Dini uğruna en ağır zorluklara katlanmıştır. Aynı zamanda âlim, faziletli ve fakihî. Ebu Turab er-Ruyanî şöyle rivayet etmiştir: Ebu Hammad er-Razî'nin şöyle dediğini duydum: Samarra'da Ali b. Muhammed'in (a.s) yanına gittim. Helâl ve Haram'la ilgili bazı şeyler sordum. Bana bazı cevaplar verdi. Ona veda ettiğimde bana dedi ki: *"Ey Hammad! Dininle ilgili bir hususta bir müşkülle karşılaşsan, Abdulazim el-Hasanî'ye sor ve ona benden de selâm söyle."*²

Bu rivayet onun fıkhnın ve ilminin delilidir.

c) Akidesini İmam Hadi'ye (a.s) arz etmesi: Büyük sey-yid Abdulazim, İmam Hadi (a.s) ile görüşme şerefine nail

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/824

2- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 11/53

olmuş ve ona akidesinin temellerini ve dinî anlayışını arz etmiş ve şöyle demiştir: "Ey Resulullah'ın oğlu! Dinimi sana arz etmek istiyorum. Eğer makbul ise, Allah ile buluşuncaya kadar bu din üzere sebat edeceğim."

İmam Hadi (a.s), gülümseyen bir yüzle onu karşıladı ve dedi ki: "*Anlat, ey Ebu'l-Kasım!*"

Abdulazim, İmam'a iman ettiği ilkeleri arz etmeye başladı ve şöyle dedi:

"Ben diyorum ki: Yüce Allah birdir; O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. İki haddin, iptal (bilenemezlik) ve teşbih (benzetilme) hadlerinin dışındadır. Cisim ve suret değildir. Araz ve cevher de değildir. Cisimleri cisim yapan, suretleri suret yapandır. Arazların ve cevherlerin yaratandır. Her şeyin rabbi, maliki, yaparı ve var edenidir."

"Muhammed (s.a.a) O'nun kulu ve resulüdür. O, peygamberlerin sonuncusudur. Ondan sonra kıyamet gününe kadar peygamber gelmeyecektir. Onun şeriatı son şerattir. Ondan sonra kıyamet gününe kadar başka bir şeriat gelmeyecektir. Ve diyorum ki: Ondan sonraki imam, halife ve veliyy-i emr, Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib'tir; sonra Hasan'dır, sonra Hüseyin, sonra Ali b. Hüseyin, sonra Muhammed b. Ali, sonra Cafer b. Muhammed, sonra Musa b. Cafer, sonra Ali b. Musa, sonra Muhammed b. Ali, sonra da sensin ey benim mevlâm."

Bunun üzerine İmam (a.s) ona dönerek dedi ki:

Benden sonra da oğlum Hasan'dır. Ama ondan sonra yerine geçecek olan imam zamanında insanlar ne yapacaklar?!

Abdulazim, İmam Hasan Askerî'den (a.s) sonraki imam hakkında biraz daha açıklama isteyerek dedi ki: "Nasıl yani, ey efendim?" Buyurdu ki:

Çünkü onun şahsı görülmeyecek, ismiyle anılması helâl olmayacaktır. Ortaya çıkıp yeryüzünü zülüm ve

zorbalıkla dolmuş olduğu gibi hak ve adaletle doldurana kadar bu böyle olacaktır.

Abdulazim, İmam'ın söylediklerine iman ettiğini ilân ederek dedi ki: "İkrar ve iman ettim. Yine diyorum ki: Onların dostu, Allah'ın dostudur. Onların düşmanı, Allah'ın düşmanıdır. Onlara itaat etmek, Allah'a itaat etmektir. Onlara asi olmak, Allah'a asi olmaktır... Yine diyorum ki: Miraç hakktır. Kabir sorgusu hakktır. Cennet hakktır. Cehennem hakktır. Mizan hakktır. Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."

"Ve diyorum ki: Velâyetten sonra¹ yerine getirilmesi zorunlu olan farzlar namaz, zekât, oruç, hac, cihat, marufu emretmek ve münkerden sakındırmaktır..."

İmam (a.s), itikadından dolayı onu tebrik etti ve dedi ki:

Ey Ebu'l-Kasım! Allah'a yemin ederim, bu, Allah'ın kulları için razı olduğu makbul dindir; bu din üzere sebat et. Allah, dünya ve ahirette seni sabit söz üzere sabit kılsın.²

13- Osman b. Said el-Amrî es-Semman

Künyesi Ebu Amr'dir. Sıka ve temiz bir şahsiyettir. On bir yaşından itibaren İmam Hadi'nin (a.s) hizmetine girdi. İmam'ın (a.s) nezdinde yüksek bir makama geldi. Ahmed b. İshak el-Kummî şöyle rivayet etmiştir: Bir gün Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed'in (a.s) huzuruna vardım ve dedim ki: "Ey efendim! Ben bazen bu şehirde oluyorum, bazen olmuyorum. Olduğum zamanlarda da her zaman size ulaşma imkânını bulamıyorum. O hâlde kimin sözünü kabul edelim, kimin emrine uyalım?" Buyurdu ki:

1- Yani, Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) velâyetini kabul ettikten sonra...

2- Kemalu'd-Din: 379, hadis 1 ve ondan naklen İ'lâmu'l-Vera: 2/244-245

Şu Ebu Amr, sıkı ve emin biridir. Size ne söylerse, benden söylüyordur. Size ne verirse, benim adıma size veriyordur.

Ebu'l-Hasan (a.s) vefat edince, bir gün oğlu Ebu Muhammed Hasan el-Askerî'ye (a.s) müracaat ettim ve babasına dediğimin aynısını ona dedim. Bana dedi ki:

Şu Ebu Amr, sıkı ve emin biridir. Geçmişlerin sıkasıdır. Hayatımda da, ölümümden sonra da benim güvendiğimdir. Size ne söylerse, benden söylüyordur. Size ne verirse, benim adıma veriyordur.¹

Bu rivayet, onun güvenilirliğine ve Tertemiz İmamlar (a.s) nezdinde saygın bir yere sahip olduğuna delâlet ettiği gibi, onun faziletine ve ilmine de delâlet etmekte, fetva ve hüküm verme mercii olduğunu göstermektedir.

14- Ali b. Mehziyar el-Ahvazî ed-Devrakî

Âlimlerin övücü ve İmam Hadi'nin (a.s) meşhur talebelerindendi. Bazı özelliklerine kısaca değinmek istiyoruz:

a) İbadeti: Muttakilerin ve salihlerin gözdelerindendi. Tarihçiler anlatıyor: Güneş doğduğunda Allah için secdeye kapanırdı ve kendisi için ettiği duanın aynısını bin kardeşi için de etmedikçe başını secdeden kaldırmazdı. O kadar çok secde ederdi ki, alnı deve dizi gibi nasır tutmuştu.²

b) İmam Cevad'ın (a.s) onu övmesi: İmam Cevad (a.s), İbn Mehziyar'ı çok latif ve gönül okşayıcı bir üslupla övmüştür. Ona yönelik övgülerinden biri, yine ona hitaben yazdığı şu mektupta geçmektedir:

Ey Ali! Seni nasihat, itaat, hizmet, vakar, vazifeni yapman hususunda denedim, sınadım. Eğer "Senin gibisini görmedim" desem, eksiksiz gerçeği ifade ettiğimi umuyorum. Allah seni Firdevs cennetlerine yer-

1- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 12/123

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/825

leştirerek ödüllendirsin. Sıcakta, soğukta, gece, gündüz yaptığın hizmetler ve yüksek makamın bana gizli değildir. Bütün mahlûkatın toplandığı kıyamet gününde yüce Allah'ın seni gıpta edilecek bir şekilde rahmetinin içine almasını dilerim. Şüphesiz, O duaları işitendir.¹

Bu mektup, İmam'ın (a.s) ona verdiği değeri, onu yücelttiğini ve ona dua ettiğini gözler önüne sermektedir. Bu mektuptan anlaşılıyor ki İmam (a.s), gerek talebeleri arasında, gerekse başkaları arasında temizlik, takva, vera' ve ilim bakımından onun gibisini görmemiştir.

c) Telifleri: Ali b. Mehziyar, otuzun üzerinde eser yazmıştır. Bunların büyük bir kısmı fıkıhla ilgilidir. Bu kitapların bazıları şunlardır: Kitabu'l-Vuzu', Kitabu's-Salât, Kitabu'z-Zekât, Kitabu's-Savm, Kitabu'l-Hacc, Kitabu't-Talâk, Kitabu'l-Hudud, Kitabu'd-Diyat, Kitabu't-Tefsir, Kitabu'l-Fazail, Kitabu'l-İtkı ve't-Tedbir, Kitabu't-Ticaret ve'l-İcarat, Kitabu'l-Mekasib, Kitabu'l-Mesalib, Kitabu'd-Dua, Kitabu't-Teccemmül ve'l-Mürüvve, Kitabu'l-Mezar ve başkaları.²

d) Hadisteki Tabakası: Ali b. Mehziyar, sayıları 437'yi bulan çok sayıdaki hadisin rivayet zincirinde yer alır. İmam Cevad, İmam Hadi ve diğer imamlardan hadis rivayet etmiştir. Şüphesiz Ali b. Mehziyar, Şîî düşüncenin dayanaklarından, asrının seçkinlerinden ve zamanının âlimlerinden biriydi.

15- Fazl b. Şazan en-Nişaburî

Şeyh, onu İmam Ebu'l-Hasan Ali el-Hadi'nin (a.s) ashabı arasında saymıştır. İlmin temel sütunlarından biriydi. Asrının İslâm düşüncesinin en belirgin temsilcilerindendi. Değişik ilim ve sanat dallarıyla ilgilenmiş ve bu konularda kitap-

1- Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 13/211

2- Ricalu'n-Necaşî: 253

lar yazmıştır. Burada onun bazı yönlerini kısaca özetlemek istiyoruz:

a) İmam Hasan Askerî'nin (a.s) onu övmesi: İmam Hasan Askerî (a.s), Fazl b. Şazan'a dikkat çekmiş ve onu gönül okşayıcı bir üslupla övmüştür. Nitekim İmam'a (a.s) eserlerinden birini arz etmiş, o da esere göz gezdirmiş ve ona rahmet diledikten sonra şöyle demiştir:

Horasan halkına, Fazl b. Şazan gibi birinin aralarında olmasından dolayı gıpta ediyorum.¹

Başka bir sefer bir diğer eserine göz gezdirmiş, yine üç kere rahmet diledikten sonra kitaba bir takriz olarak şöyle buyurmuştur:

Bu, amel edilmesi gereken sahih bir kitaptır.²

b) Muhaliflere cevap vermesi: Fazl, ilkelerini savunmaya, akidesiyle ilgili olarak ortaya atılan şüpheleri boşa çıkarmaya yönelik yoğun bir çaba içine girdi. Şöyle demişti: "Ben geçmişlerin halefiyim. Muhammed b. Ebu Umeyr ve Safvan b. Yahya gibi isimlerle karşılaştım. Elli seneden beridir onlardan ilim öğreniyorum. Hişam b. Hakem (r.a) vefat edince, Yunus b. Abdurrahman (r.a) onun halefi oldu, muhaliflere cevap vermeyi o sürdürdü. Sonra Yunus b. Abdurrahman vefat edince, Sekkak'tan (r.a) başka onun yerini tutacak kimse yoktu. O da vefat edinceye kadar muhaliflere cevap verdi. Ben onlardan -Allah hepsine rahmet etsin- sonra onların tümünün halefiyim."³ Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) temellerini attıkları düşünce sisteminin yüksek prensipleri uğruna mücadele eden bu gözde âlimlerin, bu seçkin şahsiyetlerin halefiydi.

1- Camiu'r-Ruvat: 2/5; Tehzibu'l-Ahkâm: 10/49; İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/820

2- Taraifu'l-Makal: 2/632; Tehzibu'l-Ahkâm: 10/49; Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 14/312

3- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/818; Mu'cemu Ricali'l-Hadis: 10/137

c) Telifleri: Bu büyük âlim fıkıh, tefsir, kelâm, felsefe, dil ve mantık gibi değişik ilim dallarına dair eserler vermiştir. Eserleri 180 kitabı geçiyordu. Şeyh, Necaşî, İbn Nedim ve başkaları bu eserlerin bazılarından söz etmişlerdir.

16- Muhammed b. Ahmed el-Mahmudî

Künyesi Ebu Ali'dir. Şeyh onu İmam Ebu'l-Hasan el-Hadi'nin (a.s) ashabı arasında sayar. Keşşî şöyle der: "Ebu Abdullah eş-Şazanî'nin kitabında kendi el yazısıyla şöyle yazdığını gördüm: Fazl b. Haşim el-Herevî'nin şöyle dediğini duydum: Bana Mahmudî'nin çok sayıda hac yaptığı anlatıldı. Bunun üzerine haclarının sayısını sordum. Bana sayılarını söylemedi. Ama şunu söyledi: 'Allah'a hamdolsun, bana çok hayır verildi.' Ona dedim ki: 'Kendi adına mı hac yapıyorsun, yoksa başkasının adına mı?' Dedi ki: 'Haccetü'l-İslâm'dan (farz hacdan) sonra başkasının adına. Resulullah'ın (s.a.a) adına hac yapıyorum ve buna karşılık olarak Allah'ın bana verdiği sevabı, O'nun velilerine takdim ediyorum. Bunun sevabını da mümin erkeklere ve mümin kadınlara hibe ediyorum.' Dedim ki: 'Haccını yaparken ne söylüyorsun?' Dedi ki: 'Şöyle diyorum: Allah'ım! Resulün Muhammed adına senin için kurban kestim. Senden ve ondan aldığım karşılığı, tertemiz velilerine sundum. Bundan dolayı kazandığım sevabı, onlar adına, kitabına ve peygamberinin (s.a.a) sünnetine inanan erkek ve kadın kullarına hibe ettim...'"¹

17- Muhammed b. Hasan b. Ebu'l-Hattab ez-Zeyyat

Kûfelidir ve sıkı bir ravidir. Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında saymıştır. Necaşî şöyle der: "Mezhebimizin büyüklerinden biriydi. Saygın bir yere sahipti. Çok hadis rivayet etmiştir. Sıkadır. Kaynak ve gözde şahsiyetlerden biridir. Güzel tasnifleri vardır. Rivayetleri güven ve-

1- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/798; Camiu'r-Ruvat: 2/60

ricidir. Kitabu't-Tevhid, Kitabu'l-Marifeti ve'l-Bidar, Kitabu'r-Reddi Alâ Ehli'l-Kader, Kitabu'l-İmamet, Kitabu'l-Lu'lue, Kitabu Vesaya'l-Eimme, Kitabu'n-Nevadir adlı eserleri kaleme almıştır.¹

18- Muhammed b. Ferec er-Ruhhacî

Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında sayar. İmam (a.s) ile sağlam ilişkileri vardı. Aralarında mektuplaşmalar olurdu. Bu mektuplardan biri, Keşşî'nin kendi rivayet zinciriyle Muhammed b. Ferec'den rivayet ettiği şu mektuptur: Muhammed b. Ferec dedi ki: "Ebu'l-Hasan'a (a.s) bir mektup yazarak Ebu Ali b. Raşid'i, İsa b. Cafer b. Asım'ı ve İbn Bend'i sordum. Bana şu cevabî mektubu yazdı: *'İbn Raşid'den (r.a) bahsetmişsin. O mutlu yaşadı ve şehit olarak öldü.'* İbn Bend ve Asım için ise dua etti."²

İmam'la (a.s) aralarında başka mektuplaşmalar da olmuştur. Bu mektuplar İmam'ın (a.s) Muhammed'e güvendiğini ve onu teyit ettiğini gözler önüne sermektedir. Muhammed hastalanınca, İmam Ebu'l-Hasan (a.s) ona bir elbisesini gönderdi. O da elbiseyi alıp başının altına koydu. Vefat edince de bu elbiseyi kefen olarak kullandılar.

19- Muaviye b. Hekim b. Muaviye b. Ammar el-Küfî

Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında saymıştır. Necaşî onun hakkında şöyle demiştir: "İmam Rıza'nın (a.s) ashabından, büyük ve güvenilir biridir. Ebu Abdullah el-Hüseyn şöyle demiştir: Şeyhlerimizin şöyle dediklerini duydum: Muaviye b. Hekim, yirmi dört temel kitabı rivayet etmiştir... Birçok kitap da kaleme almıştır. Bu kitaplardan bazıları şunlardır: Kitabu't-Talâk, Kitabu'l-Hayz, Kitabu'l-

1- Ricalu'n-Necaşî: 334

2- İhtiyaru Marifeti'r-Rical: 2/863

Feraiz, Kitabu'n-Nikâh, Kitabu'l-Hudud, Kitabu'd-Diyat ve en-Nevadir."¹

20- Yakub b. İshak

İbn Sıkkit olarak meşhur olmuş Ebu Yusuf ed-Devrakî el-Ahvazî. Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabı arasında saymıştır. Ebu Cafer es-Sanî (a.s) ve Ebu'l-Hasan (a.s) nezdinde önde gelen isimlerden biriydi. Her iki İmam'ın da has adamıydı. İmam Ebu Cafer'den (a.s) hadis rivayet etmiş, kendisine bazı sorular sormuştur. İbn Sıkkit Arabî ilimlerin, edebiyatın, şiirin, dil ve nahvin sancağını taşıyan öncü biriydi. Birçok eseri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Tehzibu'l-Elfaz, Islahu'l-Mantık... Ehl-i Beyt'in (a.s) velâyetine inandığı için Mütevekkil tarafından öldürüldü.²

Kadınlar

Şeyh Tusî, İmam Hadi'den (a.s) hadis rivayet eden kadınlardan sadece saygıdeğer hanımefendi Gülsüm el-Kerhiyye'nin adını verir. Şeyh, onu İmam Hadi'nin (a.s) ashabından biri olarak sayar ve ondan rivayet edenin de Abdurrahman eş-Şuayrî, yani Ebu Abdurrahman b. Davud el-Bağdadî olduğunu ekler.³

2- İmam Hadi'nin İlmî Mirasından Örnekler

1- Tefsir

1- Ayyâşî, kendi rivayet zinciriyle Hamdeveyh'ten, o da Muhammed b. İsa'dan şöyle dediğini rivayet eder: İbrahim

---

1- Ricalu'n-Necaşî: 412

2- İzahu'l-İştibah: 320; Ricalu'n-Necaşî: 449; Hulasatu'l-Akval: 229

3- Ricalu İbn Davud: 224; Nakdu'r-Rical: 5/314. İmam Hadi'nin (a.s) ashabına dair bu değerlendirmeleri, Şeyh Bâkır Şerif el-Kureyşî'nin "Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi" adlı eserinden derledik, s. 170-230.

b. Anbese, Ali b. Muhammed'e (a.s) şöyle yazdı: "Efendim ve mevlâm uygun görürse, '**Sana şarap ve kumardan sorarlar.**'¹ ayetinde geçen 'meysir (kumar)' kelimesiyle neyin kastedildiğini açıklar mı?"

Gelen cevabî mektupta şöyle deniyordu:

Kendisiyle kumar oynanılan her şey "meysir"dir.

Sarhoş edici her şey de haramdır.²

b) Yine Ayyâşî, kendi rivayet zinciriyle Eyyub b. Nuh b. Derrac'dan şöyle dediğini rivayet eder: İmam Hadi'ye (a.s) camızı sordum ve "İrakililer onun meshedildiğini söylerler." diye de ekledim. Buyurdu ki:

Allah'ın, "**Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı).**"³

ayetini duymadın mı?⁴

c) Yine Ayyâşî, kendi rivayet zinciriyle Musa b. Muhammed b. Ali'den, o da kardeşi İmam Hadi'den (a.s) şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Yüce Allah'ın Âdem ve eşine meyvesini yasakladığı ağaç, kıskançlık ağacıydı. Allah'ın kendisinden ve diğer mahlûkattan üstün kıldığı kullarına kıskançlık gözüyle bakmamaları hususunda onlardan söz almıştı. Ama Allah onda kararlılık görmedi.⁵

2- Kelâm

1- Ahmed b. İshak'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazarak Allah'ı görme meselesi ve bu meseleyle ilgili olarak insanlar arasındaki görüş ayrılıklarını sordum. Bana şu cevabı yazdı:

Gören ile görülen arasında gözün işlediği bir hava

1- Bakara Suresi: 219

2- Tefsiru'l-Ayyâşî: 1/106

3- En'âm Suresi: 144

4- Tefsiru'l-Ayyâşî: 1/380

5- Tefsiru'l-Ayyâşî: 2/9

olmadığı sürece görme eylemi gerçekleşmez. Gören ile görülen arasında hava kesilince, görme mümkün olmaz. Bu açıdan gören ile görülen arasında bir benzerlik vardır. Çünkü gören, görülmeyi gerektirici sebep açısından görülen ile eşit olunca, benzerlik kaçınılmaz olur. Bu da (Yaratan ile yaratılan arasında) benzerlik demektir. Çünkü sebeplerin sonuçlara muttasıl olması gerekir.¹

2- Bısr b. Beşşar en-Nişaburî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Adam'a (İmam Hadi) (a.s) şöyle yazdım: "Bizim buralardakiler, tevhit hakkında ihtilâfa düşmüşler; kimisi, 'O cisimdir.' diyor; kimisi de, 'O surettir.' diyor." Bana şu cevabı yazdı:

Sınırlandırılmayan ve vasfedilmeyen Allah yücedir, münezzehtir. O'na hiçbir şey benzemez. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.²

3- Ali b. İbrahim, Muhtar b. Muhammed b. Muhtar el-Hemedanî ve Muhammed b. Hasan'dan, onlar Abdullah b. Hasan el-Alevî'den, hepsi Feth b. Yezid el-Cürcanî'den şöyle rivayet etmişlerdir: İmam Hadi'nin (a.s) şöyle dediğini duydum:

Allah latiftir, haberdardır, işitendir, görendir, birdir, tektir, ihtiyaçsızdır, doğurmamıştır, doğmamıştır ve hiçbir kimse O'na denk değildir. Eğer teşbihçilerin iddia ettikleri gibi olsaydı, yaratanla yaratılan, meydana getirenle meydana getirilen birbirinden ayırt edilmezdi. Ama O, yaratıp meydana getirendir. Cisim verip şekillendirdiği ve ortaya çıkarıp yarattığı şeyle arasına fark koymuştur. Bu yüzden hiçbir şey O'na benzemez ve O, hiçbir şeye benzemez.

1- Usul-i Kâfi: 1/97; et-Tevhid: 109; el-İhticac: 2/251

2- Usul-i Kâfi: 1/102; et-Tevhid: 600; el-Fusulu'l-Muhimme Fî Usuli'l-Eimme: 1/138

Dedim ki: "Tamam, Allah beni sana kurban etsin, ama sen, '*O tektir, ihtiyaçsızdır.*' dedin, ardından '*Hiçbir şey O'na benzemez.*' dedin. Oysa Allah birdir, insan da birdir. O hâlde birlikte benzeşme olmadı mı?" Dedi ki:

Ey Feth! Muhal bir şeyden söz ettin. Allah seni (doğru yol üzere) sabit kılsın. Benzeşme ancak anlamlarda söz konusu olabilir. İsimler ise birdirler ve isimlendirilene delâlet ederler. Şöyle ki: Bir insanla ilgili olarak onun bir olduğu söylendiği zaman cüssesinin bir tane olduğu, iki tane olmadığı haber verilmiş oluyor. Yoksa insanın kendisi bir değildir. Çünkü organları farklı, renkleri farklıdır. Renkleri farklı olan kimse ise bir değildir; bölünebilen, eşit olmayan parçalardan ibarettir. Kanı etinden, eti kanından, sınırları damarlarından, kılları derisinden, siyahı beyazından başkadır. Aynı durum bütün varlıklar için geçerlidir. Dolayısıyla insan isimde birdir, anlamda değil. Allah ise birdir ve O'ndan başka bir yoktur. O'nda farklılık, değişiklik, ziyadelik ve noksanlık yoktur. İnsan ise yaratılmıştır, yapılmıştır; değişik parçaların, farklı cevherlerin bileşiminden oluşmuştur ve ancak bütün bunların toplamı esasında bir şey sayılmaktadır.

Dedim ki: "Sana kurban olayım, beni sıkıntıdan kurtar-dın, Allah da seni sıkıntıdan kurtarsın. Bir de diyorsun ki: '*Allah latiftir, haberdardır.*' Allah'ın bir olduğunun anlamını açıkladığın gibi bunun anlamını da bana açıklar mısın? Çünkü aradaki farklılık sebebiyle, Allah'ın latif oluşunun kullanımın latif oluşundan farklı olduğunu biliyorum, ancak bunu bana ayrıntılı olarak açıklamanı istiyorum."

Buyurdu ki:

Ey Feth! "Allah latiftir" dememizin nedeni, O'nun latif olan şeyleri yaratması ve latif olan şeyleri bilmesidir. Allah seni başarılı kılsın ve (doğru yol üzere) sabit kılsın, Allah'ın yaratmasının sanatsal izlerini latif

olan ve olmayan bitkilerde, latif varlıklarda, küçük canlılarda, sineklerde, sivrisineklerde ve neredeyse gözle görülemeyecek kadar küçük olan başka varlıklarda görmüyor musun?! Bunların bir kısmı o kadar küçüktürler ki, erkek mi, dişi mi; yeni doğmuş mu, eski mi oldukları dahi bilinmez

Biz bunların küçüklüklerini, aynı zamanda latifliklerini, cinselliği bilmelerini, ölümden kaçmalarını, yarırlarına olan şeyleri toplamalarını; denizlerin derinliklerinde, ağaçların kabuklarında, sahralarda ve çöllerde olanlarını, bunların birbirlerinin dillerini anlamalarını, yavrularıyla anlaşmalarını, onlara yiyecek taşımalarını, sonra renklerinin uyumunu, kırmızının sarıyla, beyazın kırmızıyla kaynaşmasını, yaratılışlarının küçüklüğünden dolayı neredeyse gözlerimizin onları seçemediğini, gözlerimizin onları göremediğini, ellerimizin onlara dokunamadığını gördüğümüz zaman, bu varlıkların yaratıcısının latif olduğunu ve bunları herhangi bir çözüm yolu aramadan, herhangi bir araç kullanmadan, herhangi bir alete ihtiyaç duymadan yaratmakla latifliğini ortaya koyduğunu anlıyoruz.

Ayrıca biliyoruz ki, her şeyin yapıcısı, onu bir şeyden yapmıştır; fakat küçük ve büyük bütün şeylerin yaratıcısı olan Allah, onları bir şeyden değil, yoktan yaratmış, yoktan yapmıştır.¹

4- Ali b. İbrahim, Muhtar b. Muhammed el-Hemedanî'den ve Muhammed b. Hasan'dan, o Abdullah b. Hasan el-Alevî'den, hepsi Feth b. Yezid el-Cürcanî'den şöyle rivayet etmişlerdir: İmam Hadi (a.s) şöyle buyurdu:

Allah'ın iki iradesi ve iki dilemesi vardır: Kesinlik iradesi ve azmetme iradesi. Bu nedenle dilediği hâlde nehyeder ve dilemediği hâlde emreder. Görmez misin

---

1- Usul-i Kâfi: 1/118; et-Tevhid: 185

ki, Âdem ve eşini ağacın meyvesinden yemekten sakındırdı, fakat bunu diledi. Eğer yemelerini dilemeseydi, asla o ikisinin dilemesi yüce Allah'ın dilemesine galip gelemezdi. Aynı şekilde, İbrahim'e oğlu İshak'ı boğazlamasını emretti, fakat onu boğazlamasını dilemedi. Eğer dileseydi, kesinlikle İbrahim'in (a.s) dileği yüce Allah'ın dilemesine galip gelemezdi.¹

5- Eyyub b. Nuh'tan, İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazdığı, bu mektupta ona, "Yüce Allah eşyayı yaratıp var etmeden önce onları biliyor muydu, yoksa onları yaratınca-ya, yaratmayı ve var etmeyi irade edinceye kadar onları bilmiyordu da yarattığını yarattığı sırada, var ettiğini var ettiği sırada mı bildi?" diye sorduğu ve onun da kendi el yazısıyla şu cevabı yazdığı rivayet edilmiştir:

Allah, eşyayı yaratmadan önce onları biliyordu, tpkı eşyayı yarattıktan sonra bilmesi gibi.²

6- Feth b. Yezid el-Cürcanî'den rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) marifetin en alt mertebesini sordum, buyurdu ki:

Marifetin en alt mertebesi; Allah'tan başka ilâh olmadığını, benzerinin ve denginin bulunmadığını, O'nun kadim, sabit ve mevcut olduğunu, yitik olmadığını, O'nun benzeri hiçbir şeyin bulunmadığını ikrar etmektir.³

7- Mualla b. Muhammed'den rivayet edilmiştir: Âlim'e (İmam Hadi) (a.s) "Allah'ın ilmi nasıldır?" diye soruldu. Buyurdu ki:

1- Usul-i Kâfi: 1/151. Bil ki, bu rivayette kurban edilmesi emredilen oğlun İsmail değil, İshak olduğu ifade ediliyor. Bu ise, Şia'da kurban edilmek istenenin İsmail olduğuna ilişkin çok sayıdaki rivayete muhaliftir.

2- et-Tevhid: 145; Usul-i Kâfi: 1/107

3- et-Tevhid: 283; Usul-i Kâfi: 1/86; Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s): 2/

Allah bildi, diledi, irade etti, takdir etti, hükmetti ve açığa çıkardı (veya geçerli kıldı). Böylece hükmettiğini geçerli kıldı, takdir ettiğine hükmetti ve irade ettiğini takdir etti. Dolayısıyla dilemesi ilmiyle oldu, iradesi dilemesiyle oldu, takdiri iradesiyle oldu, hükmetmesi takdiriyle oldu ve geçerli kılması hükmetmesiyle oldu.

Buna göre ilim dilemeden öncedir, dileme ikinci sıradadır, irade üçüncü sıradadır, takdir ise geçerli kılınan hükümün üzerine vaki olur. Yüce Allah'ın ilminin taalluk ettiği şey hususunda dilediği zaman ve eşyanın takdiriyle ilgili iradesi hususunda beda (değişiklik) söz konusu olabilir. Fakat hüküm geçerli kılınarak vaki olunca, artık beda söz konusu olmaz.

Buna göre bilinen şeye yönelik ilim, onun var olmasından öncedir; var edilen şeye yönelik dileme, onun varlığından öncedir; irade edilen şeye yönelik irade, onun ortaya çıkmasından öncedir; bu bilinenlerle ilgili takdir, onların ayrıntılı ve bağlantılı biçimde var olup ortaya çıkmasından öncedir; geçerli kılınan hüküm ise, kesinleşen şeylerle ilgilidir ki, bunlar fiil aşamasına gelip cisim sahibi olurlar, duyuyla idrak edilebilirler; renk, koku, ağırlık ve hacim sahibi olurlar veya insanlar, cinler, kuşlar, yırtıcılar ve duyuyla algılanan diğer varlıklar gibi hareketli ve canlı olurlar. Yüce Allah için bunlarda da aynîleşmedikçe beda söz konusu olabilir. Fakat anlaşılan ve algılanan ayniyet gerçekleşince, artık beda söz konusu olmaz.

Allah dilediğini yapar. O, ilmiyle eşyayı var olmadan önce bilmiştir; dilemesiyle onların niteliklerini ve sınırlarını tanımış, onları ortaya çıkarmadan önce inşa etmiştir; iradesi ile renklerini, niteliklerini ve sınırlarını belirleyerek onları birbirinden ayırmıştır; takdiri ile onların vakitlerini belirlemiş, başını ve sonunu bilmiştir; hükmü ile insanlar için onların yerlerini belirtmiş,

insanları onlara vâkıf kılmıştır; geçerli kılması ile nedenlerini açıklamış ve durumlarını ortaya çıkarmıştır. İşte üstün güç sahibi ve her şeyi bilen Allah'ın takdiri budur.¹

İmam Hadi (a.s) yine şöyle buyurmuştur:

Allah, kendisini vafettiği vasıftan başkasıyla vafedilmez. Duyuların algılamaktan, vehimlerin ulaşmaktan, fikirlerin sınırlamaktan ve gözlerin kuşatmaktan aciz olduğu bir varlık nasıl vafedilebilir?! Yakın olduğu hâlde uzak, uzak olduğu hâlde yakındır. Niteliği nitelik yapmıştır, ama 'nasıl' denemez. Mekânı mekân yapmıştır, ama nerede denemez. O, nitelikten ve mekândan münezzehtir. Birdir, tektir. Celâli celil, isimleri kutsaldır.²

8- İmam Hadi'nin (a.s) cebir ve tefviz ehline reddiye mahiyetindeki meşhur risalesi:

Bu, Muhammed b. Ali tarafından gönderilen bir mektuptur:

Selâm olsun size ve hidayete uyanlara, Allah'ın rahmeti ve bereketleri de.

Mektubunuz elime ulaştı, zikrettiğiniz hususları anladım. Kader bahsine dalarak dininiz hakkında ihtilâfa düşmüşsünüz. Bazılarınız cebre, bazılarınız ise tefvize inanmıştır. Bu mesele hakkında işiniz tefrikaya, birbirinizle ilişkiyi kesmeye ve düşmanlık etmeye kadar varmış. Nihayet bu meselenin izahı hakkında benden görüş belirtmemi istemişsiniz. Bunların hepsini anlamış bulunmaktayım.

Allah size rahmet etsin, bilin ki: Biz, bize ulaşan eserlere ve çok sayıdaki haberlere baktık, bunların yüce Allah'ın mesajını anlamaya çalışanlardan İslâm'ı din edinenlerin tamamının yanında iki şıktan hariç

1- Usul-i Kâfi: 1/149; et-Tevhid: 334

2- Usul-i Kâfi: 1/138; et-Tevhid: 61; Tuhafu'l-Ukul: 482

olmadığını gördük: Ya haktır, kabul edilir; ya da batıldır, kaçınılır. Şu bir gerçektir ki bütün ümmet, aralarında hiçbir ihtilâf olmaksızın Kur'ân'ın hak olduğunda ittifak etmişlerdir. Bütün fırkaların nezdinde Kur'ân hakkında hiçbir şüphe yoktur. Ümmet, ittifak hâlinde Kur'ân'ı tasdik edip hakkaniyetine inanırken isabet etmiş, doğruyu bulmuştur. Çünkü Resulullah (s.a.a) buyurmuştur ki: *"Ümmetim dalalet üzere birleşmez."* Böylece ümmetin, üzerinde ittifak ettiği ve birbirleriyle ihtilâf etmedikleri her şeyin hak olduğunu bildirmiştir. Bu, ümmetin bir kısmı diğerine muhalefet etmediği durumlar için geçerlidir. Kur'ân haktır, onun Allah tarafından indirildiği ve doğruluğu hakkında ümmet arasında hiçbir ihtilâf yoktur. Buna göre Kur'ân bir haberi teyit eder, ümmetten bir grup da onu inkâr ederse, Kur'ân'ın doğruluğunun herkesçe kabul edilmiş olması hasebiyle, tereddütsüz onu kabul ve ikrar etmeleri gerekir. Bu durumda yine de onu inkâr ederlerse, o zaman dinden çıkmaları lâzım gelir.

Kur'ân'ın tasdik ve teyit ettiği ve doğruluğuna Kur'ân'dan şahit gösterebileceğimiz ilk hadis, Peygamber'den (s.a.a) nakledilen ve Kur'ân'a uygun olup, hakkında muhalif görüş bulunmayan şu hadistir: Resulullah (s.a.a) buyurdu ki: *"Ben sizin aranızda iki değerli şey bırakıyorum: Allah'ın kitabını ve yakınlarım olan Ehl-i Beyt'imi; bunlara sarıldığınız müddetçe asla sapıklığa düşmezsiniz. Bu ikisi havuzun (Kevser'in) kenarında bana ulaşmıncaya kadar asla birbirinden ayrılmazlar."*

Bu hadisin şahitleri açık bir şekilde Allah'ın kitabında yer almıştır. Meselâ şu ayet gibi: **"Sizin veliniz ancak Allah, O'nun resulü ve namaz kılan ve rükû hâlindeyken zekât veren müminlerdir. Kim Allah'ı, O'nun resulünü ve (sözü edilen) müminleri veli edinirse,**

şüphe yok ki, galip gelecek olanlar, Allah'ın taraftarlarıdır."¹

Ehl-i Sünnet ravileri, konuyla ilgili olarak şöyle rivayet etmişlerdir: Emirü'l-Müminin (a.s), rükû hâlindeyken yüzüğünü sadaka olarak verdi, Allah da onun bu işini takdir etti ve hakkında mezkûr ayeti indirdi.

Resulullah (s.a.a) da şöyle buyurmuştur: *"Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır."* Yine (İmam Ali'ye hitap ederek) buyurmuştur ki: *"Sen bana göre tıpkı Musa'ya göre Harun gibisin; ancak benden sonra peygamber yoktur."* Yine buyurmuştur ki: *"Ali benim borcumu öder, vaatlerimi yerine getirir ve o, benden sonra sizin üzerinizdeki halifemdir."*

Bu hadislere dayanak teşkil eden birinci hadis sahihtir ve üzerinde ittifak edilmiştir, Müslümanlardan hiç kimse de onun hakkında ihtilâf etmemiştir. Bu hadis, aynı zamanda Kur'ân'la da uyum içindedir. Kur'ân ve bu diğer şahitler, bu hadisi teyit ettiğine göre, ümmetin kaçınılmaz olarak onu kabul edip ikrar etmesi gerekir. Çünkü bu hadislerin Kur'ân'dan açık delilleri vardır; Kur'ân onlarla muvafıktır, onlar da Kur'ân'la. Daha sonra Peygamber'den gelen bu hadislerin muhtevası, sadık İmamlar'dan da gelmiş ve meşhur ve güvenilir bir grup tarafından nakledilmiştir. Bundan dolayı her mümin erkek ve kadının bu hadislere uyması gerekli ve farzdır ve inat ehlerinden başka hiç kimse bunlara karşı çıkmaz. Çünkü Ehl-i Beyt'in sözleri, Allah'ın sözlerine muttasıldır. Örneğin, Allahu Teâlâ Kur'ân'da şöyle buyuruyor: **"Şüphesiz, Allah ve Resulü'nü incitenlere, Allah dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır."**²

---

1 - Mâide Suresi: 55-56

2- Ahzâb Suresi: 57

Bu ayetin benzerini Peygamber'in (s.a.a) sözlerinde de görmekteyiz; buyurmuştur ki: *"Kim Ali'yi incitirse beni incitmiştir, kim beni incitirse Allah'ı incitmiştir, kim de Allah'ı incitirse, kendisinden intikam alınması yakın olur."*

Diğer bir hadiste de şöyle buyurmuştur: *"Kim Ali'yi severse, beni sevmiştir; kim de beni severse, Allah'ı sevmiştir."*

Benî Velîa kabilesi hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Onlara Allah ve Resulü'nü seven, Allah ve Resulü'nün de kendisini sevdiği kendi nefsim gibi olan birini göndereceğim. Ya Ali, kalk ve onlara doğru hareket et."*

Hayber Savaşı sırasında da şöyle buyurmuştur: *"Yarın onlara öyle bir kişiyi göndereceğim ki, Allah'ı ve Resulü'nü sever, Allah ve Resulü de onu severler. Kerrardır, dönüp dönüp hamle eder; ferrar değildir, sırtını dönüp kaçmaz. Allah onun eliyle fethi müyesser kılma-dıkça geri dönmez."*

Böylece Peygamber (s.a.a) onu (düşmanın üzerine) göndermeden önce zafer müjdesi verdi. Bütün ashap, acaba bu fazilet kime nasip olacak diye heyecanla bekliyordu. Ertesi gün Resulullah (s.a.a), Ali'yi (a.s) çağırdı ve onu Hayber Yahudilerinin üzerine yolladı. Böylece bu fazilet için onu seçti ve onu "Kerrar-i Gayr-i Ferrar" (dönüp dönüp hamle eden, sırtını dönüp kaçmayan) olarak adlandırdı. Yine onu "Allah'ı ve Resulü'nü seven" olarak adlandırdı ve Allah ve Resulü'nün de onu sevdiğini bildirdi.

Biz bu açıklamayı, ispat etmek istediğimiz mesele-ye delil ve açıklayacağımız cebir, tefviz ve ikisinin arasındaki menzileyi teyit olarak zikrettik. Yardım ve güç Allah'tandır ve bütün işlerimizde O'na tevekkül ediyoruz.

Biz konuya İmam Sadık'ın (a.s) şu sözüyle başlıyo-

ruz: *"Ne cebir doğrudur ve ne de tefviz; doğru olan, bu ikisinin arasındaki menziledir. Bu menzile şundan ibarettir: Bedenin sıhhati, yolun açık oluşu, yeterli zamanın olması ve azığın -meselâ bineğin- varlığı ve kişiyi fiili yapmaya tehyiç eden sebebin var olması."*

İşte İmam Sadık (a.s) bütün faziletleri bu beş şeyde toplamıştır. Eğer kulun bunların herhangi birinde noksanlığı olursa, o noksanlıktan dolayı sorumluluk ondan kalkar. Böylece İmam Sadık (a.s), insanların bu konuda öğrenmeleri gereken şeyin temelini açıklamış, Kur'ân bunu doğrulamış, Allah Resulü'ne inen muhkem ayetler buna tanıklık etmiştir. Çünkü Peygamber (s.a.a) ve onun Ehl-i Beyt'i (a.s), asla Allah'ın sözünün dışına çıkmazlar. Onların sözleri, Kur'ân'ın sınırları içindedir. Dolayısıyla sahih hadisler ulaşıp da onların Kur'ân'dan şahitleri araştırılınca, Kur'ân'da onları destekleyen delil olduğu görülürse, onlara uymak farz olur ve mektubun evvelinde zikrettiğimiz gibi inat ehlinde başka hiç kimse onlara karşı çıkmaz. Biz de İmam Sadık'ın (a.s) cebir ve tefviz arasındaki menzileyi ispat edip, cebir ve tefviz akidesini reddetmekle ilgili olan bu sözü hakkında tahkik yaptığımız zaman, Kur'ân'ın bu sözün doğruluğuna tanıklık ettiğini ve onu tasdik ettiğini görüyoruz.

İmam Cafer Sadık'tan (a.s), onun teyidinde başka bir hadis de naklolunmuştur. İmam Sadık'a (a.s), "Allah, kulları günah işlemeye mecbur mu kılmıştır?" diye sorulduğunda İmam Sadık (a.s), *"Allah bundan daha adildir."* cevabını verdi. "Öyleyse işleri kullara tefviz (havale) mi etmiştir?" denildiğinde de, *"Allah kulları üzerinde bundan daha üstün ve daha muktedirdir."* buyurdu.

Başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar kader hakkında üç kısımdır: Bazıları, işlerin kendilerine*

havale edildiğini sanırlar. Bunlar, Allah'ın kudretini zayıf sayıp helâk olanlardır. Bazıları, Allah'ın kulları günah işlemeye mecbur ettiğini ve onları güç yetiremedikleri halde bir şeye mükellef kıldığını zannederler. Bunlar da, Allah'ı hükmünde zalim bilip helâk olanlardır. Bazıları da Allah'ın, kulları güçlerinin yettiği oranda mükellef kıldığını ve güçlerini aşan bir şeyi onlardan istemediğini söylerler ve iyilik yaptıklarında Allah'a şükrederler, kötü iş yaptıklarında da Allah'tan mağfiret dilerler. İşte bunlar, olgunlaşmış Müslümanlardır."

Böylece İmam Sadık (a.s) haber vermiş ki: *"Kim cebir ve tefvize uyar ve bu iki inanışta olursa, hakka aykırı hareket etmiştir."*

Ben (bu açıklamayla), cebre inananın hataya düştüğünü, tefvizi kabul edenin de batıla duçar olduğunu izah ettim. Dolayısıyla doğru olan, ikisinin arasındaki menziledir.¹

3- Fıkıh

1- Hizmetçi Hayran'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Adam'a (İmam Hadi) (a.s) şarap ve domuz eti bulaşmış elbise ile namaz kılınıp kılınmayacağını sormak üzere bir mektup yazdım ve ashabımızın bu konuda ihtilâf ettiklerini, ashabımızdan bazılarının, "Böyle bir elbiseyle namaz kılabilirsin; çünkü Allah sadece şarabı içmeyi haram kılmıştır." dediklerini, bazılarının ise, "Böyle bir elbiseyle namaz kılamazsın." söylediklerini belirttim. Bana gönderdiği cevabî mektupta şöyle buyurdu:

Bu tür bir elbiseyle namaz kılamazsın; çünkü o pisliğe (ricse) bulaşmıştır.²

1- Mektubun tamamını Tuhafu'l-Ukul (458-461), el-İhticac ve Biharu'l-Envar'da (50/68) görebilirsiniz.

2- el-Kâfi: 3/405; el-İstibsar: 1/189; Tehzibu'l-Ahkâm: 1/279

2- Ali b. İbrahim, Yahya b. Abdurrahman b. Hakan'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: İmam Hadi'yi (a.s) şükür secdesi ederken gördüm. Dirseklerini yana doğru yaydı, kurgularını ve karnını yere yapıştırdı. Niçin böyle yaptığını sordum. *"Böyle yapmayı seviyoruz."* dedi.¹

3- Ali b. İbrahim, Ali b. Raşid'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) dedim ki: "Sana feda olayım, Muhammed b. Ferec'e, farz namazlarda okunması en faziletli surelerin Kadir ve İhlâs sureleri olduğunu yazmışsınız. Ama ben bu iki sureyi sabah namazında okuduğumda göğsüm daralıyor." Buyurdu ki:

Bu iki sureyi okumaktan göğsün daralmasın; çünkü Allah'a yemin ederim ki, fazilet bu iki surededir.²

4- Davud b. Ebu Zeyd, İmam Hadi'den (a.s) yazılı kâğıtlara secde etmenin caiz olup olmadığını sordu. Cevabî mektupta, *"Caizdir."* diye buyurdu.³

5- Eyyub b. Nuh'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazarak, "Bir gün veya daha fazla bir süre bayılan (şuurunu kaybeden) kişinin farz ibadetlerini kaza etmesi gerekir mi, gerekmez mi?" diye sordum. Bana şu cevabı yazdı: *"Orucu da, namazı da kaza etmesi gerekmez."*⁴

6- Ebu İshak b. Abdullah el-Alevî el-Ueyzî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: [Ramazan ayı dışında] hangi günlerde oruç tutulur diye içimde bir kuşku uyandı. Bunun üzerine Sırba'da bulunan mevlâmız Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed'e (a.s) gittim. Bu meseleyi Allah'ın kullarından hiçbir kimseye açmamıştım. Beni görünce şöyle dedi:

1- el-Kâfi: 3/324; Tehzibu'l-Ahkâm: 2/85

2- el-Kâfi: 3/315; Tehzibu'l-Ahkâm: 2/290

3- Men La Yahzuruhu'l-Fakih: 1/270; Tehzibu'l-Ahkâm: 2/235

4- Tehzibu'l-Ahkâm: 4/243; el-İstibsar: 1/458

Ey Ebu İshak! Hangi günlerde oruç tutulacağını sormak üzere bana geldin. Bunlar dört gündür: İlki, recep ayının yirmi yedisidir. O gün yüce Allah Hz. Muhammed'i (s.a.a) âlemlere rahmet olarak kullarına elçi gönderdi. İkincisi, Hz. Muhammed'in (s.a.a) doğum günü olan rebiyülevvel ayının on yedisidir. Üçüncüsü, Kâbe'nin [ilk kara parçası olarak] zahir olduğu gün olan zilkade ayının yirmi beşinci günüdür. Dördüncüsü; Resulullah'ın, kardeşi Ali'yi (a.s) insanlar için hidayet bayrağı ve kendisinden sonraki imam olarak atadığı Gadir günüdür.

Dedim ki: "Doğru söyledin, sana feda olayım, bunun için sana gelmişim. Şahitlik ederim ki sen, Allah'ın kulları üzerindeki hüccetisin."¹

7- Ali b. Mehziyar'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam'a (a.s) şöyle bir mektup yazdım: "Ey efendim! Adamın birine hac yapması için bir miktar para verildi. Para adamın eline geçtiğinde onun humusunu veya hacdan sonra elinde artakalan paranın humusunu vermesi gerekir mi?"

Bana şu cevabı yazdı: "*O adamın (bu paradan) humus vermesi gerekmez.*"²

8- Ahmed b. Hamza'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) dedim ki: "Senin sevenlerinden bir adamın akrabaları vardır. Hepsi de senin imamlığını kabul ediyor. Bu adamın da vermesi gereken zekâtı vardır. Zekâtının tamamını bu akrabalarına vermesi caiz olur mu?" "*Evet.*" buyurdu.³

9- Ebu Ali b. Raşid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) dedim ki: "Bize bazen para getiriliyor ve

1- Tehzibu'l-Ahkâm: 4/305; Vesailu's-Şia: 10/441

2- Usul-i Kâfi: 1/547

3- el-Kâfi: 3/552; el-İstibsar: 2/35; Tehzibu'l-Ahkâm: 4/54

'Bu, İmam Cevad'ın (a.s) yanımızdaki hakkıdır.' deniyor; bu parayı ne yapalım?" Buyurdu ki:

İmamlıktan dolayı babamın olan para bana aittir. Bunun dışındaki ise, Allah'ın kitabına ve Peygamber'inin (s.a.a) sünnetine göre mirastır.¹

10- İbrahim b. Muhammed'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazdım ve "Arazi-nin gelirinde farz olan hak nedir?" diye sordum. Buyurdu ki: "*Masraflar çıkıldıktan sonra humus.*"

Bu meseleyi ashabımızla tartıştım. Dediler ki: "Masraflar, sultanın aldığı vergiden ve adamın kendi ihtiyacını karşılamasından sonra çıkarılır."

Bunun üzerine İmam'a (a.s) tekrar yazdım ve dedim ki: "Sen '*Masraflar çıkıldıktan sonra humus verilir.*' yazmışsın. Ashabımız masraflar hakkında ihtilâfa düştüler." Şu cevabı yazdı:

Humus, sultanın aldığı vergiden ve adamın kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra verilir.²

11- Muhammed b. İsa b. Ubeyd el-Yaktinî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Askerî'ye (a.s), "Bir adam oğlunu bir sene boyunca belli bir ücret karşılığında dikiş yapması için bir adama verip teslim eder. Sonra bir başka adam gelir ve 'Oğlunu daha fazla ücretle bir seneliğine bana teslim et.' der. Adam burada tercih yapma hakkına sahip midir? Adam önceki anlaşmasını feshedebilir mi, edemez mi?" diye bir mektup yazdı. İmam (a.s) kendi el yazısıyla şu cevabı yazdı:

Oğlu hastalanmadığı veya zayıf düşmediği sürece adam ilk anlaşmaya bağlı kalmalıdır.³

1- Men La Yahzuruhu'l-Fakih: 2/43; el-Kâfi: 7/59

2- Tefsiru'l-Ayyâşî: 2/63; el-Kâfi: 1/547

3- Men La Yahzuruhu'l-Fakih: 3/173

12- Muhammed b. İsa, İbrahim el-Hemedanî'den şöyle rivayet etmiştir: Ebu'l-Hasan'a (a.s) bir mektup yazarak şu soruyu sordum: "Bir kadın arazisini on yıllığına kiraya verir. Bunun karşılığında da her senenin ücretinin, vaktin bitiminde kendisine verilmesini ve vakit geçmeden kendisine bir şey verilmemesini şart koşar. Sonra kadın üç sene dolmadan veya üç sene dolduktan sonra ölür. Vârisleri vakti doluncaya kadar kira sözleşmesine bağlı kalmalılar mı, yoksa kadının ölümüyle birlikte sözleşme ortadan kalkmış mı olur?"

İmam (a.s) şu cevabı gönderdi:

Eğer ücretin belli bir vakti olur ve o vakit ulaşmadan kadın ölürse, o ücret vârislerine yetişir. Eğer kadın o vakte ulaşmaz, onun üçte birine veya yarısına yahut belli bir kısmına ulaşırsa, vârislerine kadının ulaştığı vakit miktarınca ücret verilir, inşaallah.¹

13- Muhammed b. Reza el-Hayyat'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) şu mektubu yazdım: "Bir gün Mescid-i Haram'da iken yerde bir dinar gördüm. Onu almaya yeltendim, bu sırada bir dinar daha gördüm. Sonra yerdeki çakılların arasına baktım, üçüncü bir dinar daha gördüm. Onu da aldım. Sonra para bulduğumu ilân ettim. Ama o dinarlar benimdir diyen biri çıkmadı. Bu hususta ne buyurursun?" İmam (a.s) şu cevabı yazdı:

Dinarlar meselesiyle ilgili olarak yazdıklarını anladım. Eğer onlara ihtiyacın varsa, üçte birini sadaka olarak ver. Şayet ihtiyacın yoksa, hepsini sadaka olarak ver.²

14- Ahmed b. Muhammed'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ebu'l-Hasan'a (a.s), "**Beyt-i Atik'i tavaf etsinler.**"³

1- el-Kâfi: 5/270; Tehzibu'l-Ahkâm: 7/207

2- el-Kâfi: 4/239

3- Hac Suresi: 29

ayetinin anlamını sordum, buyurdu ki: "*Farz olan tavaf, tavaf-ı nisadır.*"¹

15- Ali b. Mehziyar, Muhammed b. İsmail'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adama, Ebu'l-Hasan'a (a.s) şu soruyu sormasını söyledim: "Bir adam, bir adamdan bir hac parası alır, ama bu para ona yetmez. Acaba bu adam, başka bir adamdan daha bir hac parası alıp, böylece rahat bir şekilde hacca gidip her ikisi adına bir hac yapabilir mi, yoksa birinin verdiği para yetmiyorsa, her ikisini de terk mi etmelidir?" Adam geldi ve İmam'ın (a.s) şöyle dediğini anlattı:

Sadece biri tarafından haccetmesini severim. Eğer birinin verdiği para yetmiyorsa, almasın.²

16- Kasım b. Muhammed ez-Zeyyat'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ebu'l-Hasan'a (a.s) dedim ki: "Karımla zıhar yaptım." "*Ne dedin?*" diye sordu. Dedim ki: "Eğer şunu yaparsan, sen bana annemin sırtı gibisin." Buyurdu ki: "*Üzerine bir şey gerekmez, ama bir daha böyle bir şey yapma.*"³

17- el-Veşşa'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: İmam Hadi'ye (a.s) bir mektup yazarak biranın hükmünü sordum. Şu cevabı gönderdi: "*Haramdır. O da bir tür şaraptır. Onu içen şarap içmiş gibidir.*"

Ravi der ki: " Ebu'l-Hasan (a.s) ayrıca şöyle buyurmuştur: "*Eğer yurt benim yurdum olsaydı, onu satanı öldürür, içene de kırbaçlardım.*"

Ravi der ki: Ebu'l-Hasan (a.s) yine şöyle buyurmuştur: "*Bira içenin cezası, şarap içene uygulanan had cezasıdır.*" Bir keresinde de şöyle buyurmuştur: "*Bira, insanların önemsemedikleri küçük şaraptır.*"⁴

1- el-Kâfi: 4/512; Tehzibu'l-Ahkâm: 5/253

2- Men La Yahzuruhu'l-Fakih: 2/444

3- el-Kâfi: 6/158; el-İstibsar: 2/260

4- el-Kâfi: 6/423; el-İstibsar: 4/95; Tehzibu'l-Ahkâm: 9/125

18- İbrahim b. Muhammed el-Hemedanî, İmam'a (a.s) şöyle yazdı: "Ölen bir adam, malının üçte birinden bir adama hayatta olduğu müddetçe maaş bağlanmasını vasiyet eder, ama üçte birinin verilmesini emretmez. Vasi, ölen adamın malının üçte birini maaşa bağlaması sebebiyle vakfedebilir mi?"

İmam (a.s) şu cevabı yazdı: "*Malın üçte birini verir, ama vakfetmez.*"¹

19- Ebu Ali b. Raşid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ebu'l-Hasan'a (a.s) sordum; dedim ki: "Sana feda olayım, tarlama komşu olan bir araziyi iki bin dirheme satın aldım. Malı teslim aldığımda arazinin vakfedilmiş olduğunu haber aldım." Buyurdu ki:

Vakıf bir malı satın almak caiz değildir. O tahılı malına katma, onu kendilerine vakfedilen kimselere ver.

"Sahibini tanımıyorum." dedim. Buyurdu ki: "*O zaman onun tahılına sadaka olarak ver.*"²

İmam Hadi'nin (a.s) Bazı Duaları

1- Zorluklar esnasında ettiği dua: Başına bir olay geldiğinde veya mühim bir iş ile karşılaştığında ya da önemli bir hacetinin giderilmesini istediğinde bu duayı okurdu. Bu duayı etmeden önce çarşamba, perşembe ve cuma günlerini oruçla geçirir, sonra cuma günü sabahında gusül alır, bir yoksula sadaka verir ve dört rekât namaz kılar. Birinci rekâtta Fâtiha Suresi ve Yâsin Suresi'ni, ikinci rekâtta Fâtiha Suresi ve Duhân Suresi'ni, üçüncü rekâtta Fâtiha Suresi ile Vâkıa Suresi'ni, dördüncü rekâtta Fâtiha Suresi ve Mülk Suresi'ni okurdu. Namazı bitirdikten sonra ellerini göğ-

1- el-Kâfi: 7/36; Men La Yahzuruhu'l-Fakih: 4/239

2- el-Kâfi: 7/37; Tehzibu'l-Ahkâm: 9/130

doğru açar ve ihlâsla dua ederdi. Besmeleden sonra şöyle derdi:¹

Allah'ım! Sana hamdolsun; öyle bir hamd ki, sana en yaraşan hamd, senin en razı olduğun hamd, senin için en gerekli hamd ve senin katında en sevimli hamd olsun. Sana hamdolsun; senin lâıyk olduğun gibi, kendin için razı olduğun gibi, bütün kulların içinde hamdına razı olduğun kimselerin sana hamdettikleri gibi. Sana hamdolsun; bütün nebilerinin, resullerinin ve meleklerinin sana hamdettikleri gibi; izzetine, büyüklüğüne ve azametine yakıştığı gibi. Sana hamdolsun; öyle bir hamd ki, diller onu vafsetmekten yorulsun, söz onun nihayetine ulaşmasın. Sana hamd olsun; öyle bir hamd ki, rızana ulaşmaktan eksik kalmasın ve övgülerinden hiçbirini dışarıda bırakmasın...

Allah'ım! Cömertliğin ve kereminle talebini sana getirenleri, senden isteyenleri, katındaki nimetleri arzulayanları yüz üstü bırakmazsın. Senden istemeyenlere ise buğzedersin. Ki senden başka hiç kimse böyle değildir.

Ey Rabbim! Rahmetine ve mağfiretine olan ümidim, ihsanına ve fazlına olan güvenim, beni sana dua etmeye, arzularımı sana iletmeye, ihtiyacımı sana açmaya yöneltti.

Hacetlerimi senden istememin önünde, katından hakkı ve doğruluğu, nurunu ve dosdoğru yolunu getiren, sayesinde kullarını hidayete erdirdiğin, nuruyla memleketleri dirilttiğin, keramete has kıldığın, şahadetle onurlandırdığın ve resullerin ardının kesildiği bir zaman diliminde elçi olarak gönderdiğin peygamberine teveccüh ettim...

Allah'ım! Sen kullarını kendine ilettin ve dedin ki:
"Kullarım sana beni sorduğunda (söyle onlara): Ben

yakınım; bana dua ettiği vakit dua edenin duasına karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki, doğru yolu bulalar."¹ Ve buyurdun ki: "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."²

Yine buyurdun ki: "Andolsun, Nuh bize seslendi. Biz de ne güzel icabet edenleriz!"³ Evet, ey Rabbim! Sen ne güzel çağrılansın, sen ne güzel rabsin ve ne güzel icabet edensin! Ve buyurdun ki: "De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır."⁴

Allah'ım! Sana o isimlerinle dua ediyorum ki, onlarla sana dua edildiği zaman icabet edersin, onlarla senden istendiği zaman verirsin. Sana yalvararak, sana sığınarak dua ediyorum. Gafletin teslim aldığı, ihtiyacın bitkin düşürdüğü kimsenin duasıyla sana dua ediyorum. Boyun eğmiş, günahını itiraf etmiş, mağfi-retinin genişliğinden ve sonsuz sevabından dolayı sana umut bağlamış biri olarak sana dua ediyorum.⁵

2- Sımsıkı tutunma duası. Bu duanın metni şudur:

Ey hazırlıklar yanında hazırlığım! Ey umudum ve dayanağım! Ey sığınağım ve mesnedim! Ey bir ve ey tek! Ey "De ki: O Allah tektir."! Mahlûkatının içinde halk ettiğin ve mahlûkatından hiç kimseyi onlar gibi kılmadığın kimselerin hakkı için senden istiyorum ki...

1- Bakara Suresi: 186

2- Zümer Suresi: 53

3- Sâffât Suresi: 75

4- İsrâ Suresi: 110

5- Biharu'l-Envar: 78/48-51, Cemalu'l-Usbu' ve'l-Müteheccid'den naklen

Bundan sonra kişi ihtiyacını dile getirir.¹

3- Münacatları: İmam Hadi (a.s) karanlık gecenin bağ-
rında ürperen bir kalp, güvenen ve mutmain bir ruh ile Al-
lah'a münacat ederdi. Münacatlarında söylediklerinden bazı-
ları şöyle idi:

İlâhî! Günahkâr biri kapına gelmiş, muhtaç biri sa-
na yönelmiş; çabasını boşa çıkarma, ona merhamet et,
hatalarını bağışla...

İlâhî! Muhammed ve Âl-i Muhammed'e salât et.
Dünyadan izim kesildiğinde, kullar arasında adım u-
nutulduğunda, unutulup gidenlerden biri olduğumda
bana merhamet et. İlâhî! Yaşım ilerledi, derim inceldi,
kemiklerim zayıfladı, zaman beni yıprattı, ecelim yak-
laştı, günlerim tükendi, nefsanî isteklerim gitti; geride
yorgunluğum, bitkinliğim kaldı. İlâhî! Şeklim değişti-
ğinde bana merhamet et...²

İmam Hadi'nin Eğitsel ve Ahlâkî Mirası

İmam Ebu'l-Hasan el-Hadi'den (a.s) altın değerinde ve-
ciz sözler kalmıştır. Bu sözlerinde çeşitli eğitim ve ahlâk so-
runlarını, ruhsal problemleri çözmektedir. Aşağıda bu sözle-
rin bazılarını sunuyoruz:

1- İmam Hadi (a.s) şöyle buyurmuştur:

Hayırdan daha hayırlısı, hayrı işleyendir. Güzel-
den daha güzeli, onu söyleyendir. İlimden daha üstü-
nü, onunla amel edendir.³

2- Yine şöyle buyurmuştur:

Hak ettiğinden fazlasını isteyen, mahrum kalmayı
hak eder.

1- Uddetu'd-Daî: 57; Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi (a.s): 131-136;
Şeyh Tusî, el-Emalî: 280

2- Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi: 137, ed-Dürri'n-Nazîm'den naklen

3- Biharu'l-Envar: 75/370

- 3- Yine buyurmuştur ki:
Saygınlığı bilmeyenin salâhı, aşağılanmasıdır.
- 4- Yine şöyle buyurmuştur:
Hilim, gücün yettiği hâlde nefsine hâkim olman ve öfkeni yutmandır.
- 5- Yine şöyle buyurmuştur:
İnsanlar dünyada mal ile, ahirette amel ile değer görürler.
- 6- Yine buyurmuştur ki:
Kim kendinden razı olursa, ona kızgın olanlar çok olur.
- 7- Yine şöyle buyurmuştur:
Kader, aklına bile gelmeyen şeyleri sana gösterir.
- 8- Yine şöyle buyurmuştur:
En kötü musibet, kötü ahlâktır.
- 9- Yine buyurmuştur ki:
Zenginlik, isteklerinin az olması ve sana yetene razı olmandır. Fakirlik, nefsin aç gözlülüğü ve şiddetli ümitsizliktir. Zelillik ise, azın peşine düşmek ve değersize göz dikmektir.
- 10- İmam'a (a.s) tedbirli ve uzak görüşlü olmak soruldu, buyurdu ki:
Fırsatı kollaman ve senin için mümkün olanı yapmakta acele davranmandır.
- 11- Yine şöyle buyurmuştur:
Serkeş atın süvarisi, nefsinin esiridir. Cahil, dilinin esiridir.
- 12- Yine buyurmuştur ki:
Tartışma; kadim dostluğu bozar, sağlam düğümü çözer. Tartışmanın en hafif sakıncası, galebe çalma ça-

basıdır. Galebe çalma ise, kopma sebeplerinin temelidir.

13- Yine şöyle buyurmuştur:

Azarlama, konuşmanın anahtarıdır. Azarlama, kin beslemekten daha iyidir.

14- İmam'ın ashabından biri İmam'ı çok övdü, ona yönelik övgülerini, methini arttırdı. İmam (a.s) ona şöyle dedi:

Çok yaltaklık yapmak, zekiliğe hücum eder (ve onu ortadan kaldırır). Kardeşinin güvenini kazandığında yaltaklık yapmak yerine, onun hakkında iyi niyet besle.

15- Yine şöyle buyurmuştur:

Musibet; sabreden kimse için bir, sızlanan kimse içinse ikidir.

16- Yine buyurmuştur ki:

Haset, iyilikleri siler. Kibir, kin ve nefret çeker.

17- Yine şöyle buyurmuştur:

Kendini beğenmişlik; ilim öğrenmekten alıkoyar, cehalet içinde kalıp başkalarını küçük görmeye çağırır.

18- Yine şöyle buyurmuştur:

Cimrilik, huyların en yerilenidir. Tamahkârlık, kötü bir huydur.

19- Yine buyurmuştur ki:

Kötülerle oturup kalkmak, onlarla oturup kalkmanın kötülüğünün delilidir.

20- Yine şöyle buyurmuştur:

Nimete karşı nankörlük etmek, şımarmanın belirtisi ve nimetin elden çıkmasının sebebidir.

21- Yine şöyle buyurmuştur:

İnat, sağlığı bozar ve pişmanlığa neden olur.

- 22- Yine buyurmuştur ki:
Alay etmek, beyinsizlerin eğlencesi ve cahillerin sanatıdır.
- 23- Yine şöyle buyurmuştur:
Ana babaya asilik, yoksulluğa yol açar ve kişiyi alçaltır.
- 24- Yine buyurmuştur ki:
Geceleri ibadet için uykusuz kalmak, uykuyu lezzetli kılar. Açlık, yemeğin lezzetini artırır.
- 25- İmam (a.s) ashabından birine şöyle dedi:
Ailenin önünde yere yıkılacağın ve ne seni kurtaracak bir doktorun, ne de sana yarar sağlayacak bir dostun olmayacağı anı hatırla.
- 26- Yine şöyle buyurmuştur:
Önceden tedbir almak suretiyle ihmalkârlığın sebebiyet vereceği hayıflanmaları hatırla.
- 27- Yine buyurmuştur ki:
İhtiras sahibi de, hikmet sahibi de rahat yüzü görmez.
- 28- Yine şöyle buyurmuştur:
Bozulmuş tabiatların faydası olmaz.
- 29- Yine buyurmuştur ki:
Esirgemesini bilmeyen, vermesini de bilmez.
- 30- Yine şöyle buyurmuştur:
Kötülükten daha kötüsü, onu çekendir. Korkudan daha korkunç olanı, ona sebep olandır.
- 31- Yine şöyle buyurmuştur:
Hasetten uzak dur; çünkü o sende kendini gösterir, ama düşmanına hiçbir zarar vermez.
- 32- Yine buyurmuştur ki:
Bir zaman diliminde adalet zulümden daha baskın

ise, bir kimseden kötülük görmedikçe, onun hakkında kötü zan beslemek haramdır. Bir zaman diliminde zulüm adaletten daha baskın ise, bir kimsenin iyiliği bilinip tespit edilmedikçe, kimse, kimse hakkında iyi zanda bulunmamalıdır.

33- İmam (a.s) Mütevekkil'e şöyle dedi:

Kendisine karşı bulanık duygular beslediğin kişiden sana karşı saf duygular beslemesini, kalleşlik ettiğin kişiden sana karşı vefalı olmasını, hakkında suizanda bulunduğu kişiden de sana karşı hayırlı duygulara sahip olmasını bekleme. Çünkü senin kalbin başkalarına karşı hangi duyguları besliyorsa, onların kalbi de sana karşı aynı duyguları besler.

34- Yine şöyle buyurmuştur:

Nimetler ile iyi komşuluk ederek onları kalıcı kılın. Nimetlere şükrederek onları artırın. Bilin ki insanın nefsi, verilen şeye en çok meyleden, verilmeyeni de en çok menedendir. O hâlde onu ağırdan almayacağı tarafa yöneltin.

35- Yine buyurmuştur ki:

Cahillik ve cimrilik, huyların en kötüsüdür.

36- Yine şöyle buyurmuştur:

Yüz güzelliği, dış güzelliştir; akıl güzelliği ise, iç güzelliştir.

37- Yine buyurmuştur ki:

Hiç kuşkusuz, kulun günaha ısrar etmekle birlikte Allah'ın kendisini bağışlamasını temenni etmesi, kendini Allah ile kandırmasıdır.

38- Yine şöyle buyurmuştur:

Eğer insanlar geniş bir vadiden yürüselerdi, ben yine de tek başına ihlâsla Allah'a ibadet eden kulun bulunduğu vadiyi tercih ederdim.

39- Yine şöyle buyurmuştur:

Elinin altında bulunanlara öfkelenmek alçaklıktır.¹

40- Yine buyurmuştur ki:

Yeryüzünde Allah'a ait bazı bölgeler vardır ki, Allah oralarda kendisine dua edilmesini sever ve oralarda dua edenlerin duasını kabul eder. Hz. Hüseyin'in (a.s) haremi de, o bölgelerden biridir.

41- Bir gün şöyle buyurdu: *"Kavun yemek, cüzama sebep olur."* Orada bulunanlar dediler ki: "Kırk yaşını doldurmuş mümin delilikten, cüzamdan ve alaca hastalığından emin olmaz mı?" Buyurdu ki: *"Evet; ama mümin, inandığı şeylerden yapılması emredilenlere aykırı hareket ettiği zaman bu aykırılığının cezasına çarptırılmaktan emin olamaz."*

42- Yine şöyle buyurmuştur:

Bir nimetten dolayı şükreden kişi, o nimetten duyduğu mutluluktan daha fazlasını şükretmekten duyar. Çünkü nimetler metadır, şükür ise nimet ve hayırlı akıbetir.

43- Yine şöyle buyurmuştur:

Allah dünyayı imtihan yurdu, ahireti de ceza yurdu kılmıştır. Dünyadaki belâları ahiret sevabının sebebi, ahiret sevabını da dünya belâlarının bedeli kılmıştır.

44- Yine buyurmuştur ki:

Hilimli zalim, neredeyse hilmikle zulmünü affettecekken; sefih haklı, neredeyse sefihliğiyle haklılığının nurunu söndürecektir.

45- Yine şöyle buyurmuştur:

Sevgisini ve görüşünü samimiyetle sana sunan kimseye sen de itaatini sun.

1- Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi (a.s): 156-165

46- Yine şöyle buyurmuştur:

Kendi yanında değeri olmayan kimsenin kötülüğünden emin olma.

47- Yine buyurmuştur ki:

Dünya bir pazardır; kimileri orada kâr etti, kimileri de zarar etti.¹

Burada İmam Ali b. Muhammed el-Hadi'nin (a.s) değerli ilim mirasına dair açıklamalarımızı tamamlıyoruz ve ayrıntılı bilgi için İmam'ın (a.s) müsnedine ve hayatına ilişkin eserlere müracaat edilmesini tavsiye ediyoruz.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun

1- Bkz. Tuhafu'l-Ukul: 362, Necef-i Eşref basımı; Nüzhetü'n-Nazır ve Tenbihu'l-Hatır: 138-143

KAYNAKÇA

- 1- *Ahbaru'd-Duvel ve Asaru'l-Uvel*: Ahmed b. Yusuf b. Ahmed b. Sinan el-Kurmanî ed-Dimaşkî (H. 1019)
- 2- *Akidetu's-Şia*: Dwight M. Runalds
- 3- *A'yanu's-Şia*: Seyyid Muhsin Abdulkerim el-Emin el-Hüseynî el-Amilî (H. 1371)
- 4- *Azva Ale's-Sünneti'l-Muhammediye*: Şeyh Mahmud Ebu Reyve el-Mısırî (H. 1391)
- 5- *Bahsun Havle'l-Velâye*: Şehit Seyyid Muhammed Bâkır es-Sadr (H. 1400)
- 6- *Biharu'l-Envar*: Allâme Muhammed Bâkır b. Muhammed Taki el-Meclisî (H. 1111)
- 7- *Camiu'r-Ruvat*: Muhammed b. Ali el-Erdebilî el-Garevî el-Hairî (H. 1101)
- 8- *Cemalu'l-Usubu' ve'l-Mütheccid*: Raziyyüddin Ebu'l-Kasım Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Tavus el-Hasanî el-Hüseynî (H. 664)
- 9- *Delâilu'l-İmame*: Ebu Cafer Muhammed b. Cerir b. Rüstem el-İmamî (H. 5. yüzyılın âlimlerinden)
- 10- *ed-Dem'atu's-Sâkibe*: Muhammed Bâkır el-Behbehânî ed-Dehşetî en-Necefî (H. 1285)
- 11- *ed-Dürrü'n-Nazîm*: Şeyh Cemalleddin Yusuf b. Hatem eş-Şamî el-Mişgarî el-Amilî (H. 664)
- 12- *Ehlu'l-Beyt (a.s) Tenevvuu Edvar ve Vahdetu Hedef*: Şehit Seyyid Muhammed Bâkır es-Sadr (H. 1400)
- 13- *el-A'lâm Li-Eşheri'r-Rical ve'n-Nisâ*: Hayreddin ez-Zerkelî (H. 1396)

- 14- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*: İsmail b. Ömer b. Kesir ed-Dimaşkî (H. 774)
- 15- *el-Emalî*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 16- *el-Emalî*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 17- *el-Ensab*: Abdulkerim es-Sem'anî (H. 562)
- 18- *el-Erbâin (Keşfu'l-Hakk Fî Şerhi Erbaîne Hadisen)*
- 19- *el-Fihrist Li-İbn Nedim*: Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebu Yakub b. İshak en-Nedim (H. 385)
- 20- *el-Fusulu'l-Muhimme Fî Marifeti Ahvali'l-Eimme*: İbn Sabbağ, Muhammed b. Ahmed el-Malikî el-Mek-kî (H. 855)
- 21- *el-Fusulu'l-Muhimme Fî Usuli'l-Eimme*: Şeyh Muhammed b. Hasan el-Amilî (H. 1104)
- 22- *el-Fusulu'l-Tamme Fî Hidayeti'l-Amme*: Alemü'l-Hüda Murtaza b. Daî b. Kasım el-Hüseynî er-Razî (H. 6. yüzyılın âlimlerinden)
- 23- *el-Gaybet*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 24- *el-Gaybet*: Muhammed b. İbrahim b. Ebu Zeyneb en-Nu'manî (H. 380)
- 25- *el-Hadi İle'n-Necat Min Cemii'l-Muhlikat*: Nasiruddin et-Tusî, Ebu Talib Abdullah b. Hamza b. Hasan b. Ali et-Tusî
- 26- *el-Hadi İle'n-Necat*: Şeyh Ali b. Muhammed b. Hasan b. Zeyneddin eş-Şehid (H. 1104)
- 27- *el-Haraic ve'l-Ceraih*: Ebu'l-Hüseyin Said b. Abdullah Kutbuddin er-Ravendî (H. 573)
- 28- *el-Hısal*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 29- *el-Hidayetu'l-Kübra*: Ebu Abdullah Hasan b. Hamdan el-Husaybî (H. 334)

- 30- *el-İhticac Alâ Ehli'l-Licac*: Ebu Mansur Ahmed b. Yusuf b. Ali b. Ebu Talib et-Tabersî (H. 560)
- 31- *el-İmam el-Hadi Mine'l-Mehdi İle'l-Lahd*: Seyyid Kâzım el-Kazvinî (muasır)
- 32- *el-İmame ve't-Tebsire Mine'l-Hayre*: Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 329)
- 33- *el-İrşad Fî Marifeti Huceci'llahi Ale'l-İbad*: Şeyh Mufid, Muhammed b. Muhammed b. Nu'man el-Ukberî (H. 413)
- 34- *el-İstiab Fî Esmâ'l-Ashab*: Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdulbir el-Kurtubî (H. 463)
- 35- *el-İstıbsar Fî-Mehtelafe Mine'l-Ahbar*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 36- *el-İthaf Bi-Hubbi'l-Eşraf*: Abdullah eş-Şebravî eş-Şafiî (H. 1172)
- 37- *el-Kâfi*: Ebu Cafer Muhammed b. Yakub el-Kuleynî (H. 329)
- 38- *el-Kâmil Fi't-Tarih*: İbn Esir, Ali b. Muhammed b. Muhammed Abdulkerim eş-Şeybanî el-Cizrî (H. 630)
- 39- *el-Mezar*: Şeyh Mufid, Muhammed b. Muhammed b. Nu'man el-Ukberî (H. 413)
- 40- *el-Misbahu'l-Munir*: Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyyumî (H. 770)
- 41- *el-Mu'cemu'l-Kebir*: Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberanî (H. 360)
- 42- *el-Vafî Bi'l-Vefeyat*: Salaheddin es-Safdî (H. 764)
- 43- *en-Nasriyyat*: Seyyid Ali b. Hüseyin b. Musa Şerif Murtaza (H. 436)
- 44- *es-Sakıb Fi'l-Menakıb*: Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hamza et-Tusî (H. 560)
- 45- *es-Savaiku'l-Muhrika*: Ahmed b. Hacer el-Heytemî el-Mekkî (H. 974)

- 46- *es-Siretu'n-Nebeviye*: Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar el-Mutallibî (H. 151)
- 47- *et-Tefsiru'l-Mensub İle'l-İmam er-Rıza (a.s)*: İmam Ebu Muhammed Hasan b. Ali el-Askerî (a.s) (H. 260)
- 48- *et-Tevhid*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 49- *Feyzu'l-Kadir*: Muhammed Abdurrauf el-Munavî (H. 1031)
- 50- *Hadikatu's-Şia Fî Tafsilî Ahvali'n-Nebi (s.a.a) ve'l-Eimme (a.s)*: Ahmed b. Muhammed el-Erdebilî (H. 993)
- 51- *Hayatu'l-İmam Ali el-Hadi*: Şeyh Bâkır Şerif el-Kureşî (muasır)
- 52- *Hulasatu'l-Akval*: Allâme Hillî, Hasan b. Yusuf b. Ali (H. 726)
- 53- *İhtiyaru Marifeti'r-Rical (Ricalu'l-Keşşî)*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 54- *İkbalu'l-A'mal*: Raziyyüddin Ebu'l-Kasım Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Tavus el-Hasanî el-Hüseyinî (H. 664)
- 55- *İklîlü'l-Menhec Fî Tahkiki'l-Matleb*: Muhammed Cafer b. Muhammed Tahir el-Horasanî (H. 1151)
- 56- *İ'lâmu'l-Vera Bi-A'lâmi'l-Hüda*: Ebu Ali el-Fazl b. Hasan et-Tabersî (H. 548)
- 57- *İlelu's-Şerayi*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 58- *İlzanu'n-Nasib*: Şehrnovî, Şeyh Ali b. Zeynelabidin el-Barcinî el-Yezdî el-Hairî (H. 1333)
- 59- *İsbatu'l-Vasiyye Li'l-İmam Ali b. Ebu Talib*: Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin el-Mes'udî (H. 346)
- 60- *İzahu'l-İştibah Fî Ahvali'r-Ruvat*: Cemaleddin Hasan b. Yusuf b. Mutahhar el-Hillî (H. 726)

- 61- *Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 62- *Keşfu'l-Gumme Fî Marifeti'l-Eimme*: Ali b. İsa el-Erbilî (H. 692)
- 63- *Keşfu'l-Hakk Fî Şerhi Erbaîne Hadisen*: Seyyid Muhammed Sadık b. Mir Muhammed Rıza el-Hatunabadî el-İsfahanî (H. 1272)
- 64- *Kıfayetü'l-Eser Fi'n-Nassı Ale'l-Eimmeti'l-İsna Aşer*: şeyh Said Ali b. Muhammed b. El-Hazzaz el-Kummî er-Razî (H. 4. yüzyılın âlimlerinden)
- 65- *Kitabu'l-İlel ve Marifetu'r-Rical*: Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî (H. 241)
- 66- *Lemehatun Min Hayati'l-İmam el-Hadi (a.s)*: Muhammed Rıza Sibeveyh (muasır)
- 67- *Meani'l-Ahbar*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 68- *Measiru'l-Kubera Fî Tarihi Samarra*: Abdullah el-Cüneydî
- 69- *Mecmau'l-Bahreyn*: Fahreddin et-Tureyhî (H. 1085)
- 70- *Medinetu'l-Meaciz*: Seyyid Haşim el-Behranî (H. 1107)
- 71- *Mefatihü'l-Cinan*: Şeyh Abbas b. Muhammed el-Kummî (H. 1359)
- 72- *Mekatilu't-Talibiyin*: Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin el-İsfahanî (H. 356)
- 73- *Men La Yahzuruhu'l-Fakih*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)
- 74- *Menakıbu Âl-i Ebî Talib*: Muhammed b. Ali b. Şehraşub es-Servî el-Mazenderanî (H. 588)
- 75- *Metalibu's-Seul*: Muhammed b. Talha eş-Şafîî (H. 654)

- 76- *Mevsuatu'l-Atabat el-Mukaddese*: Dr. Cafer el-Halilî (muasır)
- 77- *Minhacu't-Taharruk İnde'l-İmam el-Hadi (a.s)*: Ayn-Necef (muasır)
- 78- *Mir'atu'l-Cinan*: Ebu's-Saadat Abdullah b. Es'ad (H. 771)
- 79- *Mu'cemu Ricali'l-Hadis*: Seyyid Ebu'l-Kasım el-Musevî el-Hoî (1413)
- 80- *Mu'cemu'l-Buldan*: Yakut b. Abdullah el-Himevî er-Rumî (H. 626)
- 81- *Muhecu'd-Deavat*: Raziyyüddin Ebu'l-Kasım Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Tavus el-Hasanî el-Hüseynî (H. 664)
- 82- *Müntehabu'l-Eser*: Lütfullah Safi Gulpayganî (muasır)
- 83- *Müsnedu'l-İmam er-Rıza (a.s)*: Davud b. Süleyman b. Yusuf el-Gazi (H. 203)
- 84- *Müstetrefatu's-Serair*: Muhammed b. İdris el-Hillî (H. 598)
- 85- *Nakdu'r-Rical*: Seyyid Mustafa b. Hüseyin el-Hüseynî et-Tefrişî (H. 11. yüzyılın âlimlerinden)
- 86- *Nuru'l-Ebsar Fî Menakıbı Âl-i Beyti'n-Nebiyi'l-Muhtar*: Mümin b. Hasan Mümin eş-Şeblencî (H. 1298)
- 87- *Nüzhetü'n-Nazır ve Tenbihu'l-Hatır*: Hüseyin b. Muhammed b. Hasan b. Nazr el-Hulvanî (H. 5. yüzyılın âlimlerinden)
- 88- *Ravzatu'l-Cennat*: Allâme Muhammed Bâkır el-Musevî el-Hansarî (H. 1313)
- 89- *Ravzatu'l-Vaizîn*: Muhammed b. Hasan b. Ali el-Fettal en-Nişaburî (H. 508)
- 90- *Ricalu İbn Davud*: Takiyyüddin Hasan b. Ali b. Davud el-Hillî (H. 707)

- 91- *Ricalu'l-Keşşî (İhtiyaru Marifeti'r-Rical)*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 92- *Ricalu'n-Necaşî (Fihristu Esmâi Musannifi eş-Şia)*: Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali b. Ahmed en-Necaşî el-Esedî el-Kûfî (H. 450)
- 93- *Ricalu't-Tusî*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 94- *Sebaiku'z-Zeheb Fî Marifeti Ensabi'l-Arab*: Muhammed Emin Ali b. Muhammed Said es-Süveydî el-Bağdadî el-Hanefî (H. 1246)
- 95- *Sıfatu's-Safve*: Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Cevzî (H. 597)
- 96- *Sıhahu'l-Ahbar*: Muhammed Siracuddin b. Abdullah er-Rufaî el-Hüseynî el-Mahzumî (H. 885)
- 97- *Siretu'l-İmam Ali el-Hadi (a.s)*: Abdulvahhab el-Bedrî
- 98- *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*: Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî (H. 746)
- 99- *Taraifu'l-Makal*: Allâme Seyyid Ali Asgar el-Cabelekî (H. 1313)
- 100- *Tarihu Ebi'l-Fida (Muhtasaru Ahbari'l-Beşer)*: Ebu'l-Fida İsmail b. Ali b. Mahmud b. Ömer b. Şahenşah b. Eyyub (H. 733)
- 101- *Tarihu İbn Haldun*: Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Haldun et-Tunusî el-Hazremî el-Mağribî (H. 808)
- 102- *Tarihu İbn'ül-Verdî*: Zeyneddin Ömer b. Verdî (H. 8. yüzyılın âlimlerinden)
- 103- *Tarihu Medineti Dimaşk*: İbn Asakir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah eş-Şafiî (H. 571)
- 104- *Tarihu'l-Aleviyyin*: Muhemmed Emin b. Ali el-Galib et-Tavil

- 105- *Tarihu'l-Hulefa*: Celaleddin Abdurrahman es-Suyutî b. Ebu Bekir (H. 911)
- 106- *Tarihu'l-İslâm*: Dr. Hasan İbrahim (H. 1388)
- 107- *Tarihu'l-İslâm*: Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz Şemseddin ez-Zehebî ed-Dimaşkî eş-Şafîî (H. 673)
- 108- *Tarihu'l-Kûfe*: Seyyid Hüseyin b. Ahmed (Seyyid Hassun el-Burakî diye ünlü) (H. 1332)
- 109- *Tarihu'l-Yakubî*: Ahmed b. Ebu Yakub Cafer b. Vehb b. Vazıh el-Yakubî (H. 284)
- 110- *Tarihu'ş-Şia*: Süleymen b. Muhammed b. Ali b. Hamud Zahir Zeyneddin el-Amilî (H. 1380)
- 111- *Tarihu't-Taberî (Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk)*: Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî (H. 310)
- 112- *Tefsiru'l-Ayyâşî*: Ebu Nazr Muhammed b. Mes'ud b. Ayyâş es-Selemî es-Semerkindî (Ayyâşî diye ünlü) (H. 320)
- 113- *Tefsiru's-Sa'lebî*: Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nişaburî Ebu İshak es-Sa'lebî (H. 437)
- 114- *Tehzibu'l-Ahkâm*: Ebu Cafer Muhammed b. Hasan et-Tusî (H. 460)
- 115- *Tezkiretu'l-Havas*: Ebu'l-Muzaffer Yusuf b. Fargalî b. Abdullah Sibte b. el-Cevzî (H. 645)
- 116- *Tuhafu'l-Ukul An Âli'r-Resul*: Ebu Muhammed Hasan b. Ali b. Hüseyin b. Şu'be el-Harranî (H. 4. yüzyılın âlimlerinden)
- 117- *Uddetu'd-Daî ve Necahu's-Saî*: Ahmed b. Muhammed b. Fehd el-Hillî el-Esedî (H. 841)
- 118- *Usul-i Kâfi*: Ebu Cafer Muhammed b. Yakub el-Kuleynî (H. 328 veya 329)
- 119- *Uyunu Ahbari'r-Rıza (a.s)*: Şeyh Saduk, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (H. 381)

- 120- *Uyunu'l-Mucizat*: Şeyh Hüseyin b. Abdulvahhab (H. 5. yüzyılın âlimlerinden)
- 121- *Üsdü'l-Gabe Fî Marifeti's-Sahabe*: İbn Esir, Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybanî (H. 630)
- 122- *Vefeyatu'l-A'yan*: İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Bermekî (H. 681)
- 123- *Vesailu's-Şia*: Muhammed b. Hasan el-Hür el-Amilî (H. 1104)
- 124- *Vesiletu'l-Hadim İle'l-Mahdum*: Fazlullah b. Ruzbehan Hancî el-İsfahanî (H. 927)

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Önsöz	9

Birinci Bölüm / 19

İmam Hadi'nin Hayatına Kısa Bir Bakış	21
İmam Hadi'nin Kişiliğinden Yansımalar	25
İmam Hadi'nin Kişiliğinden Görünümler	33
Cömertliği	33
Zühdü	36
Tarlada Çalışması.....	36
Yoldan Çıkmışları Doğru Yola İletmesi	37
Tasavvufçuların Meclislerinde Bulunmaktan Nehyetmesi ..	37
Âlimlere Değer Vermesi.....	39
İbadeti	41
Duasının Kabul Edilmesi	41

İkinci Bölüm / 45

İmam Hadi'nin (a.s) Doğumu	47
Mübarek Soyları	47
Doğumu ve Yetişmesi.....	47
Doğumunun Resulullah (s.a.a) Tarafından Müjdelenmiş Olması.....	47

Künyesi ve Lakapları	48
İmam Hadi'nin (a.s) Hayatının Aşamaları.....	49
İmam Hadi (a.s) Babasının Himayesinde	51
Şia ve İmam Cevad'ın (a.s) İmamlığı	52
İmam Cevad (a.s) Dönemi.....	53
Siyasî Durum.....	56
199 Yılında Ebu's-Seraya Liderliğinde Meydana Gelen İbn Tabataba İsyanı	58
İmam Ali b. Musa er-Rıza'nın (a.s) Veliht Oluşu	58
İki Yüz Altı Yılında Meydana Gelen Hadiseler	59
İki Yüz Dokuz Yılında Meydana Gelen Hadiseler	59
Bizans Topraklarına Sefer Düzenlenmesi	59
İmam Cevad (a.s) ve Abbasî Halifesi Me'mun	60
İmam Cevad'ın (a.s) Evlenmesi	61
İmam Cevad (a.s) ve Mu'tasım Dönemi	64
İmam Cevad'ın Oğlu Hadi'nin İmamlığına İlişkin Nasları...	65
İmam Cevad'ın (a.s) Şehit Edilmesi.....	70

Üçüncü Bölüm / 75

Resulullah (s.a.a) Döneminden İmam Hadi (a.s) Dönemine Kadar Ehl-i Beyt'in Hareket Tarzı	77
Evrensel Değişim Hareketinin Önündeki Engeller ve Tehlikeler	78
Resulullah'tan (s.a.a) Sonra Sapmanın Katlanarak Artması .	80
İslâm Devletinin Çöküşü	81
Raşid İmamlar'ın Rolü	82
Tertemiz İmamlar'ın Risalet Görevleri	84
Ehl-i Beyt İmamları'nın (a.s) Sapkın Yöneticilere Karşı Takındıkları Tavırlar	86
Ehl-i Beyt (a.s) ve Ümmetin Eğitimi.....	86

İslâm Teorisinin Korunması	87
Raşid İmamlar'ın (a.s) Risalet Merkezli Hareketlerinin Aşamaları	88
Evrensel Değişim Sürecinde İmam Hadi'nin Konumu	91
İmam Ali b. Muhammed el-Hadi (a.s) dönemi	93
Mu'tasım (H. 218-227).....	93
İmam Hadi ve Abbasî Halifesi Mu'tasım	95
Vâsık (H. 227-232)	97
İmam Hadi (a.s) ve Boğa el-Kebir	99
Vâsık ve Halku'l-Kur'ân Mihneti	100
İmam Hadi'nin (a.s) Halku'l-Kur'ân Meselesi Karşısındaki Tavrı	103
İmam Hadi'nin (a.s) Vâsık'ın Ölümünü Haber Vermesi	103
Mütevekkil (H. 232-247).....	105
İmam Hadi (a.s) ve Abbasî Halifesi Mütevekkil.....	106
İmam Hadi'nin (a.s) İhbar Edilmesi	109
İmam Hadi (a.s) Samarra Yolunda.....	115
İmam (a.s) Samarra'da	118
İmam'ın (a.s) Evinin Aranması	123
İmam Hadi'nin (a.s) Tutuklanması	129
İmam Hadi'ye (a.s) Suikast Girişimi	130
İmam'ın (a.s) Mütevekkil'e Beddua Etmesi	132
Mütevekkil'in Ölümü	133
Muntasır Billâh (H. 247-248).....	133
Muntasır ve Alevîler.....	134
Müstain (H. 248-252).....	135
Döneminde Patlak Veren İsyanlar	136
Mu'tez (H. 252-255).....	137
Şia'ya Baskı Uygulanması.....	139

İmam Hadi (a.s) Çağının Ayırıcı Özellikleri.....	141
1- Genel Siyasal Durum	141
2- Kültürel Durum	145
3- Ekonomik Durum.....	146
4- İmam Hadi'nin Sosyal ve Siyasal Konumu.....	146
5- Abbasîler ve İmam Hadi (a.s)	148
6- Ehl-i Beyt'e Tâbi Olanların Zulme Uğramaları	150
7- Alevîlerin Ayaklanmaları.....	150

Dördüncü Bölüm / 155

İmam Hadi (a.s) Çağının ihtiyaçları.....	157
İmam Hadi Zamanında İslâmî Camianın İhtiyaçları.....	169
Yöneticileri ve Görevlilerini Endişelendirmekten Uzak Durmak	169
Düşünsel Sapmalara ve Dinî Şüphelere Karşı Koymak	171
İlmî Olarak İktidara ve Ulemasına Meydan Okumak	171
Yönetim Mekanizmasında Nüfuz Alanını Genişletmek	180
İmam Hadi ve Salihler Topluluğunun Yapısal Tekâmül ve Sağlamlaştırılması	183
İmam Hadi ve Torunu Mehdi Meselesi.....	183
Salihler Topluluğunun Yapısal Olarak Sağlamlaştırılması ve Gaybet Aşamasına Hazırlanması	192
Akidevî Sağlamlaştırma	192
Aşırılara (Gulat) ve Sapık Gruplara Karşı Tavrı	197
Ziyaret Olgusu ve Akidenin Sağlamlaşması Üzerindeki Etkisi	199
Birincisi: Camia-i Kebire Ziyareti.....	199
Ehl-i Beyt'in Seçilmişliği	200
Ehl-i Beyt'in Hareketi	200
Şia'nın Fikrî Temelleri	202

Ehl-i Beyt'i Dost Edinenler.....	204
İkincisi: Gadir Ziyareti	211
İlmî Yapının Sağlamaştırılması.....	215
Eğitimin Sağlamaştırılması	216
İmam'ın Müminler İçin Yaptığı Dualar ve Onların İhtiyaçlarını Gidermek İçin Çabalamasının Örnekleri.....	219
Güvenliğin Temini.....	220
a) Bazı Hususların Yazıya Geçirilmesinden Sakındırmak.....	221
b) İsimleri Değiştirmek.....	223
c) Halka Açık Genel Yerlerde Konuşmaktan Sakındırmak	223
d) Yönetim Mekanizmasına Sızmak.....	224
Vekiller Sistemi	225
İmam Hadi'nin (a.s) Vekilleri.....	226
Ekonomik Yapının Sağlamaştırılması.....	228
İmam Hadi (a.s) Sonsuzluğa Yürüyor	231
İmam Hadi'nin (a.s) Şehit Edilmesi	231
Cenaze Merasimi ve Şiîler İle Sünnîlerin Birlikte Cenazeye Katılmaları.....	233
İmam (a.s) Neden Evine Defnedildi?	235
İmam Hadi'nin Şehit Edildiği Haberinin İslâm Memleketlerinde Yayılması.....	237
Şehit Edildiği Tarih	238
İmam Hadi'nin Medresesi ve İlmî Mirası	241
1- İmam Hadi'nin Ashabı ve Hadislerinin Ravileri.....	242
1- İbrahim b. Abduh en-Nişaburî	243
2- İbrahim b. Muhammed el-Hemedanî.....	244
3- İbrahim b. Mehziyar.....	244
4- Ahmed b. İshak b. Abdullah el-Eş'arî el-Kummî	245
5- Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Eş'arî el-Kummî.....	245
6- Eyyub b. Nuh b. Derrac	246

7- Hasan b. Raşid	246
8- Hasan b. Ali.....	249
9- Hasan b. Ali el-Veşşa	250
10- Davud b. Kasım el-Caferî.....	251
11- Reyyan b. Salt.....	251
12- Abdulazim el-Hasanî.....	252
13- Osman b. Said el-Amrî es-Semman	254
14- Ali b. Mehziyar el-Ahvazî ed-Devrakî	255
15- Fazl b. Şazan en-Nişaburî.....	256
16- Muhammed b. Ahmed el-Mahmudî.....	258
17- Muhammed b. Hasan b. Ebu'l-Hattab ez-Zeyyat	258
18- Muhammed b. Ferec er-Ruhhaçî	259
19- Muaviye b. Hekim b. Muaviye b. Ammar el-Kûfî	259
20- Yakub b. İshak	260
Kadınlar	260
2- İmam Hadi'nin İlmî Mirasından Örnekler.....	260
1- Tefsir	260
2- Kelâm	261
3- Fıkıh	272
İmam Hadi'nin (a.s) Bazı Duaları.....	278
İmam Hadi'nin Eğitsel ve Ahlâkî Mirası.....	281
Kaynakça	289